

*Sej,
Szada
falu*

NÉPRAJZI
OLVASÓKÖNYV

*Sej,
Szada
falu*

NÉPRAJZI
OLVASÓKÖNYV

Szada, 2005

BUDAPEST KÖRNYÉKÉNEK
KÖZSÉGEI

IRTA:

GÖNYEY SÁNDOR

Különnyomat a NÉPRAJZI ÉRTESÍTŐ 1942. évi 3—4. számából.

BUDAPEST, 1943.

KERTÉSZ JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA, KARCAG.

Budapest környékének községei.

1. Szada.

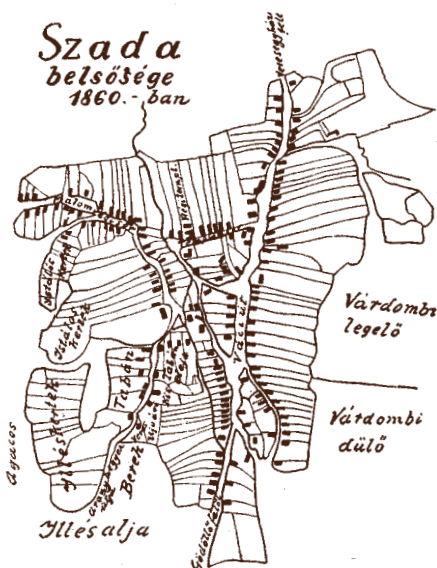
Szada települése és építkezése.

A hagyomány szerint régen az Ivacs dűlő helyén volt a falu s onnan a tatárdúlás alkalmával került mai helyére. Erdők közé települt. A hagyomány szerint 1848-ban alig volt 42 ház és akkor még nagy erdők övezték. „Úgy el volt dugva, hogy az oroszok alig találták meg, amikor meg akarták sarcolni a falut“. Az Ivacs dűlőben találnak régi templomból való köveket, épületmaradványokat.

A történeti adatok tanúsága szerint, amint a török kincstári defterekből kitűnik, Szada a pesti nahijébe tartozott és 1627—28-ban 3, 1633—34-ben 5 ház után adózott. 1691 $\frac{1}{4}$, 1695-ben egy egész porta, 1715-ben 43, 1720-ban 54 magyar, 3 tót adóköteles háztartás volt a faluban. Ekkor Szt. Jakab és Tarcsa puszták is hozzá tartoztak.

A szadai határ egy része a váci püspöké, másik része a nagyváradai káptalané volt. A püspöki birtok részei: az Órhegyek, Pizsokmányok, Kelő döllő, Ivacsi döllő. A káptalani 420 holdas birtok részei: a Kapolyai döllő a Kerek tóval, Papdöllők, Iszapi döllő, Hosszú döllő, Csonka fűzek, Urasági döllő, Diósok, Berek, Óreg szőlők, Margitták, Cipősök (valamikor ez legelő volt és Cipősnek hívták, aki itt megtelepült). A páskomi döllő mind legelő volt. Művelt földek voltak: Várdombi döllő, Bereki döllő, Pazsaki döllő, Buckai döllő kivételével, melyek a páskomi döllőhöz tartoztak, az Illéstető, Irtványok, Korizmics döllő és Szabados döllő. Ide vehető még a Fölösleg döllője is. Szőlők (kibe „szőlő, kibe szántó föld van“): Óreghegy, Koplaldok, Boncsaki döllő, Margitták. Erdő: 56 hold urbèresi birtok, 275 hold püspöki közös legelő.

Szada kertes településű magyar község. Szérús kertjeiben ökoristállók voltak s még ezek a legutolsó évtizedekig fennállottak. Az Illés kertek végeiben voltak Pintérnek és Galambosnak istállói. A Váradai Soron is voltak istállós szérúk. A váradai sorban (Káptalan utca) voltak többnyire a gazdák, a váci úton ellenben alig volt 6 gazda, a többi zsellér volt. A Tabányban mind zsellérek laktak. Később ezek a szőlőkben a „sutyus gunyhók“-at alakították át lakóházzá vagy ezek helyére építettek. Több gazdának volt istállója a szérús kertekben. Még

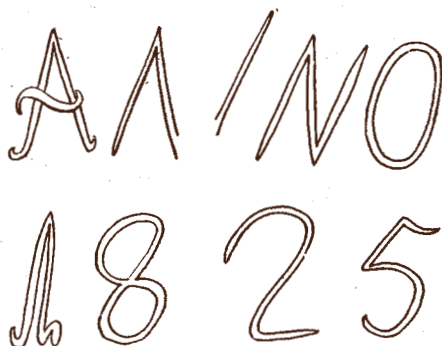

1. ábra. Szada belsőségének térképe 1860-ból a szérúskertekkel. — Abb. 1. Karte von Szada aus dem Jahre 1860 mit Tennengarten.

emlékeznek a Molnár András, Szűcs István, Galambos István, Seres Sámuel, Öreg Galambos, Szűcs János, Bikás Illés János, Kis Tót András, Tót Péter, Puskás Pál és Puskás Miklós istálló szérús kertjére (l. 1. ábrán a térképet). A szérús kerteket felül sövényből font kerítés zárta be s kapuja is sövény volt alul görbe tölgyfából, melyet felgömbült végénél fogva nyitottak. Tölgyfakarókból állították össze és tölgyfavesszőkkel fonták be. Minden szérús kert külön be volt kerítve hátul is, oldalt is, *licin garádokkal*. A szérún volt szántóföld is. Hátulós részében krumplit, kukoricát termeltek s mikor ezt betermelték, a helyet *rakodó helynek* használták fel. Ma a régi szérús kertek helyén házas telkek vannak.

Az istállókban társas életet éltek, közösen főzöttek, sütöttek, iszogattak. „Összementek estéken tízen, tizenöten is egy istállóban”. „Szűcs János és Puskás Pál istállójában volt a legnagyobb muri”.

A tagosításig kevés föld volt a lakosságé; 1882-ben még csak az Irtvány, Fölöslegek, Háromfertyályok, Illés alja, Öreg hegyek, Pazsaki dűlő volt a kezükben. A talaj legnagyobbrészt homok és kevés kötött agyag. Ezekben a dűlőkben rozstot (szadai néven „búza”), kukoricát,

2. ábra. 1825 ös évszám egy ágasfáról ledörzsölve. — Abb. 2. Jahreszahl 18 5 von einer Gabelpfoste.

krumplit termeltek. „Csak annyit szántottak fel, amennyi a maguk szükségére megtermette az enni-valót”. A Fölöslegek parlagok voltak, legeltettek rajta és csak minden hatodik esztendőben szórtak bele egy kis „búzát”, „olyan sován volt”. Akinek 60—80 csomó (kereszt) termett, az már első gazda volt, pl. Zsigri István és Magyar Sámuel. Tagosztáskor az járt jól, akinek több jószága volt s nagyobb családjá. Ezek „több szógaságot csináltak, többet be birtak dógozni, több földet kaptak”. Így, akinek 4 ökre volt, jobban járt, „féhejes lett”, vagyis 2 fertá’ (24

hold) földet kapott, a többi csak két ökörrel dolgozott s egy fertá’ (12 hold) jutott neki.

42 ember csak 1 fertá’ földdel dolgozott, Orosziék, Török János, Magyar Sámuel 4 ökrös, 2 fertá’ földes gazdák voltak.

Tagosításig ökrös gazdálkodást űztek s csak tagosítás után került ló a faluba. Ez vezette az ökröket. Később a ló kiszorította az ökröket. Legtovább („utójáig”) Galambos István és öreg Illés tartottak ki az ökrök mellett s ezért ökrös Galambosnak nevezték.

Az ökrös gazdálkodás nem járt annyi munkával. Akkor 6 család sem dolgozott annyit, mint ma egy. „Mikor 20—22 évesek voltak, csak libákat őrzöttek, fehér szűrben ökrézgettek. Nem kapáltak, mint ma. Most már a 11—12 évest is kapáltatják”.

Az ökrök a nagyváradi káptalan erdejében voltak „beváltá”. Ökrönként 8 forint fizetés mellett szabadon legeltettek, de legeltetésre a földek végeit, a földek közötti „licingarádokat” is felhasználták. Birka nem volt a faluban.

A gulya a Pazsakokba járt itatni az erdőből. A Boncsok közti úton hajtották vissza s „*ott is háláltak éjjel nappal*“, csak a fejöst hajtottta a faluba a gulyás fia. A településre nézve a zsellérek élete is magyarázatot ad. Zsellér embernek nem volt szántója, csak szőlője (Margitták, Boncsakok). Ezenkívül volt páskomjuk is. A zsellér ember így a szőlőművelésre és gyümölcsstermelésre szorítkozott s később ebből szerzett magának földet. Így érthetjük meg a zsellérek falubeli elhelyezkedését is a gyümölcsös kertek, szőlők között és a Tabánban.

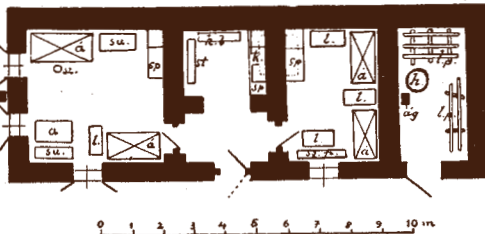
A szadai népi építkezés régen egyaránt sövényfalú fa-építkezés volt, amíg az erdők ezt megengedték. Ennek maradványait ma már csak itt-ott találtam. egy-egy lakóházban vagy gazdasági melléképületben: „*pin-cetetejében*“. Ezeknek az építkezési emlékeknek összevetésével az általános régi típust úgy a lakóépületekben, mint a gazdasági épületekben visszaállíthatjuk.

Legrégibb évszámmal jelzett lakóház a 169. sz. ház, mely jelenleg Berze Sándorné (szül. 1868-ban) tulajdona. Ez az ágasoszlopon talált vésett írás szerint 1825-ből való (2. ábra).

A ház két ágasfán nyugvó szelemen-es-horogfás tetővel, verett fállal épült (3. ábra). Három lakórészből és egy kamrából áll. A lakó részben van a pitvar, egy elsőház és egy hátsóház. Az elsőházban a tulajdonos, özv. Berze Sándorné lakik, a hátulsó kis házban fia Berze András feleségével és 4 gyermekével (4. ábra). A fal átlag 60 cm. vastag. A ház elején a kamrában emelkedik ki egy-egy tölgyfa ágas oszlop és ezen van a fenyőfa szelemen, melyet e-

3. ábra. Ágasfás módosabb jobbágyház Szadán. — Abb. 3. Haus mit Gabelpfoste. Szada.

a: ágy
a.: arcul
sz.: szék
sz.: szobor
sp.: spór
l.: láda
st.: stélás
hl.: hostia
fa: fa
k.: kőműves
sz.p.: szög-
pád
h.: horog
t.p.: tölgy-
pád
á.g.: ágas
oszló

4. ábra. 1825-ből való ágasfás ház alaprajza. — Abb. 4. Grundriss eines Hauses mit Gabelpfoste aus dem Jahre 1825.

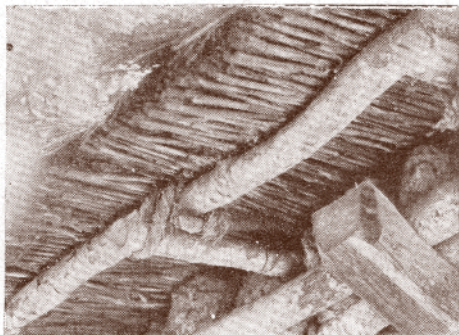
zenkívül még a pitvarfeletti, két keresztgerendába erősített egy-egy *ollófa* támogat. A két *ágas* 20—20 cm. vastag, az ollólábak közül az első 10 cm. átmérőjű hengeres oszlop, a hátsó $\frac{8}{12}$ cm. vastag tölgyfa oszlop. A horogfák a szelemen fölött egymásba vannak eresztve, alsó végük a *keresztgerendákra* fektetett s a házon végig nyuló *vízvető* gerendán fekszik. A *horogfák* (szarufák) végére faszegekkel erősítették az *eresztartó fát* s hogy még szilárdabban tartsa a szalmafedeleket különösen odakötötték egy jó vastag összecsavart szalmagúzzsal. A szal-

magúzs hurkát beleakasztották a horogfa alsó végébe, azután átvették a gúzst a faszeg mögött, aládugták a horogfa (szarufa) és az eresztartófa közé, egy kis karót („csatló”) a gúzsba dugták. A gúzst ezzel a csatlóval megcsavarták és a csatlót a szarufa oldalához feszítették (5b. ábra C. és F.).

Ugyanígy módon erősítik össze a szarufákhoz a léceket is (5b. ábra D.). Ezt a szalmagúzsos csatlós megerősítést eddig még nem ismertük. Szadán ez a csatlós gúzskötés általános volt. Még egy másik régi házban is megtaláltam s mint egy ujon talált összeerősítési módszert fényképen is megörökítettem (5b. ábra). Jó volna ennek országos továbbnyomozása is.

A pitvar hátulsó fele fölött emelkedik a vályogból rakott kétoldalt boltozatos szabad kémény (5b. ábra E.).

A tető első része bedeszkázott fűfal, a hátsó része farazatos (5b. ábra A.), két, ferdén futó farszarufa támaszkodik a leghátulsó szarufa párhoz és ezen belül egymással párhuzamosan még kisebb segédzarufák futnak a farszarufához és a hátsó vízvető fához erősítve (5b. ábra B.). A szarufákon fent leírt módon lécek futnak párhuzamosan

5a. ábra. „Csatlós szalmagúzs az eresztartófa alatt. — Abb. 5a. Strohbündel mit Knebel unter dem Vordach 1825.

s ezekre fektetik a nádborítást, amire a szalmazsupok kerülnek. A szalmazsupok fölé hosszú karókat, csatlókat helyeztek s ezeket dróttal, régebben iszalagszárral vagy hasított rekettjevesszővel fűzték hozzá a szalmához és az alsó nádborításhoz, így még jobban biztosítva a szalmatetőt a vihar ellen. A ház belső részében először a pitvar alakult át azáltal, hogy a szabadkémény alját bepadolták és ú. n. meleg konyhát csináltak a szabad konyhából. A régi szabad tűzhely helyén ma spór van és a sütőkemence a spór alatt

húzódik meg. Úgy a spór, mint a sütőkemence füstje beépített kürtön távozik a régi boltíves szabadkéménybe (6. ábra).

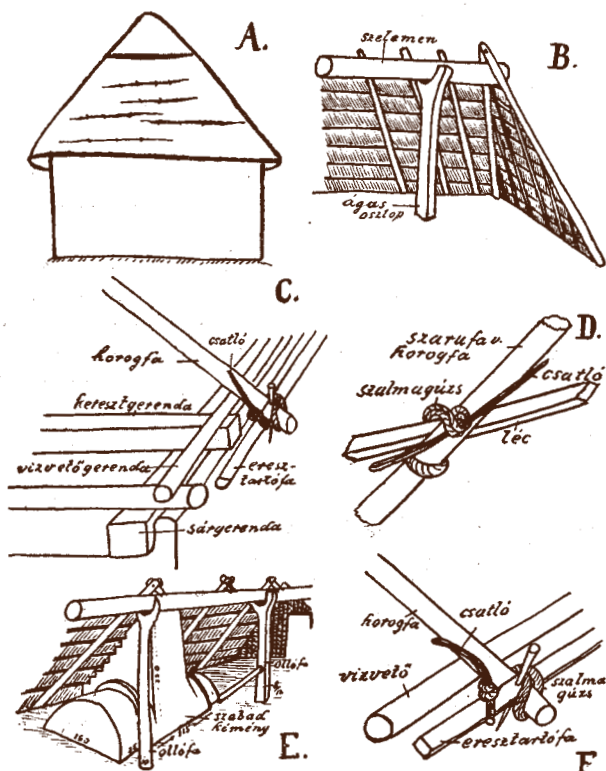
A mai épületek általában földfallal v. verett fallal épültek. Régebben azonban sövényfallal építkeztek s a szabadkémény is „sövényből” készült. Ennek a sövényfalu építkezésnek régi nyomát már csak egy ú. n. „pincetetejében” találtam, melyet alább fogok bemutatni, miután néhány sövényfonású szabadkéményes házat ismertettem. Ezek a szabadkéményes házak a Tabány-ban maradtak fenn a szegényebb szellérházakban.

A 238. sz. „sárkéményes” vagy fonott sövény-kéményes ház jelenleg Veic Ferencé, aki 30 éve lakik benne. Először Pintér Mihályé volt, azután Sas Istváné, majd Boros Jánosé és végül Molnár Jánosé. Minthogy a mai gazdáján kívül négy tulajdonosa volt, akik átlag 20—30 évig laktak benne, a ház feltehetőleg több 100 évesnél. Ez is ágasfákon és 2 ágas oszlopon vagyis ollóán nyugvó szelemenes tetővel

épült. Az egyik ágasa a pitvarban közvetlenül a tűzhely mellett nyúlik fel (7. ábra I.).

A ház hátulsó része leomlott s így jól láthatjuk a mestergerendát, amely a pitvarból csak az első keresztgerendáig nyúlik ki (8. ábra I.). A keresztgerenda közepére van beerősítve az egyik ollófa s jól látható

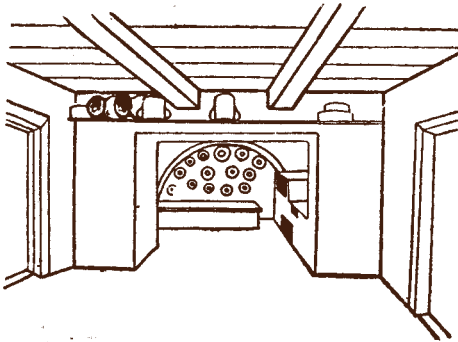
felette a tető gerincén húzódó szelemen (8. ábra II.). Egyik tabáni ház fedélszékeben ollólabát is találtam (8. ábra IV.) s így Szadán a szelemennek mind a három feltámasztási módja ismeretes volt. Nyilván az ágastól az ollólabáig a szükség szerint következett alkalmazásuk. Fabőség idején még ágásokat állíthattak később ollólabára szorítottak. Az első házban még látható a búbos kemence a mellé épült spórral (7. ábra II.). A szabadkémény a pitvar hátsó negyede felett emelkedik (9. ábra). Alapgerendái a mestergerendán belül világosan láthatók (8. ábra III.). A négy sarkán négy *agácfa* ($\frac{8}{8}$ cm-es) mintegy 3 méter magasan emelkedik. Keresztbe 10—12 *agácfa*karót helyeztek és ezeket *szilfából* hasított vesszőkkel befonták, majd „pévás-agyagos” sárral betapasztották (10. ábra). Belül a melegségtől ú. n. *veritéket* kap, szurkos lesz, amit „*suszterolásra*” fel is használnak. A szabadkémény nagy része a tetőn kívül emelkedik és a pelyvás agyagos sáron kívül még nádborítást is kap. Ezenfelül be is zsú-

5b. ábra. 1825. beli ház hátsó farazatos tetőjű részével. — Abb. 5b. Hinterer Teil eines Hauses aus dem Jahre 1825. — B. Ugyanennek a padlás részlete a kamrából felnyúló ágas fával. — B. Dachbodenteil mit Gabelposte. — C. A tetőgerendák elhelyezkedése ugyanennek a háznak sarkai részén. — C. Anordnung der Dachbodenpfosten am Eckenteil des Hauses. — D. A szarufák és lécek összekötési módja „csatlós szalmagúzsral”. — D. Verbindung der Latten mit Sparren mittels Strohsträngen und Knebeln. (Ung. „csatlós szalmagúzs”). E. Padlástér a szabadkémény táján. — E. Dachbodenraum in der Nähe des Rauchfanges. F. A vízvető gerendán fekvő „korogfa” (szarufa) és az eresztartófa összekötése „csatlós gúzsral”. — F. Verbindung der Sparren und des Kranzholzes mit Strohbindel und Knebel.

10. ábra). Belül a melegségtől ú. n. *veritéket* kap, szurkos lesz, amit „*suszterolásra*” fel is használnak. A szabadkémény nagy része a tetőn kívül emelkedik és a pelyvás agyagos sáron kívül még nádborítást is kap. Ezenfelül be is zsú-

polják s a nádborítást lécekkel fogatják le (11. ábra). A szarufák a lécekhez ősi módon rekettye vesszővel vannak hozzákötve, a zsúpok pedig a lécekhez és nádborításhoz a fedélre rakott hosszú karókkal, a csatlókkal erősítődnek rá a fedélre.

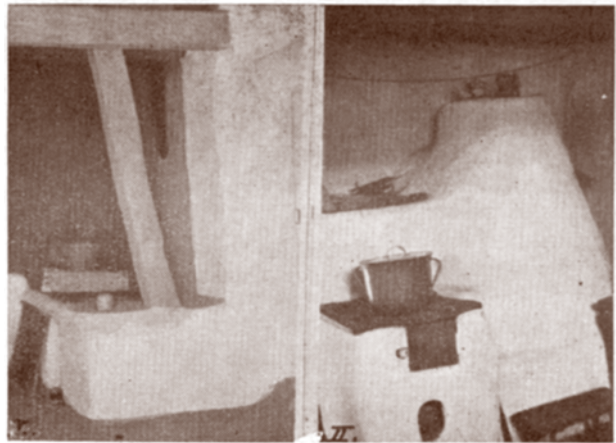
6. ábra 1825-ből való ház pitvara a lepadolt meleg konyhával és ujonnan beépített sporról; alatta sütökemence. — Abb. 6. Flur des Hauses mit Küche, mit neuerbauten Herd und Backofen, aus dem Jahre 1825.

A búbos kemencét a szabadkémény alatt a falhoz épített tűzhelyről a pitvar felől fűtik be. Az itteni búbos kemence nem olyan terjedelmes, mint az alföldi, mert ebben fával tüzeltek s nem szalmával, másrészt egyszerre kevesebb kenyert is sütöttek (12. ábra).

A fent ismertetett két ház között az egyik módosabban megépített *jobbágy ház* vályogból rakott boltos szabadkéménnyel és szebben kiképzett külsővel, erősebb ágasokkal, gondosabban összeállított fedélszerkezettel. Ezzel szemben az utóbbi *sárkéményes*, kisebb méretű zsellérház, amely minden részében

szerevényebben épült (I. az alaprajzokat (13. ábra és I.I).

Általában a házak vizsgálatában ezekre a szempontokra is figyelmet kell fordítanunk és a részletes etnológiai adatfelvételnél nem szabad magunkat az általános elgondolásoktól befolyásoltatnunk, hanem az élet szerint kell a tárgyakat és jelenségeket megfigyelnünk. Így mindenesetre közelebb fogunk jutni a valóság igazságához, mintha türelmetlen összehasonlítgatásokat sürgetünk a magyarsághoz nem tartozó területekkel akkor, mikor még a belső összehasonlítást a hiányos részletfelvételek miatt sem hajtottuk végre. Nem dobhatjuk oda a magyar házkutatás tudományát romantikus elképzeléseknek és hibás általánosításból, hamis összehasonlításból, származó képtelen következtetéseknek, keleti álmoknak addig

7. ábra. I. Ágasfa alsórésze a pitvarban. — I. Unterer Teil der Gabelpfoste in den Flur des Hauses. II. Búbos-kemence egy régi tabáni zsellérházban. — II. Kuppelförmiger Backofen in einem alten Kleinhäusler haus im „Tabán“.

sem, míg nem tisztáztuk a helyszínen keletkezett formákat és szerkezeteket. Ezt pedig minél részletesebb és gondosabb részletkutatás után tehetjük csak meg falunként haladva a munkával, nem pedig *képzeletben felállított, általánosnak mondott, de valójában nem létező magyar háztípus felállításával*. Ezzel nemcsak az összehasonlítás, de az összehasonlítás alapja is hibás.

A leírt zsellérházon kívül még van egy szabadkéményes zsellérház a falu szélén, a sziklás, homokos hegyoldalba építve. Ennek pincéje a hegybe van vájva és a kamra hátsó balsarkából nyílik a bejárata (13. ábra I.). A ház 60 cm-es „verett” fallal épült. Három részből áll: pítarból, házból és kamrából, ahonnan padrajárón lehet feljutni a padlásra. A tetőszerkezet újabb, szarufás kakasülövel, melyeket fe-

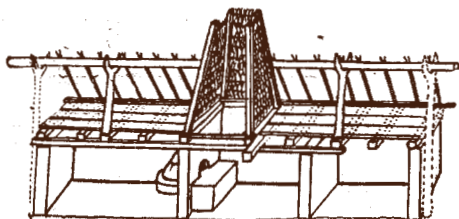

8. ábra. I—II. Ágasoszlop a keresztgerendán felette lévő szelemennel. — Abb. 8. Gabelpfoste auf dem Querbalken. Oben Pfette. III. A szabad, fonott sárkémény alsó tartógerendája alulról nézve. — III. Die Grundbalken des Rauchfanges aus Ruten geflochten. IV. Ollólábon nyugvó szelemen. — IV. Pfette auf dem Scheerenholz.

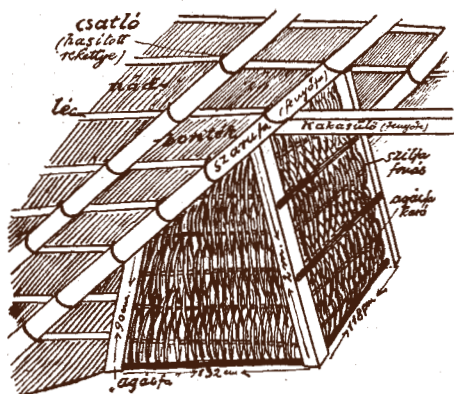
nyőfából ácsoltak. Egyébként a szabadkémény s a tetőzet ugyanolyan, mint az előbbi zsellérházban.

A házak régi butorzata, berendezése, használati- és díszedényei, bár egyszerűbbek voltak, sokkal különbek, jobb módra vallanak, mint a mai, városból összeszedegedett holmik. A szobának (háznak) legfőbb ékessége a „kivetett ágy” (14. ábra I.). Ez úgy áll az első házban az egész életen át, mint ahogyan azt a lakodalom alkalmával felvetették. Ennek felvetésében a lány édesanyja, a testvérek és a nyoszolyólány vesznek részt. „Csak asszonyok vannak ott, emberek abba nem avatkoznak”. Rendes nyoszolya, dunna, 6 vánkös, terítő, lepedő s a tete-

jére való terítőből áll a *kivetett ágy*. A párnák nincsenek letérítve, hanem szépen kivarrva díszlenek. Az ágyak a ház ablak felőli sarkaiban állanak a kétablakos házban. Ellenben az egyablakos régi házban az ablak felőli szegletben van a „szögle”-pad és az asztal, az ágy pedig az ablak nélküli szegletekben van elhelyezve. A régi szép tulipános ládákat és sublódokat még sok helyen láthatjuk, de többnyire kitétték a kamrába és helyettük városi szekrényeket, sifonokat használnak. A sublót helye a két ablak közötti fal előtt van, a tulipános ládát pedig az ágy végénél helyezik el. Ez az elhelyezkedés azonban csak a módosabb gazda házában van ilyen hagyományos formában, az a család, amelyben sok gyerek van s még nincs saját háza, sok helyen egy kis szobában összeszorítva él és itt bizony a bútorok olyan szorosan vannak elhelyezve, hogy alig van közöttük mozgási lehetőség. L. a 4. ábrán a 169. sz. ház alaprajzát, melyen a hátsó szobában két ágy, 3 láda és a kemence hátsó része felett épült spór csaknem az egész „házat” betölti. Ebben a részben lakik Berze András 6 tagú családjával. Ilyen lehetett régebben a házatlan zsellérek lakása annál a jobbágnál, aki a zsellért gazdaságában foglalkoztatta. A zsellérek a szőlőbéli sutyus gunyhókat is felhasználták lakóhelyül s ezeket alakították át később rendes lakóházzá (14. ábra II), amelyenket a szőlőbéli utcasorban ma is láthatunk.

9. ábra. Régi tabáni zsellérház hosszanti átmetszeti képe az ágasták és a szabad sárkémény elhelyezésével. — Abb. 9. Längsschnittbild eines alten Hauses im „Tabán” mit Gabelpfoste und freiem Rauchfang.

10. ábra. Tetőszerkezet a fonott sárkémény táján. — Abb. 10. Dachkonstruktion in der Nähe des Rauchfanges.

szelemenés ház előtt, csak „ablakajja” és „ereszajja”. Ma már az ereszt, az „esztrit” kinyújtották és oszlopos tornácot, „hambit”-ot húztak a ház oldalán.

Az átalakulás a konyhában kezdődött, amelynek régi butorzata és eszközei ma már használatból kikerülve csak a kamrákból és padláról szedhetők össze. Ez utóbbiakat csak a szabad tűzön való főzéshez használhatták. A konyhabutorok között általánosan elterjedt volt a hosszú padláda, melyben különböző fűszereket és konyhai apróságokat, hagymát stb. tartottak. Erre a célra használták a fiókos konyha-

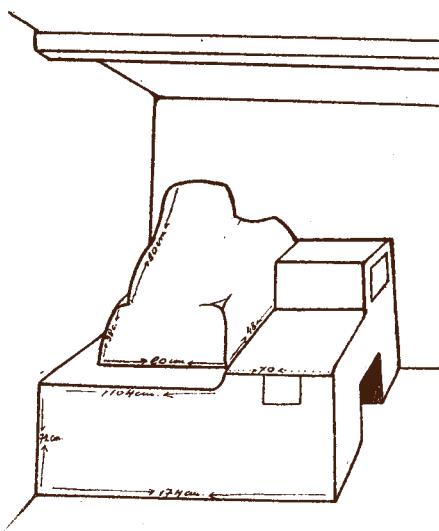
kasznit is melyben még konyhai edények is elértek. Az edényeket a tálasra helyezték, amint azt a 169. sz. ház pitvarában láthatjuk, de újabban 3—4 polcos *stelázst* használnak erre a célra. A vizes vedreket a *vízpadon* tartják.

A régi konyhai edényeket csákvári fazekasoktól és felföldi tótoktól szerezték be. Ezek között a 20—30 literes „*takaros káposztafőző fazekak*”-at a lakodalmi konyhán használták. Szabadban az udvar közepén rakott tűzre tették s két fülénél fogva forgatták, mikor a káposztát megfordították (15. ábra 21.). Kívül mázatlan belül barna zománcos kisebb fazék volt a rendes *főzőfazik* (15. ábra 22.). Ebben főztek, mikor még katlanok voltak a konyhákban. Középen égett a tűz s a fazekat csak úgy mellé tették. Régen beállították a kemeneszájába s így is főztek benne. A régi hegyes fenekű fazekak helyét a spórok felállítással elfoglalták a széles fenekű ú. n. „*seggenülő fazekak*”. Ebben a formában is voltak nagyobb csákvári főzőfazekak és kisebb *szükszájú kávéfőző fazekak* (15. ábra 7. és 25.). A lekvárt hegyes fenekű kívül-belül zománcos fazekakban tartották (15. ábra 28.). A lakodalmi főzésre hatalmas 50 cm. átmérőjű, 20 cm. magas zöldmázas lábasokat használtak. Ebben főzték a *gulyásos húst* (15. ábra 9.).

A régi tejes köcsögök szűknyakúak voltak (15. ábra 23.). A régi öregek szerették a kényelmet s még éjjeli edényre is áldoztak. Ilyen zöldmázas nagy éjjeli edényt találtam a 169. sz. ház padlásán (15. ábra 24.). Ugyaninnen kerültek elő a 15. ábrán látható lekvárkavaró, cifrakalácsnak való tepsi, a *gufló* sütő, a *serpenyő*, melyben a hátárban főztek, ha egy pár cse-

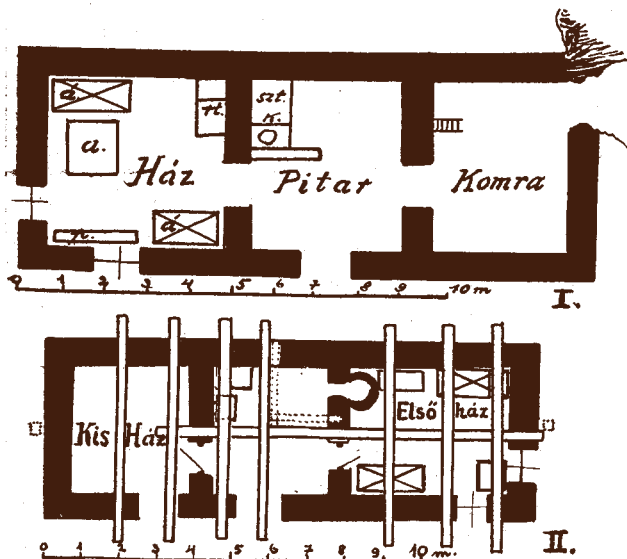
11. Fonolt sárkémény felsőrésze a tető fölött hátulról nézve. — Abb. 11. Geflochtener Rauchfang über dem Dach.

12. ábra. Bübos kemence régi zsellérházból. — Abb. 12. Ein kuppelförmiger Backofen in einem alten Haus.

léd ment ki dolgozni. Itt találtam még régi bográcsot, melyet mosóvíz forralására vagy jószágnak való étel főzésére használtak, azonkívül nagy családnak való hatalmas *sütő tekenőt*, *zsiros dőbönt*, húsakasztó gamókat, szőlőtörő *csomoszló* fát, borszűrő vesszőkast, nádvágó kaszát, cséplő gereblyét, nyomtató törekpucoló gereblyét, kétszárnyú guzalytalpat, kendertilót, motollát, *ritka és sűrű léhőt*, kukoricatörő famozsarat törő vassal, kovászkeverő fát, számos tejes köcsögöt, ami mutatja a régi magasabb szintű életet. Aránylag ma a gazdasági élet emelkedettsége mellett sokkal kevesebb eszköze van az újabb konyhának.

A régi eledelek között a kukoricának is jelentős szerepe volt. A

kukoricát malomban őrölték és lisztjéből *görhent* készítettek. Ezt tejjel behabarták. *Gancát* késheggyel szaggatták egy nagy tálba. Bele lökdösték a tálba s úgy szaggatták a szélére. Túróval, tejjel kedves eledelek voltak. Főztek *sűrű babot kemínre*, kiöntötték egy nagy tálba, *kóbászt*, *zsirot*, vereshagymát sütöttek rá s avval megöntözték. Krumpliból is ugyanilyen pépet készítettek, tányérba kitöltötték, mikor meg volt főve a tányér szélére ki-

13. ábra. I—II. Két régi tabáni szabadkérményes zsellérház alaprajza. — Abb. 13. I—II. Grundriss zweier alten Kleinhäuslerhauses im „Tabán“.

szaggatták, megöntötték s mákkal meghintették.

Volt *káposztás ganca* is.

Levesek: *Zöldségleves*: Vízben elegendő petrezselyem, sárgarépa, celler, hagyma, karalábé, bors és egyéb fűszer megfő. „*Kenyérkét hántak* bele s így ették.”

Húsleves.

Huncut gulás. Hagymás paprikás zsírta vetik a krumplit, vízben megfőzik s csipetkét tesznek bele.

Szaladj leves = rántott leves.

Bableves jó füstölt hússal, vagy csülökkel.

Káposztaleves hússal. Rántva is jó.

Keménymagos leves.

Főzelékek: Paradicsom, bab, kel, karalábé, tök, sóska, spenót, sárgarépa, sűrű krumpli, savanyú krumpli tejjel,

Sajátát önl'e és főzve eszik vagy *ropogós eleven sajátaként* fogyasztják. Az ugorca sajátát is szeretik.

Aszalékok: Körtét, almát, szilvát ősszel beteszik kemencébe vagy napon is aszallják. A kovácskörtét szalmába teszik el. Szilvából, körtéből dinnyéből és tökből keverve lekvárt főznek.

Dióhéjat, hársfát használják teának.

Köhögés ellen mákhéjat, vörshagyma héjat használnak. Olajat nem csinálnak s nem használnak.

Fűszernek a kaprot, meggyfalevelet és egrezt használik.

Heti étkezésük:

Hétfőn: Krumplileves v. káposztás marhahúsleves, kásaleves és vasárnapi maradék.
Kedden többnyire tésztát főznek.

Szerdán gulyásleveset esznek.

Csütörtökön árpkásleveset készítenek hússal.

Pénteken lencse, bab, sűrű káposzta, sült v. főtt tészta az ebéd. „Ma lencsét eszünk, hogy vasárnapra szépek legyünk”.

Szombaton paprikáskrumpli, rántott leves, tojásos leves van.

Vasárnap húsleves, sűrű káposzta, savanyúkrumpli főzelék, paradicsomszósz hússal.
A húst hagymás zsírra vetik.

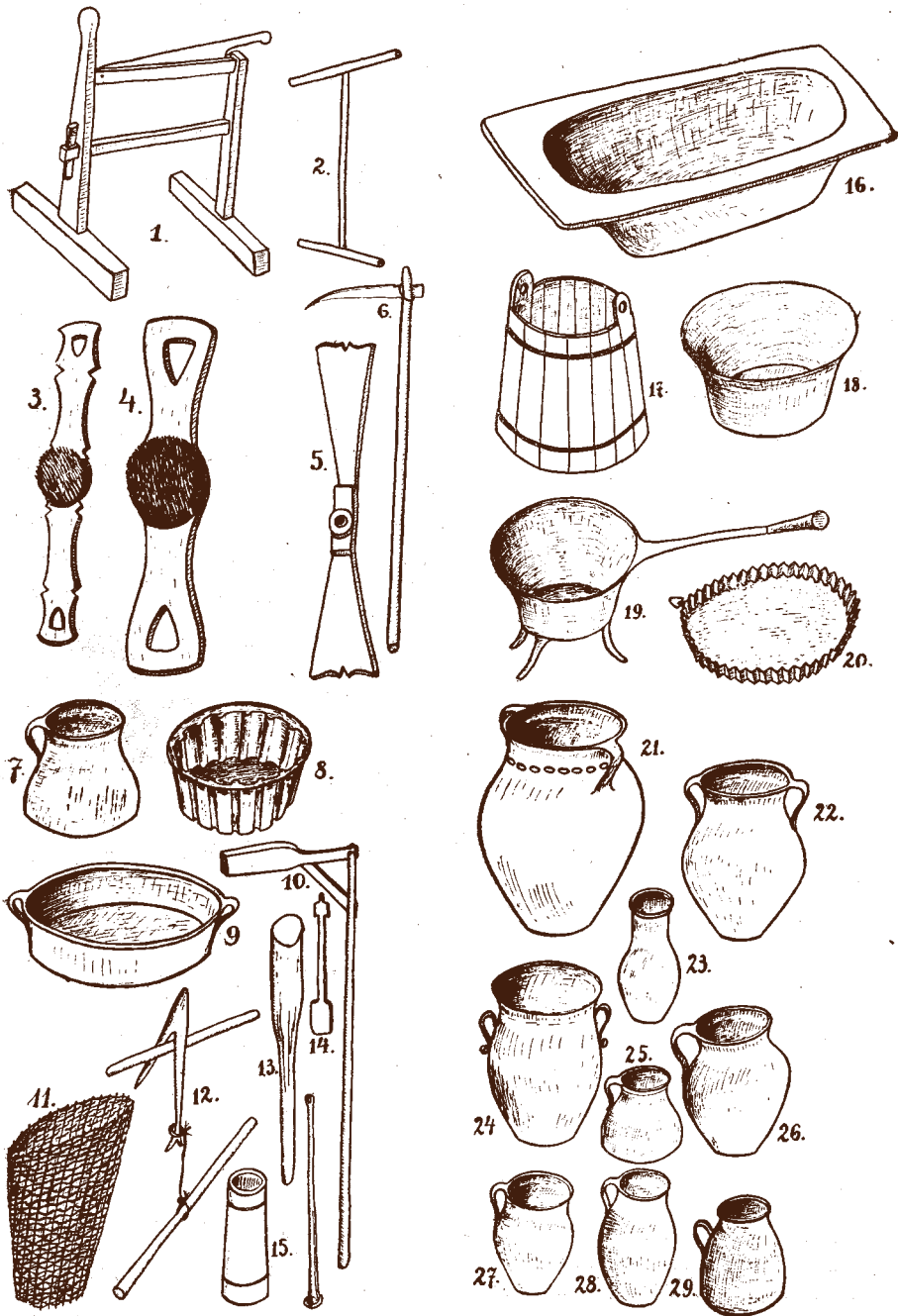
A lakodalmi étkezéshez reggel a szakácsnék, vőfélyek csibeaprólékot, kalácsot, bort kapnak. Délre, mikor esküvőről hazajönnek, gulyásos húst, bort, süteményt esznek. A vacsora marhahús leves vágott tésztával, marhahús zsírban sütvé tormaival, baromfi hús csigatésztával, kék-káposztával. *Sütemények*: torta, kalács, rétes (mákos, diós, káposztás). Azelőtt mikor az öregek vadásztak, nyúl hús is volt. Ujabban éjjel disznótoros vacsorát is készítenek és rizskását baromfi aprólékkal. Éjjelig tart a tánc s éjjelkor adják fel a *bujakalácsot*. Ez nagy 8-asra fonott mákoskalács.

Az ürgét is szerették Szadán. Hosszú nyársra húzva süttették. Egy ürge, egy szalonna váltotta egymást a nyárson s a kenyérkére vereshagymát tettek.

A régi építkezés maradványait még inkább megtalálhatjuk a gazdasági melléképületekben. Különleges szadai építmény az ú. n. „*pince teteje*”. Ez, miként neve is mutatja, a pince boltozata felett épült. Ilyen építmény a 246. sz. ház telkének utcafelőli oldalán lévő „*pince teteje*”, melynek két falrészlete még örzi a régi „*sövényfalas*” építkezés emlékét. A *sövényfal* régen lakóházakban is általános volt s éppen úgy, mint ebben a „*pincetetejében*” „*ágasoszlopokon*” nyugvó *sárgerendába* állított „*hasigatott*” oszlopok közé fonták a *mogyorófa vesszőket*. Ezt a *sövényfalat* „*pévás sárral*” betaposztották (16. ábra). Az alaprajzon láthatjuk, hogy a *pincetetejének* egyik oldalfala és egy keresztfala maradt meg a régi *sövényfalból*, a többi, ami elkorhadt, *verett fallal* helyettesítették (17. ábra I. és II.). A *pincetetejének* fedele *ágasoszlopra*

14. ábra. I. „*Kivetett ágy*” himzett párnákkal a tisztaházban. — Abb. 14. I. Bett im sogen. „reinen Zimmer” mit gestickten Kissen. II. Lakóházzá átalakított „*Sutyusgunyhó*”. — II. Eine zum Wohnhaus umgestaltete Presshütte.

15. ábra. Egy régi háztartás használati tárgyai és edényei. — Abb. 15. Gagenstände und Geschirre eines alten Hauses.

helyezett szelemengerendára rakott horogfás fedél. A horogfákon vannak a lécek s erre került a nádborítású zsúpfedél. A pincetetejének első része gazdasági eszközök elhelyezésére való nagyobb kamra, második része istálló s hátul egy kisebb kamra van. A keresztgerendákon két oldalt hosszában futnak a vízvetőgerendák s ebbe vannak „furkáva” és rászégezve a horogfák, hogy „ne csak a szelemengerenda tartsa a tetőt”. A szelemenés házzal ellentétben a szarufás házat „gerendás”-nak is mondják a szadai öregek, de a szelement is nevezték „horoggerendás”-nak.

Az istállók régen csak künn voltak a falu körüli szérűs kertekben. Még a múlt évben fennállott a Galambos Sándor régi ökrisztállója. Régebben ugyanis csak ökrök voltak. „Akkor volt gulya s ebbe tartozott a bornyuság”. Csordálan voltak a tehenek. „Az ökröket a pásztor őrizte, a bornyuságot és teheneket a gulyás”. Háznál nem is igen volt istálló. Csak néhánynak volt a faluban istállója, de ezeknek benn volt a szérűjök is. A szérűs gazda megengedte, hogy jó barátjai, sógorai, komái a szérűjére rakodjanak. Különben minden sornak volt szérűje s ezen hatalmas ökrisztállók.

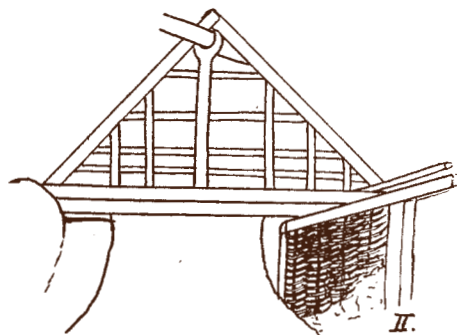
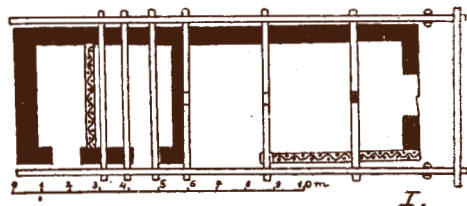
Ilyen volt a Galambos-féle is, amelyet Puskás Sámuel „lemagyarázása” szerint magunk elé képzelhetünk (18. ábra).

Ez a régi ökrösistálló 15 m. hosszú, 5 m. széles, 50–60 cm. vastag verett fallal épült. A szélesebb oldalán volt a bejáró ajtó. Nem volt lepadolva. A tető két ágas fára fektetett szelemengerendára és a keresztgerendákra helyezett vízvető gerendára aggatott horogfákból állott, melyre léceket kötöttek vessző csatlókkal.

Az istálló közepén volt a „tüzelő, mely a földön volt, vagyis csak a földön raktak tüzet”. A tüzelő körül „tőzeken, zsombikon, háromlábú kis sámlikon” ültek. A tűz mellett volt egy oszlop beásva bográcstar-

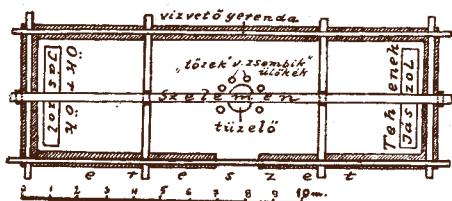

16. ábra. Régi falépítési mód sárral bevert sövényfallal. Valamikor csaknem minden ház ilyen fallal épült. Ma csak egy „pince tetejének” két falrészletében van meg. — Abb. 16. Alte Wandbaumeteode: geflochtene Rutenwand mit Lehm beschmiert. Einst waren alle Häuser so gebaut; heute nur noch eine einzige „Kellerkammer” (Ung.: pinceteteje).

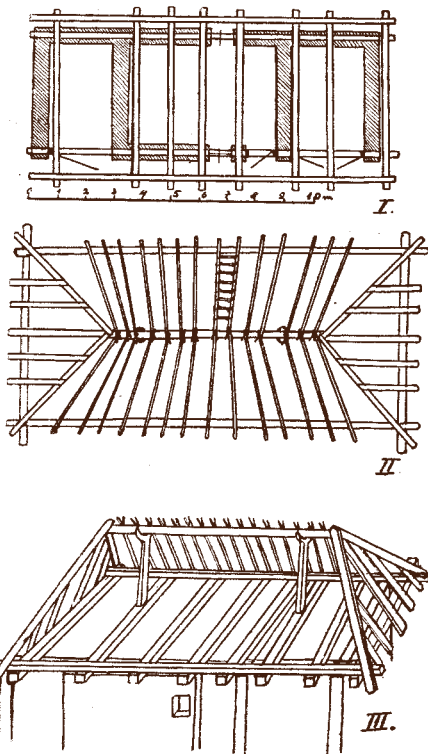

17. ábra. I. régi pince tetejének alaprajza, két fonott falrészlet feltüntetésével. A fal többi része „verettfal”. II. Ugyanannak elülső része belülről nézve. — Abb. 17. I. Grundriss einer alten Kellerkammer. II. Innensicht des vorderen Teiles.

tónak s arra akasztották a bográcsot, de volt 4 lábú gömbölyű fenekű bogrács is. Abban sütötték a húst, baromfi, disznót, melegítették a bort.

18. ábra. Régi szérűskerti ökó istálló alaprajza. — Abb. 18. Grundriss eines alten Stalles im Dorf.

19. ábra. I. Régi falubeli istálló alaprajza. II. Ugyanannak fedélszerkezete felülről nézve. III. Ugyanannak fedélszerkezete oldalról nézve, a keresztgerendákon nyugvó szelementartó ágaszszlopokkal. — Abb. 19. I. Grundriss eines alten Stalles im Dorf. II. Dachkonstruktion desselben. III. Derselbe von der Seite gesehen. Sichtbar sind die Giebelbalken auf Querhölzern.

a magot" (szemes terményt). Ezért ha

„Sok baromfi eltűnt akkor a faluban“. A takarmány kívül volt a szérűkön boglyákban. Onnan hordták be „nyalábban“ vagy „hátyi etető kosárban“ s úgy adták a marhák elé. 8—10 jószág befért egy ilyen istállóba. Az istálló oldalán „hambit“ volt, mint a ház elején. Ma még a faluban van egy-két ilyen istálló, melynek felépítése és fedélszerkezete emlékeztet a régi szérűkön elhelyezett ökoristállókra. Ilyen pl. a Takács Jánosé a 105. sz. ház mellett. Ez farazatos, sátoros fedelű s ezért az ágas oszlopok a keresztgerendába vésvé tartják a fenyőfa szelement, melyen egymásba eresztve sorakoznak a hársfából és fenyőfából való horogfák (19. ábra). A farazat vázat két összekötő horogfa alkotja, melyek a szelemen végeire támaszkodnak s rájuk illeszkedik 5 kifutó szarufa, melyek alul a szélső keresztgerendán nyugszanak.

Kiveszett gazdasági épület a pajta. Ez régen csaknem minden udvar hátulján megvolt és sövényfallal épült. Ma már csak egy deszkafalú felszeres pajtát találtam Illés Sándor 114. sz. portáján (20. ábra). Ez sem régi szelemenes fedélszerkezetű, hanem csak gerendás, vagyis szaru-fák kakasülövel képezik a tető vázát. A pajtában szénát, takarmányt, szarvakat tartottak, tehát ezek takarmányos, vagy szénás pajták.

Kezdetleges, karókból, keresztlécekből és oszlopokból összerótt építmények a „sertésakó“-k vagy „kerített akók“-k. „Kis ó“-ba ugyanis megfájul a a sertésnek a lába és „megunja nem „mén csordába“, akkor nap-

pal ide kieresztik s akkor szívesen „sütközik” benne a hízó és a jövendőre való magló (21. ábra II.). Nem lehet ezeket egybe csukni, mert „a nagy marja a kicsit”.

A kecske részére épült ól a régi sövényfalú építkezést teljesen őrzi. Mind a négy oldala karók közé font vesszőből épült (21. ábra III.). Ugyanígy „szövik-fonják” a kerítést is mogyoróból vagy gyertyánból.

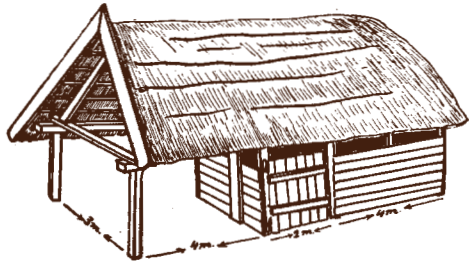
Gazdálkodás, állattartás.

Szada gazdálkodása a jobbagy felszabadulás után következő tagosításokkal nagy változáson ment át, különösen újabb évtizedekben, mikor a zsellérek is belterjes kerti gazdálkodásra tértek át. A szemes terményekre régebben azért nem fordítottak sok gondot, mert azokat csak a maguk szükségére termelték, újabban meg azért, mert inkább a jobban jövedelmező kerti veteményekkel foglalkoznak.

Háromszor szántották ezelőtt az ugarokat. Nem trágyáztak úgy, mint most. „Nem vessződtek ilyekkel az öregek”. „Eladóra nem vetettek babot, csak evő babokat”. Csak télen vittek Pestre „eladóra” szárazbabot. 20—22 éve került föl a zöldbabra való vetés”.

Régen első szántás kora tavaszon volt azon a földön, „akit ugarótak”. A második szántás aratás előtt következt s a harmadik szeptemberben vetés előtt. Akkor azután vetettek is. Második szántáskor rákeverték a földet, hogy „a fűmag keveredjen, ami kikel, lankadjon el, száradjon.” Tehát tavaszkor leugaróta, másodszer megkeverte, harmadszor vetőre szántotta.

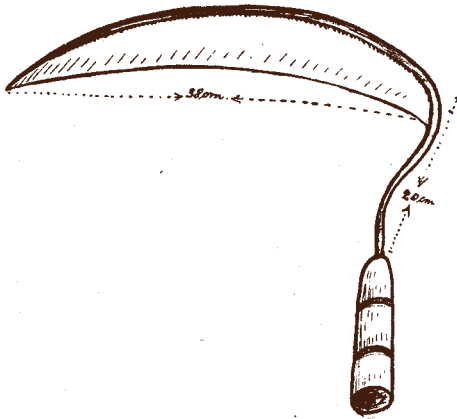
Szeptember elején, dereká-

20. ábra. Ma már kiveszettíjészeres takarmányos-pajta utolsó példája. — Abb. 20. Letztes Exemplar einer Scheune.

21. ábra. I. „Sertésakó”. II. Sertősól. III. Vesszőből font kecskeól. — Abb. 21. I—II. Schweinestelle. III. Ziegenstall aus Ruten geflochten.

22. ábra. Régi gyári aratósarló. Szadán általános volt. — Abb. 22. Alte fabriksmässig hergestellte Sichel.

sem jó. Mikor hal és mérleg jegyében van az idő, akkor hordják a trágyát. A trágyahordó ebédre bablevest kap nagy darab hússal.

Régen azt tartották, hogy ha vetnek valamit, az nap nem szabad hazamenni kenyeret sütni. Babot, ugorkát, dinnyét vásári napon kell vetni, mert akkor annyi lesz, mint vásárban a nép. Mákot, borsót pedig szóltanul akkor kell vetni, mikor nincs hóvilág és sötét van. Ilyenkor nem lesz férges és tele lesz a mák. Mikor a vetéshez vitték a magot, akkor a zsák száját mindég hátrafelé tették a kocsira. Ez annyit jelent, hogy a gabonát visszakapják.

Ha a rossz időjárás miatt a vetés nem kel ki eléggé, akkor még „Szentgyörgy napján a varjú nem búvik el a vetésben” és rossz termés lesz, nem lesz „Péter Pálkor sajátá búcsú.” „Bajosan lesz csomó Péter Pálkor a határban”, mikor még a tücsköt is meg lehet látni a vetésben Szentgyörgy napján.

„Iván napkor megszakad a gabona és a búza töve, akkor többet nem nyúl s érik a kalász.”

Az időjárásra a felhőből következhetnek. Ha „a íőhő tarajos, lehérvörös, akkor eső lesz.”

Első mennydörgéskor lefekszenek a gyerekek és hemperegnek, hogy a derekuk ne fájjon egész nyáron.

Ha a lovak prűszkölnék, „zuhognak”, az is esőt jelent, de akkor is, ha a

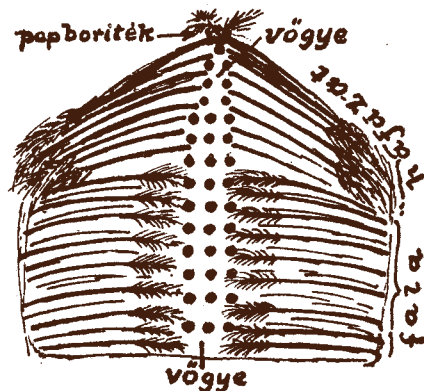
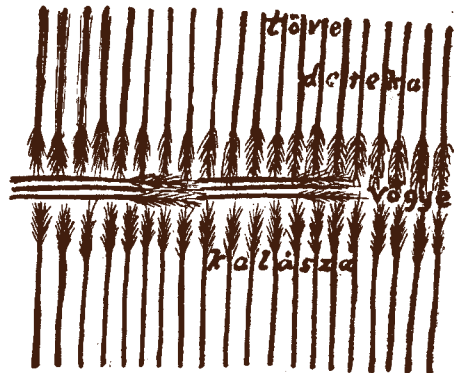
ig megkezdték a vetést. Az ugarokat bevetették, amiben kukorica, krumpli volt, azt csak szeptember végén.

A vetés úgy történt, hogy bemarkolt a zsákba s ujjak közt kieresztette a magot. Kétfelé: jobbra és balra vetette, „Kökinfából való tövisbaronával húzatták el.” A vasboronát akkor még nem használták.

Ujabbban, ha az idő megengedi, nagyhétben vetnek.

Míg meg nem telt a hold, sem gabonát nem vetnek, se nem trágyáznak, se takarmányt nem ültetnek. „Ujságon nem jó semmit se ültetni, mert sok lesz benne a pata.”

„Ujságon” (újholdkor) egyébként nem vágtak lát, kivált szerszámlának valót, mert akkor megette a szű. Szőlőt sem szabad metszeni, sőt szántani

23. ábra. A kalászkás vázlatja felülről és oldalról metszeten nézve. — Abb. 23. Skizze von einem Schober. Ober- und Seitenansicht.

kakasok éccaka kukorékolnak vagy nyáron a csorda nagy böggéssel megy ki a legelőre Hallgatják az ég első zengését is időjóslás céljából. Ha nyugatról, keletről vagy délről zendül, akkor termékeny esztendő lesz, ha ellenben északról, akkor rossz esztendő lesz.

Leginkább csak rozstot („búzát“) vetettek, csupán kissé kötöttebb talajrészben kevés árpát. Ha *kövér* volt a rozs jó időben, mikor nagy havak voltak, ki is pállott. Volt olyan *kövér* rozs is, hogy ősszel meg lehetett kaszálni vagy lelegettették, ráhajtották az ökröket s leetették. Nem félték, hogy „legázójják“.

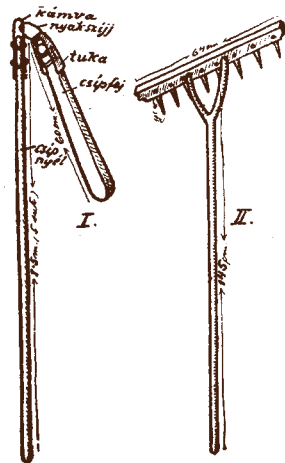
Régebben, mikor még nem volt triór, sok gyom, „*konkó*“ és kék búzavirág volt a vetésben. A mácsonya és a *repkény* (Convolvulus) is rossz gyom volt. Előbbit különösen nehéz volt „a földből kiveszejtetni“. „Szöllőtörkö“-vel betérítették és leszántották, akkor elpusztult a szűrös mácsonya gyökere. A *repkény* úgy összefogja a gabonát, hogy még az ötödik is mozog, mikor aratnak. A repce kivált árpákban szaporodott el, de a muhar és paraj is ellepte az árpát.

Ezért régen sokat kellett gyomlálni nemcsak a szöllőt, de a vetéseket is. Kézzel „*dőfötték ki a konkót*“. Kis ösztökeformájú „*konkóirtóval*“ szedegették ki a gyomokat.

A földek között régen széles, $\frac{1}{2}$ —1 m.-nyi mesgye volt, „*gyöpborozda*“, ma ezek helyén *bukrok* (rekettye) vannak vagy hátráfa jelöli a tagok szélét. A „*gyöpborozdá*“-ra jártak ürgézni a *csikkentyűvel*. Kétféle *csikkentyű* volt. Az egyszerűbb *cövekes csikkentyűt* úgy állították fel, hogy egy *cövekhez* erősítették a finom *pagátból* készült hurkot s ezt az ürgelyuk fölé helyezték. Az *akasztós csikkentyű* hajlós mogyorófa vesszőből készült, melyet a földbe erősítettek s a végét bevágták hozzáakasztva a *pagáthurkot*, melyet az ürge lyukhoz helyeztek. A *csikkentyű* bevágott végét egy kis *cövek* bevágott nyelvéhez feszítették s mikor az ürge a *pagáthurkokba* beakadt, kirántotta a mogyorófa rugós vesszejét a nyelvből és magasan csüggött a vesszőn.

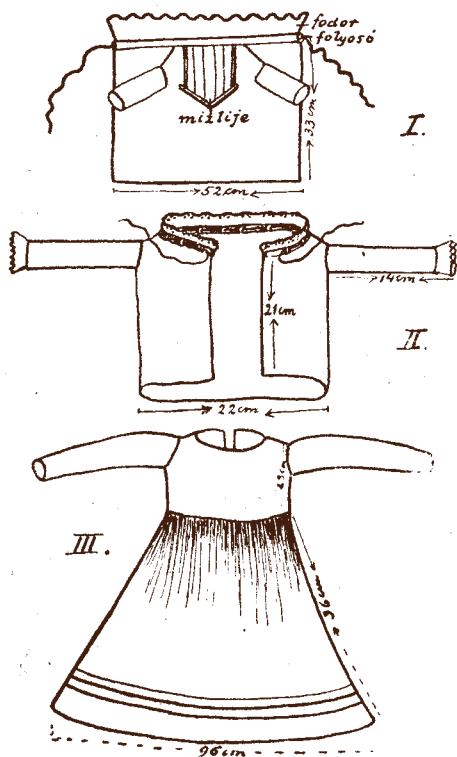
A régi ugarokon dús kalászu volt a gabona. „Olyan rozsokat arattak, akár a nád“. Azelőtt csak sarlóval arattak. Különös sarlójuk volt, amit boltban vásároltak és mint a kaszát simára kalapálták, majd kaszakővel megfenték. Egy régi sarlót még találtam. Ez emlékeztet a kisázsiai sarlókra. Gyári bélyeg alapján ausztriai vasgyárból származott (22. ábra).

Asszony-ember egyformán aratott. Sarlóval bírták az aratást az asszonyok is. Kaszát csak fűhöz használták. A sarlóval úgy arattak, hogy a balkarjával „*nyalábjába*“ (ölébe) fogta a gabonát s a gabonafejét vállára hajtotta, majd nekihajolva levágta és letette. Kis kévékbe kötötték össze. A sarlós aratásnál nagy tarlót hagytak. „Ez annyiból jó vót, hogy sovány földbe lëugaróta s mikor mëgrohadt, olyan vót, mint a trágya“. Nem igen kaparták a tarlót, mert nem maradt kaparék a sarlós aratás után.

24. ábra. I. Csép. II. Cséplő-gereblye. — Abb. 24. I. Dreschlegel. II. Dreschrechen.

Ha nagy volt a lerakott kéve, sarlóval szedték össze marokra, azután összekaparták gereblyével. „Úgy szokták összeveretónyi”. „Összeveretőte a gereblyével”. Amelyik árpa repcés vagy parajos volt, lekaszálták a marháknak. Mikor összeszedte, akkor mingyárt kötötte a kötelet, összefogta kalászát és úgy kötötte össze. A kalásza alatt megfogta, rácsavarta kézzel, a szárát széthajtotta és úgy kötötte bele. Akkor nem kötötték kivekötőfával. A rendes kis kive 3 marok volt, ma négy, akkora vastag markot is bele tesznek, mint egy „vékás puttony”. Sarlós aratásnál külön marokszedő nem volt. A learatott kiveket csomókba rakták. 13—15—17 ment egy csomóba s egy kivét elbujtattak.

25. ábra. I. Kisgyermeking. II. Kötött gyermekreklí. III. Kisgyermek felső „obonya”. —
Abb. 25. I. Kinderhemd. II. Kinderbluse. III. Kindergewand (Ung: „obonya”).

Ebbe belevágta a legszélső kivét és a rudat végéig rakta kivékkel. „Lefektette szépen mind a két oldalt kalászával össze” s a közepét úgy töltötte ki, „A kivéket egymás tetejére rakták, 4—5 csomót, osztán lekötötték rudalló kötéllel. Nyomórúd csak szalmánál vagy szénánál volt. Így hordták be kazalba. Rakodásnál lement kettő a szekér derekába alulra, 3 a tetejébe, azután rá megint 3 csomó vagyis összesen 8 csomó ment a derékba”, a „többi kétoldali terítésre”. Ha 10 csomó volt, azt csak boglyába rakták, de akinek 20 csomója (keresztje) volt, az már kazalba rakta. Mikorra behordtak, készen volt az áldomás:

Mindenki magának aratott. Közösen csak valamikor az öreg apjuk idejében arattak. A gazdák azonban régen is adtak ki aratónak. Az aratók a falubeli szegényebb sorsúak voltak. Ezek aratáskor früstökre, amit 8 órának mondtak, reggel 1 1/2 deci pálinkát, kenyérkét, szalonnát kaptak. Délben ebéd disznóhús vagy marhahús volt. Vacsorát külön főztek vagy ami délről maradt, azt ették. Csináltak gulyásos krumplit, bele húst vagy szalonnát. Egy kis borocska is járt hozzá, vagy 2 pohárral és kenyérke.

A gabonát a szérús kertekbe hordták be. Régen hordásban segítettek egymásnak. Az arató mindig a kazalon volt, a gazda a kocsin rakta el a kivét. A szekérre úgy rakodtak, hogy az oldalakra keresztbe két keresztfát helyeztek, a két keresztfára tették a hosszú rudakat, melyek így a keresztfákon feküdtek. A hosszú rudak végén voltak a rakoncaszögek.

Marhahúsleves, hozzá kis szósz, utána sütemény rétes, (mákos, káposztás) és borocska. Vacsora után elbeszélgettek.

Uraságnál kötöttek koszorút, rozs szálából szép hosszú láncokat s vasvirággal feldíszítették. Ezt a kasznárnak vitték s az megadta az áldomást.

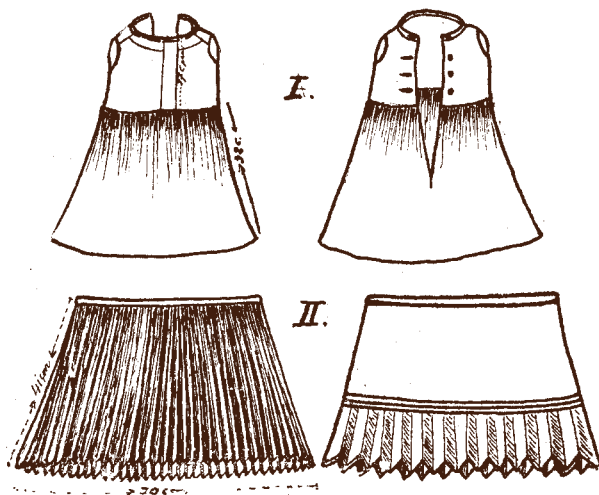
A kazlat kazalrakók rakták. 4 ember dolgozott a nagy kazalon. Kettő rakta egyik-egyik felén, másik a másik felén. 10—12 kévét letettek egy sorba, miután alá szalmát raktak. A két sor közé, a *vögyibe* hárm-at-hárm-at tettek s mikor be volt *vögyelve*, újból rakták a szélét mindaddig, míg 7 sor magas lett. Akkor együtt a *hajazat*. Ezeknek a töve volt kifelé, a hajazatban a kalász állott kifelé. Itt is 7 sort „vettek be” s végül úgy „gyütt össze, mint a ház teteje”. Mikor a ketőnek fara összeért, megfordította a kévét és így lett a *hajazat-tetőzet*. Egy sort rárakott a tetejére végig a *hajazat papjának* (23. ábra). A felső hajazatsort összekötözték, hogy szét ne csússzon a nagy szárazságban. Az összekötéshez innen is onnan is kivett egy-egy marékkaal és azt a tetején egybekötötte.

A csépléshez a széléből 2 kivesort leszedtek s így ment minden nap, míg le nem fogyott. A cséplést *kézi csíppe*l végezték (24. ábra I.). Ennek *nyele agácfa*ból vagy *mogyoróból* készült másfél méter hosszúságban, de lehetett vörösgyűrű is. A *fejét juharfa*ból vagy *gyertyánfa*ból faragták, mert más fa elhasad. A nyél végére egy spanyolnád

vagy szilfa vesszőt hajlítottak rá. Ez volt a *kámva*. A *csípfejre* tehát vagy *disznóbőrből* rákötötték a „*tuká*”-t s ezt tehát *bőr nyakszíjjal* kapcsolták a *kámvá*-hoz. A *kámvát* disznóbőr szíjjal erősítik a csípnyélhez. Ez a *kámvakötő* szij.

A cséplést *bandában* végezték. Négyes-ötös banda cséplelt. Gazdáknál leginkább négyesbe szoktak. Reggel, mikor felkeltek, *megnagyolták* a kévét vagyis 6—7 csomót leraktak és a csíppelel mind a két oldalát megverték, „*lenagyóták*”. Ha látták, hogy jó az idő, akkor a szélére körül kirakták, ellenben, ha rossz időre volt kilátás, akkor rakásba összerakták a szérún. A szérún voltak kisebb *cséplőpajták* s ezekbe tolták össze a szemet, ha nagy eső zavarta meg a cséplést.

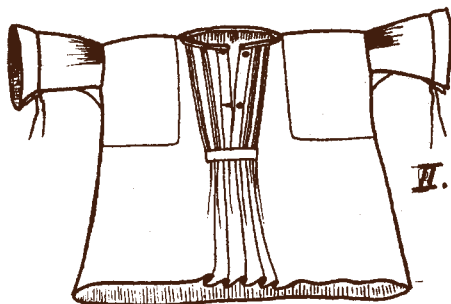
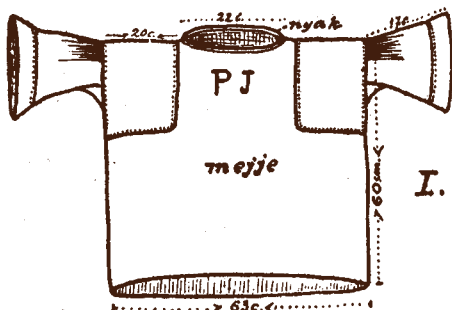
Mikor *lenagyóták*, akkor a töreket lehúzták a szemről, legereblyézték az apraját és leseprűzték. Azután a szemet összetolták rakásba

26. ábra. I. Alsóobony II. Kislány ráncosszoknyája és alsószoknyája. — Abb. 26. I. Untergewand. II. Gefältelter Rock und Unterrock eines kleinen Mädchens.

gereblyével. Ez a cséplőgereblye közönséges ritka fogú gyűjtőgereblye (24. ábra II.). Akkor azután berakták cséplés alá egyenként a kévéket 2 m. távolságra, majd gereblyével szétterítették, szétrázogatták s akkor 4 sort beterítették. Minden embernek 1 sor jutott „*zsúpolás alá főszednyi*”. 4 ember csévelt ezen s mindegyik felszedett 1 sort. *Összenyalábolták*, a tövét leverték a földhöz, hogy egyenes legyen és akkor kézzel a tövéből kiszedték az *aprólékot*, kirázták és beletettek 3 markot a *kötélbe*, végül kévekötőfával bekötötte a *nagy zsúpot*. Ezt használják háztetőnek, jégveremre fődélnek. „Régen olyan fedelet kötöttek, akár a kő, akár a deszka”.

Amikor már *szemvastagságon* van a földön a megcsévelt gabona, lepucolják a töreket, a szemet megint összetolják rakásra s újból terítenek négy rendet. Ez így megy egész nap. Ha dél előtt kinagyol, 3—4 terítést is *kiverit* délig. 4 ember 13—14 csomót kiver egy nap, de ha jó az idő és iparkodnak, még többet is. Még novemberben is, sőt fagyos is csépeltek. Még asszonyok is részt vettek a munkában. „*Úgy ütötték négyesbe, mint a füst*”.

27. ábra. I. Régi egyszerűsabású, kivágtalan-elejű, vállbaszabottujjú, úgynevezett „*szabad-ujjú derékina*”. II. Újabb „*ránkosujjú*” derék-ing. — Abb. 27. I. Ältere Hemdförm. II. Neuere gefältelte Hemdförm.

Alighanem ebből a játékból keletkezett a ma már több helyen ismeretes csapásolás.

Hangjátékkal is utánozták a cséplés ütemét. A négyes cséplés így hangzott: Csip-csap, csip-csap! Az ötös cséplést így utánozták: Fekete kutya, fekete kutya! „Hajnalban csak úgy bűgött, csattogott a szérű, mintha ménkű vert volna bele”.

Nyomtatás is volt. Leágyaztak „*karikára, gömbölyüre*”. Egy ember a közepére állott s úgy hajtotta a lovakat. 2—4 lóval nyomtattak „*összekötve elül kettő, hátul kettő*”. 15—20 csomót is beágyaztak és elnyomtattak. Ez azonban már csak akkor volt, mikor ló került a faluba, azelőtt csak „*cséptek*”.

Az új búzából süttöt kenyeret nem volt szabad megpirítani; „*Terményekkel általában nem nagyon dicsekedhettek*”, mert ke-

vés volt a termő föld. Annál jobban művelték a szőlőt és gondot fordítottak a gyümölcs termesztésére is. Különösen a *szőlérek*, akiknek csak szőlőből jutott föld, leginkább gyümölcsből éltek.

Gyümölcsös Szadának nevezték a falut. Régente fekete, tüdösi, korai hajog, kolozsvári (karmazsin piros,) fehér és piros kőszemű, badacsonyi cseresznyét, kajszibarackot, cukorbarackot, magvaváló, pálinkának való vörös szilvát, duráncit, sokfajta téli, nyári, császár-, cukor-, árpával-, búzával érő körtét, téli pogácsa, Törökbálint, bőrhajú almát termeltek. Újabban még ezek mellett jánycsecsű, Jonatán és batul almát is termelnek.

Zsellér embernek volt egy lova és két rudú, kétkerékű *kolesza*. Ezt megtöltögette szilvával, elment Zsámboknak, Versegnek, Kállónak, Turának és hozott érte annyi gabonát, hogy egész esztendőben elég volt a családnak. A cseresznyét kis puttonokba szedték s úgy hordták Pestre.

A szőlőt az 1887-iki filoxerás idő tönkretette, de azzal is nagyban foglalkoztak. Régen „agyra” metszettek, „gömbölyűnek kellett lenni a szőlő fejének, mint az ököl”. Mindíg két szemre metszettek egy vakszemre és egy világosra. Ennek a régi metszésű szőlőnek jobb bora volt, 6—7 fokos, ellenben a mai ágas neveléssel csak 3 fokos.

Metszőkést kasszahegyből csináltak. „Gusztus vót vele eltaszítani, mikor eltálta az ember!” Még sarlóból is csináltak, ha eltört a makkja. A régi öregek görbe bicskával rángatták el. Permetezni nem kellett. Franciska, góhér, rácfekete, juhfark, esztraj, fekete kadarka, sárfehér voltak a szőlőfajták.

A szőlőt ősszel befedték. Először a karót kiszedték s a szőlő közepére 20—20 *karó tartóra* (4 karó közé) összerakták *kupákba*. Tavaszkor hegyes kapával kinyitották, majd megmetszették, a *karót felverték* s mikor „*kifakadt a szőlő*, gyűtt az *első kapa*”. „A második kapa már *zöd kapa* vót, mert akkor vót egy sük hajtás”. Harmadszor „érés alá” kapáltak. Ez volt a „*szőlőérés alá való kapa*”. Valamikor kötés előtt gyomláltak is. Két kis kocsi takarmány is kikerült egy-egy szőlőből. A *fosztást* és a gyomlálást a gunyhó alá takarították.

Ezután jött a kötözés. A vesszőről le a tőke fejéig minden apró *serenget* leszedtek a levél hónaljából meg a tövéből. A szebbet meg-

28. ábra. I. Öregasszony régi szabadujjú felvágott elejű ingben. II. Fiatal leány bodros vállkendőben, pardicsomos mintájú pruszlikban. — Abb. 28. I. Alte Frau im alten Hämde. II. Junges Mädchen mit Schultertuch.

hagyták, hogy 6—7 szál vessző legyen. Általában 4—5 fakadást hagytak a tőkén. Erre következett a *lehegyezés*, vagyis a hegyét letördelték egyenesre.

A szőlőt szüretkor a *sutyus gunyhók* előtt kádba öntögették és csomoszlófákkal megtörték, egy vékát zsákba töltöttek és lábbal tapodták. A kádban volt egy borcsap s azon folyt ki a *fertályba*, ahonnan a hordóba öntötték a *levón* át. A 8—10 hektós kádakba *hegyes vesszők* helyeztek és *mericskével* meregették belőle a mustot, de csak ott, ahol csomoszlóztak. Ahol taposták a szőlőt, ott nem kellett kas, zsákba beleöntögették s mikor „*kigázóták*” újból töltögették a zsákba. Azután „*sutyúták*” a *törköt*. Nagy *fasutyúk* voltak. „A *fiókjába* tették a *törköt*, tetejére a *papot* s úgy csavarták, míg csak csurgott”. A csapoláshoz alátették a *lévófertát* vagy *kármentőt*. A hordók 3 öles *kan-tárfákon* feküdtek. Ezek tölgyfából vagy agácából voltak. A bort úgy kezelték, hogy december derekán az anyáról, a söprűről lefejtették.

29. ábra I. Az ingváll bekötése „szörmadzaggal”.
II. Kislány hajviselete. — Abb. 29. I. Einbinden des Hemdärmels. II. Haartracht eines kleinen Mädchens.

Háromszor fejtették le egy esztendőben, ahol volt 70—80 akó. Másodszer szőlő virágzás előtt s azután aratás előtt. Megcsapolták s mindaddig engedték, míg a *szőkéje* nem jött. A *szőkéje* volt a *kapásbor*. Ezt itta a gazda. Tehát *kapásbor* az, ami lejött a seprűről, mikor leülepedett. Egyesek, hogy több legyen a boruk, öntöttek egy kis vizet a törkölyre.

Utolsó évtizedekben mindinkább áttértek a kertgazdál-

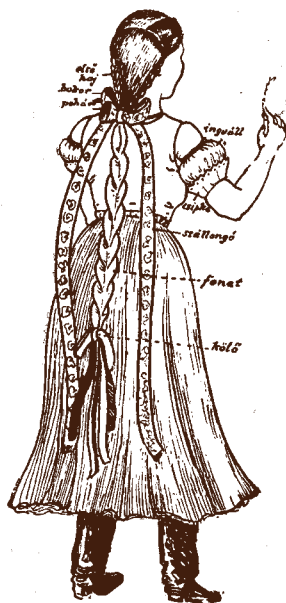
kodásra. A krumpliból 1865—70. körül a *disznókrumplit* és *kék krumplit* termelték, azután a jobban jövedelmező rózsa, zsemle és kifli krumpli termelésére tértek át. 20 esztendeje termelik az Ellát, mintegy 50 esztendeje volt nagy felsárga héjú jófajta párizsi krumpli.

Fejes káposztát ősidóktól fogva termelnek. A dinnyét 1879-ben kezdték először termelni. Sárgából az ananászt és cserhéjút ismerték. Uri tőköt, sütnivalót, disznó és marha tőköt termelnek, amit szecsakára vágva lovaknak is adnak. Húsz esztendeje rátértek a paradicsom, spárga, zöldbab és eper termesztésére s ma ezekből van legnagyobb bevételük. Különösen nagyban úzik a zöldbabfélék termesztését a *Juliska*, *Mariska*, *Tercsi babot*, a sárga hüvelyű *tésztababot*, aranyeső babot, tarkahasú cukorbab fajtákat becsülik legtöbbszörre.

Nagyon tanulságos Szada gazdálkodásának változásait áttekinteni a jobbágyság felszabadulása utáni vetéskényszerrel járó, ugaros extenzív rablógazdálkodástól a legbelterjesebb kertgazdálkodásig.

Az állattartásról csak vázlatosan emlékezhetünk meg az öregek elbeszélései alapján, mert a régi pásztorok kipusztultak, de annyit megállapíthatunk, hogy a szadai nép életében régen nagy jelentőségű volt az ökörtartás. Ez volt régen az igavonó állatjuk, sőt fuvarozásra is ezt használták. Puskás Sámuel 80 éves gazda szerint gyermek korában alig volt 10 ló a faluban.

Az ökröket a pásztor őrizgette s még kint „háláltak”. Volt akó az urasági erdőben. Az ökröket hajnalban kieresztették a szérűskerti istállókból és kihajtották az erdőre legelni. Mikor jól laktak hazahajtották és befogták az ekébe. 11 óráig szántottak, akkor a járomhoz kötötték és vetett takarmánnyal etették. $\frac{1}{2}$ 2 óra tájban újra befogták és estig szántottak. Este újra kihajtották az erdőbe, megettek s azután

30. ábra. Fialat lány haj- és szallagviselete. — Abb. 30. Haartracht und Band eines jungen Mädchens.

31. ábra. Lányok bodros, úgynevezett „dabasi” kendőben. — Abb. 31. Mädchen im Schultertuch.

hajtották haza az istállóba. Maguk a marhatenyésztéssel nagyban nem foglalkoztak. A bornyukat, tinókat úgy vették és nevelték. Csak egyesek foglalkoztak tenyésztéssel s ezek a borjút az evésre csordában úgy szoktatták, hogy sündisznó bőrét kötötték az orrára s „aztán elrugta az anyja”. Odahaza 4 hétben csak egy csecset kapott, a többit kifejték, közben itatták tejjel, mert különben leverte az anyját”. A 6. hétben áztattak vízben zabot s azt adták neki nedvesen. Így lassan megtanult enni.

Mikor először kihajtják a marhát vagy vesznek telenet s a gazda haza vezeti, a gazdasszony, mikor ezt meglátja, a kötényét négyrét összehajtja és a küszöbre teszi,

hogy a marha azon keresztül menjen, de rá ne hágjon s akkor nem lesz a tehén csavargó. A sertésnek enni vinni csak szakajtóban vagy kosárban szabad, mert ha sipkában vagy kötényben viszik az élelmet, akkor „a hízónak rihesfajta lesz a húsa”. Így tartották a régi öregek.

A legtöbb hiedelem vonatkozik a tyúkokra. A tyúkoknak némelek fészket csinálnak és ebbe ki nem kelt tojást, *polozsnát*, tesznek, hogy oda tojjanak a tyúkok.

Ha tojás keresztben áll a tyúkban, akkor ahhoz értő asszonyokkal megfordíttatják. (Csernák Mári és Vanyi Andrásné értik ezt legjobban.)

A kicsi tyúkotjást áthajítják a ház tetején, hogy kár ne legyen benne.

A tojást kikötött kerek kosárban vagy szakajtóban tartják.

Ha a szomszéd kakasa *bíbeli* a tyúkot, akkor fias lesz a tojás.

Öreg tyúk már nem olyan fias, vékony a tojásának a héja s összetörik. Van olyan tyúk is, amelyik megvágja és megissza a rossz tojást.

32. ábra. I. Menyasszonykoszorú és vőlegénybokréta. II. Leány újdivatú gödöllői blúzban. III. Asszony „kacamajkában”. — Abb. 32. Brautkranz und Bräutigamsstrauss. II. Mädchen in neumodischer Bluse. III. Frau im sogen. „Kacamajka”.

A kölcsönkért tojást, amit tyúk alá tesznek, nem jó megköszönni, még ha pénzért veszik is.

Az eltenni való tojást nehogy a melegben „*megápuľjon*” és megzavarodjon, *meszetes vízben* tartják el”.

A kakast, ha megakarják hagyni, kis korában egész szem borssal etetik, hogy tüzeesebb, mérgeesebb legyen.

Ha torokgyíkban van a tyúk, akkor *krikog* és paprikás szallónát adnak neki.

A kotló, mikor rájön a kotlás, *vertyog*.

Amit Mátyás napján tojik a tyúk, azt nem teszik alá, hanem áthajítják a háztetőn. A tyúkot olyankor jó megületni, mikor a pásztor hajta kora reggel vagy este, mikor haza eresztik a nyáját, mert akkor egyszerre kelnek ki.

Újságon nem jó megületni a kotlóst, hanem meg kell várni míg legalább félhold van.

Aki sok csibével álmodik, annak szerencséje lesz, de ha tojással álmodik „elgurul a szerencse”.

Tyúktetű ellen paprikászsírral kenik be a fejét s a nyakát, ahol a tetű van.

A döglött csirkét a cigányasszony elviszi vagy elássák.

A vércsétől csak a mérges tyúk tudja megvédeni a kiscsirkéket.

A kis csibéket sárgakásával, darált kukoricával etetik.

Legjobb koratavasszal vagy késő ősszel köttetni.

Luca napkor kitesznek az udvarra egy hordóabroncsot, beleszórnak kukoricát s ha abból esznek a csirkék, akkor mire tyúkok lesznek, rendes helyre tojnak.

Mikor káposztát ültetnek, eleven tyúkot temetnek, hogy a veteményben kárt ne tegyenek.

Mikor a tyúkot a költésről leteszik, akkor köténnyel vagy réklivel kell a tojást letakarni. hogy szerencsésebben keljenek.

A tyúkólat verett fallal, vályogból, vagy deszkából építik és letapasztják. Gyakori az emeletes ól, melybe alul az öreg tyúkok a csibékkel tartózkodnak, a fiatalok pedig fenn hálnak. Tyúkborítónak kosarat vagy öreg rostát használnak, de ezzel borítják le azt a kotlót, amelyik nem akar ülni.

A *puplikot* akkor használják, ha eladni viszik a baromfit.

A tojást kikötött kerek kosárban vagy szakajtóban tartják.

A tyúk, mikor megtojik, 6-ot 7-et kodál.

A *gór*-fajta kacas, amelyik „*olyan gór, akár egy lúd*”, vastagon kukorékol.

A kacsá *retyeg*. A kis kacsákat tótoknak hívják, mert úgy *retyegnek*, mint a tótok, ha sokan vannak. A tyúk, mikor hívja a fiait, *kotyog*.

33. ábra. I—II. Asszony kontyfésűvel megtűzött konttyal és kontykendőben. — Abb. 33. I—II. Frau mit Haerknoten.

Népvisélet.

A szadai népviselet tanulmányozása érdekes tanulsággal jár arra, hogy az általános régi, egyszerű jobbágyvisélet bizonyos részek különöse válásával, főként a nők ruházatában, hogyan lett különleges szadai viseletté és később miként hatott rá a szomszédos civilizáltabb Gödöllő a maga sajátos divatával. Hogy ezt a kölcsönhatást világosan szemlélhessük, mielőtt a szadai viseletet kor szerint haladva ismertetném, rámutatok a szomszédos községekkel szemben mutatkozó különbségekre.

Általában sok hasonlósága van a gödöllői népviselethez, de leginkább a veresegyházi és őrszentmiklósihoz. A gödöllőiek a szoknyát hosszabbra hagyják, nem hordják már a „nyakravaló keresztkendőt” s a hétköznapló szegett szoknyát, ezenkívül a blúzuk ujjá buggyos,

amivel ellentétben a *szadai leütött vállú, sima*. A gödöllői blúz emellett kihajtos nyakú. Ma éppen ezt a gödöllői blúzt kezdték átvenni Szadán s ezzel hasonlóvá válik viseletük a gödöllőihez. Régen, mikor még „*a ráncos csécses rékli*” viselték a szadai asszonyok, még nagyobb volt a különbség. Ma legfeltűnőbb a szadai viseletben a *bodros nyakra való kendő*. Ezt, minthogy Dabasról került, dabasi kendőnek is nevezik.

A szoknyaviseletben a hartyáni tótokétól legjobban megkülönböztethető a szadai, mert a hartyániaknak lapos ráncsal szedett a szoknyájuk, „*pereg a faruk*”, „*forog a farukon a szoknya*”, a vastag posztó szegő miatt kifordul, „*kikancsarodik*.”

A régi „*tőtött fodros kacamajkát*” valamennyi faluban viselték, nagykendő helyett hordták. Ez a kacamajka selyemből-bársonyból készült. Nagyobb különbség mutatkozik főkötőjükben. A veresegyháziak nagy fakontyra kötik a kendőt, ezért ezt *galuska szaggató*-nak is csúfolják. A szadaiaknak kerek kontyfésűjük van s ezért *saraglyásoknak* nevezik őket. A főkötő után igazodik a kendőkötés. A veresegyháziak hátulról a kontydeszka sarkától veszik a hajtást, és előre felé felszedik a kendő két szélét, ami nagy hajtással szedődik fel, hogy „*az egész ábrázati és füle is kinn van*”.

34. ábra. Férfi zsinóros nadrágban és lajbiban. — Abb. 34. Mann in schnurverzierten Hosen und Leibchen.

Szadán akkor változott meg a divat, mikor a *mizlis rékli*t kezdték hordani. Azelőtt ráncos és szabad rekli volt. 50—60 éve egyszerű volt a ruházat, a vasalt szoknyát viselték, ami nem volt úgy „*ránckoba szedde*”, mint ma. „Nagy széles faruk volt, mert a szoknya nem lapút úgy össze.” A fiatal lányok és menyecskék akkor is szerették a piros szoknyát, az öregek testszín szoknyát hordták. Azelőtt nem volt annyi ruha, mint ma, de a módosság sok változást hozott a divatba.

A felsőruha viselet mindinkább hasonlóvá válik a környező falvakban, mert azokat egy vásári központ irányítja. Szada egyfelől Gödöllőről, másfelől Vácról szerezte be téli felsőruha szükségletét s így érthetőleg ezekben sok egyezést találunk más távolabbi községek viseletében is. A „*sárga ködmönt*” Pécölön, a gubákat, kivirágzott bundát a „*birinyiektől*” (Jászberény) vásárolták. A fodros kacamajkát, a zsinóros huszárkát gödöllői szabó készítette. A „*kockás barget*”-et, ajas, virágos *flanel bargetet*, az alsóruhához való gyári „*bolhás vásznat*” hol Gödöllőről, hol Vácról, néha Budapestről is vásárolták, A régi alsó-

ruhához való durva házivásznat Bíró János veresegyházi takácscsal szövették, csak a fonalat készítették otthon. Újabban, mióta felhagytak a kendermunkával, tót falvakból veszik a házivásznat.

A népviselet kor szerint.

A kis újszülöttet egy szegletes vánkusba helyezik és kék szőrmadzaggal körülkötik. Ez a *pólyakötő*. A kispólyásnak *baba kelengyét* készítenek. Ez áll *kis ingből* és *kis kötött rekluból*, melyeknek szabása és méretei a 25. ábra I. és II.-ön láthatók.

A kis inget 4—5 hónapig viseli a kis gyerek. Hat hónapos korában kis „*obonyt*” adnak rá. A fiú és leány egyaránt „*obonyos*”. Az *obony* rekli és szoknya egybevarrva. Télire *barget*-ből, nyárára *kártony*-ból készítik piros szegéllyel (25. ábra III.). Alulra ujjatlan *alsó obonyt* öltenek magukra (25. ábra I.). Ezt az *obonyt* a „*gyerek*” két éves korig, a lány 4 éves korig viseli.

A „*gyerek*” két éves korban kap kis nadrágot. Régen „*kezes lábas*” vagy trityi volt, egybevarrott nadrág és kis mellényke. Még azelőtt a gyerekek is hosszú ingben és bögatyában jártak. 4—5 éves korban „*olyan fehérben voltak, mint a hó*”. A leány 4 éves kora után kis félszoknyában (26. ábra II.) és kis rekluban jár. Régen a kicsiknek is volt

35. ábra. I. Férfi fényes fusztiánból készült gödöllői kabátban. II. Zsinóros fekete huszárka. — Abb. 35. I. Mann im „gödöllöer” Rock. II. Mann mit schnurverziertem Rock (Ung: Huszárka)

kacamacskája s e helyett jött be a rékli, alatta ing. Ezt viselik azután még az asszonyok is, csak nagyobb alakban.

A szoknyákat beráncolás után kivasalják. Régen „*kővasaló*” volt. „Nem vasanátok, ha *kővasaló* vóna, mint régen” — mondogatják az idősebbek a fiataloknak, mert azelőtt tavasszal kivasalták a szoknyát s akkor egész nyáron, sőt még más évre is jó volt. *Kő* volt a vasalóba és azt megtüzesítették s beletették a vasból való vasalóba.

Régebben volt még samárszoknya is. Ebben nagy farkuk volt s nem lapult le úgy, mint ma. A samárszoknya zöld- és feketekockás szőrszoknya volt. 70—80 éve az alsószoknya *krinolin* volt. Alul pendelt hordták. Az ing régen másfél méternyi házivásznából készült, melyet kettéhajtottak, oldalát az ujjakig bevarrták, hajtás közepén a nyak részére kivágták, hóna alá pálhát varrtak, vállaira gyolcsból vállfótot (27. ábra I.). A mellén semmi kivágás nem volt s a fejüket éppen csak átdughatták a szűk nyíláson, a „*nyakon*”.

Az ing a vállfolttal a vállakra feküdt s a ráncolás, amivel az ujjakat beszédtek, a felső kar közepére esett (28. ábra). Ez volt a régi *szabadujjú deréking*, melyet a *vállbaszabott ingek* között a legrégebbi alaknak ismerünk egyszerű szabásánál fogva.

Az újabb ráncosujjú deréking tiszta gyolcsból készül, alapszabásában hasonló a régihez, de elül a mell közepéig ki van vágva és melle mizlisen be van ráncolva (27. ábra II.).

A lányok ingvállát csipkés vagy slingelt szegéllyel díszítik, a felduzzadt részt visszahajtják, úgy hogy kikeményítve körbe egy üreg marad, mikor szőrmadzaggal bekötik (29. ábra) és a szegélyt kissé felfelé nyomják.

A fejviselet is változik a kor szerint. A kislányoknak a fejtetőtől

36. ábra. Öreg férfi hosszúfűrtű gubában.
— Abb. 36. Alter Mann im „Guba“.

kezdve be van fonva a hajuk. A fületől és homloktól felfelé a fejtető két oldalától kezdve hátrafésülük és a fejtetőn három ágba befonják. A többi haját hátul és oldalt fonatlanul lefésülük (29. ábra II.). Ezt 6—7 éves korig viselik, Mikor „kiszakadt a lány az iskolából“, két oldalt fonják be az első haját. Hátul szalagot vagy *fonatot* fonnak bele. Felül van a *fonat* tövében a „*bokor*“. A bokor felett van a „*pohár*“. Két oldalt lengő szallag a „*szállongó*“. A haj végében a *fonatot* megköti a „*kötő*“ (30. ábra). Ez a hajviselet, míg be nem kötik a fejét.

Az ing fölé a lányok fodrospruszlikot öltenek magukra, melyet különböző virágos mustarákkal, laposöltésekkel kihímeznek. Kedvelt mintájuk a paradicsomos (28. ábra II.). A vállkendő a szadai leányok viseletének legfeltűnőbb darabja. Ezt dabasi kendőnek is mondják,

minthogy talán Dabasról került ide. Slingelt, fehér laposhímzéssel és ú. n. beszövéssel (pókozás) díszített, kikeményített gyolcskendők ezek, melyek — különösen hátulról nézve — igen festői hatásúak (31. ábra). Szélén csipkefodor van horgolt csipkéből.

A táncba kendő nélkül mennek s nagy ünnepen ugyancsak fehérbe öltöznek, de viseltebb ruhájukat veszik fel. Nagy ünnepeken: újévkor, húsvétkor, pünkösdkor, karácsonykor és búcsúkor ugyancsak fehérbe öltöznek.

Kötényük is ráncokba szedett csipkés szegélyű fehér selyem vagy gyolcskötény.

A fehér fejkendő széle is *singöléses* és hátulsó sarka virágmotívumokkal, van kihímezve.

A menyasszony viselete sem sokban tér el ettől, csupán a „koszorú” felhelyezésével különbözik. A koszorú kalászhai, miként Mogyoródon, Fótton, Veresegyházán a menyasszony arcára borulnak és ezeket csak akkor veszik kétfelé, mikor vacsoráznak. Ezt a koszorút, mikor felteszik a kontyfésűt, egy üvegajtós szekrénykében, melyet a falra akasztanak, elteszik emlékebe (32. ábra I.)

Újabbán a lányok sokféle színű virágos selyemblúzban járnak s ennek szabásában átvették a gödöllői formát (32. ábra II.) laposan vállra fekvő ujjakkal és kihajtott nyakkal.

A fiatal menyecske és asszonyok viselete elsősorban a kontykötésben különbözik (33. ábra). A haját hátrafésülve felhajtják és a kerek fésűvel letűzik, majd egy tarka, leginkább piros virágos kontykendővel beborítják és a konty alatt bekötik (33. ábra II.).

37. ábra. I. Kék huszárka háta. II. Kék huszárka eleje nyakbavaló zsinór nélkül. III. Gubasallang hátravetett egyik bojtja. — Abb. 37. Blauer Rock von rückwärts. II. Blauer Rock von vorne. III. Verzierung eines „Guba“.

Az idősebb asszonyok még hordják a fekete, színes virágú bársonnyal szegett, atlasz selyemből készült *kacamakját* (32. ábra III.)

Régebben télen viseltek ködmönt is, de ma már ennek nyoma sincs.

Ámbár a férfiak viselete ma már sokat változott, még a régi ruhadarabokat megtaláljuk csaknem teljességében.

Az ősi jobbágyviselet a bő beráncolt gatyá volt. „Gyócsingbe, gatyába, sarkantyús csizmába jártak, mint a nóta mondja”, de azt is énekelték:

„Gyócs a gatyám, patyolat az ingem,

Nem én vettem, rózsám varrta ingen!”

A bőgatyá 4 szél vászonból készült, ennél bővebb ritkaság volt. A régi férfiing bőujjú volt, a mostani szűkujjú ú. n. *kopasz ing*, szabása hasonló az újabb női ingéhez. Régen volt bőrnadrágjuk „ürübül, báránbül”. Későbbi időben a mai napig cifra zsinóros, vitézkötéses, ellenzős nadrágot viseltek, melyet szíjjal kötöttek derekukra (34. ábra). Ehhez felálló gallérú, sűrűgombos, nyargalással díszített vagy zsinórozott mellény illett (34. ábra). Erre öltötték fel a gödöllői, *tényes fusztiánból*

varrt zsinóros, kötött kétsorgombos kabátot (35. ábra I.), de némelyek makkos vitézkötéses, zsinóros kabátot hordtak (35. ábra II.). Ezt *fekete huszárkának* nevezték s még idősebbek ma is hordják. Ritka már a *kék huszárka*, amely a régi katonaviseletből alakult férfiviseletünk legszebb darabja. Sötétkék posztóból varrták, fekete szőrzsinórral díszítették, 10 kötött gombbal gombolódott. Hátul is zsinóros volt és alul egy táskaszerű fodra volt (37. ábra I., II.), ujjá felfelé kivállasodott, fehér gyapjúszővettel bélelt, a kabát belése piros gyapjúszővet volt. Galérja felálló, bárányprémmel díszített.

Ezt a kék huszárkát még szebbé tette a vállra vetett, elül keresztbevett zsinór, melynek végei bojtosak voltak s hátukon lógtak, mint egy „*bubics*“.

A férfi viseletünk legszebb, legdíszesebb darabja a huszárka, ami országunk más területein is divatozott, sőt a németek is átvették egyes helyeken, pl. a sopronmegyei Ágfalván csaknem ugyanabban a formában, amit Szadán megismertünk és ami alig különbözik attól a ruházattól, melyben Széchényit mutatja be az akadémiai emlékmű. A láb-beli keményszárú, magyarvágású csizma.

Felső téli ruhának még ma is többen hordják a gubát, amit régen az aszódi vásárban jászberényi szűcsöktől vettek. Van még ma is hosszúszőrű gubájuk (36. ábra), de legrangosabb volt az *apró fűrtű stopjő szőrű guba*, ami úgy ragyogott, akár a tükör“. Életében hármat használt egy ember s 23—28 forint volt darabja. A nyalkább emberek hosszú kékzsinóros gubasallangot kötöttek rá. Elöl csokorra kötötték a sallangot s a vállukon átvette lógott hátul (37. ábra III.). A régi jászsági cifrasubákat már nem találjuk sehol. Általában a férfiviseletben sok rokon vonás mutatkozik a déli palócsággal, akiknek ugyancsak a jászsági szűcsök dolgoztak.

Gönyey Sándor.

*

Zur Kenntnis der Ethnographie der Gemeinde Szada. Von S. Gönyey.

Die in der Umgebung von Budapest, in der Nähe von Gödöllő liegende Kleingemeinde Szada hat in ihrer Siedlungsweise und Bauart, sowie in Volkstracht und Gebräuchen zahlreiche Überlieferungen bewahrt, obwohl sie wirtschaftlich unter dem Einflusse der nahen Grosstadt von der extensiven Brachwirtschaft zum intensivsten Gartenbau übergegangen ist. Ihre Einwohner, einstmals Leibeigene und Kleinhäusler, die Ochsen hielten und hauptsächlich Fuhrleute waren, haben eine bedeutende landwirtschaftliche Umwälzung durchgemacht und damit den einseitigen Getreidebau aufgegeben; heute leben sie vornehmlich von Gartenprodukten, d. h. vom Anbau von Gemüse und Obst. Der Anstoss zu dieser Umwandlung ging von den Kleinhäuslern aus, die infolge ihrer in den alten Weingärten erfolgten Niederlassung schon früher Obstbau betrieben hatten und dadurch den wohlhabenderen Leibeigenen ein gutes Vorbild zur intensiveren Ausnutzung des Bodens boten. Die Ansiedlung selbst zeigt interessante Zusammenhänge mit der Wirtschaftsweise, da die Kleinhäusler schon immer bestrebt waren, in den Besitz von Wein-(Obst-)gärten zu gelangen und ihre ganze Arbeit daraufhin einzustellen, ein Stück Weingarten in der Nähe der Gemeinde zu erwerben. So sehen wir, dass die Kleinhäusler sich alle in diesem Teil der Gemeinde niederliessen, indem sie entweder die dort befindlichen Presshütten zu Wohnhäusern umgestalteten, oder, wenn sie genügend Geld besaßen, ein neues Haus errichteten. Kleinhäusler finden wir ausserdem noch in dem gegen den Rand des Dorfes zu liegenden sogen. „*Tábán*.“ Die wohlhabenden Landwirte besaßen im Dorfe zwei Grundstücke, usw. eines im Dorfe, selbst mit dem eigentlichen Wohnhause, während das andere, der Wirtschaftshof mit dem Ochsenstall war, in dem die Zugtiere und die zu den Fuhrnen verwendeten Tiere gehalten wurden. Die Gemeinde Szada zeigt daher ursprünglich den Charakter einer echten ungarischen Gartenniederlassung. Sie wurde inmitten von Wäldern angelegt, worauf auch die alte Bauweise hinweist. Die Hauswände wurden nämlich früher aus Ruten geflochten und dann mit Lehm bestrichen. Diese Bauweise lebt aber

heute nur noch in der Erinnerung fort und ihre Spuren konnten vom Verf. nur mehr an einigen wenigen landwirtschaftlichen Nebengebäuden aufgefunden werden. Die Häuser wurden mit einem, auf Gabelbalken ruhenden Pfetten-Dachstuhl gebaut. Diese Art der Dachkonstruktion ist für die Bauweise des nördlichen Teiles der grossen Ungarischen Tiefebene und für die ebenen Teile Westungarns charakteristisch. Zur Unterstützung der Pfetten wurden aber neben Gabelbalken auch Sparren und auf Querbalken ruhende gabelige Säulen angewendet, eine Tatsache, die schon einen Übergang von der alten slavischen Form zur westeuropäischen Sparrendachkonstruktion darstellt.

Von diesen Haustypen konnte Verf. noch einige in Szada feststellen, die er im Vorstehenden ausführlich beschreibt (s. Abb. 3—15). An einigen dieser Häuser ist über dem Viertel des Hausflures noch der aus Ruten geflochtene, freie Rauchabzug zu sehen und in den Zimmern der Kuppelförmige Ofen (ung. „Búbos“) (Abb. 7. II. und 9.). Das Dach wurde zuerst mit Schilf gedeckt und erst darauf kamen dann die Strohschrauben. Die Dachbalken wurden durch Holzstifte miteinander verbunden, doch kam neben dieser Verbindungsweise noch eine eigentümliche Strohküpfung in Anwendung (Abb. 5. C—F). Diese Knüpfung bestand darin, dass man das Stroh über den miteinander zu verbindenden Balken mit einem kurzen Stock, Knebel (Csatló) zusammendrehte und dann den Knebel gegen die Seiten der Balken stemmte. Diese primitive Verbindungsmethode konnte vom Verf. bisher nur in Szada festgestellt werden, doch dürfte sie wahrscheinlich früher allgemeiner verbreitet gewesen sein und verdient daher weitere Nachforschungen. Die ärmeren Häusler, die sich in den Weingärten selbst niederliessen, bauten die dort befindlichen Presshütten (sutyus gunyhó) zu Wohnhäusern um (Abb. 14. II.). Die Wände der alten Häuser wurden allgemein als zwischen gabeligen Balken gestellte, Zwischen-Pfahlen geflochtene Wände gebaut. Eine einzige derartige Wand konnte Verf. in einem über einem Keller errichteten Schuppen finden, die also ein wertvolles Andenken an die alte Bauweise darstellt (Abb. 16.). Unter den landwirtschaftlichen Nebengebäuden verdienen die in den alten Wirtschaftshöfen erbauten Ochsenställe eine besondere Beachtung. Diese heute nicht mehr zu findenden Ställe waren 10 m. lange Gebäude, mit geflochtenen und dann mit Lehm bestrichenen Wänden, die zu beiden Seiten die Krippen enthielten. In der Mitte des Stalles war eine Feuerstätte, um die sich abends die Ochsenbauern versammelten, dort gemeinsam kochten und sich unterhielten, oder zechten (Abb. 18. zeigt einen rekonstruierten Grundriss).

Im Dorfe gibt es zwar auch heute noch einige Ställe, die an diese Ochsenställe erinnern, doch wird bei ihnen das Dach nicht von Pfetten getragen, sondern nur von auf Querbalken ruhenden gabeligen Säulen (Abb. 19. III.).

Ausserdem finden sich im Dorfe noch einige Scheunen und Dreschtennen, die früher mit aus Ruten geflochtenen Wänden erbaut wurden, heute aber Bretterwände besitzen. Diese Scheuern dienten der Aufbewahrung von Viehfutter, Streu und Stroh (Abb. 20): Getreide enthielten sie aber nie, da dieses auf den Wirtschaftshöfen ausgedroschen und dort in Tennen gedroscht wurde. Die Scheuern der Gemeinde Szada entsprechen also in ihrer Verwendung nicht der in Oberungarn gebräuchlichen Getreidescheuern.

Wie schon eingangs erwähnt wurde, hat die Gemeinde Szada in ihrer Landwirtschaft grosse Veränderungen durchgemacht. Im Dorfe war früher der Dreifelderwirtschaft verbreitet und der Saatzwang führte zu ihrem zweiweiligen Brachliegen. Daneben wurden Ochsen gehalten, die getrennt bald im Walde, bald auf den Brachäckern, oder auf den zwischen den Feldern ziehenden Rasenstreifen weideten und zur Arbeit, zum Pflügen und auch als Zugtiere verwendet wurden. Diese extensive Landwirtschaft ging dann fast ohne jeden Übergang in den intensivsten Gartenbau über, so dass heute die umliegenden grösseren Ortschaften alle möglichen Gartenbauprodukte erzeugen und auf den Markt der Hauptstadt liefern. Als Hauptprodukte kommen Tomaten, Spargel und Bohnen in Betracht. Die Körnerfrüchte, hauptsächlich Roggen werden auch heute noch mit Holzfliegeln ausgedroschen. Interessant ist dabei die Bezeichnungsweise der einzelnen Teile des Dreschlegels, da z. B. das oberhalb des Flegelkopfes angebrachte Lederstück „tuka“ genannt wird und die am Ende des Stieles befindliche gebogene Rute (oder spanisches Rohr) „kámva“. (Abb. 25). Die alte in Szada bei der Ernte in Verwendung tretende Sichel stammt aus einer österreichischen Fabrik, doch zeigt sie eine sehr merkwürdige Form, die an in Kleinasien übliche Formen erinnert (Abb. 23). Trotzdem die Einwohner zur intensiv-modernen Landwirtschaft übergegangen sind, halten sie bemerkenswerter Weise dennoch an ihrer alten Volkstracht fest, was besonders für die Frauen gilt. Verf. gibt eine eingehende Beschreibung dieser Volkstracht, wobei er auch die gegenüber den umliegenden Gemeinde bestehenden Unterschiede berücksichtigt, und demonstriert die in Szada gebräuchlichen Trachten der Männer und Frauen vom Kindes- bis zum Greisenalter (Abb. 26—37).

„Vigyázzunk, hogy ki ne haljanak az éneklő népek!
Vigyázzunk a kőpíró asszonyokra és faragó emberekre,
mert ha kihalnak, velük hal ki az ember is!”

Katona Imre

Tavaszi

FARSANG

A legvidámabb időszak volt. Nagyon szerettem táncolni fiatal koromban, azért, mert táncra állt a lábam. Aki könnyedén mozgott, az nem árult petrezselymet. Láttam még a szüleimet, rokonaimat táncolni, tőlük lestem el. Először a csárdást tanultam meg. Az a baj, hogy a régi cigányzenészek már megöregedtek, meghaltak. Jó volt még táncolni a rézfúvósra, meg a citerára is. A legények citerabálakat, meg batyubálakat rendeztek. Mi lányok, 8–10-en összefogódzva végigsétáltunk a falun és danoltunk. A fiúk észrevették, hogy pilinkézünk, mert ezt úgy mondták és behívtak a bálba. Ha batyubál volt, akkor vittünk fánkot, buktát és megkínáltuk egymást. A zene szünetében összeálltunk és körcsárdást jártunk. A régi táncokat szerettem: a lassút, a csárdást, a buktót, a helybe buktót, de nincs kívül járnom. Az idősebbek még tudtak verbunkolni.

Farsang utolsó vasárnap délutánján a templomból egyenest a bálba mentünk, éjfélig mulattunk. Hétfőn délután 2 órakor a legények elmentek a lányokért és együtt indultak a bálba, ahol éjfélig táncoltunk, majd kedden ugyanígy. Éjfélkor megjelent a bíró, botjával hármat koppintott és „Jó éjszakát” kívánt a mulatozóknak.

Szerdán reggelre a legények a lányokat behamvazták: összekevertek hamut, szecskát, tollnak a fosztonkáját, és a lányok kisajtájába szórták, vízzel is lelocsolták, hogy jól megfagyjon. Volt, ahol a fahidakat is fölszedték, a kiskapukat ellopták, a temetőbe vitték, a külső ajtót betámasztották, és egy nagy vödör vizet köttek fölé. Aki először lépett ki az ajtón, annak a nyakába ömlött. A leghuncutabbak szétszedték a kocsit és a padláson rakták össze, hogy a gazda majd keresse, és ne tudja lehozni, csak ha ő is szétszedi újra.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

Lugossy Emma: 39 verbunktánc, Bp. 1951.

CSERHÁTI VERBUNK

Petrák István verbunkja

Szada, Pest megye

Tempó: ♩ = 132 33”

Ütem és ütemszám: 4/4 24

Magános verbunk, de gyakran a legények csoportba verődve, körben, vállfogással összefogódzva is járják. A tánc tempója lassú, a mozdulatok méltóságteljesek. Ez a magános verbunk azoknak a verbunktípusoknak egy formája, amelyek után a friss tempójú vegyes páros tánc következik, amikor is „a legény ujjával táncba inti a leányt, és párosan seregnék”.

Az adatközlő, Petrák Balázs cigánymuzsikus zenéjére járta a táncot (cimbalom, bőgő és klarinét). Először csak ivott és szólt a zene, Petrák lábában pezsgett a vér, felugrott és eljárat a verbunkot. Petrákot betyártáncosnak nevezték társai.

A tánc motívumai

Bokautögető (ötös bokaverő): Váltakozó lábbal (jobb, bal) ötös bokaverőt végzünk. Ritmusképlet: ♩ ♩ ♩ ♩ ♩

Keresztlépő: Jobblábat a bal előtt félbalra-előrehelyezzük ♩, jobblábat a bal mellé alapállásba zárjuk, ♩. Ugyanezt ellenkező lábbal megismételjük. Ritmusképlet: ♩ ♩.

Fej fölött taps: Amíg a fejünk fölött háromszor tapsolunk, ugyanekkor mindkét bokát háromszor összeütjük. Ritmusképlet: ♩ ♩ ♩ ♩.

Csapásolás: Jobb tenyérral (a hajlított 45 fokban előreemelt) ballábat jobbról megütjük, ♩, – ballábat a jobblábhöz zárjuk ♩, ugyanezt megismételjük a másik lábbal: ♩ ♩. Baltenyérral a hátravágott ballábszárat előlről-hátraszelő mozdulattal megütjük: tá, ballábat a jobb mellé zárjuk: tá, ugyanezt a másik lábbal is megismételjük: ♩ ♩. Ritmusképlet: ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ |.

Megjegyzés: A csapásolásnak jellegzetes ütésformája fordul elő ebben a táncban: az alkarral – előre irányból hátrafelé – egy szelő, ütőmozdulatot végzünk könyökből és közben a csizmaszárat tenyérral megcsapjuk. Ez a könyökből (teljesen nyújtott tenyérral) történő mozgás különleges szint ad a csapásolás második részének.

Láblengetős: Jobblábbal (talpon) kis térdhajlítással jobbra lépünk, rajta kicsit szökkenünk, ugyanakkor a ballábat kissé hajlított térdel, 45 fokban félbalra előrelendítjük. A másik lábbal szimmetrikusan ismétéljük. A motívumot jobbra forgással táncoljuk: a 6 szimmetrikusan ismételt motívummal jobbra egy egészet fordulunk.

A tánc menete

A táncos hátul derékra teszi a kezét, ha csoportban állnak, félkörben helyezkednek el.

1-4. ütem: 1. motívum (ötös bokaverő)

5-7. ütem: 2. motívum (keresztlépő, karok oldalt 90 fokban)

8. ütem: 3. motívum (taps a fej fölött)

9-12. ütem: 4. motívum (csapásolás)

13-15. ütem: 5. motívum (láblengetős)

16. ütem: 3. motívum (taps a fej fölött)

9-16. ütem: 4., 5. és 3. motívum, azaz a 9-16. ütem megismétlése. (Ismétlődik a mozgás, azzal a különbséggel, hogy 6 láblengetőssel jobbra teljes fordulatot végzünk.)

TALÁLÓS MESÉK

A börtben már nem lehetett táncolni. Inkább beszélgettünk, kézimunkáztunk, csuhét kötöttünk, babot fejtettünk. Találós kérdéseket is mondtunk.

Kerek Isten fája, szép 12 ága,
Szép 12 ágán, 52 virága,
52 virágán három aranyalma,
aki kitalálja, hull az áldás arra.

Mi az?

(Az eszrendő)

Kék mezőben szép aranynyáj legelész,
közepébe fényes bojtár heverész,
Nappal bármerre nézem, keresem,
sehol meg nem lelem.

Mi az?

(Nap, Hold, csillagok, kék ég)

Legalul van két karó,
azon fölül egy hordó,
azon fölül tátom-bátom,
azon fölül szortyan-fortyan,
azon fölül illancs-pillancs,
azon fölül sűrű erdő.

Mi az?

(Az ember)

Sípos Dávidné Weitz Mária sz. 1905

SZAPPANFŐZÉS

Régen, vagy ötven évvel ezelőtt, nem volt annyi mosószer, akkor még láttam az édesanyámat szappant főzni. Mindenféle öreg, avas szalonnát, meg a disznóvágáskor maradt bélzsiradékot összegyűjtöttük egy öreg edénybe, a padlásra tettük. Amikor elmúltak a fagyok, jobb idő lett, akkor kezdett édesanyám a főzéshez. Előbb be kellett szerezniünk a lúgkövet. Ez egy kicsit nehezen ment. Volt egy bolt a környéken, ahol lehetett kapni. Ha elfogyott, akkor édesapám olyan ismerősöktől kért, akik a Chinoinban dolgoztak, mert ott tudtak szerezni.

A szappant mindig kint főzték az udvaron. Felrakták egy nagy 20–25 literes lábosba a zsiradékot, majd hozzátették a lúgot, ezt addig főzték, míg a lúg el nem maradt a szalonnát, a zsiradékot, csak a csontok maradtak meg, ha voltak benne. Hosszú főzés után fehér hab jött a tetejére, ez a hab aztán egyre sűrűbb lett. Mikor már jól megtapadt, vajszerű sűrűségűvé, föl vitt apám kisebb mosóteknőt a padlásra. Kibélelte vászonruhával és beletöltötte a pépet. Amikor megkeményedett, anyám föl vágdos-ta akkorákra, hogy a kezünkbe tudjuk fogni. A megmaradt anyagot a gyerekek elől elrakták, majd nagymosáskor az áztatóvízbe használták. Addig bizony zárva volt a padlásajtó, míg a szappan mosdásra alkalmassá nem vált.

Most, hogy leírtam, érzem az illatát annak a friss, jószagú szappannak, melyet édesanyám főzött.

*Horváth Lajosné
Nyilas Erzsébet sz. 1928*

NAGYMOSÁS

Amit házilag szóttek a szüleink (vászoninget, kendőt, gatyát), abból nehezen ment ki a piszok. Nem volt mosópor, hanem – mivel fával tüzeltünk azelőtt az ún. rakott sparheldban – mindig kiszedték a hamut egy edénybe. Mosáshoz az üstben melegítettünk vizet. Volt egy lúgos acskó, melybe beleraktuk a hamut és beleáztattuk a vízbe. Ez volt a lúgos víz. Először beáztattuk a vászonruhát, aztán átszappanoztuk, sikárkefével (súroló kefével), mindkét oldalán súroltuk, aztán átdörgöltük még egyszer. Jó tiszta vízben átmostuk. Következett a lerakás. Volt egy nagy lúgozó, amiben a ruhát lúgoztuk. Szépen sorrendbe beleraktuk: alulra a gatyát, ingeket, lepedőt, s aztán a fehérebb ruhákat. Utána újra következett a lúgos víz, amivel leforráztuk. Egy hitványabb lepedőt a tetejére tettünk és újra ezzel a lúggal nyakonöntöttük. Reggelig kelt a ruha. Annyi vizet öntöttünk még rá, hogy teljesen elfedje azt. Másnap jött a paskolás: voltak hosszú székeink, ahhoz paskoló fák. Körénk a vizeket készítettük elő. Először a lúgos vízbe 4–5 ruhát összefogva bemártottunk, majd a székre tettük, mindkét oldalán megpaskoltuk, két oldalról fölcsavartuk, hogy a víz kimenjen.

Aztán így sorban a többit.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

VISELET

Viseletünk egy-egy darabjára nem a túldíszítettség és a színek sokasága, hanem inkább az egyszerűség és a harmónia jellemző, és épp ettől szép. Főbb színek: fehér, piros, kék és fekete.

Minden korosztálynak megvolt a maga viselete, szokása, de azóta bizonyos átalakulás tapasztalható, mely esetenként a színek változását jelenti, főleg azonban a társadalmi helyzet alakulásával magyarázható. A változások 30-50 évenként jelentkeznek.

Az 1800-as évek végén 1900-as évek elején még a pamut, cérna és posztó felsőruhák és vászon alsőruhák járták. Az 1920-as években már a selymek és a szövetek is egyre nagyobb teret kaptak, elsősorban az ünnepi viseletben: az ingek is gyolcsból készültek.

Ezek a változások láthatók pl. rekliken, melyeknek korábban keskeny „allé” nyakuk (ma a papok reverenda nyakához hasonlít) és sok „mizlije” (levarrt szűkítő ráncuk) volt. A nyakát és kezelőjét bársonnyal szegték. Ez később teljesen elmaradt. A nyak visszahajtható lett, és a mizlik száma is kevesebb, de máig élő viselet. Másik hasonló változás is történt: a korábban fekete bőrkötény színe fehér lett, a fekete harisnyát pedig fehér vagy színes (barna) váltotta fel.

Vasárnapi, ünnepi nagylány-viselet:

Fehér slingelt gyolcsing, csipkével az ujján, kikeményítve, beráncolva, színes szalaggal átkötve. Felette fehér alapon kékkel vagy pirossal kivarrt pruszlik. Pendöl, 5-6 csipkés vasalt szoknya, színes apró ráncokba szedett felső szoknya, bő kötény, spanglis cipő, mely a boka alatt pánntal rögzítette a lábat.

A legszebb darab a bodros kendő. Háromszögletű sifon, kb. 10 cm szélesen fehér slingelés, majd horgolt, legyező formájú fodor. Vasárnap délután, a szomszédolásnál nem a templomi viseletben voltak, hanem: bécsi szoknyában, cérna, flanel, barhet anyagból valóban. Téli viselet: két sor gombos trikó, csiszolt kötény, melynek kékfestő anyagát keményítő, enyves vízzel fényesre csiszolják, kásmirkendő, kapcsos cipő vagy lagosszárú csizma.

A menyasszony viselete:

Fehér selyemszoknya, rekli, bőrkötény, fekete spanglis lakkcipő, bodros kendő, fején mirtuszkoszorú, közepén kicsit magasabb, tornyos tükörrel, csipkebimbóval díszítve. Korábban hosszú kalász is volt rajta, ez az arcot takarta. Régebben a menyasszony is fekete harisnyát hordott.

A fiatal vagy újasszonyok ünnepeken:

Kikötött fejkendőt viseltek. Ez selyemből vagy piros bőrkendőből készült: ez utóbbi mintaváltozatait is szerették: a gúnárszemest, eprest, kisorzásást.

A fejkikötés külön szertartást jelentett, ehhez nem értett mindenki. 4-5 szomszédnyit is elmentek ahhoz, aki szépen ki tudta kötni. A haját vasfésűre csavarták, majd csipkés fehér főkötővel leszorították, hogy a kendő szépen álljon rajta. A kendőt félbe hajtották, majd fejre téve hátrafelé jobbról, balról egy-egy hajtást tettek és

megkötötték a csücsköket, s szépen kiigazították. Ezt általában az első gyermek születéséig hordták.

Az ő viseletéhez tartozott még: a gyolcsing, vászonpendöl, 4-5 vasalt szoknya, apróra ráncolt felsőszoknya, rekli, csiszolt kötény, fekete harisnya, spanglis cipő.

Az asszonyviselet:

A középkorúak már nem hordtak vasalt szoknyát. A pendölön 3-4 bécsi szoknya volt, majd a felső, a rékli, a kékfestő ún. habos kötény, patentharisnya.

Nyáron csipke nélküli ing. Télen rekli két sor gombos trigó. Lagos szárú csizma, berlinerkendő, később bekecs, mely ujjnélküli és báránybőrből készült, elöl zsinóros gombolású.

A férfiviselet:

Gyolcsing, posztónadrág, kislajbi, posztókabát gyöngyház-gombbal, keményszárú csizma. A kabátot és a nadrágot selyemzsinór díszítette. Télen nagykabátot hordtak, ez csípőig ért, posztóból volt, benne vastag béléssel, a gallérján prém, két sor gombbal az elején. Kalapot, télen sapkát tettek fel. Korábban vászoningben, gatyában jártak, erre vették a gubát vagy a subát. A guba birkagyapjából készült, szőrével kifelé, piros bécsi anyaggal vagy bársonnyal volt beszegve. Nyakánál zsinórral lehetett összefogni, melynek a végén fagyoló volt. Ezidőben még templomba is így jártak. Munkába mellyes kötényt hordtak, mely a mellig ért, nemcsak derékig. Később már a pantalló is divat lett, nyáron félcipővel, hozzá illő kabáttal.

Hajviselet:

A fiúkat kiskorukban gyakran nyírták kopaszra, hadd erősödjön a hajuk. Később a fejtetőn hagytak egy kis tincset, ezt úgy hívták: csikófrizura. A lány haját is rövidre nyírták kiskorában. Ahogy nőtt, középre kötötték szalaggal. Mikor pedig iskolába került, már befonták. A fejtetőn hátrafésülték, a feje búbján kezdték fogni. A nagylányok fejközépen választották el a hajukat, kétoldalt kicsit felcsavarták, megtűzték, nyakuknál összekötötték és befonták. Ünnepeken fonatot hordtak: ez három ágból álló szalag volt, középágán pertli, ezzel kötötték a hajba, ezen volt az ún. pohár. Szintén szalagból varrták össze, kis kehelyformára. Ahogy a három ágat a hajba befonták, a végére masnit kötöttek, a két vége a szoknya aljáig ért. A fonás kezdséhez megkötöttek egy szalagot, mely szabadon lógott, ez volt a szállongó.

A viseletet jól lehet látni a régi felvételeken, valamint a néprajzi gyűjteményben.

*Galambos Gáborné
Oroszi Ilona sz. 1943*

BÖJTI ÉTELEK

Krumplipép

Amikor a krumplit megpucoltuk, kockára vágva, vízben addig főztük, míg teljesen szét nem főtt, akkor fakanállal kevertük és annyi lisztet szórtunk bele, hogy pépes legyen, egy kicsit még hagytuk rotyogni, utána levettük a tűzről.

Közben egy darab vöröshagymát kockára vágunk, zsíron megpirítottunk, piros paprikát tettünk bele. Amikor a pépet kiszedtük a tányérra, a hagymás zsírral lelocsoltuk, így fogyasztottuk.

Másnap még jobb, mert a krumplispépet tepsire raktuk, meglocsoltuk a hagymás zsírral, és ropogósra sütöttük.

*Kiss Istvánné
Illés Ilona sz. 1946*

Krumpligölgődin

A krumplit sós vízben megfőztük, ha megfőtt, leszűrtük a vizét és megtörtük. Csak annyi lisztet adtunk hozzá, hogy összefogja az egészet. Gombócokat csináltunk belőle, ezeket forró vízbe raktuk. Pár szem egész borsot, 1 gerezd fokhagymát tettünk bele, majd kis rántással berántottuk, ízlés szerint sóztuk. Szerettük a gölgődint tejesen is, igazi tejjel. Volt tehenünk. Ez annyiban változik az előzőtől, hogy a gombócokat forró tejbe kellett rakni és úgy kifőzni.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

Tótgaluska

Reszelt krumplit liszttel összekevertünk, és forró vízbe szaggattuk, mint a nokedlit, kifőztük.

Amikor kiszedtük, zsírral meglocsoltuk és mákot szórtunk rá. Ez nagyon nehéz eledel, másképpen nyögvenyelőnek hívtuk.

Tepsiben is meg lehetett sütni, akkor tej kellett hozzá.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

Görheny

Lereszeltük a krumplit, lisztet, sót tettünk bele, törpörtyűdarabkákat. Kizsíroztunk egy tepsit és belesimítottuk. Ha megsült, nagyon finom volt.

*Galambos Gáborné
Oroszi Ilona sz. 1943*

Kortyogós galuska

Tormareszelőn krumplit reszeltünk, összekevertük liszttel. Nokedliszaggatóval forró vízbe szaggattuk. Ha megfőtt, hagymás zsírral nyaköntöttük és juhtúróval ízesítettük.

*Galambos Gáborné
Oroszi Ilona sz. 1943*

Sült bab

A babot megfőztük, leszűrtük. Fokhagymás zsírra vetettük, majd prézlit szórtunk rá. Tejfőllel is lehetett ízesíteni.

*Oroszi Andrásné
Molnár Erzsébet sz. 1913*

Bableves füstölt hússal

A babot sokféleképpen készítettük, mint a krumplit is. Megfőztük a füstölt húst félig, majd beletettük a babot, a zöldségfélét, végül rántással sűrítettük. Aki szerette, tejfőlt is tett bele.

*Zsigri Sándorné
Petrák Julianna sz. 1943*

Málé

A darált kukoricalisztet cukorral és tejjel palacsinta-sűrűségűvé kevertük. Zsírozott tepsibe öntöttük. Még melegen, sütés után kockákra vágtuk, porcukorral vagy lekvárral ettük.

Galambos János sz. 1906

Ganca

A szitált kukoricalisztet addig főztük, míg elvált az edény szélétől. Aztán forró zsírba szaggattuk. Amikor szép világosbarnára sült, akkor tejfőllel és juhtúróval leöntöttük.

Galambos János sz. 1906

Farsangi fánk

4 dkg élesztőt 2 dl langyos tejben megfuttattunk, 1 kg lisztet, fél vaját, pici cukrot, 2 tojást tésztávként gyúrtunk, jól kivertünk, majd egy órát kelesztettük. Gyúróasztalán kiszaggattuk pohárral, s itthagytuk még negyed órát pihenni. Ezután bő, forró olajban kisütöttük. Az egyik oldalát fedő alatt, hogy szalagos legyen a széle. Vigyázni kellett, hogy mindig langyos helyen tartsuk, huzatot ne kapjon!

*Galambos Jánosné
Fábi Zsuzsanna sz. 1926*

Savanyúkáposzta

Kézigyaluval gyalultuk a megtisztított káposztát, majd fahordókba raktunk egy jó vajdillingal, eligazítottuk, szórtunk rá egy marék sót, birsalmát szeleteltünk közé, egész borsot, csöves paprikát, babérlevelet, erre újra káposztát tettünk. Fadöngölővel jól ledöngöltük. Ezt így ismételtük sorban, míg a hordó meg nem telt. Aztán leszórtottuk és ráhúztuk a srófot.

Pár nap múlva, ha jól ledöngöltük, megindult a forrása, vagyis habzott a káposzta. Ha elállt a habzás, tiszta, langyos vízzel lemostuk, 10 naponként ismételtük végig, míg káposzta volt a hordóban. Szoktak még közé tenni egészben szép, lapos káposztafejeket hasábnak. Ebbe került a disznótor idején a töltelék, vagyis a takart, ezért takartos káposztának is hívták. Esszük még ma is nyersen, főzünk belőle székelykáposztát, korhelylevest.

Kiss Andrásné Tóth Zsuzsanna sz. 1952

HÚSVÉT

Húsvét vasárnapjára kivasaltuk a sok alsószoknyát, faszenes vasalóval. Majd este jött a legény és lefogta a ráncolást a szoknyákon, ahogy sorba raktuk. Eközben udvaroltattunk is.

Húsvét hétfőjén készen vártuk a locsolókat, számontartottuk a rokonlegényeket, a szomszédokat és ismerősöket, többek között az udvarlónkat is. A fiúk kezében egy literes üveg lekötve ronggyal, és jókora lyuk volt rajta, melyet a mellyes köténybe dugtak el, (kötény, mely nemcsak derékig ért). Majd megfogták a szagos vizet, közben a literes üvegből locsoltak meg. Előfordult, hogy a kútnál lévő köcsögtartóról leakasztottak egyet és a frissen húzott kútvízzel a fejtől a lábig lelocsoltak. Attól függött, már mennyit ittak és hányan jöttek. Persze nem lehetett elbújni, mert addig nem mentek el, míg meg nem öntöztek. Sokszor át kellett öltözni, ők ennek örültek. Mondták a rigmust.

- Adjon Isten jó reggelt, boldog ünnepeket!
Eljöttünk a virágszálat meglocsolni,
Hogy el ne hervadjon,
Mindig friss maradjon!

Majd ettek, ittak, tovább frissítették az eladó lányokat. Mire a templomba harangoztak, akkorra ünneplősen vártuk a legényt vissza. Kivételesen együtt mehettünk a templomba. Majd a délutáni bálba újra elkértek a szülőktől, és csak édesanyánk jelenlétében bálozhattunk. Akármilyen jól éreztük magunkat, ha édesanyánk úgy döntött, haza kellett mennünk.

Még nem mondtam, hogy ebéd után a sógorok, rokonok jöttek locsolkodni. Mi, lányok, megvicceltük, lelocsoltuk őket.

Így rigmusoltunk:

- A kórok el ne hervadjanak!

Dicsekedtünk este, hogy hány locsolónk volt. Számba vettük, ki jött el, ki nem. Aki nem jött locsolni, azzal nem mentünk el táncolni, kikosaraztuk. Ezért ki akart muzsikáltatni, de mikor megmondtuk, hogy miért tettük, akkor ő kapott a többi fiútól.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

Kimuzsikálás

A kimuzsikálás úgy történt, hogy ha a lány nem akart elmenni táncolni a fiúval, a fiú intett a zenészeknek, akik addig húzták megállás nélkül, míg a fiú a lányt az ajtóig táncoltatta és ott kilökte. Ez szégyen volt a lányra.

Az idősebb legényeket a locsolás után megvendégelték: rántott hússal, süteménnyel. Virágot tűztek a kalapjukhoz: szegfűt, jácintot. Húsvét másnapján délután locsolóbál volt a Hangya Vendéglőben. Itt 5-6 legényből alakult egy fogadógárda. Legtöbbször cigányzenekar játszott. A belépődíjat a legények a szeretett lány helyett is kifizették.

Petrák András sz. 1932

Tojásfestés

Tojást festettünk. A festéklét vöröshagymahajból vagy céklából főztük. Egyszínű és mintás tojást is készítettünk. A megfőzött tojásokat kidíszítettük bürök- vagy zöldséglevéllel, lekötöttük ritka anyaggal, aztán a festőlébe tettük.

*Simon Istvánné
Csuka Zsófia sz. 1913*

Piros tojás

Mióta van a piros tojás szokása?

Amikor meghalt az Úr Jézus, másnap szertevitték a hírt: hogy feltámadt a Mester. Egy kislány híresztelte a faluban. A kötényében tojás volt. Azt mondta egy ember: „Nem hiszem el, csak akkor, ha a kötényedben pirossá változnak a tojások!” Úgy lett. Attól kezdve van ez a piros tojás.

*Kolozsvári Jánosné
szadai lakos mondta el a Parasztbiblia c. lemezen: 2/B.
63 éves sz. Szada Pest m. Bapt.
felvétel 1977. (L.A.) Lammal Annamária*

EMBER- ÉS ÁLLATRONTÁS

Áprilisban hajtották ki az állatokat a Páskomra. Innen jut eszembe egy kis történet, melyet még a nagynéném mesélt, kislánykori emlékként. Volt egy idős néni, aki megrontotta a jószágokat. Igen szegényesen élt, a szomszédok jóvoltából tengette magát. Ha megharagudott valamiért, bosszúból kárt okozott.

Egy alkalommal a tehenet rontotta meg. A néném ment fejni, a tehén rúgott, nyugtalanul viselkedett, majd tej helyett vért adott. Az édesanyám a kifejt véres tejet a vályúba öntötte és egy marék gallyal veregette ki belőle. Nemsokára megérkezett az öreg néni, mind össze volt verve az arca. Így szólt:

– Mi baj, Mári, mért vertél szemközt ennyire?

– Tudja azt maga nénémasszony, ha megrontotta a tehenemet, gyorsan csinálja vissza! – felelt édesanyám.

– No, menjél lányom fejni!

Hát a tehén újra békésen adta a jó tiszta tejet. Az idős nénit meg kitessékelték a házból. Az megfogadta, hogy több kárt nem tesz.

Ám nemcsak jószágot, a kisgyereket is megrontották, szemmel. Ha egy ilyen szemet akasztott, megbabonázta a gyereket. Az nem úgy sírt, mint azelőtt, étvágya sem volt – ekkor mondtuk, hogy szemverésben szenved. Ólmot kellett önteni. Annak az alakjából a jósnő meg tudta mondani, hogy férfi vagy nő az illető.

Elvittük egy asszonyhoz, aki piros szalagot kötött a beteg gyerek sapkájára, faszenet öntött a vízbe, abba mosdatta a kicsit. Aztán az anyja a saját alszoknyájával törölköztette meg a gyereket. Ezt többször megismételték, mire meggyógyult a rontásból.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

DUDANÓTA
A KANÁSZ DALA

Törke lányom
a tó partján
kidöntötte a cuszát,

Bese a ne-ve, még sincs kenyere.

Bajkai János
sz.: 1908

MÁJFAÁLLÍTÁS

A háború előtt szokás volt a májfaállítás. A legények kocsival meghozták a fát, a lányok sok hímezett zsebkendőt, színes szalagokat raktak rá, a legények pedig sört meg bort. Majd felváltva őrizték. Végül leeresztették az italokat előbb a fáról, aztán a torukon. Daloltak a lányokkal együtt.

Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924

A kiszemelt lánynak komoly udvarlója volt, aki májfat csinált neki. Gyönyörű volt ez, de olyan magas, hogy messziről meg lehetett látni, hogy hol lobog. Mi is fölmentünk a Várdombra, és onnan belestünk a faluba, csakúgy lobogtak a májfat. A férjemnek nyolc lánytestvére volt, mind karakán lányok, némelyiknek egyszerre két májfat is állt az udvarában.

A legények dalolták:
Hallottátok-e már hírét:
Varga Jóska legénységét?

Puskás Sándorné
Nagy Zsófia sz. 1913

PÜNKÖSD

A legszebb ruhánkat vettük fel, a piros szövetet, fehér kásmér vállkendővel, a menyecskék a fejükre piros kendőt kötöttek. Így öltöztek minden hónap első vasárnapján és az első ünnepnapokon. Ha késett a pünkösöd, az ebéd: zöldborsóleves, túrós-cseresznyés rétesel. Az nagyon finom.

Gombai Jánosné Horváth Lília sz. 1904

HALLÓTTÁ TOK-E MÁR HÍRÉT

Hal-lot-tá- tok - e már hí-rét?

Varga jó-s-ka le-gé-ny-sé- get
fü-sz-szel rá-g- ja a máj-fát,
hogy ne hallják ko-ro- gd- sát.

2. EL is nitte ejfeltájba
Kovács Mari udvarába
nesze Mari, itt a májfa,
ha hozattad, riggázz rája!

Duskás Sándorné
Magy Zsófia
sz.: 1913.

A SZADAI KERTEK ALATT

1. A sza-da-i ker-tek a-latt jaj jaja jaja jaj
 fo-lyik a sze-re-lem-natale jaj jaja jaja jaj
 aki ab-ból so-kat i-szik jaj jaja jaja jaja
 lám én nem it-tam be-lő-le jaj jaja jaja jaja
 baba'-ja'-tól el-bü-csü-zik jaj jaja jaja jaj.
 még-is el-ma-radtam tő-le

2.
 A szadai nagy bolt előtt jaj-jaja-jaja-jaj
 három ágú díófa mött jaj-jaja-jaja-jaj
 három ágúak hat levele jaj-jaja-jaja-jaja
 jancsi a szeretőm neve jaj-jaja-jaja-jaj.

Bajkai János
 sz.: 1903

A SZADAI, KIS SZADAI

1. A szada-i, kis szada-i templom te-te - je' - re
ra' - szal - lott egy hol - ló' fe - ke - te' - be
szar - nya a - latt a - ra - nyos a to - la
ra - la - mennyi kis szada-i le - gény mind egy - for - ma

2. A szadai, kis szadai templom tetejére
részálhatt egy holló' feketébe
látod bábam, az is minket gyűszöl
el akarnak, de nem lehet tiltani egymástól.

Szabó Györgyné
Románszék Rozália
sz.: 1907.

AZ ÉN BABÁM TEJJEL MOSDIK

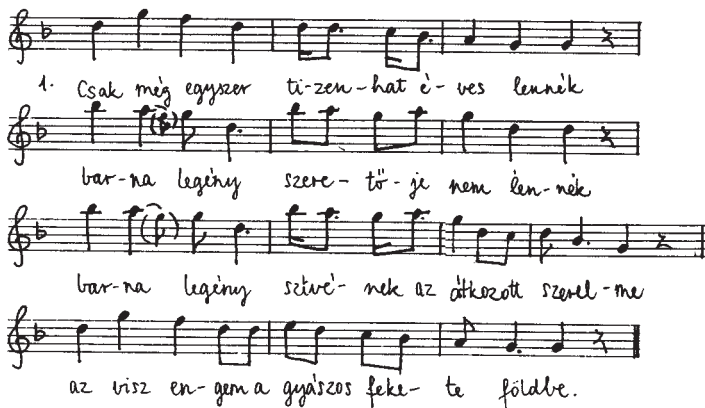
1. Az én babám tej-jel mosdik nem víz- zel
 tö- rül- kö- zik te- a- ró- zsa le- ve- le- vel.
 te- a- ró- zsa ba- bám a te szép- se- ged
 azt saj- ná- lom, más ö- lel, nem én ti- ged.

2. Addig a fany mindig tarbcsa
 míg a legény jár el az udvardra
 de mikor a legény jár a legény után
 elhord, mint ősszel a rozmaringszál.

A 2. versszak 1. sora:

Szabó György
 Románsok Roxdeia
 sz.: 1907.

CSAK MÉG EGYSZER

1. Csak még egyszer ti-zen-hat é-ves len-nék
bar-na legény szere-tő-je nem len-nék
bar-na legény szívé-nek az átkozott szerel-me
az víz en-gem a gyászos feke-te földbe.

2. Édesanyám, mondanék én valamit,
gombolja ki a selyemblízom elejét
nézze meg, hogy mi bántja az én
dóva szívemet,
elrabolták tőlem a szeretőmet.

Szabó György
Rovacsek Rozália
sz.: 1907.

DE SZERETNÉK HAJNALCSILLAG LENNI

De sze-ret-nék hajnal-csillag lenni
vabám abla-ká-ba be-ra-gyogni
be-ra-gyog-nék hoz-zá-já, hajnalba'
csó-kot kér-nék tő-le utól-já-ra.

Szabó Gáboré
Molnár Margit
sz.: 1941.

ERDŐ, ERDŐ TELE VAN

1. Er-dő er-dő te-le van i-bo-lyá-val

gyere ba-bám, szedd a kötőd al-já-ba

lyukas a ba-bám kö-tő-je, sejt-haj a lila

ki-hull belő-le a tel-jes i-bo-lyá.

2. Hogy akartalak szeretni, ne tudják

De az eget rám világosították

rám világosította a kék csillagos ég

kisangyalom, sose leszek a tied.

Galauskos Gáboré
Oroszi slóva
ca.: 1943

ESTE, ESTE DE SZERELMES

1. Este, este de sze-rel-mes es-te
sze-relmes le-gény volt ná-lam az es-te
le-hullott a te-a-ró-zsa csipkés levele
sze-re-tőmmel nem beszél-tam az es-te.

The image shows a handwritten musical score for the song 'Este, Este de Szerelmes'. It consists of four staves of music in a single system, each with a treble clef. The notes are handwritten and correspond to the lyrics provided. The lyrics are written in a cursive hand below each staff. The first staff begins with '1. Este, este de sze-rel-mes es-te'. The second staff continues with 'sze-relmes le-gény volt ná-lam az es-te'. The third staff has 'le-hullott a te-a-ró-zsa csipkés levele'. The fourth staff ends with 'sze-re-tőmmel nem beszél-tam az es-te.'.

2. Kiskertenbe rozmaringot ültettem
este, reggel könnyeimmel öntöztem
elheradt a rozmaring szagos levele
elheradt a mi szerelmünk öröke

Varga Istváné
Bonyorskiy Tatyá
sz.: 1940.

FELSZÁLLOTT A FECSKE

Felszállott a fecs-ke, de föl a magas le-ve-gő-be
nem láttad-e a ba-bámát az es-te
lát-tam bizony a kis szada-i ré-ten
ke-se-lá-bú lo-vdát le-gel-tet-te kö-tő-fe-ken.

Galauntes jávors
sz.: 1906

HA FELKÖTÖM FEHÉR DELIN

1. Ha felkötöm fehér delin kendő-met

min-den szombat este várom a szerető-met,

de hi-ába várom ígys tudom, hogy nem jön

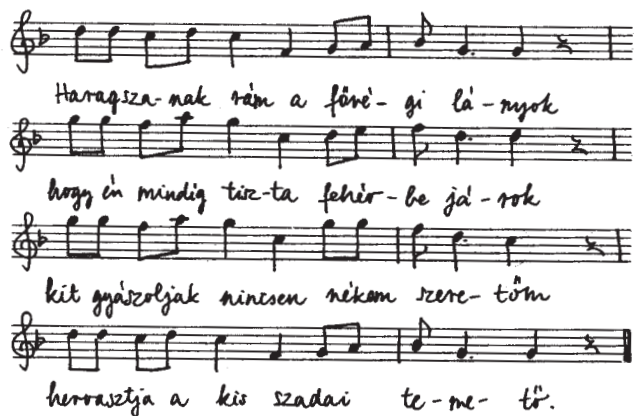

helyette egy kék i-lo-lyás levél jön.

2. Barna legény, ha te tudnád, amit én
milyen igaz szívű hű szeretőd vagyok én
vagyok olyan igaz szívű hozzád, mint a nap,
amely körös-körül jár az ég alatt.

Székely Tamásné
Hajdúcsanak Értékesítet
sz.: 1937.

HARAGSZANAK RÁM

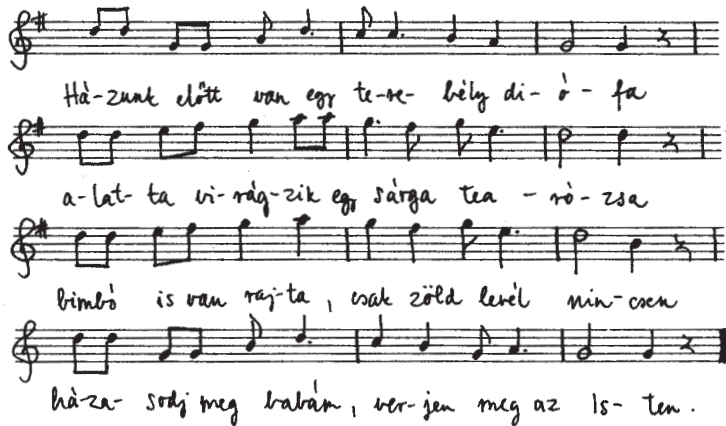

Haragsza-nak rám a férfi- gi lá-nyok
hogy én mindig tisz-ta fehér-be já-rok
kit gyászoljak hiszen nekem szere-tőm
horrasztja a kis szadai te-me-tő.

2. Azért, hogy a szoknyám nincs kivasalva
nem vagyok én azért a lányok alja
sem elje, sem az alja nem vagyok
azért, hogy egy málészáji elhagyott.

Huszár Zoltánné
Benyóseky Klára
sz.: 1946

HÁZUNK ELŐTT VAN EGY TEREBÉLY DÍÓFA

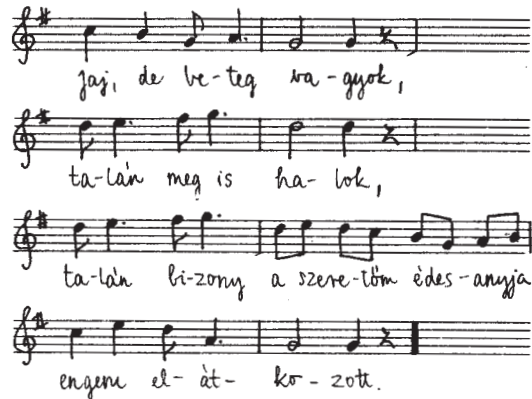

Há-zunk előtt van egy te-re-bély di-ó-fa
a-lat-ta vi-rág-zik egy sárga tea-ró-zsa
bimbó is van raj-ta, csak zöld levél min-csen
há-zá-sodj meg kabát, ver-jen meg az Is-ten.

2. Nem házasodom meg, mert katona vagyok
a te bús szívedre nagy búbanatot hozok
fordítsa meg szíved a rózsalevélnek
ne higgyetek lednyok a mostani legényeknek!

Kordás Tamásné
Hajmáskor Erzsébet
sz.: 1937.

JAJ, DE BETEG VAGYOK

Jaj, de be-teg va-gyok,
ta-lán meg is ha-lok,
ta-lán bi-zony a sze-re-töm édes-anyja
engem el-át-ko-zott.

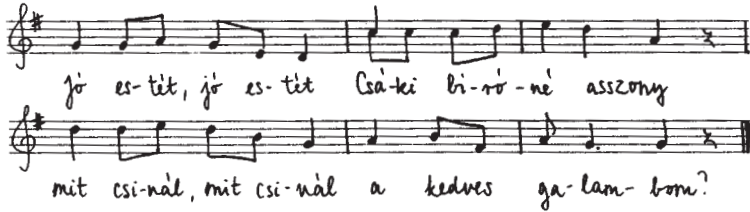
A 2. és 3. versszak eleje:

2. Ne átkozzon engem
a szeretöm anyja,
hogy én azt a kökényszemű barna fiát
nem szerettem soha.
3. Ha szerettem volna
hozza' mentem volna
a szadai katolikus oltár előtt
megesküdöttünk volna.

Országy Istváné
Puskás Erőssébet

JÓ ESTÉT CSÁKI BIRÓNÉ

jó es-tét, jó es-tét Csá-ki bi-ró-né asszony
mit csi-nál, mit csi-nál a kedves ga-lam-bom?

2. Mit tudna csinálni egy leány magába
lefekszik, aluszik gombos nyoszolyába.
3. Keltse fel, keltse fel, küldje el a balba
zöld selyem ruháját öltse fel magára.
4. Zöld selyem ruháját öltse fel magára
tiz arany gyűrűjét hizza az ujjára.
5. Tiz arany gyűrűjét hizza az ujjára
kordorán vizmáját hizza a lábára.

6. Kordován csizmáját húzza a lábára
 úgy jöjjön, úgy jöjjön errelem a bálba.
7. Húzzad hát te cigány világos virradtig
 míg a Csáki bíró lánya el nem alszik.
8. Hagyd el már te cigány, hadd menjek
 kordován csizmámból a vért ^{pihenni} kiönteni.
9. Nem lehet, nem lehet nekünk azt megtenni
 nekünk itt estétől reggelig kell húzni.
10. Nyisd ki Csáki bíró zöldre festett kapudat
 hadd visszünk be rajta megholt szép lányodat.
11. Átkozott az apa, kétszente az anya
 ki egyetlen lányát a bálba bocsátja.
12. Este elbocsátja reggelig nem látja
 reggel nyolc órákor már halva találja.

Kovács Tamásné
 Kárpáti Erzsébet
 sz.: 1937.

KÉK IBOLYA

Kék i-bolya lü-ra hajtja a fe-jét,
mert a har-mat nem ön-tö-zi a tö-vét
szállj le harmat a kék i-bolya tö-vé-re
rá-ta-láttam egy i-gaz sze-re-tő-re.

2. Kék ibolya, ha leszakítandlak

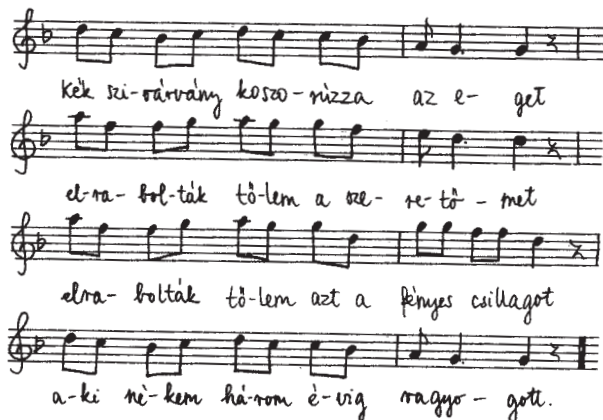
mit mondanál babám, ha el hagynálak:

azt mondanám, vedjén meg a teremtő

sose voltál igaz szívű szerető.

Bajkai János
sz.: 1905.

KÉK SZIVÁRVÁNY

Kék szivárvány koszorizza az eget
elrabolták tőlem a szerepemet
elrabolták tőlem azt a fényes csillagot
a-ki nekem három évig ragyogott.

2. Kimentem a selyemre kassáim,
de nem tudtam én a szédét levágni,
Mert nem láttam a sok szög viasztól,
Régi barátom, hogy váljunk el egymástól

Szabó Györgyné
Romacsok Rozália
sz. 1907

KIS SZADÁBA KIDOBOLTA

Kis Szadá-ba kido-bol-ta a bi-ro'
ró-zsa-fa'-val tüzel a szol-ga-bi-ró'
én is fogok ró-zsa-fával tüzel-ni
fog még engem, ki elhagyott szeret-ni.

2. Kis Szadába' sétál a bíró' lánya
sárga delin kendő van a nyakába
látod bábrám, milyen a delin kendő
hazamegyek, te leszel a szeretőm.

Kovács Tamásné
Hajszket Erzsébet
sz.: 1937.

KIVICSÉS, KAVICSÓS

1. Kivi-csés, kavi-csós a mi háznak ele-je

vadgalamb szállott a háte-tő-re

vadgalamb többé onnan le ne szállj,

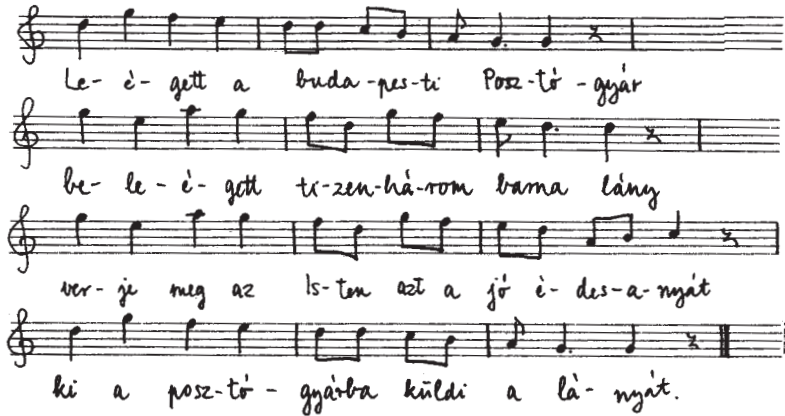

Sok az én iri-gyem, sokan haragszanak rám

2. Vasárnap délután szembejött az én barátom
azt kérdi, miért sáros a csizmám
ha sáros, fordulj el és ne nézz rám,
csak azt mondd meg barátom,
szeretsz-e még igazán.

Kovács Tamásné
Kajszár Erzsébet
sz.: 1937.

LEÉGETT A BUDAPESTI

Le-é-gett a buda-pes-ti Posz-tő-gyár
be-le-é-gett tí-zen-há-rom barna lány
ver-je meg az Is-ton azt a jó é-des-a-nyát
ki a posz-tő-gyár-ba küldi a lá-nyát.

2. Feléjűlt a budapesti Posttőgyár
benné sétál tizenhárom barna lány
olyan szépen csikorog a sárga cipője
mikor barna legény néki a szeretője.

Kovács Tamásné
Hajszel Erzsébet
sz.: 1957.

MADÁRKA, MADÁRKA

Madárka, ma-dár-ka, fe-kete ma-dár-ka
vidd el a le-ve-let, ezt a gyászos leve-let a
babám abla-ká-ra.

2. Ha kérdik, ki küldte

mondd meg, hogy az küldte,

kinek nagy bánatába, szép menyasszony
korába

hasadt meg a szíve.

3. Szeretlek, szeretlek

csak ne mondd senkinek,

csak ne mondd senkinek, míg az oltár előtt

meg nem esküdtek.

Szaló György
Rovarsék Rozália
sz. 1907.

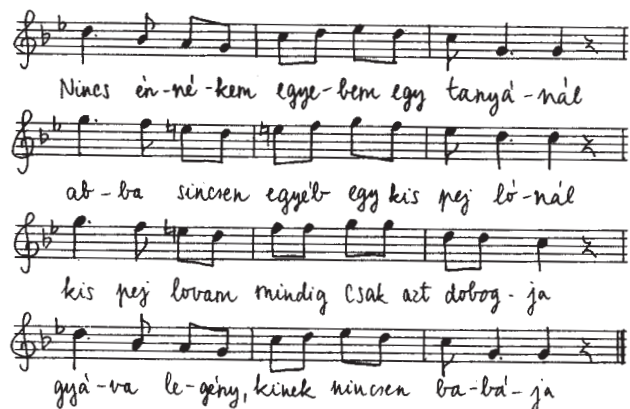
MEGÖLTEK EGY LEGÉNYT

Meg-öl-tek egy le-gényt
 hat-va-n fo-rint-ja'-t
 bé-ve-tet-tek a Ti-sza-ba
 pi-ros pej lo-va-ét.

2. Tisza be nem vette; partjára vetette;
 arra ment egy halászegény; hajójába tette.
3. Odament galambja; költi, de nem hallja;
 kelj fel, kelj fel kisangyalom;
 borulj a vállamra.
4. Nem kelhetek én fel; mert meg vagyok halva;
 szép fekete göndör hajam;
 vállamra van hajtva.

Székely Andor'szki
 Bajkai Julianna
 1913

NINCS ÉNNÉKEM EGYEBEM

Nincs én-né-kem egye-bem egy tanya-nál
ab-ba sincsen egyeb- egy kis pej ló-nál
kis pej lovam mindig csak azt dobog- ja
gyá-va le-gény, kinek sincsen ba-bá-ja

2. Nincs énnekem egyebem egy pohárnál
abba sincsen egyeb egy szál virágnál
virágnak az a neve; nefelejcs
mert is ötlettel meg, hogyha nem szeretesz.

Székely Andrási
Bajkai Julianna
1913

PRUSZLIKOMON PIROS RÓZSA

2. Prusli-komon pi-ros ró-zsa
raj-ta van a ha-báni csókja.
raj-ta van a ha-báni csókja,
ha sa-jnálja ve-gye vissza.

The image shows a musical score for the song 'Pruslikomon piros rózsá'. It consists of four staves of music in G major (one sharp). The first staff is an instrumental introduction. The second staff begins with the lyrics '2. Prusli-komon pi-ros ró-zsa'. The third staff continues with 'raj-ta van a ha-báni csókja.'. The fourth staff continues with 'raj-ta van a ha-báni csókja,'. The fifth staff concludes with 'ha sa-jnálja ve-gye vissza.'. The music is written in a simple, folk-like style with a 2/4 time signature.

Droosi István
Puskás Ernő
sz: 1913.

RÓZSÁT ÜLTETTEM A GYALOGÚTRA

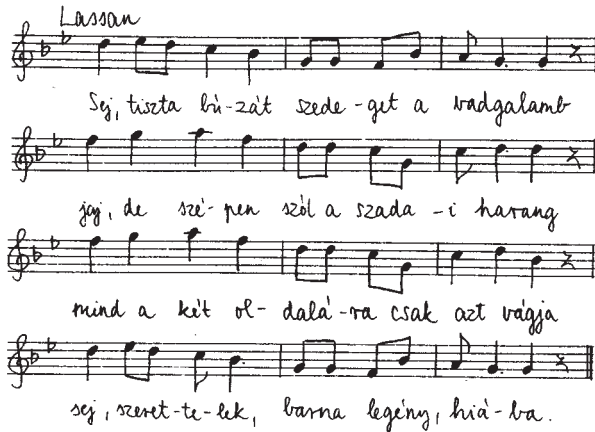
Ró- zsa't ültet-tem a gya- log - út - ra
sze- ret - telek az I s - ten is tud - ja
ki - ta - gadom apámat a - nyámat
mégsem hag- gom érvén a ba - rá - mat.

2. Édesanyám, minék adott férjhez
minék adott idegen legényhez
idegen lány, idegen faluba
jaj Istenem, meg nem szokok soha.

Slovács Tamásné
Kajszár Erzsébet
sz.: 1937.

SEJ, TISZTA BÚZÁT

Lassan

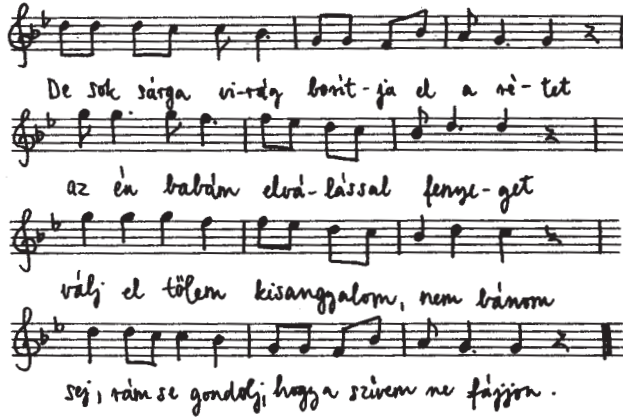

Sej, tiszta búzát sede-get a vadgalamb
jóg, de sze-pen szél a száda -i harang
mind a két ol-dala'-ra csak azt vágja
sej, szeret-te-ek, barna legény, hiá-ba.

2. Sej, édes tejet nem adok a madárnak
tegnapelőtt temették el anyámat
anyám sincsen, szeretőm is elhagyott
édes jó Istenem, de árva kislány vagyok.

Moénár Gaboné
Hajszeter Borbála
sz.: 1931.

DE SOK SÁRGA VIRÁG

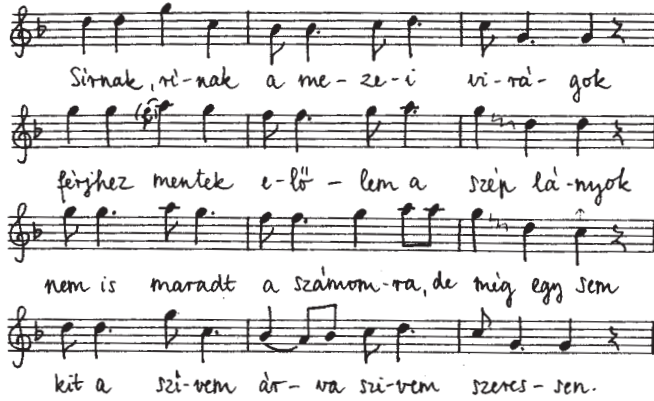

De sok sárga virág, bontja el a rétet
az én babám elvállalással fenyeget
válj el tőlem kisangyalom, nem bánom
sejt, rám se gondolj, hogy a szívem ne fájjon.

2. ¹Sejt, [□]ánna csalán csipte meg a kezemet
barna legény csalta meg a szívemet
barna legény, ne csald meg a szívemet
sejt, én akartam megcsalni a tiedet.

szécs Andrásné
Bajkai Julianna
no.: 1913.

SÍRNAK, RÍNAK

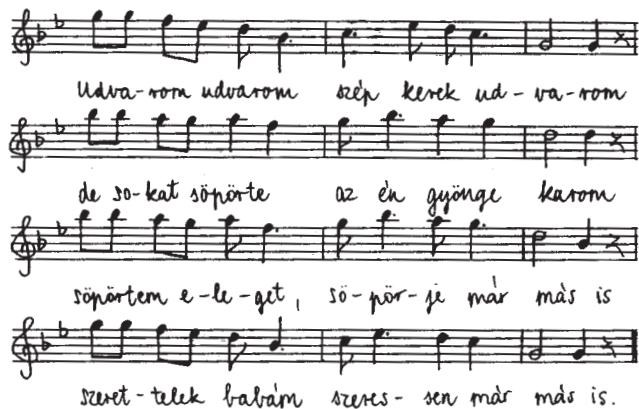

Sírnak, rí-nak a me-ze-i rí-ra- gok
feijhez mentek e-lő - lem a szép lá-nyok
nem is maradt a számon-ra, de míg egy sem
kit a szí-ven ár-va szí-ven szeres-sen.

2. Nincs szelb virág a fehér orgonánál
nincs szelb legény az én kedves babámnál
bal felére vágja a rezes csákóját
kiszajtva öleli a babáját
(göndör haját százfele fújja a szél,
ezt a legényt de kedvemre nevelték.)

Bajkai János
sz.: 1903.

UDVAROM, UDVAROM!

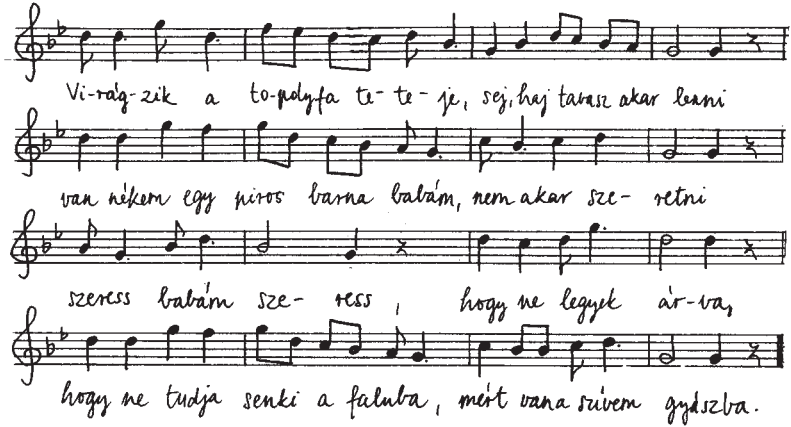

Udva-rom udvarom szép kerek ud-va-rom
de so-kat söpörte az én gyöngye karom
söpörtem e-le-get, sö-pör-je már más is
szeret-telek babám szeres-sen már más is.

2. Jéges az utorfa, nem jó vizet hízni
ismerek egy legényt, nem mer megcsókolni
ölelni akarom, nem hajlik a karom
csókolni akarom, nem az én galambom.

Szabó György
Romacsék Roxália
sz. 1907.

VIRÁGZIK A TOPOLYFA

Vi-rág-zik a to-polyfa te-te-je, se-ji, haj tavasz akar lenni
van nekem egy piros barna babám, nem akar sze-retni
szeress babám sze-ress, hogy ne legyek ár-va,
hogy ne tudja senki a faluba, mért vana szívem gyászba.

Seres Andráshé
Bajkosi Lidia
sz.: 1910.

BARNA KISLÁNY

Barna kislány moso-gat, moso-gat, moso-gat a konyhá-ba
 sötke le-gény kopogtat, kopog-tat, kopog-tat az aj-ta-ján
 ne ko-pogtass sötke legény, csak gyere be iga-zán
 nem harag-szik te-re-ád az anyám, hogy eljársz te-én hozzám.

2. Lány a konyér, igazán, csakugyan, piritani
 nem lehet

fiatal a kislány, igazán, csakugyan, férjhez
 adni nem lehet

el kell menni, de meg kell kérni az ö
 kedves jó anyját

adja hozzám igazán, csakugyan, feleségül
 a lányát.

Galambs János
 sz.: 1906.

A játékokat, a dalokat és a táncokat egymástól tanultuk. Figyeltük, hogy az öregebbek mit mondanak, amikor este vagy munka közben beszélgettek, abból következtettünk, így ragadt ránk valami.

Voltak akkor is könyvek, de ha én régi dolgot hallottam, nem átalltam újra megkérdezni: hogy is vót az?

*Puskás Sándorné
Nagy Zsófia sz. 1913*

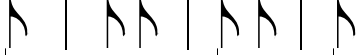
GYERMEKMONDÓKÁK, ÁLLATMONDÓKÁK

Csicsója babája...

Akkor mondtuk, mikor a baba kicsi volt, sírt, nem akart csöndbe maradni. A karunkra vettük, rázogattuk.

Csi-csi-ja ba-bá-ja,

Él-ment a ma-má-ja, vá-sár-ba,

Hoz ne-ki ka-lá-csot,

Seg-gi-re kor-bá-csot.

Addig hajtogattuk, míg elszenderedett.

Süt a mama...

Körbeálltunk öten-hatan, ahány gyerek összejött. Mozgás, ringatózás közben mondogattuk.

Süt a ma-ma, süt a pék,

Há-rom tep-si po-gá-csát,

De én ab-ból nem e-szek,

Míg meny-asz-szony nem le-szek.

Ha meguntuk, abbahagytuk.

Csigabiga...

Mikor megláttunk egy csigát, leguggoltunk, oszt mondogattuk neki.

□ □ □ □ □ □ □
sz sz m m sz sz m
Csi-ga-bi-ga gye-re ki,

□ □ □ □ □ □ □
sz sz m m sz sz m
ég a há-zad i-de-ki

□ □ □ □ □ □ □
sz m m sz m
Sós kút-ba vet-lek,

□ □ □ □ □ □ □
sz sz m m sz m
on-nan is ki-vesz-lek,

□ □ □ □ □ □ □
sz m m m sz m
Ma-lom a-lá tesz-lek,

□ □ □ □ □ □ □
sz f m r d d
ott meg ősz-sze-tör-lek.

Végén úgy csináltunk a lábunkkal, mintha összetörtük volna, de csak toporogtunk, nem tiportuk el.

Fecskét látok...

Nagylányok voltunk, barátnők is többen, az egyik szegénykém nagyon szeplős volt. Magyaráztuk neki, hogy mikor jönnek a fecskék, az ujjait a szeme körül húzogassa és közben ezt mondogassa:

□ □ □ □ □ □ □ □ □
m r d r m r d r
Fecs-két lá-tok, szép-lőt há-nyok,

□ □ □ □ □ □ □ □ □
m m r r d d
Sely-met gom-bo-lyí-tok.

A gombolyítást is utánoztuk, ezalatt a fecske odábröpült.

Fütyül a rigó...

A Dobogóban játszottunk, ott a falu felső részén. Őriztük az állatokat: libát, kacsát, közben ha láttuk a rigót, vagy meghallottuk a hangját, ezzel feleltünk neki.

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □
sz sz sz l sz sz sz sz l sz
Fü-tyül a ri-gó, hun-cut a bí-ró!

A rigó megunta és otthagyt bennünket.

Szállj el, szállj el...

Az ujjunkra vettük a katicabogarat, figyeltük, merre repül és utánaszaladtunk.

| | | | □ □ | |
sz m sz m sz sz sz l sz m

Szállj el, szállj el ka-ti-ca-bo-gár-ka,

□ □ □ | | □ □ | |
sz sz sz l sz m sz sz sz l sz m

Mer-re me-gyek férj-hez, nagy Tö-rök-or-szág-ba,

□ □ □ | |
sz f m r d d

Ar-ra me-gyek férj-hez

Örültünk, ha elröpült valamerre, mert azt jelezte, hogy nem maradunk pártában.

Egy – most érik a...

Ha nehezen telt az idő, unatkoztunk, akkor mondogattuk.

Egy – most érik a meggy,
Kettő – csipkebokor vessző,
Három – te vagy az én párom,
Négy – biz oda nem mégy,
Öt – leesett a köd,
Hat – hasad a pad,
Hét – most süt a kis pék,
Nyolc – üres a kis polc,
Kilenc – kis Ferenc,
Tíz – tekenyőbe víz.

KISZÁMOLÓK

Vagy a fogót számoltuk ki vele, vagy azt, aki elsőnek kapta meg valamelyik szerepet.

1.
 Egy-kettő-három, nincsen nekem párom,

 Fogadjunk egy icce borba, hogy az tizenhárom.

2.
 Csicseri borsó, vad lencse,

 Mezőn lenni szerencse.

3.
 Egyedem-begyedem-mikkombé,

 Ábel-fábel-dominé

 Ékusz-pékusz-tompanékusz, dutty.

4.
 Egy-kettő-három-négy, te kisfú hova mész,

 Nem megyek én messzire, csak a falu végire.

5.
 E-ke-há-né-ö-ha-hé-nyo-kie-ti-

 tie-tike-tihá-tiné-tiö-tiha-tihé-tinyo-tikie-hu

 hue-huke-huhá-huné-huö-huha-huhé-hunyó!

6. Egyedem-begyedem mikollaré

Szőlőrigó rigoncáré

Cérnára cinegére,

Fuss ki madár a mezőre,

Fuss ki, akaszd ki,

Hadd száradjon odaki,

Szőke patak komédia, dória-dotty,

Szívia-szávia alapitya totty!

7. Egy-kettő-három-négy,

Kopasz barát hova mégy,

Elmegyek én Vácra,

Vasat viszek zsákba,

Vasat adom kovácsnak,

Kovács nekem patkót ad,

Patkót adom lovannak,

Lovam nekem trágyát ad,

Trágyát adom földemnek,

Földem nekem búzát ad,

Búzát adom molnárnak,

Molnár nekem lisztet ad,

Lisztet adom péknek,

Pék nekem cipót ad,

Cipót adom koldusnak,

Koldus nekem botot ad,

Azzal ütöm a kutyát,

Ne bánts a kolduskát!

FOGÓCSKÁK

Túrót ettem...

Ha már legalább hárman voltunk, akkor játszottunk. Ketten megfogtuk egymás kezét és pörögtünk.

| | | | | | | |
m r d r m r d r

Túrót et-tem, el-ej-tet-tem,

| | | | | | | |
m r d r m r d r

Azt se tud-tam, ho-va tet-tem,

| □ □ □ □ □ □ □ | 3
m r r m m r r m m r r m m r r x

Szél fúj-ja pánt-li-ká-mat, kapd meg ku-tya, a szok-nyá-mat! Kutty!

A Kutty-ra a harmadiknak el kellett kapnia a szoknyát. Akiét elkapta, azzal pörögtött tovább.

Ne nézz hátra...

Körbeálltunk, hátratettük a kezünket. Amíg danoltunk, az egyikünk zsebkendőt tett valamelyikünk kezébe.

□ □ □ □
m r d r m r d r

Ne nézz hát-ra, jön a farkas,

□ □ □ |
m m r r d d d

Na-gyot üt a há-tad-ra!

Azzal szaladni kellett a kör körül, ha utolérte azt, aki a zsebkendőt tette a kezibe, akkor megint az lett a vivő, ha nem érte utol, akkor a másik. Ha sokan játszottuk, néha nehéz volt rátalálni arra a helyre, ahova a zsebkendőt elrejtettük.

Lopom, lopom...

Leguggoltunk és úgy merészkedtünk a csőz felé, aki jó messziről lesett.

□ □ | | □ □ | |
sz sz sz l sz m sz sz sz l sz m

Lo-pom, lo-pom sós-kát, míg a csőz el-al-szik,

sz sz sz sz sz l sz sz sz sz sz l sz

Vas-ka-lap a fe-jé-be, bun-kós bot a ke-zé-be,

sz f m r d d

Te-le-te-le put-ony!

Amikor a közelébe értünk: ha szerencséje volt, elkapott valakit, ha nem, akkor megint ő lett a csősz.

Erre csörög...

Igazi diót tettünk valamelyikünk kezébe. Az egyiknek meg bekötöttük a szemét. Csörögtettük a diót, amit meg kellett találni.

m m r r d m d m m r r d d d

Er-re csö-rög a di-ó, ar-ra meg a mo-gyo-ró!

Addig kerestettük, míg meg nem lelte. Aztán egy másiknak a szemét kötöttük be. El tudtunk mi reggeltől estig játszani.

Gyertek haza...

A farkasok elbújtak valahova, mi, a libák sort álltunk. Volt egy hívogató, aki mondta:

Gyertek haza ludaim!
 Miért?
 Mitől?
 Hol lakik?
 Mibe mosakszik?
 Mibe törülközik?
 Gyertek haza búzára!

Nem megyünk!
 Félünk!
 Farkastól!
 Híd alatt!
 Arany tálcikába!
 Fényesek farkába!

Akkor rohantunk haza. Oldalról sompolyogtak a farkasok. Akiket elkaptak, azok is farkasok lettek. Ezt folytattuk, amíg volt liba, aztán újrajelöltük.

Hátulsó pár...

Párosával egymás mögé álltunk. Elöl volt egy magányos, aki elkiáltotta magát:

„Hátulsó pár előre fuss!”

Ezt már nagylány korunkban játszottuk a fiúkkal. Amikor elkapott egy fiú egy lányt, akkor megpuszította. Ez volt a vasárnap délutáni szórakozás, akkor nem volt mozi, játszottunk.

Árokbéka...

Voltak olyan árkok, melyekből kiszáradt a víz. A közepébe állt a béka, mi pedig ugrándoztunk páros lábbal keresztül az árkon. Az árokbékának bent kellett elkapni valakit, már a parton sem lehetett. Az lett a béka, akit elkapott.

KAPUSJÁTÉK

Bújj, bújj zöldág... I.

Megfogtuk egymás kezét és mentünk egymás után a kapun át. A két lány, aki a kaput tartotta, megállapodott előre, hogy melyikük az alma és melyikük a körte, de nem árulták el senkinek.

| | | | | | | |
sz l sz m sz sz l sz m

Bújj, bújj zöld-ág, zöld le-ve-lecs-ke,

| | | | | | | | | |
sz sz sz sz sz sz sz l f m r d d

Nyit-va van az a-rany-ka-pu, csak búj-ja-tok raj-ta,

| | | | | | | |
sz l sz m sz f m sz f m

Nyisd ki ró-zsám ka-pu-dat, ka-pu-dat,

| | | | | | | |
sz l sz m sz f m sz f m

Hadd ke-rül-jem, vá-ra-dat, vá-ra-dat,

| | | | | | | | | |
sz sz sz l sz m sz sz sz l sz m

Szi-ta-szi-ta pén-tek, sze-re-lem-csü-tör-tök,

| | | z
m r d

bab-szer-da!

Ekkor lecsapták a kaput és megkérdezték attól, aki előtt lecsapódott:
Kihez mégy? Almához vagy körtéhez?

Akihez ment, amellé állt egy újabb kapunak. Ők újra megbeszélték, hogy ki lesz az alma és a körte. A végén már mindenki kaput tartott.

Akkor azok, akik legelőször kapusok voltak, szembefordultak egymással, megfogták mindkét kezüket, a többiek pedig azok derekát úgy, mintha kötelet húztak volna. Elkiáltották magukat: Húzd meg! Volt olyan komisz, aki elengedte, mikor már jól húztuk, hogy jó nagyot zuhanjunk.

Bújj, bújj zöldág... II.

6-14 éves gyermekek játsszák, mégpedig minél fiatalabbak, annál gyakrabban. Két kislány – a kaputartók – oldalt magasba emelik jobb-, ill. balkezüket, ujjjaikat összekulcsolják úgy, hogy a tenyerük érinti egymást, másik karjukat oldalt tartják, mélyen csüngetik vagy csípőre helyezik. A többi kislány bal-, ill. jobbkezfogással láncszerűen összefogóznak és járó lépésekkel (jobbláb lép előre ♩, majd balláb lép előre ♩) a kapunak egyik, majd másik felét kerítik be körbe és közben énekelnek. Amikor a dallam végére érnek (dobszerda), a kaputartó két kislány „lezárja” a kaput (magasba tartott kezüket mélyre levágják, de a kézfogást megtartják). A kapu mögött maradt kislánytól megkérdezik: „Kihez mész: alvó babához vagy arany gumilabdához?” A kislány dönt és annak az oldalára áll, akinek a nevét választotta. Így már hárman tartanak kaput és a többiek a hármast kerülgetik hullámos ívekben. Mindig ott csipnek le egy játékos a gyermekek közül, ahol a kaput levágták. Így tart a játék, amíg a kerülgetőik mind el nem fogynak.

(változat)

Lugossy Emma gyűjtése 1952, a 77 leánytánc c. kiadványból

PETRÁK JÁNOS (1922-1996) mintegy 120 verséből válogattunk ebbe a kötetbe.

TAVASZI NÁSZ

Hosszan, gyönyörködve Szemlélem a fákat. Olyan szépek most, mint A menyasszony lányok.	És már áll is a nász A sok királyfival, Melegszívű tavasz Édes óráival.	A langy szellő húzza, Leng a sok szép szoknya, Vígad a sok násznép, Boldog minden óra.
Édesanyjuk, a Nap Még díszíti őket, Fehér ruháikra Most varr zöld csipkéket	Minden kis méh vőfény, Minden madár násznagy. Itt mulat sok népe Nagy bogárországnak.	És a gyöngyharmatos Nászéjszakák után Ezres gyümölcsikrek Dajkája lesz a nyár.

GYÍKOCSKA

Kacsaringós Barna farkú Aprószemű Kis gyíkcsocka Mért piheg úgy Az a kis száj? Mért jár úgy az A két szép zöld Oldalacska? Talán félsz,	Vagy meleged van? Uccu neki, Fussál gyorsan Be a lukba! Ott hűvös van S nem kell félned, Kacsaringós Barna farkú Aprószemű Kis gyíkcsocka	Kétszer sem kell Biztatni a Kacsaringós Barna farkú. Kis gyíkcsockát, Zöld fű között Barna földben Megtalálja Nagy gyorsan az Ő kis lukát.	S úgy befut, hogy Kacsaringós Barna farka Csak úgy porzik, S míg idekünt Nagy meleg van, Addig ő a Hűvös lukban Puha fészken Nagyot alszik.
--	--	---	--

1

2

3

4

5

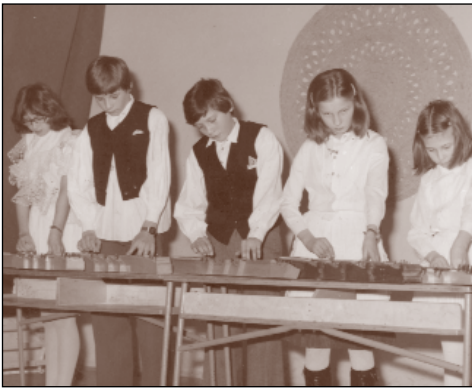

6

7

8

9

10

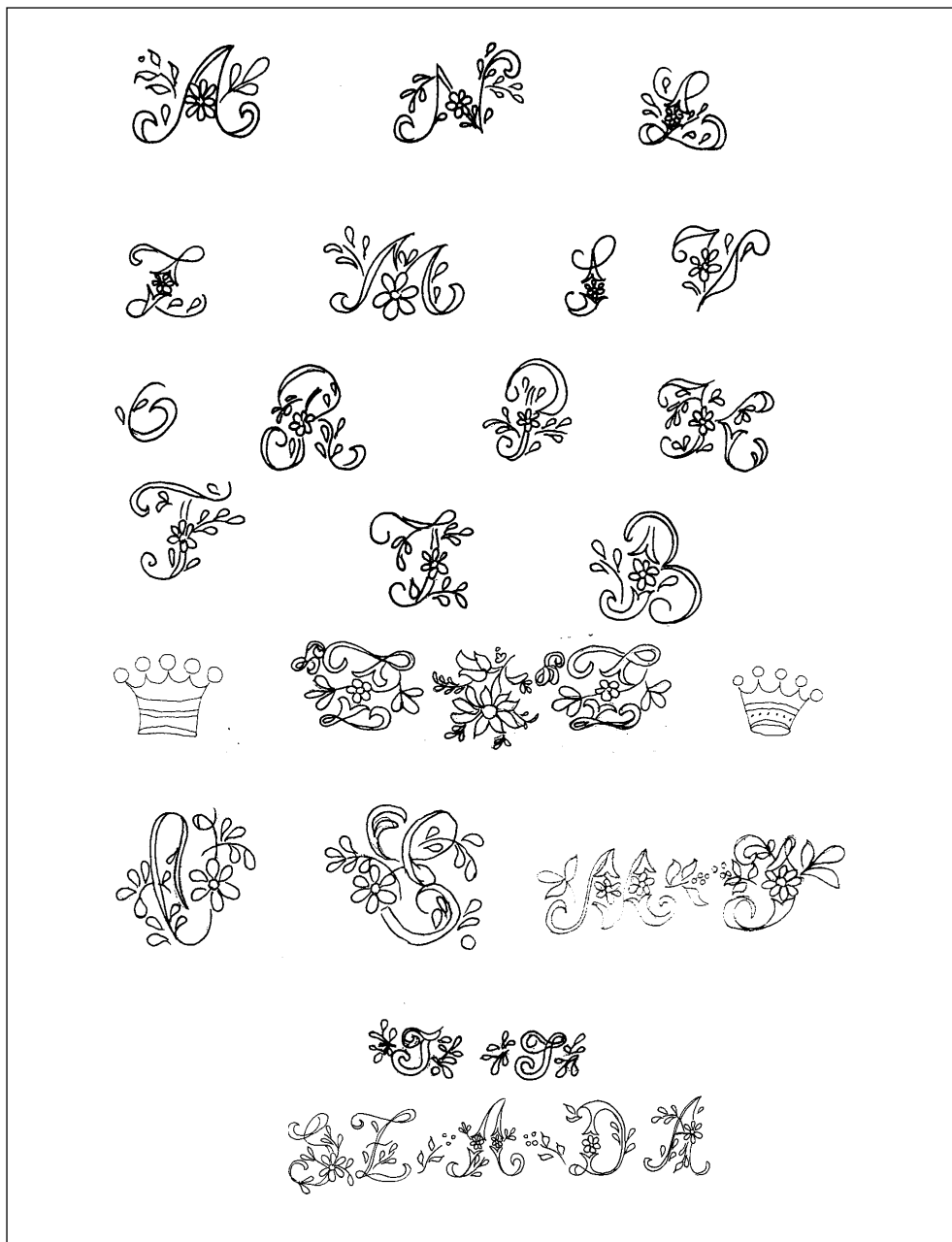
11

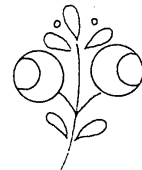
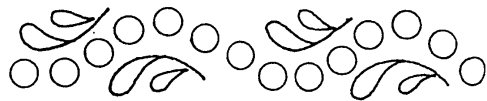
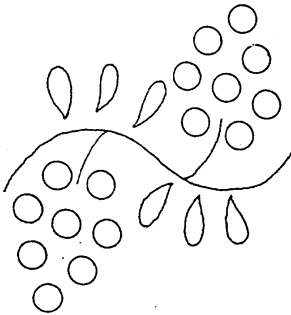
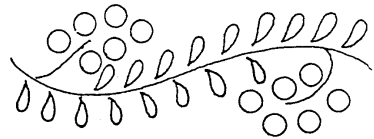
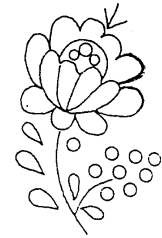
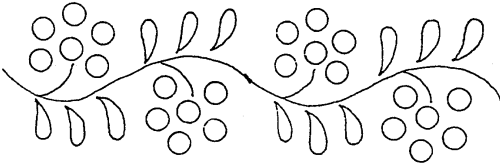
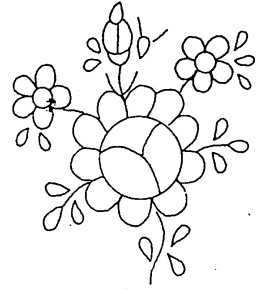
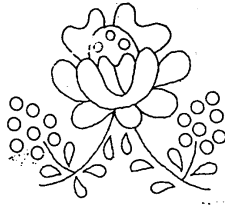
12

HÍMZÉSMINTÁK, MOTÍVUMOK

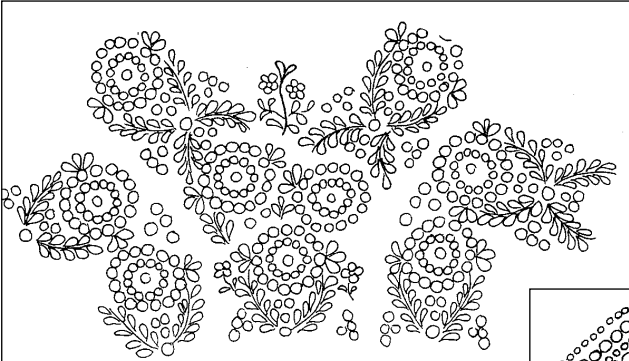
Betűk, monogramok: ing eleje, kendő, kötény sarokminták

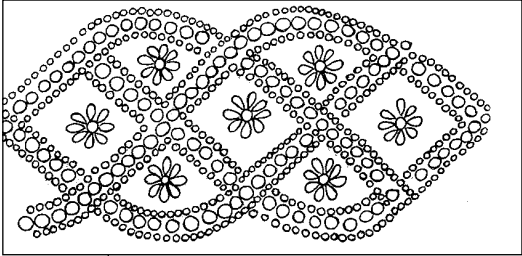
Kendőminták (váll-, fej- és zsebkendőre)

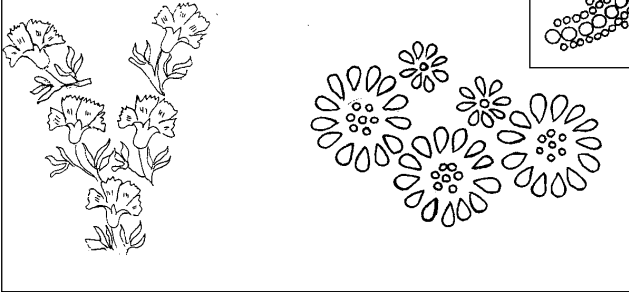
Pruszlík háta

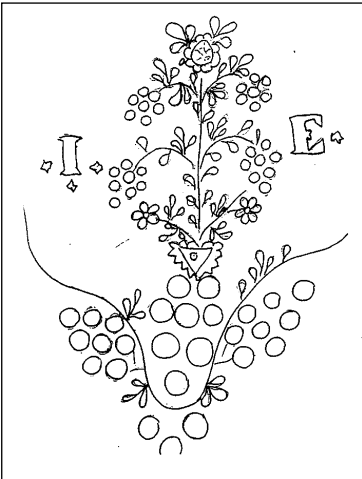
Párnabűd fehérhímzése

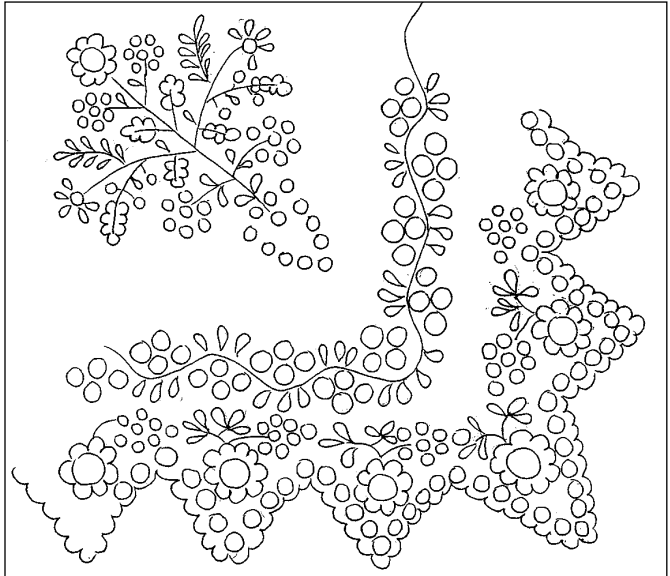
Pruszlík eleje

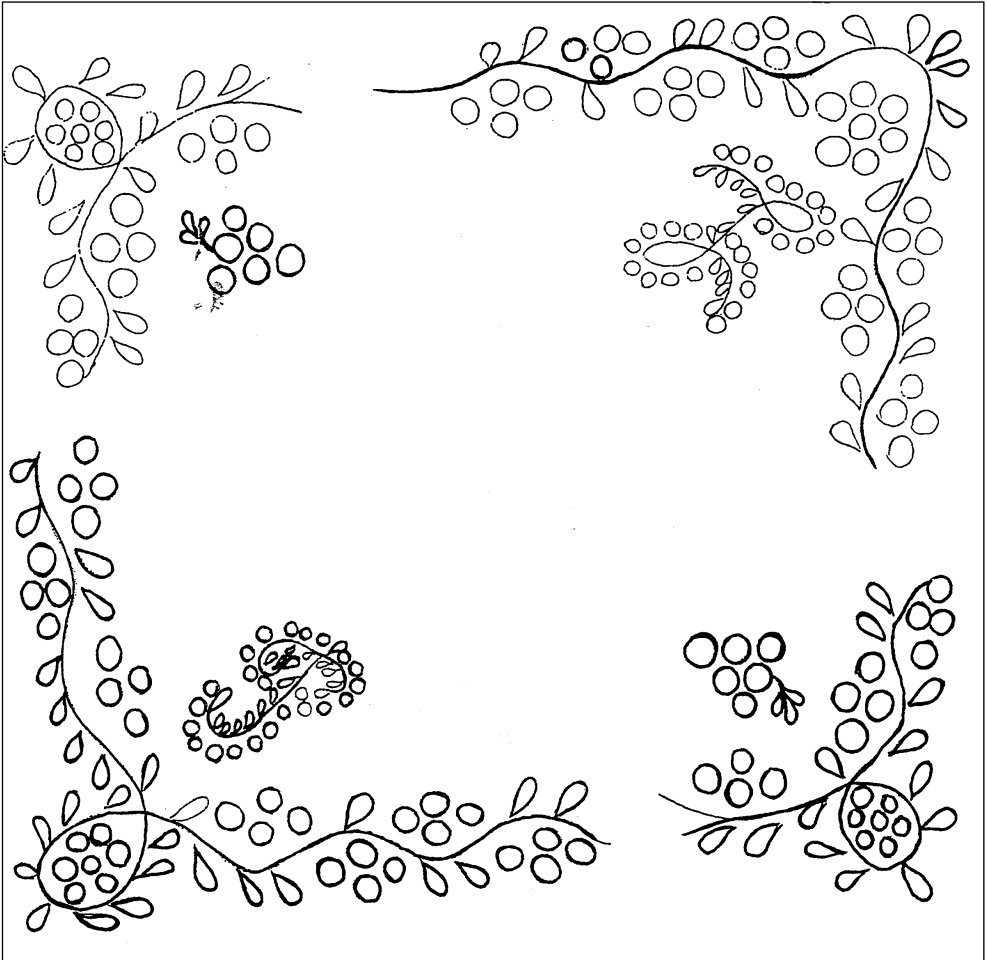
Élefa a bodros vállkendő sarkában (fehérhímzés)

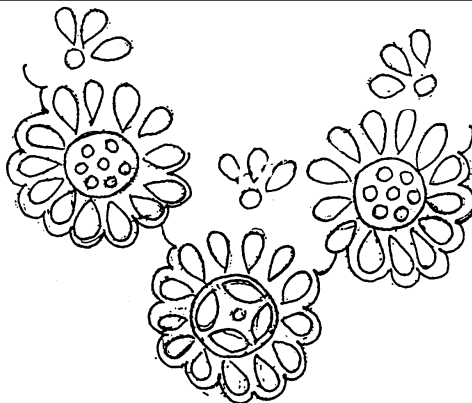
Slingolt fejkendő (fehér lyukhímzés)

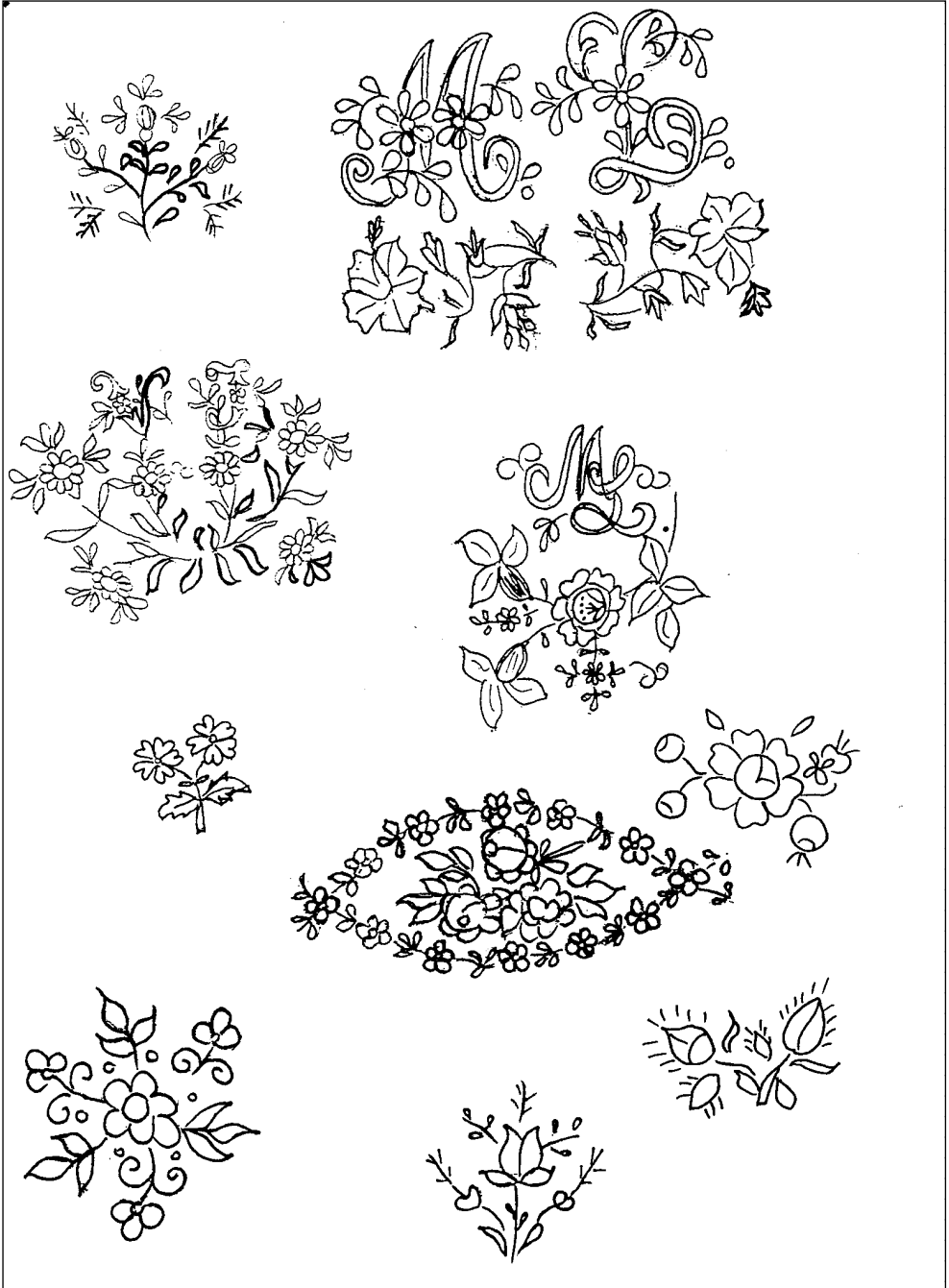

Zsebkendő fehér lyukhímzéssel (horgolt széllel)

Pruszlík háta

Rajzolta: Dulainé Márkus Éva
2005

Nyár

HÁZÉPÍTÉS

Összeálltak az emberek, a rokonságot összehívták, amikor házat akartak építeni. Télen odahordták az anyagot, amikor az idő engedte, elkezdték a munkát. Először kiásták a fundamentumot, deszkákat állítottak le a földbe, azokhoz méterenként egy-egy szarufát, majd kötéllel a felső részét rögzítették. Lapáttal a deszka közét meghányták, ledöngölték. 4-5 ember sulykolta jó keményre. Amikor egy réteggel elkészültek, megszikkadt, akkor a deszkákat kijebb húzták, megint meghányták. Mikor már magas volt a fal, akkor kosárba rakták a földet és adogatták egymásnak. Ha a fal már állott, szarufából csináltak fedéltartó szerkezetet. Befedték deszkával meg vékonyan náddal, arra jött a zsúp. Jó hosszú szárú szalmát sarlóval vágják, gondosan egybetartva a szálakat cséplővel kicsépelelték. A kévéket egybekötve tették fel a nádborítás tetejére, majd rákötözték. Az egyik ember belül, a másik kívül dolgozott. Csatlókkal rögzítették a szalmazsúpot az alapra. Régen szalmakötelekkel és fűzfavesszővel fonták át, később kenderkötéllel, az alját verőfával egyengették. Szabadkéményt is építettek, ez egészen a padlástól a konyháig ért. Abban füstölték a disznóhúsokat. Az efféle kémények az 1920-30-as években szűntek meg, mert az emberek új házakat építettek.

Mi is laktunk ilyen házban.

Először a konyhába léptünk be egy lécajtón, amit saroglyának hívtunk. Jobbról volt az első szoba, balról a hátsó.

A konyhában fazekas volt, ahova anyám a fazekakat és tálakat akasztotta. Az első házban láda, két-három ágy meg egy akasztó állt. A jobbmódúak az első házban vett ágyat is csináltak. A hátsó házban volt egy ágy, egy fapad, asztal, rakott pór (válygból vagy sárból épített tűzhely), 2-3 szék. A földes szobákat agyaggal és marhatrágyával simíttattuk. Ráhintettünk fehér vagy piros homokot.

A vert falú házakat hamarosan fölváltotta a vályog, de az ólakat, karámokat deszkából ácsolták.

A határban a jobbmódúak préházakat állítottak, ahová a terményt tárolták, esőben elhúzódtak, szerszámokat rakták.

Galambos János sz. 1906

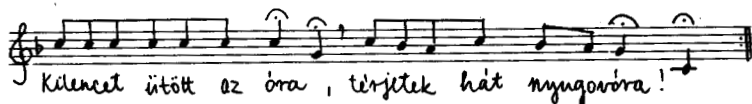
A földes szobában 6-7-en is tartózkodtunk. Elég volt megszoknom menyecskeként a pipafüstöt, majd megfulladtam. Az ágyak egymás végében álltak. Akkor még az ágyat nyoszolyának mondták. Egyik végén feküdt anyósom a sógornőmmel, szemben pedig az apósom. Még éjjel is puffogott a pipával. A szoba földje földes volt, melyet minden szombat délután agyagos mésszel simígtattunk fel. Később házi szőnyegekkel fedtük be, az mégse volt olyan poros. Fürdőszobánk természetesen nem volt. Kimentünk a nyári konyhába, és ott mosakodtunk – kismosakodást meg bent a szobában.

Ott főztünk télen, ott aludtunk, ott mosakodtunk, ott öltöztünk, ez volt a sorunk.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

Ezek az épületek hamar tüzet fogtak. Nemhiába járt esténként a bakter és fújta:

KILENCET ÜTÖTT AZ ÓRA

tűzre-vízre vigyázza-tok, le ne égjen a háza-tok!

*Hamád Péter
sz.: 1948.*

MENYECSKESORS

Valamikor nem kímélték meg a menyecskéket. Főleg a nyári munkák: az aratás, cséplés, a cselédsors, a summáskodás, kapálás. A kisbabák, mink is a határban nőttünk fel, főként ott, ahol nem volt édesszüle. Így hívtuk a nagymamát: édesszüle. A nagyapának apókát mondtunk. Bátyámuram, nénémasszony, édesanyám, édesapám, ezek voltak a megszólítások. Akkor sokkal jobban tiszteltük a szülőket, mint ma. Több szeretetet és megbecsülést is adtunk nekik. Hozzáállítottak a munkához fiatalon. Nem is vallottunk szégyent, mikor férjhez mentünk, így nem kellett a tányért vagy a lábast a fejünkhöz vagdosni: hogy nem tudsz főzni, piszkos a ruhád, nem tudsz tisztán mosni!

Ahol nem volt édesszüle, bizony ki kellett vinni a kisgyereket a határba. Volt egy abrosz, vittek ki négy karót, két-két karót összeszúrtak, bekötötték két-két csücskit

az abrosznak, az volt a hinta, abban aludt a gyerek. Bizony az a szegény édesanya szoptatott is, kapált is. Nem messzire hagyta el a babát. A határt körülmosta egy folyó. Amikor elfogyott a pelenka, lement oda, kimosta, kiterítette a pelenkát és már csavarta is bele a babát. Így nőttünk fel, kint a határban. Amikor a kicsi már tudott mászni, leterítették a pokrócot, s ahol érte az álomosság, ott aludt el a homokban. De – hál’ Istennek – egészségesek lettünk.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

CSELÉDSORS I.

1929-től 31-ig Bánó Lászlóhoz álltam be cselédnek. Övé volt az az uradalmi ház, mely a falu közepén áll: háromszögletű homlokzattal és oszlopokkal. Úgy hívták teljes néven: Tapodlucskai Kűkemezei Bánó László. Akkor, mint magánmérnök dolgozott, Pesten. Elment tőlük a béres az ökröktől, és engem fölfogadtak. Később eladta az ispán az ökröket, mert azt mondta, hogy ezek sokat segítenek, és így a cselédek el-lustulnak. Aztán lovakhoz kerültem három évig, kocsiskodtam. Kaptam 10 mázsa gabonát egy évre, és 80 pengőt egy hónapra. Az uraság csak nyári időszakban lakott a kastélyban, télen bement Pestre. Így nyáron gazdálkodtunk, vetettünk gabonát, kukoricát, krumplit, zöldséget, melyet aztán Bánóék behordtak maguknak a fővárosba. Mikor a parádékos megbetegedett, akkor napokig én voltam a kocsis. Az urak mindig szombaton jöttek ki, hétfőn reggel kellett őket vinni a veresegyházi vasútállomásra, hogy beérjenek dolgozni.

Az idősebb ispán irányította a gazdaságot, amit ő mondott, azt kellett csinálnunk. Egyszer, mikor elvégeztük az aratást, a suhancok, akik a markot szedték, kihozták a bort, kicsit borozgattunk, hazafelé meg danoltunk. A lovak megugrottak, az ispán, aki kövér ember volt, hanyattesett a kocsiban. Mi meg nevtünk. Az ispán se hagyta magát, mert mikor a nótában elakadtunk, kiségtett minket. Az nem volt szép dolog, hogy egy elkezdett nótát nem tudtunk befejezni.

Ez volt az: „Zavaros a Tisza vize, nem tiszta...”

Galambos János sz. 1906

CSELÉDSORS II.

A cselédek nehéz, szomorú életéről írok néhány sort. Voltak éves cselédek, akik január 1-jétől december 31-ig dolgoztak. Lakást és komenciót kaptak az uraságtól (a fizetést nevezték így), mely élelemből és kevés pénzből állt. 12 hónapig az egész család szolgált, aki csak munkaképes volt: a szülők, nagyszülők, a nagyobb gyerekek a földön dolgoztak, a kisebbek (8-10 évesek) malacokat, libákat őriztek, ezért használt ruhát kaptak. Mivel ruhát venni nem bírtak: az is segítség volt a szülőknek, hiszen a kevés pénz másra kellett.

Még a gyermekáldás is a szegényemberekhez köszöntött be legtöbbször. A cselédlakások sok helyen egy szoba, konyhából álltak. Volt olyan hely, ahol az egyszoba-konyhában három család lakott, mindegyiknek jutott egy-egy sarok. A konyhá-

ban falba rakott tűzhelyen három cselédasszony főzött. Képzelve! – három család kb. harminc személyt jelentett.

Nagyobb parasztagazdák is tartottak cselédet: legényt vagy lányt. Itt voltak hónapos és éves megállapodások. A gazdák között pedig ilyen is, olyan is akadt. A cseléd a gazdánál lakott, kapott ruhát és pénzt. Dolgozni? – mindenütt sokat kellett. A rossz gazda enni se adott rendszeren, meg fizetést se. Jó vagy rossz idő járta, a cselédnek mennie kellett, kint volt a helye, mint a kutyának. Az ilyenektől elpártoltak a cselédek, általában Szilveszter napján. Családok költöztek egyik tanyából a másikba, ökrös vagy lovas fogaton. Kegyetlen időben. Hóban, hidegben éjszaka egy nagy csapat gyerekkel, hideg lakásba. Dehát a szegényember kibírta, úgy volt vele, nem vész magja, van belőle elég.

A legény-és lánycselédek csoportokba verődve indultak Szilveszter éjszakáján más gazdához. Búcsúzóul bort kaptak, batyujukat szőlőkaróra tűzték, majd a vállukra akasztották, dalolva vitték a szegénységüket.

*Pozsár Ferencné
Kiss Erzsébet sz. 1931*

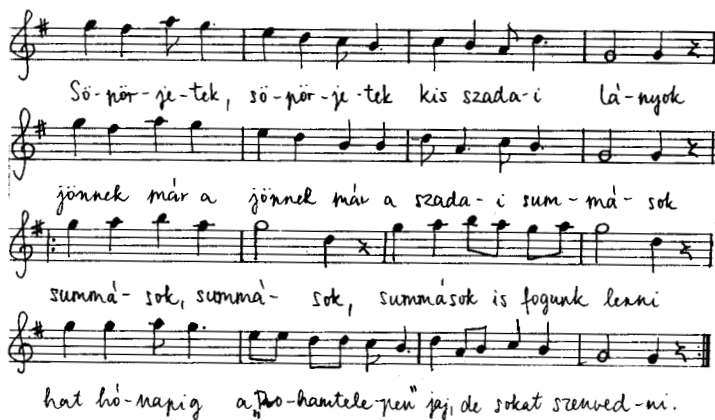
SUMMÁSÉLET

Édesapámtól hallottam, alig volt 14 éves, amikor Szadáról több társával együtt summásnak szegődött a Roheim-telepre, mely Erdőkerteshez tartozott. Kora hajnalban kilométereket gyalogoltak, árkon-bokron keresztül, hogy napkeltére odaérjenek. Akkor már sok ember állt ott. Hat hónapra kötöttek szerződést. Fizetésük, a kompenzáció: kenyérnek való gabonából, élelemből és kevés pénzből állott. Napkeltétől napnyugtáig meg nem pihentek. A munkavezetők, a pallérok hajtották őket egész nap. Éjszakai nyugovás kb. négy óra hossza volt. Majd pár év múlva Szadán, a Dlauchibirtokon kapott munkát. Ennél az uraságnál hat summás és sok napszámos dolgozott. Ha szóltak, hogy kevés a bér, azt válaszolták: „Mehet, akinek nem tetszik. Kutyá van, csak korpa legyen!” Ha rossz volt a termés, vagy a jég elverte, nem fizettek a szerződés szerint. Ha valamelyik summás-családban gyerek született, jelentették a nagyságos asszonynak, egy kis előleget kértek. Kaptak is, a vincellér úrral méretett 2 kg jó öreg fehérbabot, az való a gyerekágyas asszonynak, abban sok a vitamin. „Ha jól viselkedsz, a gyereked is dolgozhat nálam, ha fölne.”

Ebből az életből nekem is jutott és Romacsek Rozi néniemnek is. Ott tanultuk azt a sok szomorú nótát.

*Pozsár Ferencné
Kiss Erzsébet sz. 1931*

SŐPÖRJETEK, SŐPÖRJETEK

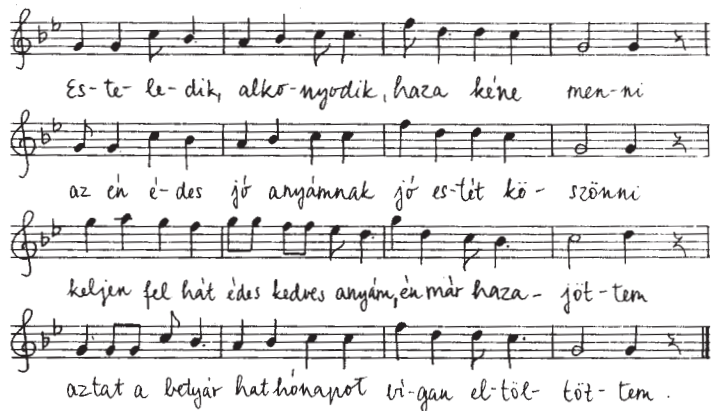

Ső-pör-je-tek, ső-pör-je-tek kis szada-i la-nyok
jönnek már a jönnek már a szada-i sum-má-sok
summa-sok, summa-sok, summa-sok is fogunk lenni
hat hó-napig a „Pó-hantelen” jaji de sokat szenved-ni.

ism: summa-sok, summa-sok, megtántuk, hogy azok
letünk
hat hónapig a „Pó-hantelen” jaji, de sokat szenvedtünk.

Romacsék Eszteréni
Bajza Mária
sz.: 1909.

ESTELEDIK, ALKONYODIK

Es-te-le-dik, alko-nyodik, ha-za ké-ne men-ni
az é-né-des jót anyá-mnak jót es-tét kö-szön-ni
kel-jen fel hát é-des ked-ves anyá-m, én már ha-za-jót-tem
az-tat a betyár hat-hóna-pot vi-gan el-töl-töt-tem.

Scavias Tamásné
Kajszeter Erzsébet
sz.: 19137.

ARATÁS

Úgy 17 éves lehettem, amikor egy vasárnap reggel arra ébredtem, hogy az én jó édesapám az udvaron a kaszát veri.

Ez ugyanis az a művelet volt, amikor a kaszát egy úgynevezett üllőre teszik: és az élett egy speciális kalapáccsal elvékonyítják.

Majd amikor ezzel a munkával kész lett, akkor a házunk előtt álló eperfára felmászott, és három darab vesszőt vágott. Ez sem lehetett akármilyen, mert igen nagy szerepet játszott.

A levágott vesszőt úgy hívták, hogy takaró.

Mi is az a takaró? Azt a szerepet töltötte be, hogy a levágott gabonát szépen rendre sorolja. A takarót úgy szerelte fel, hogy a vastagabb végét a kaszanyél közepére kötötte. A vékonyabbra pedig egy darab jó erős madzagot kötött, és óvatosan meghajlítva a kasza végébe vert szöghöz rögzítette. Így a meghajlított vessző egy gyenge félkört alkotott.

Én pedig az állatok körül foglalatostkodtam: megettettem a lovat, majd megpucoltam. A sörényét szépen kukoricacsuhé közé fontam, hogy majd, amikor kibontom, olyan szép, hullámos legyen a szőre, mint egy lány göndör haja.

Ebéd után így szólt hozzám édesapám:

Fiam! – Édesanyáddal úgy határoztunk, hogy holnap levágjuk a Szentjakabi dűlőben a rozsot.

Nekem a lenyelt falat visszaugrott a torkomra, hiszen így elmarad a ma esti bál.

Hány óraker indulunk? – kérdeztem, minden reményt veszve.

– Úgy hajnali háromkor, hogy mire felkel a nap, már kint legyünk, így estére be tudjuk fejezni.

– De, én szeretnék elmenni a bálba!

– Éntőlem elmehetsz, csak időben gyere haza, hogy egy kicsit tudjál pihenni. Különben is, aki a bálban legény, az a tarlón is állja meg a helyét! – volt az ellentmondást nem tűrő válasz.

Amilyen jó volt a bálban, olyan rossz volt a tarlón, mert sütött a nap hetedmagával, és szúrta a tarló a mezítelen lábam, mintha megannyi sündisznón tapostam volna.

Néztem én az eget jobbról is, meg balról is, de egy tenyérszerű felhőt sem láttam, hogy legalább egy pillanatra eltakarná a napot.

Nagynehezen érkezett a dél, és behúzódtunk a nagy eperfa alá, amelyik ott állt az út szélén.

Én gyorsan nekifogtam az ebédnek, hogy minél előbb végezzek, és egy kicsit pihenjek is, hiszen ebéd után mindig szoktunk pihenni 1-2 órát, attól függött, mennyire haladtunk előre a munkával.

Ebéd után lefeküdtünk mind a hárman a fa legárnyékosabb oldalát keresve, hogy némi kis húst találjunk.

Én hamar elaludtam, mert amint már írtam, igen rövid volt az éjszaka. Sajnos, az alvás nem zajlott zökkenőmentesen, mert a leterített pokrócra hamar rámásztak a kisebb-nagyobb bogarak, és amely testrészen értek, azt kezdték apró kis lábaikkal bizsirálni.

Volt, amelyik éppen a talpamnál kezdte, ilyenkor aztán rúgtam mérgemben akkorát, hogy jaj lett volna ám annak, aki közelemben lett volna. A bögyökről meg nem is beszélve, mert egynémelyik akkorát tudott csípni a fáradtságtól kivastagodott ereimbe, mintha a mennykő csapott volna oda.

Ahogy így kínlódtam az álmosággal, meg a különböző kellemetlenkedőkkel, egyszerűen csak egy villanás, abban a pillanatban hatalmas dörrenés. Apám felugrott, körülnézett az ég alján, és elkezdte rázni alattam a pokrócot, hogy keljek gyorsan, mert nyakunkon az eső!

Pattantunk is mind a hárman, mert hisz egy pászta még nem volt rendbe rakva.

Elkezdtem gyorsan a köteleket teregetni és a markokat belerakni.

No, nehogy azt higgye az olvasó, ez a kötél, melybe a levágott gabonát rakjuk, egy gyárilag elkészített valami. Itt a kötél úgy készül, hogy ahol legnagyobb a gabona, onnan kell vágni egy fél maroknyit. Ezt gondosan kettévetttem. A kettőosztott gabona egyik részét a hónom alá fogtam úgy, hogy a kalásza a levegőben lógjon, majd a másik részt a kalászával szembefordítva összefontam, a szalmás részét pedig jó szorosán összecsavartam. Amikor ez megtörtént, olyan erős kötél lett belőle, hogy két ember szemben állva nem tudta volna szétszakítani. Közben, míg mi a tarlón tevékenykedtünk, felettünk az ég teljesen beborult, és olyan robaj keletkezett, mintha Szent Péter hatalmas hordókat gurítgatott volna.

Én szinte futásban húztam magam után a „nagybögőt”, észre sem vettem, hogy néha egy-egy keményebb tarló a talpam véresre szúrta.

Nagybögőnek csúfoltuk az arató-gereblyét, mert akkora volt a különbség az avart összehúzó és az arató-gereblye között, mint a hegedű és a nagybögő között.

Ennek a gereblyének az volt a szerepe, hogy a tarlón elmaradt gabonaszálakat összegyűjtse, és az így összeszedett kaparékat a kereszt alá rakjuk, hogy a földre fektetett kéve ne a csupasz földre kerüljön, hanem mint egy párnát helyezünk el, a kalászos rész, a gabona feje alá. Az összerakott kévét hívjuk keresztnek.

Mint már a nevében is benne van, keresztbe raktuk oly módon, hogy négy kévét a kalászával szembefordítva egymásra tettünk és ezt megismételtük háromszor. A legtetejére a legnagyobb kévét tettük, amelyik teljesen betakarta a kalászos részt, hogy a ráhulló esőt elvezesse, s így a szem ne kapjon vizet.

Ezt a bizonyos kévét, papkévének hívtuk, mert a jobbágyok valamikor minden tizedik kévét beadták a papnak. Kötelező volt.

Mire végeztünk, eleredt az eső, s ennek az lett az eredménye, hogy hiába keltünk korán, a déli pihenő is elmaradt, és mire hazaértünk, úgy eláztunk, mint a lyukból kiöntött ürge.

Mikor végeztünk az aratással, kezdtük a hordást, mely azt jelentette, hogy a learatott gabonát lovaskocsival a közös szérűre hordtuk és asztagba raktuk. Ez aztán megint nem tartozott a legkönnyebb munkák közé.

A munka úgy kezdődött, hogy a kocsi két oldalára egy-egy vendégradat kötöttünk, mely úgy nézett ki, mint amivel valamikor, hajdanán Toldi mutatta meg, hogy merre kell Budára mennie az arra haladó uraságnak. Tehát az így felszerelt kocsi raktuk a kévét, melyek igen próbára tették a karon lévő muszklínkat és a hasizmunkat, mert bizony az utolsó kévét már így három méternyi magasba kellett feldobnunk.

Megesett olyasmi is, hogy a kévében megbújó egér az ilyen magaslattól igen megijedve leugrott a földre, mivel jól felmérhette a nagy távolságot, jobbnak látta, ha az utat a fejem tetejére ugorva, majd a mezítelen hátamon végiggurulva teszi meg.

A behordandó gabonának (hogy minél kevesebb legyen a szemveszteség) jól elkészített helyet csináltunk oly módon, hogy a kijelölt területről a gazt szépen kitakarítottuk, az összegyűlt szemetet pedig az erre a célra szolgáló helyre vittük.

Édesapám már több éven keresztül minden nyáron beállt a megszokott banda közé. Bandának hívták azt a csoportot, mely elvégezte azt a munkát, melyet a cséplőgépnél kellett.

Ez az úgynevezett banda 21 tagból állt.

Első volt, a bandagazda – aki az elcsépelte gabonát lemérte és abból a 6 %-ot a banda részére, 7 %-ot pedig – a gép használatáért járó bért – kivette, majd cséplés végén egyenlő arányban mindenki megkapta, ki-ki a maga részét.

Kettő személy, aki a gépet úgymond etette:

Ennek a munkája az volt, hogy a kötélről már megszabadított kévét szépen egyenletesen engedje a dobba, mely a gabona szemét a kalászból kiverte.

Ha az etető gyorsabban adagolt, akkor a dob nem győzte a szemet kiverni. Ilyesmi akkor szokott előfordulni, ha a gabona-tulajdonos fukar ember volt. Ugyanis úgy illett, hogy a kazal gazdájának – mielőtt nekifogtak a cséplésnek (főleg, ha nagy volt a kazal), egy üveg pálinkát vagy egy demizson bort (legalább 5 liternek megfelelő) előre le kellett tennie a bandagazda elé. Ezt aztán este, a munka befejeztével, közösen elfogyasztották.

A két kévévágó általában nő volt. Az ő munkájuk a már említett kévévágás. Ez sem tartozott a legkönnyebb tennivalókhoz. Előfordult, hogy a nagy melegtől, a sok vízvástól elgyengült valamelyik és beleszédült a dobba. Hallottam olyan esetről, itt a faluban, hogy az egyik férfitető is beleesett és az egyik karját a dob leszakította. Naponta mintegy 5–600 kévét kellett felemelniük, és ők ennek ellenére félrészesnek számítottak.

Annyit jelentett, míg a többi munkás osztáskor 100 kg-ot kapott, ők csak 50-et.

Talán a legnehezebb munka a kévéhányóké volt, ők négyen voltak, felváltva dolgoztak. Reszortjuk szerint az asztagról a dobra kellett dobálniuk a kévét. Addig nem is érezték a bajt, amíg az asztag a dob közelében állt, de amikor már a második sorból kellett adogatni, akkor mind a négynek dolgoznia kellett egyszerre.

Kettő zsákos volt, aki a garatból a zsákba engedte a szemet, amikor megtöltötte, szépen szakszerűen bekötötte, majd a mázsára rakta.

Kettő szalmatúró, aki a gépből kijövő szalmát petrencékbe rakta.

Négy petrencés, aki elhordta a géptől a szalmát oda, ahová a kazlat jelölték ki. Ennek a négy embernek akkor volt szerencséje, amikor az elcsépelte gabonából nem kellett nagy kazlat rakni. Ha túl magas volt már, akkor trepnyin nem lehetett felhordani, hanem létrát kellett állítani a kazal mellé és arról állva feladni a szalmát. (Trepnyi: négy szál palló léccel összegezve, mint egy lépcső.) Sokszor előfordult, hogy a petrencések futva tették meg az utat a kazal és a dob között.

Kazlasok: akik a szalmát szépen kazalba rakták, méghozzá oly módon, hogy akár mennyi eső eshetett, a kazalnak nem volt szabad beáznia, mert ha beázott, akkor az a rész megrothadt.

Milyen volt a tüzes gép?

Az első felén hatalmas nagy keréken támaszkodott, míg a hátulsó végén két kisebb keréken, amelyekkel irányítani lehetett.

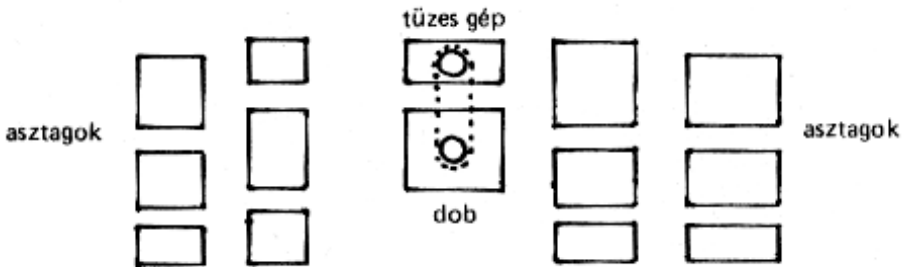
A dob: négy egyenlő kerékkal volt mozgatható, melynek 90-95 %-a fából készült.

A dobot és a gépet egy eredeti bőrből készült meghajtó szíj kötötte össze és működtette.

Mindkét gépet külön-külön (tereptől függően) 4, illetve 6 ló húzta.

Az ábrán látható sorrendbe rakták az asztagokat.

Középen pedig állt a tüzes gép, utána a dob, amelyik elvégezte a mag levágását, a csépléssel járó munkákat.

Ez a pontos munka akkor vált igazán fontossá, amikor árpát vagy búzát csépelünk, mert ezt a szalmát leszecskáztuk és az állatokkal etettük föl.

Még két személyről kell szólnom, akik az úgynevezett pelyvát hordták, rendszerint két suhanc csinálta. Ők legfeljebb 17 évesek lehettek és fél részt kaptak.

Ezt a kemény munkát látástól vakulásig csináltuk.

Hogy miért látástól? Hát, bizony, mire a nap kidugta a homlokát a Margita-tetőn (ugyanis az idő tájban ott kelt fel), akkorra már igen kifáradtunk.

Vakulásig pedig azért, mert ha a nap már eltűnt a láthatárról, és a megkezdett asztagból még maradt, azt bizony be kellett fejezni, mert soha nem lehetett tudni, hogy reggelig nem jön-e egy kis eső. Ha megázott, a szemet nem tudta kiverni a gép.

Azért, ha bármilyen nehéz is volt ez a munka, este, amikor végeztünk, és a bandagazda közölte a napi jó eredményt, örömeinkben gatyástól beleugrottunk a tűzoltáshoz készített kádba, melynek a vize a nap hevétől úgy megmelegedett, hogy szinte hűvösebb is jobban esett volna.

Hát ilyen keserves munkával kerestük meg az évi mindennapi kenyerünket, mely a mai, gépesített aratás láttán már szinte lehetetlennek tűnik, főleg a mai fiatalság számára.

Petrák András sz. 1932

KENYÉRSÜTÉS I.

Már 14 évesen meg kellett tanulni.

Úgy kezdődött, hogy a kamrában volt kenyérdagasztó teknő, azt kimostam tisztára, majd 3 kis szakajtó lisztet beleszítáltam, azután bevittük a konyhába melegedni. Este a teknő végében a lisztbe egy kis fészket rekesztettem, és a kovászt egy kis langyos vízben szétmorzsoltam, majd összekevertem a liszttel. Ez volt a kovászolás – ezt teknőruhával letakartam.

Reggel kezdődött a dagasztás, a meglévő kovászt összekevertem liszttel, és annyi langyos vízzel dolgoztam össze, amennyit a liszt felvett.

Még a homlokomról a verejték nem csorgott, addig kellett dagasztani.

Közben folyt a kemencefűtés, s óra múlva a dagasztás, utána szakítás. A tésztát meggöngyölgetve a belisztezett szakajtóba tettük, kenyérruhával betakartuk. Újra kelt, míg a kemence kész lett. Általában 3 kéve tüzelő kellett. Utána a szalmacsutával a hamut is kihúztam a gödörbe, mely a kemenceszájban volt. Majd két hokedlira a hosszúnyelű lapátot ráfektettem, és a vetés következett. Odakészítettem egy edénybe langyos vizet, ráfordítottam a tésztát a lapátra, megmostam és keresztet vetettem rá, betettem a kemencébe. A kereszt az Úr testét ábrázolja.

Ma is, ha megszegem a kenyeret, előbb a késsel keresztet húzok.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

KENYÉRSÜTÉS II.

14 éves koromban meg kellett tanulnom kenyeret sütni.

Lisztet szitáltunk a teknőbe, majd félrehúztuk a teknő sarkába, és kovászt csináltunk belőle. Az előző kenyértésztából hagytunk kovászt, azt eláztattuk kevés vízben. A teknő sarkában mindezt összekevertük liszttel és letakartuk.

Másnap 5 órakor keltünk. Sós vízzel dagasztottuk az egészet. Nagyon ki kellett dolgozni, hagytuk kelni 2 óráig. Mikor megkelt, az előkészített, négy szakajtóba tett kenyérruhát beliszteztük. Összegöngyölítettük a tésztát négy felé, és a szakajtókba tettük.

A tetejét megliszteztük, betakartuk, hogy melegen legyen.

Amikor a kemencét már jól befűtöttük, kitakarítottuk belőle a hamut, a tésztát a sütőlapátra tettük, s kb. másfél óráig sütöttük.

Ha az alja kopogott, akkor kiszedtük, tetejét hideg vízzel megkentük, hogy fényes legyen, aztán polcra tettük, betakartuk.

*Puskás Sámuelné
Tóth Júlia sz. 1913*

BÚCSÚ

Valamikor katolikus szokás volt, de már a reformátusok is így nevezik. Elmennek a kirakodóvásárba, vendégeket hívnak, este pedig a bálba mennek. Így van ez jól: Szent Ivánkor (június 24-én). A Máriás lányok 16-17 éves korukban lévő lányok voltak, hantan. Négy fogta a rudat és kettő a lobogót. Máriát felöltöztették ráncos szoknyába, bodros kendőbe. A lobogó egy hímezett zászló, vagy szentet ábrázolt vagy valamilyen írást. Csak a nagymisén csinálták ezt (délelőtt a második mise, ez volt az ünnepibb aznap). A felnőttek közül sokan átmentek Máriabesnyőre is. Ott Nagyboldogasszony a templom védőszentje. Nálunk Keresztelő Szent János. Az ő születésnapja június 24-e, ritkán kerül vasárnapra, ezért egybeesik Péter Pállal. Ilyenkor összegyűlt a falu népe a templom elé és gyalog: énekelve, imádkozva mentek végig. Majd az ünnepi mise után gyalog ismét vissza. Akik otthon maradtak, a falu szélén csatlakoztak hozzánk és így tértek vissza saját templomukba, ahonnan elindultak, hogy a falu egész népére átszálljon az áldás.

*Pojzel Istvánné
Magyar Mária sz. 1931*

Búcsúkor délelőtt, a templomból kijövet, a legények már vártak, hogy válasszunk búcsúsajándékot, búcsúfiát. Összecsomagoltatták az áruval és ráírták a lány nevét. Délután párosával mentünk haza, majd úgy uzsonna után elkértek bennünket szüleinktől.

Édesanyánk – az akkori szokás szerint – nemsokára jött utánunk. Ha az udvarlónk bálrendező volt, akkor a bál kezdetére várta a párját. Aki nem szeretett táncolni, azt megkérték, hogy a kedvesét elhívhatja-e más mulatni. Ha beleegyezett, akkor igen, ha nem, hát nem. Sok összekapás volt ebből. Ha a legény bevonult katonának, és úgy látszott, komoly a dolog, akkor vett pecsétgyűrűt és megszűnt a mulatozás. Majd lakodalom után fölkeresték azt, aki jó táncos volt: akár a fiatal, hogy tanítsa őt, akár az idősebb, hogy jót mulasson vele. Azért volt kevés bál, mert a bíró nem osztogatta könnyen az engedélyt. Rendszerint a kocsmában rendezték meg az öregebb legények. Igazi cigányzenére lehetett mulatni. A 14 évnél fiatalabbakat nem engedték be. Mi is csak édesanyánk kíséretében mehettünk, vittünk egy kis süteményt, a legények pedig italt. Ahogy a kocsmajtón beértünk, a fogadók rögtön mondták, be vagyunk-e fizetve. Akinek még nem volt legénye, az saját maga fizetett. Legtöbb lány ott szerzett partnert. Majd bál végeztével a legény a ház kapujáig kísérhetett, azután megköszönte a jó mulatást. Tánc közben minden nótát daloltunk. Amikor a zenészek pihentek, mi körbefogódzva énekeltünk. A rendre a fogadók vigyáztak: akik netán berúgtak, azokat a bálból kirakták. A bíró is ott-tartózkodott a görbe bottal, kivétel nélkül megbotozta a kötekedőket, még a saját fiát is. Néha a csendőröket hívta, azok jól megpuhították azt, aki nem bírta magával.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

A SZADAI KERT ALATT

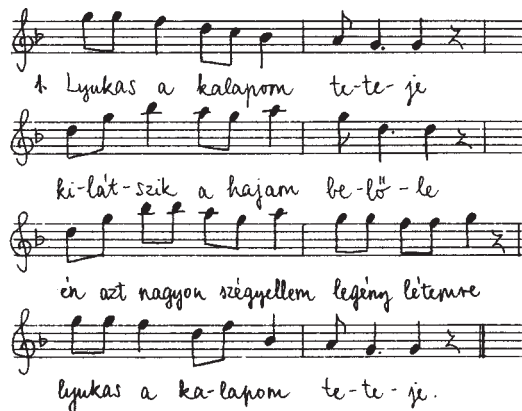
Handwritten musical score for the song 'A Szadai Kert Alatt'. It consists of four staves of music in G major, 2/4 time. The melody is simple and folk-like, with a final cadence marked by an 'x' on the fourth staff. The lyrics are written in Hungarian below the notes.

1. A sza-da-i kert a-latt kert a-latt
há-rom legény rozmarin-got a-rat
én le-szek a rozma-ring marokszedő-je
barna legéim i-gaz sze-re-tő-je.

2. A szadai kert alatt, kert alatt
résarkantyúm ott maradt, ott maradt
eredj bábam, keresd meg, seji, de keresd meg
ha megleled pengesd meg, pengesd meg.

Oroszi Istvánné
Puskás Erzsébet
sz.: 1913.

LYUKAS A KALAPOM

1. Lyukas a kalapom te-te-je
ki-lát-szik a hajam be-lő-le
én azt nagyon szígyellem legény létéme
lyukas a ka-lapom te-te-je.

2. Elvágtam az ujjam, jaj, de fáj
figefa levelét raktam rá
figefa levele este illatos
alacsony a babám, de csinos.

Szabó György
Romacsék Rozália
sz.: 190 F.

ERDŐBEN, ERDŐBEN LAKOM ÉN

dallama azonos a „Lyukas a kalapom” kezdetével

1. Erdőben, erdőben lakom én
bőröcsak egy madárszót hallanék
bőröcsak egy madárszót halla-hallanék
kitől a balámnak üzennék
2. Nem üzennék neki egyebet
vállára hajtánám a fejemet
vállára hajtánám a bús fejemet
így vigasztalnám a szívemet.

MÁR MINÁLUNK

1. Már miná-lunk le-a-rat-ták a brü-zát

el-vág-ták a kis pa-csirta jobb szárnyát

kis pacsir-ta brüsul a szár-nya u-tán

én is brü-su-lok a sze-re-tóm u-tán.

2. Túl a Tiszán selyemkendős inget

gyere által kisangyalom, ha lehet

által mennék, de a révész nem visz át

meghalok a régi szeretóm után.

Kóderes Tamásé
Hajszater Erzsébet
sz.: 1937.

SEJ, HAJ, HA LEMEK

Sej, haj, ha lemek az Alföld-re ka- szál-ni
ott fo-gok én sü-rü ren-det vág-ni
sü-rü a rend, gyöngyharmat az al-ja
Sej, haj, letö-nik a labám gyöngye kar-ja.

2. Sej, haj, ha lemek az Alföldre csikásnak
szilaj csikót választok magamnak
szilaj csikó réz a zabolája
sej, haj azon járok hozzád kis Szadba.

variáns: (1. és 4. sor)

Sej, haj, haj

Galambs János
sz.: 1906.

SEJ, HAJ, NE FEKÜDJ

Sej, haj, ne fe-küdj a szena-boglya tö-ve-be
 kö-rül van az ró-zsa-fá-val ül-tet-ve
 kí-vá-nok volna száz ró-zsá-fát kí-vá-g-ni
 ke-szlet volnék
 Sej, haj, mint te-tő-led kí-sá-ngyalom el-vál-ni.

2. Sej, haj, hán-mat-os a te-á-ri-ó-zsa le-ve-le

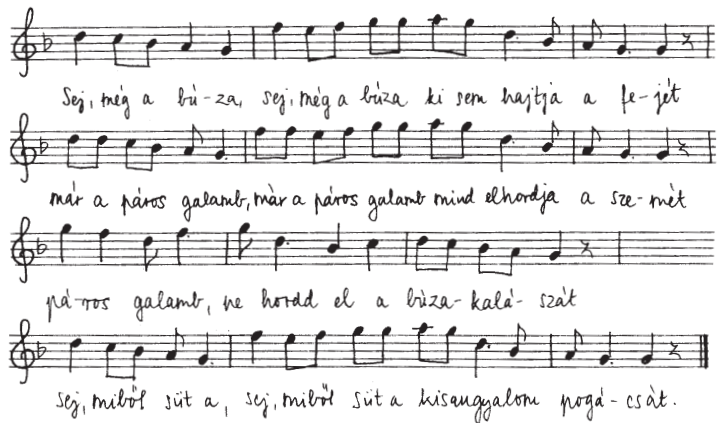
utól-já-ra vol-tam ná-lad az es-te

utól-jára fogtam a-jtó-d zá-ró-ját

Sej, haj, kí-vá-nok az Istentől jó éjszakát.

Szabó Györgyné
 Románcok Rozália
 sz.: 1907.

SEJ, MÉG A BÚZA

Sej, még a bú-za, sej, még a búza ki sem hajtja a fe-jét
már a páros galamb, már a páros galamb mind elhordja a sze-mét
páros galamb, ne hordd el a búza-kala'-sát
Sej, mi-ből süt a, sej, mi-ből süt a hiszongyalom pogá'-csát.

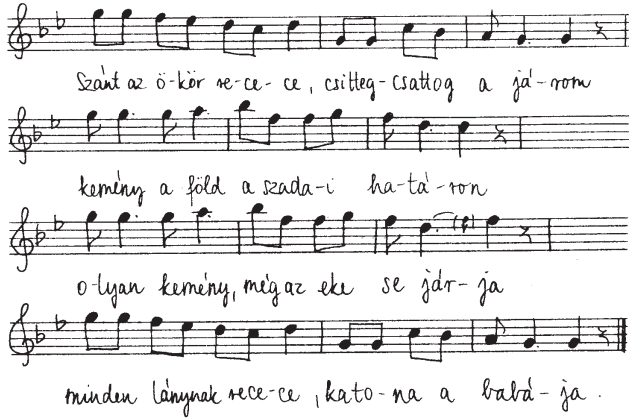
2. Sej, uem ötöl a, sej, uem ötöl a kis szada váruvalom,
Sej, uem uim benne, sej, uem uim benne ar én kedves
galambom,
Ha uim benne, uem is kötök neki tokcsát,
Sej, hordja el a, sej hordja el a daruklas kalapját!

Puskás Andriáné

Balogh Lília

1937

SZÁNT AZ ÖKÖR, RECECE

Szánt az ö-kör re-ce-ce, csitleg-csattog a já-rom
kemény a föld a száda-i ha-tá-ron
olyan kemény, még az eke se jár-ja
minden lánynak rece-ce, kato-na a bárd-ja.

2. Új a cipőm, recece, el akarom viselni
édesanyám nem akarja engedni
de az
engedd anyám, úgyse soká' veszem fel
jóvő ösre recece, gyöngykoszorút teszem fel.

Szabó Gyöngyvér
Rovacsék Roxália
sz.: 1907.

MOZGÁSOS ÉS TÁNRSAS JELLEGŰ JÁTÉKOK

Csíp-csíp-csóka...

Öten-hatan megfogtuk egymás kezefején a bőrt, oszt a kezünket le-föl mozgattuk a mondókára.

| | | | | | | |
sz l sz m sz l sz m

Csíp-csíp csó-ka, vak-var-júcs-ka,

□ □ □ |
sz sz sz sz sz l sz

Add i-de a sze-ke-ret,

□ □ | | □ □ | |
sz sz sz l sz m sz sz sz l sz m

Nem ad-ha-tom o-da, tyú-kok ül-nek raj-ta,

□ □ | | | z
sz sz sz l sz m x

Za-var-juk le ró-la: Hess!

A kicsikkel is tanígtattuk, akik már tudtak gagyogni.

Lóg a lába...

Tuskóra ültünk, lógattuk a lábunkat, amíg a Dobogón őriztük a libákat, malacokat. Volt ott pocsolya, meg rozzant öreg fa, hát nem volt nehéz kiszemelni egy helyet, aztán rákezdtünk:

□ □ | | □ □ | |
sz szm m sz m sz sz m m sz m

Lóg a lá-ba ló-ga, mert nincs sem-mi dó-ga,

□ □ | | □ □ | |
sz sz m m sz m sz sz m m sz m

Hogy-ha dó-ga vó-na, a lá-ba nem lóg-na.

A fiúk is ott legeltettek. Ha ezt játszottuk, mindján ott termettek, hogy elkapják a lábunkat. Aki hátulról elkapta, jól megszorongatta, ezt itt, a bokacsontot.

Hinta-barinta...

Ahányan voltunk, annyi hintát kötöttünk fákra, madzgeből.

| | □ | □ □ □ □ |
sz m sz sz m sz sz m m sz sz m

Hin-ta-ba-rin-ta, ka-rá-cso-nyi sza-lon-na,

□ □ □ □ □ □ | | |
sz sz m m sz sz m m sz sz sz sz d d

Ré-gi Du-na, kis ka-to-na, u-gorj fel a ló-ra.

Játszottuk egy kisgyerekekkel is, a térdünkre ültettük és emelgettük.

Ezek a földi...

Elöl keresztfogással megfogtuk a kezünket és féllábon váltakozva, szökdelve ugrándoztunk.

□ □ □ □ □ | □ □ □ |
Ezek a földi leányok, nem jól járnak a táncot,

□ □ □ | | | □ |
mint afféle magyarok, hipp-hopp, csavarodj!

A „csavarodj”-nál ellentétes irányban, hátrafelé szökdelünk. Volt, akinek összeakadt a lába, nagyot nevtünk. Voltak pajkos fiúk, akik, amikor hátrafelé mentünk, lefeküdtek elénk és keresztülbuktunk rajtuk.

Harangoznak délre...

Mikor már húzták a levesnótát, haza kellett hajtani az állatokat. Elkezdünk párosával pörögni.

□ □ □ | |
sz sz sz l sz m

Ha-ran-goz-nak dél-re,

□ □ □ | |
sz sz sz l sz m

Li-ba-pe-cse-nyé-re,

□ □ □ □ |
sz sz sz sz sz l sz

Ha ha-za-jön a gaz-da,

□ □ □ |
sz f m r d d d

Mind meg-e-szi a ci-ca.

Egy üveg óma...

Ha nem volt elég hintánk, akkor csereberélni kellett, hogy mindenkire sok kerüljön.

| |
| |
sz sz l sz m

Egy üveg ó-ma,

Két üveg ó-ma,

| |
| |
| |
sz sz sz l sz m

Három üveg ó-ma,

Négy üveg ó-ma,

Öt üveg ó-ma,

Hat üveg ó-ma,

Hét üveg ó-ma,

Nyolc üveg ó-ma,

Kilenc üveg ó-ma,

| | | |
| | | |
sz sz m sz sz sz sz sz sz l sz

Tíz, tisz-ta víz, ko-mám-asz-szony ho-va mész,

| | | |
| | | |
sz sz l sz m sz sz sz l sz m

Szórt ka-par-gál-nyi, szi-tát kö-tö-get-nyi,

| | | |
| | | |
sz sz sz l sz m

Mi-nek az a szi-ta?

| | | |
| | | |
sz sz sz sz sz sz sz l f m r d d

Kis-ci-cá-kat, kis-ku-tyá-kat be-le-csa-lo-gat-nyi,

| | | |
| | | |
sz m sz m sz sz sz l sz m

Szállj fel, szállj fel, to-rony te-te-jé-be,

| | | |
| | | |
sz sz sz l sz m sz sz sz l sz m

Még an-nál is fel-jebb, ka-kas ü-le-pé-be,

| | | |
| | | |
sz sz l sz m m r m r d

Pénzt ha-jít-nak fel: Tes-sék le-száll-ni!

Ekkor le kellett szállni akkor is, ha az illető nem akart.

Gólya viszi...

A hátunkra vettük egymást, vittük.

sz sz m m sz sz m

Gó-lya vi-szi a fi-át,

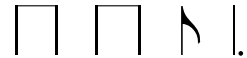
sz sz m m sz sz m

El-ej-ti a to-já-sát.

Elejtettük, majd cseréltünk, hogy ne mindig ugyanaz fáradjon el a cipelésben.

Paprikát vegyenek...

Egy kisebb gyereket a hátunkra vettünk és szaladtunk vele. A többiek meg utánunk.

Pap-ri-kát ve-gye-nek,

Há-ta-mon van a gye-rek!

Amikor a sarkunkba értek, megcsipkedték a kisgyereket.

Varrok, varrok...

Mentünk el a pocsolya mellett és a békának mondogattuk.

Var-rok, var-rok!

Mit? Mit?

Pa-pu-csot, pa-pu-csot!

Ki-nek? Ki-nek?

Ur-rak-nak, pa-pok-nak!

Ur-rak-nak, pa-pok-nak!

Mindegyik féle béka másképp mondta. Volt, amelyik egész litániát húzott.

Hogy a kakas..?

Körbeállt az eladó, előttük guggolt a tyúk vagy a kakas. A vevő körbejárt, egy helyen megállt és azzal a piaccsal alkudozott.

Hogy a kakas?

Három garas.

Hát a tyúk?

Az is úgy.

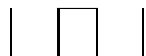
Add alább!

Nem adom, inkább körülszaladom!

Aki előbb körbeszaladt, azé lett a portéka. Ellenkező irányba kellett elindulniuk. Aztán kezdtük újra.

Csi, csikó!

A fiúk madzaggal befogták egymást, mint a lovat szokás és szaladgáltak, körbe-körbe.

Csi, csi-kó, csi!

Ha megunták, cseréltek.

Lovasviadal!

Ültettek a fiúk a nyakukba egy kisebbet. Elindultak egymással szembe, hogy a lovasok lerántsák egymást. Ha az ügyesebbnek sikerült, akkor cseréltek: a lóból lett a lovas és a lovasból a ló. A fiúk azt akarták mutatni mindig, hogy ki az erősebb.

Kakasviadal...

A kakasok egymással szembe álltak, féllábon, karba tették a kezüket. Aztán elindultak egymással szembe. Jól összeverték a fejüket. Az számított ügyesnek, aki később tette le a lábát vagy nem tárta szét a gúzsba kötött kezét. Ha valaki veszített, újramezdték. Ezt főleg a fiúk szerették játszani.

KIFORDULÓS, PÁRVÁLASZTÓS ÉS LEÁNYKÉRŐ JÁTÉKOK

Kis kacs...

Kerestünk egy pocsolját, megfogtuk egymás kezét és körbejártuk.

| | | | | | | |
sz sz l sz m sz sz l sz m

Kis ka-csa für-dik fe-ke-te tó-ba,

| | | | | | | |
sz sz l sz m sz sz l sz m

any-já-hoz ké-szül Len-gyel-or-szág-ba!

| | | | | | | |
sz sz l sz m sz sz sz l sz m

Sí-kos a tal-pa, a-ra-nyos a tol-la,

| | | | | | | |
sz m f sz m f sz f m r d d

for-dulj ki, for-dulj ki, a-ra-nyos Ma-ris-ka!

Mindig az fordult ki, akinek a nevét mondtuk. Addig játszottuk, míg mindenki kifordult. Akkor abba hagytuk vagy újrakezdtük. Olyan is volt, hogy egyet belöktünk a pocsoljába, oszt énekeltünk neki. Persze aztán kijött és haza kellett vinni átöltöztetni.

Lánc, lánc...

Úgy álltunk körbe, hogy fogtunk egy spárgát. Én voltam a vezetőjük, mert a legöregebb voltam, először én fordultam ki. Másodszor számolni kellett tőlem jobbra három és az fordult ki és így tovább, ötöle jobbra harmadik.

| | | | | | | |
sz m sz sz m sz sz sz l sz m

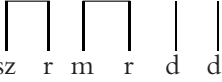
Lánc, lánc, esz-ter-lánc, esz-ter-lán-ci cér-na,

| | | | | | | |
sz sz sz l sz f m r m r m r d d

Cér-na vol-na, se-lyem vol-na, még-is ki-for-dul-na.

| | | | | | | |
sz sz sz sz d' sz sz d' sz sz f m r d d' sz

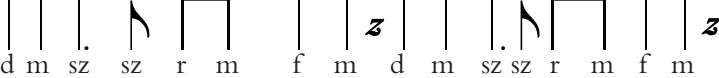
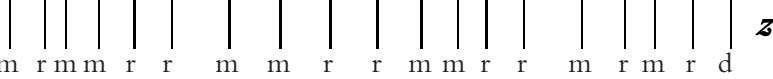
Pé-ny vol-na ka-ri-ka, ka-ri-ka, for-dul-jon ki Man-ci-ka,

 sz r m r d d
 Man-ci-ká-nak lán-ca.

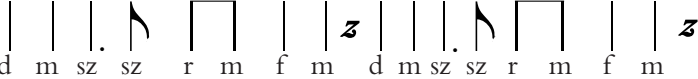
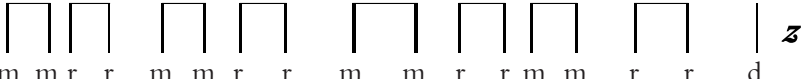
Mire mindenki kifordult, meg is untuk és másikba kezdtünk.

Ég a gyertya...

Fiúk, lányok körbeálltunk és csárdáslépéssel táncoltunk: a legöregebb állt a kör közepébe.

 d m sz sz r m f m d m sz sz r m f m
 Ég a gyer-tya, ha meg-gyújt-ják, mi-kor ezt a tán-cot jár-ják,

 m r m m r r m m r r m m r r m r m r d
 Jár-ja a ka-to-na, hadd do-bog-jon ez az ut-ca, szállj ki be-lő-le!

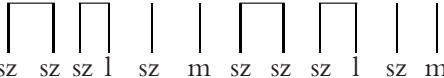
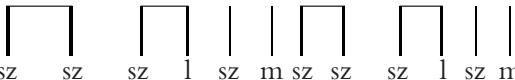
Ekkor választott egy párt magának, a többiek meg mondták:

 d m sz sz r m f m d m sz sz r m f m
 Ezt sze-re-tem, ezt ked-ve-lem, ez az én é-des-ked-ve-sem,

 m m r r m m r r m m r r m m r r d
 Fúj-ja a szél pánt-li-ká-mat, kapd meg ku-tya a szok-nyá-mat, kutty!

Ezalatt összefogódtak, lépésekkel körbejártak, majd beálltak: a kör közepén lévő annak a helyére, akit választott, amaz pedig a körbe.

Fehér liliomszál...

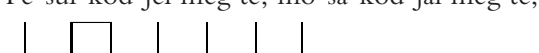
A kör közepére állt a liliomszál és amit mondtunk, mindent utánozott.

 sz sz sz l sz m sz sz sz l sz m
 Fe-hér li-li-om-szál, u-gorj a Du-ná-ba,

 sz sz sz l sz m sz sz sz l sz m
 Tá-maszd meg ma-ga-dat a nagy vas-vil-lá-ba,

 sz sz sz l sz m sz sz sz l sz m

 Fé-sül-köd-jél meg te, mo-sa-kod-jál meg te,

 sz sz f m r d d

 Sej, tö-rül-köz-zél meg te!

Ekkor választott valakit, hogy megtörülközzön. Ha megtörülközött, helyet cseréltek.

Hol jársz...?

Az egyikünk a kör közepébe állt, mi pedig felfogtuk a felső szoknyáját. Másikunk lett az Erzsébet asszony, körbejárta a várat, minket.

 sz sz sz sz sz l f m r d d

 Hol jársz, ho-vá mész, szép Er-zsé-bet asz-szony?

 sz sz sz sz sz l sz sz sz sz sz l sz

 In-nen jö-vök a-lol-ról, Fe-hér-vár-nak vá-rá-ból,

 sz sz sz sz sz l sz sz sz sz sz l sz

 Ezt ka-pi-tány ü-zen-te, azt kan-dá-ri ér-tet-te,

 sz sz sz m sz sz sz m l f m r d d

 Ki-seb-bi-ket, na-gyob-bi-kat tart-sa ma-gas-ság-ba,

 sz sz sz m sz sz sz m sz sz sz m sz sz sz m

 Ah-hoz pe-dig hat ló le-gyen, mind a hat a leg-szebb le-gyen,

 l f m r d d

 Csukd ki, é-des lá-nyom!

Valamelyikünket kirántott a körből. Most már ketten járták az utat körbe-körbe. Lassacskán mindenki vele ment, és akkor ha kedvünk volt, kezdtük újra.

Erzsébet asszony...

Az anya és a lányai egy sorba álltunk. Velünk szembe az egyik, aki kérdezett.

Erzsébet asszony, kéretik a lányát!
Szebbiket, jobbikat, karcsú
magasabbikat

Maga lánya olyan begyes, olyan
begyes,
Áristomba becsukatom!

Melyiket?
Az én lányom nem eladó,
Kis kertembe sem kijáró, sem bejáró,
Fehér karját nem mutatja, patyolata
nélkül.

Fuss ki, édes Mariskám!

Végül kirántotta Mariskát a sorból, helyet cseréltek. Mariska lett a kérető.

Hajlik a...

Körbejártunk, egyikünk a kör közepén állt.

| □ | | | □ | |
sz sz l sz m sz sz l sz m

Haj-lik a meggy-fa, nagy az ár-nyé-ka,

| □ | | | □ | |
sz sz l sz m sz sz l sz m

a-lat-ta van egy bar-na me-nyecs-ke,

□ □ | |
l f m r d d
a-kit sze-retsz, kapd el!

Az „Ezt szeretem”-re a kör közepén álló elkapott valakit, akivel pörgött. Mi meg tapsoltunk.

| | | | □ | | ↻
d m sz sz r m f m

Ezt sze-re-tem, ezt ked-ve-lem,

| | | | □ | | ↻
d m sz sz r m f m

Ez az én é-des-ked-ve-sem,

□ □ □ □
m m r r m m r r

Fúj-ja a szél pánt-li-ká-mat,

□ □ □ □ | ↻
m m r r m m r r x

Kapd meg ku-tya a szok-nyá-mat, Kutty!

Akit választott, az maradt benn magába.

(Jegyzet: Az *Ég a gyertya* és a *Hajlik a meggyfa* kezdetű játékok második része megegyezik.)

GYEREKLAKODALOM:

Amelyik házban megengedték, ott gyereklakodalmat rendeztünk. Utánoztuk a felnőtteket, megbeszéltük, ki lesz a menyasszony és a vőlegény. A vőfély így hívogatott:

- Azt üzente a kisliba,
 hogy jöjjenek lagziba,
 kést, villát hozzanak,
 hogy éhen ne maradjanak!

A menyasszony elbúcsúzott a szülőktől, majd elmentünk a paphoz. Virágokból koszorút kötöttünk, meg karikagyűrűt fontunk, azt húzták föl egymás ujjára.

Még a menyecsketáncot is eljártuk.

- Most nézzék meg utoljára,
 egy óra múlva látják más formába!
 Eladó a menyecske!

A háziak segítségével tészta-t süítettünk, majd mulattunk, ahogy a nagyok.

Szekeres Bertalanné
Romacsek Margit sz. 1919

SZENT ISTVÁN NAPI KÖSZÖNTŐ:

Mint ragyog a szép nap sugára az égre,
Hogyha annak útját felhő nem lepi be.
Sokmillió népnek hálát mond ajaka,
Hogyha a nap fényét vidáman láthatja.
Bátor lépéseket most is azért teszünk,
Hogy Szent István napját vidáman köszöntsük,
Éltednek napjai oly szépen folyjanak,
Mint midőn a bimbók rózsává változnak,
Véled közlött jókat a kegyes Istenségnek,
Ó te földi ember, mivel hálálod meg?
Mert az Úr volt tevéled születésed napján,
Ő lesz majd tevéled halálod óráján,
Ő juttatott most is Szent István napjára,
Élted nem borítá koporsód vas-zára.
Kívánom is, hogy élj boldog időkorra,
Pincéd tele légyen sok jó fehér borral,
Ládádban pedig aranyak légyenek,
Amit megrendeltek a magyar miniszterek,
Ha ezt meg nem éred, mert nehéz is várni,
Addig a halállal szembe kell szállni.
Nyugodjon meg tested a földnek gyomrába,
Lelked pedig ott fenn, a szép mennyországba –
Szívemből kívánom!

*Sípos Dávidné
Weitz Mária sz. 1905*

Petrák János versei

NYÁRVÉGI NAPLEMENTE

Mint óriás fényképező lencse,
Tűz nyugatról vörösen a Nap.
S az alkonyi magnéziumfényben
Patak partján füzek állanak.

Lenge szellő igazgatja őket:
Úgy, úgy, most már egészen jól van.
S állnak a fák aranyos ruhákban,
Fényes arccal, szép mozdulatlan.

Csak néhány perc, – kész is a felvétel.
S a domb mögé lecsúszik a Nap.
És a lelkem, e nagy színes album
Egy szép képben ismét gazdagabb.

ARATÁS

Kézben már a sarló
A kasza meg vállon
Aratni sietnek
Hajnalhasadáson.

Az asszonynál korsó,
Öröm a szívükben,
Lesz kenyерük elég
Egy új esztendőben.

Mikor odaérnek,
Nekikészülődnek,
Kötelet csinálnak
Sok búzakévének.

Amikor az megvan,
Kaszafenés hallik,
S kalászkok tömege
Takaróktól hajlik.

Suhog, leng a kasza,
Rend, rend után dől el,
Telik a friss tarló
Kévék s keresztekkel.

Hull is sok veríték
A férfi arcáról,
És az erő is fogy
Dolgos két karjából.

De ő tudja épp úgy,
Mint a felesége,
E nehéz munkának
Meglesz majd a bére:

Mert ha enni kérnek
A gyermeki szájak,
Lesz kenyere mindig
Az asztalfiának.

HA BÁNAT JÁR – HA ÖRÜLÖK

Ha bánat jár, ez az élet
Olyan sivár, kietlen és fagyos.
Ha bánat jár, úgy tűnik, hogy
Nincsenek az életben csak bajok.
Ha bánat jár, úgy érzem, hogy
Hűvösebben süt le rám a Nap is.
Ha bánat jár, a nyárban is
Ősziesség látszik a zöld levél.
Ha bánat jár, a tavasz is
Zord télről és elmúlásról beszél.
Ha bánat jár, mindenkit és
Mindent rossznak és sötétnek látok.
Ha bánat jár, én mindenütt
Borús arccal, szomorkodva járok.
Ha bánat jár, a bánásért
Haragot és bánásokat adok.
Ha bánat jár, a munka is
Rosszabbul megy s nehezebb, mint máskor,
Ha bánat jár, másokat is
Borússá tesz az én bánkódásom.
Ha bánat jár, az életnek
Minden színe s íze kopott, fanyar.
Ha bánat jár, nem szánok és
Nem sajnálok senkit sem, csak magam.
Ha bánat jár, barátaimmal s
Szerelmeimmel nem jó együtt lenni.
Szeretetem kihűlt tűzhely,
A melegét nem érzi meg senki.
Ha bánat jár, lelkem is fáj,
És gubbaszt, mint a fogoly sasok.
Ha bánat jár, úgy érzem, hogy
Nem jó élni, boldogtalan vagyok.
Ha örülök, úgy tűnik, hogy
Nincsenek is az életben bajok.
Ha örülök, úgy érzem, hogy
Melegebben süt le rám a Nap is.
Ha örülök, a szívemben
Boldogság és igaz béke lakik.
Ha örülök, őszi fán is
Zöldnek látszik a sárguló levél.
Ha örülök, a zord tél is
Madárdaloz szép tavaszról beszél,

Ha örülök, mindenkit és
Mindent szépnek és kedvesnek látok.
Ha örülök, én mindenütt
Derűs arccal s emelt fővel járok.
Ha örülök, mindenkire
Szolgálatkész, szíves, kedves vagyok.
Ha örülök, a bánásért
Szelídséget, megbocsátást adok.
Ha örülök, a munka is
Könnyebben és jobban megy, mint máskor.
Ha örülök, másokat is
Derűssé tesz az én vidámságom,
Ha örülök, az életnek
Minden színe s íze szép és édes.
Ha örülök, úgy érzem, hogy
Bántani a kis férget is vétek.
Ha örülök, lelkem is víg
S magasabban száll, mint szabad sasok.
Ha örülök, úgy érzem, hogy
Szép az élet, s boldog ember vagyok.

A NYÁR KÉPEIBŐL

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

ISKOLÁZÁS

6 elemi és 3 ismétlőt jártunk. Egy tanító két osztályt tanított. Reggel 1/2 8-kor is-tentisztelettel kezdődött a nap a templomban, majd elmondtuk az iskolai imát:

Atyánk, add ránk áldásodat,	e szent célú iskolába,
hogy jól töltsük el napodat!	Áldd meg a mi munkánkat,
Ne üljünk itt hiába,	áldd meg tanítónkat!

Ámen

Reggel 8-tól 16 óráig jártunk iskolába, hat napon át. Szombaton volt az ismétlő. Első osztályban palatáblát, palavesszőt és ABC-s könyvet használtunk.

Csak 20-ig tanultunk számolni.

A 2. osztályban már ceruza és irka is volt.

A 3. osztályban toll, tinta: külön tantárgy a történelem, földrajz, nyelvtan, hittan, olvasás. Lányoknak: kézimunka, stoppolás, foltozás, hímzés, kötés, horgolás. Fiúknak: szemzés, oltás, faragás.

Volt még testgyakorlás: magasugrás és futás az iskola udvarán.

A jegyek kitűnő (1), jeles (2), jó (3), elégséges (4), elégtelen (5), azaz: bukás. Aki rossz volt, vagy nem készítette el a leckéjét, az nádpálcával körmöst vagy tenyerest kapott, ezt a lányok kapták, a fiúk szemben törzshajlításban megfogták cipőjük orrát, vagy lábfejükét, behajoltak és háromszor sózott oda a tanító. Ha valaki a fenekét ki-tömte, duplán kapott. Ez a fegyelem nagyon kellett. Tanítás végén újra ima, utána sorakozó. Aki a legmesszebb ment, az volt a vigyázó. Az úton mindenkinek köszön-ni kellett, aki elmulasztotta, az másnap kapott a nádpálcával.

Csak egy pár cipőnk volt, ha az elázott, a rakott sparherdon szárígtattuk meg. Nyáron mezítláb jártunk. A könyveket kendőbe kötöttük vagy tarisznyába tettük, ez kézi kötésű volt: kukoricacsuhéból készült, a testvérek fonták. Az ismétlő minden szombaton a faiskolában volt, a 4. osztályon felettieknek. Itt a fiúk ástak, fákat ültet-tek, a lányok veteményeztek. Mindenfélét termeltünk. A mi időnkben 13-14 évesen már mindent kellett tudni. A tanító szerette volna, ha továbbtanulunk, de szüleink alig várták, hogy kijárjuk az iskolát. Be kellett kapcsolódnunk a földművelésbe. Az ál-latok a csordára jártak, azokat kellett beereszteni, ennivalót készíteni, az apró jószá-gokat ellátni. Nem ismertük a tápot, sem a vegyszereket.

Kukorica, krumpli, korpá, ez volt az igazi etetés, de sokkal ízesebb is volt min-den hús. Egy tenyérnyi föld sem maradt parlagon. Igaz, hogy mindenképp jól termett, csak a pénz volt kevés. Ha valamiből több termett, nem volt iránta kereslet. Ahol

nagy család volt, ott pótolni kellett valamiből, így az urakhoz jártak dolgozni. A 30-40-es években létesítettek itt egy varrodát, ott lehetett kesztyűt varrni. Más munka nem volt. Nagyobb gazdáktól lehetett még harmadot vállalni, vagy erdőn annyit dolgozhatott, amennyit bírt. Megtermelte a család a jóság részére valót, még piacolni is tudott. A szüleink sorsa ilyen volt, a mienk sem könnyebb, de nyugodtabbak voltak, hiába dolgoztak napkeltétől napnyugtáig. Amit egyik nap nem tudtunk elvégezni, azt folytattuk másnap.

A drága magyar földet csak az értékeli, aki szereti.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

Iskolázás a kastélyban:

1944 januárjától 1946 őszéig katolikus Népfőiskola működött itt. Én is jártam oda. Mit tanultunk? Vallásos életet, háztartási munkákat, népi játékokat és tartottunk előadásokat is.

Abba az épületbe jártunk, amelyik most a Faluház lett. Bánó méltóságostól és feleségétől (Bizáki Puky Annától) megvette a Katolikus Leánykörök Szövetsége, azaz a KALÁSZ. Ott tanított Nagy Etelka tanárnő, aki most is Szadán él.

*Mihályi Imréné
Gombai Margit sz. 1926*

ESTÉLI IMÁDSÁG

Én lefekszem én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba.
Három angyal fejem felett,
Egyik őriz, másik vigyáz, harmadik a lelkemet várja.
Paradicsomban csendítenek,
Az angyalok mind ott lesznek.
Úrtól születék, naptól adaték, pokoltól letöreték.
Már a kapu kinyílik, Krisztus Urunk születék.
Zsidók által vereték, piros vére hullajték, a kehelybe tölteték.

Letelepedvén Ánafa.
Ánafa szülte ágát,
Ága szülte levelét,
Levele szülte virágát,
Virága szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte szerelmes Szent Fiát,
Az Úr Jézus Krisztust – Ámen.

*Szekeres Mártonné
Végh Julianna sz. 1923*

SZÜRET

Az 1950-es években még nem jártak műszakba, hanem szántottak, vetettek, földművesmunkákkal foglalkoztak. Mikor összetalálkoztak, azt mondták:

- Ha elmegyünk estére, csinálunk egy kis mulatságot!

Megkezdték minálunk, pincéről-pincére jártak. Volt egy fiatalember köztük, az meg kitalálta, hogy megfúrják az öreg Szabó hordóját. Vágtak mindenkinek egy darab nádat, avval szívták. Azt mondja a gyerek:

- Vigyázzatok, bele ne ejstétek, mert ha az Öregem megtudja, engem agyonüt!

Akkor olyat is csináltak a mi legényeink, az én férjemék, hogy otthon, mikor vittek fel a pincéből a kosárban a répát, aládugták a demizson bort. A másik lelopott egy szál kolbászt, harmadik egy darab szalonnát. Aztán vót itt egy pár üvegház, akkor oda mentek az üvegházba, ott sütögették meg pirosra. Persze, hogy eldalolgattak reggelig is. A mulatságban mindig kellett egy kis bor. Vót soknak a faluban. Szüretkor nagy sürgés-forgás vót, készültek a jövő esztendőre.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

50 év távlatából jólesik visszaemlékezni. Hogyan is volt a szüreti felvonulás? A fiúk és a lányok előre megbeszélték a ruhát (de szépet és pártát is), saját pénzükön kölcsönözték, a szőlőt és az almát összeadták, maguk készítették el a sátrat a kocsmá udvarában. Feldíszítették, a sarokba állították a bíróasztalt. Azokat, akik lopkodtak a gyümölcsökből, a csikóslányok megfogták, a bíró elé vitték. Ott jól megfiztették, jó borsos árat kértek, általában pénzt.

Na, a felvonuláson először a kisbíró jött, nyakában egy dobbal, kiabált: „Közhírré tétetik...” Arról szólt, hogy este mulatság lesz. És indult a felvonulás. A csikóslányok (azaz a csikósfiúk párjai) a lovaskocsin egy nagy szüreti kádat álltak körül és daloltak. A fiúk lovon ültek, ostort pattogtattak. Ahol sok volt a nép, ott leszálltak egyet táncolni. Este kezdődött a bál. Hogy szép volt az egész, azt látni kellett volna!

*Puskás Sándorné
Nagy Zsófia sz. 1913*

KUKORICATÖRÉS, FOSZTÁS

Azelőtt nem törtük ki a kukoricát, teljesen kibontva, hanem héjával együtt, csak lecsavartuk, földobáltuk a kocsi: hazahordtuk, oszt tavaszig otthon fosztottuk meg. Amelyiknek megvolt a héja, azt összecsomóztuk, fölraktuk a padlásra, a szarufára, a kakasülőre. A gyalogos kukoricát, amelyiknek lejött a héja, azt különdobáltuk kosarakba.

Mikor már voltunk egypáran, akkor elkezdtünk énekelni. Mikor meghallották a legények:

- No, ezek fosztanak, gyerünk oda!

Nem ültettük le őket a hajba, vagy a kukoricára, vittünk oda székeket.

- No, hát kötözzetek!

A kukoricafosztásnál leveleket gyűjtöttünk össze, amelyeket aztán a legények kötözték. Először eltépegették, akkor mi megcsavartuk, kötöttünk rá egy csomót, és sorba leraktuk. A tavaszi induláskor, amikor fakadt a szőlő, azzal kötöttünk. Amikor abbahagytuk a munkát, volt köztünk egy citerás, és az játszott. Volt, ahol csak két idősebb ember élt, oda is elmentünk segíteni.

Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924

LAKODALOM

Eljött hozzám a menyasszony vagy a vőlegény és megkérdezte, hogy elvállalom-e a vőfélységet. Hát elvállalom, akkorra úgyszólván még senki bejelentve.

Az esküvő előtti vasárnap megyünk hívogatni. A házigazda összeírja a vendégeket és eszerint keressük föl a násznépet.

Az esküvőre pedig úgy állunk sorba, hogy először a vőfély elmondja az indulási verset, majd elindul a vőfély, a násznép meg fősorakozik. A vőfély után közvetlen a násznagyok, aztán a férfisereg, közben a zenészek, majd a menyasszony a koszorúslányokkal. Kezdődik a nótázás, a zene. Ha a polgári esküvőt előbb rendezték, akkor a templom előtt találkozik a két násznép, mármint a lányé és a fiúé. Ha nem, akkor a tanácsház előtt. A vőfély visz egy kulacsot és egy kuglófot, melyet a kulacsra húz, ezenkívül vőfélyes pálcát, megheggyezve, rajta piros alma rozsmaringgal, a rozsmaring aranyozott és apró kis szalagokkal díszített. A férfisereg általában egy-egy üveg bort tart a kezében, szívvidámításul, hogy a hangulat ne csökkenjen, az asszonyok közül egy mindig gondoskodott a harangozóról, akinek vitt egy kis süteményt és egy üveg bort. Így történt az esküvőre menetel.

Hogyan ülünk az asztalhoz?

Általában a vőfély határozza meg, hogy az új pár és a koszorúslányok hol ülnek, lehetőleg úgy, hogy a központban legyenek. Mellettük a násznagyok, és este vacsoránál természetesen a pap is megjelenik, őt a menyasszonyos sorba ültetjük. A többiek érkezés szerint ülnek, régebben azt tartották, hogy az „érdemes” személyek előbb kerüljenek, rosszul mondom, mert mindenki érdemes személy, akit meghívunk.

Mikor ér véget a vőfély szerepe?

A menyecske-tánc után, aztán a baráti körön múlik, hogy meddig maradok, van amikor reggel, van amikor egy-két óra tájban már hazamegyek. 27 éven át vállaltam a vőfély szerepét. Szerettem csinálni, szép volt, szép az, amikor a vőfély végigviszi az egész szerepet. Ő rajta múlik, ő irányítja az egész lakodalmat. Kedvtelésből. Szép volt. Csináltam.

Milyen énekek és versek hangzanak el?

Mindenkinek tetszik az a vers, melyet a menyasszonyos háznál, a kikérés, a követő után egy koszorúslány mond el. Előtte tányéron négy alma, mivelhogy négy násznagy van, az almák feldíszítve rozsmaringgal, sok-sok aranyporral, kis szalaggal. Ha elmondja versét, átadja a násznagyoknak az almát, mint a koszorúslányok ajándékát, és 500 Ft-ra tartja.

Az útra induláskor azt kezdik: Ez a kislány akkor sír...majd a hangulatot emeli néhány tréfás rigmus, tánckurjantás:

Aki minket kinevet, pokolba hason mehet!
Ez az utca kanyarékos, a menyasszony takarékos!
Aki miránk báméskodik, az miközénk kívánczik!
Ez az utca véggel erre, menyasszonyt viszünk mi erre!
A menyasszony kötője följebb áll majd jövőre!
A nagyvőfély azt akarja, háljak vele az éjszaka!
Sárgarépa, petrezselyem, a menyasszony végig selyem!
Vőlegénynek kék a szeme, menyasszonyon jár az esze!

Szép még a menyasszonyfektető gyertyástánc, amikor elmondja a vőfély, hogy mindennek megvan a maga ideje, s majd annak, hogy a menyasszonyt is nyugalmas helyre kísérik. Középen a vőfély, jobbján a menyasszonnyal, bal keze ujjai között négy gyertyával kilenc rigmust mond el, mindegyik után éneklük, és csárdással teljes kört fordulnak:

-Mikor a menyasszonyt fektetni viszük...

Ez nagyon szép hagyomány. Végül elsökteti a menyasszonyt a násznép jókívánásával:

- Szaporodjatok, mint a csicsóka!

Szabó András sz. 1923

Leánykérés

A mi időnkben már serdülőkorban, úgy 12 évesen kiszemelték a menyecskének vagy a vőnek valót. Persze a szigorú nevelés és szülői megbecsülés megvolt. Csak szülői kísérettel mehettünk a bálba 14 évesen. Akit a szülők kiszemeltek, azt szemmel tartották. Megvolt a rang, a vallási acsarkodás. Akárhogy szerették egymást, ha nem voltak egymáshoz valók, a szülők szétmárták őket. Ha megfelelték az elvárásoknak, és szerették egymást, akkor titokban találkoztak, ha úgy érezték, egymáshoz illenek, közölték a szülőkkel:

- Édesapám és édesanyám, én ezt a kislányt szeretem és kedvelem. Kendtek mit szólnak hozzá?

- Hát a szülei kedvelnek-e téged?

- Majd elvállik.

- Hát akkor hozzatok össze bennünket, de nem szeretnék kosarat kapni!

Elmentek a szülők a fiukkal együtt a lányos házhoz. Illedelmesen köszöntek:

- Adjon Isten jó napot kigyelmeteknek, erőt, egészséget!

- Ennek a derék lányuknak élelmes férjet!

- Viszont kívánjuk maguknak!

- Talán sejtik, mi járatban vagyunk. A mi fiunk megszerette a maguk lányát.

Mit szólnak hozzá?

- Nincs kifogásunk ellene. Úgy ismerjük a kendtek fiát, hogy összeillenek.

- Hát lányom, tudsz-e már kenyeret sütni?

- Ehol van-e, tegnap süttem.
- Hát szépen mosnyi? (Kinyitja a lány a szekrénye ajtaját.)
- Nyitja a szekrényajtó, győződjön meg Kend személyesen!
- Hát főztél-e már?
- Még pogácsát is süttem, tessék, kóstolják!
- Hát menyecskének eljössz-e?
- Az édesapámon függ.
- Nincs kifogásunk a kendtek fia ellen, de ez a lány felér egy férfival, minden munkához ért. Ha menyecskének kérik, az nagy szó.
- Ne búsuljon bátyám uram, elvégzünk mi mindent, abba hiba nem lesz – feleli a vőnek való.
- Hát akkor én is azt mondom, amit nekem mondtak a szüleim: Amilyen rózsát szakajtasz, olyat szagulsz. Csak ne csalódjam!
- Nemsokára kitűzték a lakodalmat, éltek boldogan, szavuk szerint, csak a háború ne jött vőna!

Leánykérés után:

Elmondom még, hogy a menyasszony érkezésekor az anyós saját háza ajtajában állt, mellette egy söprű és egy veder víz. Nekem is odakészítették. A vőlegényem föl akarta rúgni, a szomszédasszonyom odasúgta: „Jól söprűzzem meg a vendéget, a vödör vizet tegyem a sarokba!” Ezt azért csinálták, hogy lássák, milyen éber a menyasszony.

Előfordult, hogy gazdag legény elvett szegény lányt. Akkort ezt dalolta:

- Haragszik az édesanyám...

Volt olyan is, hogy a lány szerette a fiút, de a szülők ellenezték.

A lány dalolta:

- Jaj, de szépen megkéretett a babám...

A legény meg vissza:

- Cukros tejet adtam a madárnak...

Ilyen ellenkezésekből eredt, hogy a fiatalok találkoztak, becsapták a szülőket, mégis egymáséi lettek. Mikor a lánypajtások megtudták, kidalolták:

- Icát megcsípte a darázs, a hasán nőtt egy pattanás, meglátszik a szúrás helye, domborodik az eleje.

Az anyja mondta:

- Ne gúnyolódjatok, még ti se ugrottátok át az árkot (azaz: még nem tudni, mi lesz a sorotok)!

A násznagy, ha jó humoros volt, akkor mondta a gyertyagyújtáskor:

- A gyertya fénye jelentse a tiszta, fényes, tartós házasságot.

Olyat is hallottam, mikor a vőfély mondta:

- Az első gyertyát gyújtom a menyasszony tisztaságára, a másodikat a vőlegény hű, szerető kitartására, a harmadikat a hosszú házasságra, továbbá 3-4 gyermek áldására.

Ezt még édesanyámék idejéből hallottam, a násznagy pedig helyeselte az elmondottakat.

Galambos Sándorné Csuka Margit sz. 1924

PUSKÁS SÁMUEL VŐFÉLYKÖNYVE

Vőfélyek kötelessége:

Első meghívás:

Bocsánatot kérve, hogy idejöttünk
Kigyelmeteket megtisztelve igen igyekeztünk,
Hogy mivégre jöttünk, azt is ím elmondjuk
ez pálcát kezünkben vajon miért tartjuk
az Isten törvénye, hogy beteljesedjék,
amely először Ádámmal kötteték
ez időtől fogva ez mindig így vala,
férfi egy leánnyal összepárosoda,
s valamint régenten,
úgy most úgy léssen
ezen legény is megérte szépen,
melynek ünnepnapja léssen
Kigyelmeteket is elvárjuk szívesen.

Második hívogató:

Ezen tisztelt és érdemes házhoz, mint
becsületes követek másodszor is elküldettünk
ezen becsületes házigazdánktól, úgy mint.....
Ne terheltessenek megjelenni
igen szívesen fogjuk várni
E szómondásom Kigyelmetekhez.

Mikor a vőfély a hívogatóról hazajön:

Drága jó Uraim, sok jó Asszonyaim!
Kik tekintvén szorgos fáradozásaim,
meg nem vetettétek hívogatózásaim
tűrjétek el hát fogyatkozásaim.
Ezen mi gazdánk ad nekünk ételt, s italt, házat,
csak hogyha azt akarja, vígan mulatnának,
mert hogyha valaki itt gorombáskodik
az utca közepére szépen kidobatik.

Első menetel:

Ez érdemes házat becsülöm, tisztelem,
hogy ide bėjöttem, nem vétek, úgy vélem,
idejövetelem
míg hát a beszédem végezem, engedelmet kérek, ha odább léphetem.
Eljöttünk uraim! Mély tiszteletünkkel,
hogy menyasszonyunkat egész figyelmünkkel
a hit letételre a templomba vigyük,
a hit által őket összekötelezzük,
hogy légyen a két test eggyé
a két szív is eggyé
szent esküvés által összekötelezvéen.
Kérem hát, Uraim! Menjünk a templomba!
Onnan mennyegezői lakodalomba!
Válaszukat immár figyelemmel várom,
hív barátságukba magamat ajánlom.

Második menetel:

Itt vagyunk ismétlen aláztatossággal
áldás és békesség jó kívánásával
tudják, fáradtságunk fő célja mi légyen,
hogy a már eljegyzett, mienk légyen,
aki a volt összeköttetést elrontja
és a szeretetnek szent frigyét felbontja,
szakadjon meg,
mert összekötötte
Isten e két szívet
eggyé szerkesztette.
Válaszukat várom,
hív barátságukba magamat ajánlom!

Harmadik menetel:

Díszfénytől könnyezve jön egy szép nászsereg,
Nem hoznak halottat, senkisésem kesereg,
menyasszonyért jöttünk, el akarjuk vinni
már az ő férjének át akarjuk adni,
kérem adják ide és becsületesen,
és valami félre szót most senki ne tégyen,
mert ha násznépemet felharagítják,
még a házukat is az utcára hányják.

Búcsúztatás kezdete:

Ékes menyasszonyunk felkért szeretettel,
hogy ő helyette is egész tisztelettel
zengeném búcsúját, búcsúszavait,
hallgassák meg tehát fő óhajtásait:
Szép vendégkoszorú! Kik itt jelen vagytok
kik ezen házások szerelmeim vigadtok,
kívánjatok néki sok boldog napokat,
hogy vígan tölthessék e földön azokat,
ne érhesse őket hirtelen a halál,
mely a házások közt nagy bút, romlást csinál,
mert az is történhet e kerek ég alatt:
kiknek ez örömnappal siralomra fakad
kik a hét elején összeesküvének
már a hét utoljában halál áll közibek,
soknak az ő férjét, soknak feleségét
ragadja el azoknak világi életét
így maradtak tehát sokan özvegyekké
vagy nyomorúságra, szóval szegényekké,
de kívánom én azt tinéktek hű párok
így kedvetlen napok ne jöjjenek rátok,
hanem úgy éljete, mint ama kismadár,
kinek nincsen baja, szabadon szálldogál
sőt, ha veszélyben forog is élete
nagy szorgalommal párjához repkede
elcsicsogja néki, hogy ő most hogyan járt
egy gonosz hálóba, hogy majd beletalált,
hogya titeket is bajok érdekelnek
ne panaszkodjatok a földön senkinek, hanem osszátok meg egymást közt.
Bajotokon Isten segít.

Ha férjedet éri valami nagy veszély,
azon iparkodjál, hogy azt kimenthetnéd
mint ama jó asszony, a Saulnak lánya
melyről a Szentírás így magyarázza.
Hogy Saulnak lányát szép Mikhálnak hívták,
melyet szent Dávid feleségül vett át,
és hogy a szent Dávid szent s bölcs ember volt,
Saul azért őrá mindig haragudott
szüntelen üldözte, el akarta ölni
tulajdon leányát özvegységre hozni,
de ezt a jó asszony hamar észrevette
Dávid ő férjét haláltól mentette,
mert midőn Dávidot Saul elfogatta,
felesége szépen elbocsátotta,

és Dávid ágyába egy faképet tévén
mit Saul megláta, visszatérve onnén.
Nem tudom, volna-é oly asszony e földön,
ki az férjével ilyeneket megtegyen.
Óh, tudom is, hogy nincs, mert ritka a jó pár
Mostani világban sok része csapodár,
Azt tartja kedvesnek, ha férjét megcsalja,
mint régen valaha a hazug Delila,
az is álnoksággal csalta meg az urát,
- amaz erős Sámson – ellenségnek adá.
De hogy Sámson Delilát felettte szerette
minden szíve titkát néki kifejtette
könnyű volt hát néki őtet megrontani
kimondott szavakkal ellenségnek adni.
Férfi! Először azt mondom tenéked
tisza szívből szeresd a te feleséged
csak hogy minden dolgot ne mondjal meg néki,
mert az asszonynak máig sem jó mindent tudni.

Másodszor Tehozzád intézem beszédem,
hogy te férjedhez hűséggel viseltess,
ne rágalmazd soha, hanem híven szeresd
Isten parancsát, hogy soha meg ne vesd
most ugyan kicsit baj, hogy elé kell menned
világi bajokból majd több részt kell vened.

Amit majd nem szeretsz, azok is eljönnek,
a kisebb-nagyobb bajok, majd ha körülvesznek,
De akkor is azt mondja, ki ilyen sorban van:
Isten segít, aki nagy bajban van.

Édesatyától búcsúzik:

Kedves Édesatyám! Már Tehozzád térek
míg új szállásomra Tetőled elmégyek.
Áldást Istenemtől Tereád is kérek
kit mindig szívemből szüntelen dicsérek
kérem mindig a jó Istent, ki mindeneket lát
számodra készen tartsa mennyországát,
adja meg az Isten dicső koronáját.

Édesanyától búcsúzik:

A kismadárka is siratja szállását,
midőn szenvedni köllenek változását,
hát én hogyne sírnék, midőn szüleimet
el kelletik, hagynom fölnevelőimet.
Kedves Édesanyám, ki hív dajkám voltál
ki bajomat láttad, értem majd meghaltál
kénytelen lettem most Tőled megválni
mást, Hozzád hasonló hív dajkát találni.
De maga rendelte ím a kegyes Isten
hogy lánya, az ember egyedül ne éljen,
azért, hát most nékem innen el kell menni
Kedves Édesanyám! Tetőled megválni.
Édesanyám! Midőn megszültél e világra és nagy bajjal felneveltél
nagyjára
sokat epekedtél, sokat fáradtál,
míg tisztességes ruhát rám nem adtál.
Most szomorú hangon kiáltom:
Áldja meg az Isten Édesanyámat!
Eddig e világban volt öröm remélni,
de már látom, hogy azt el kell felejteni,
erényes boldogság tégedet elhagyni.
Édesanyámon kívül mást is kell ismerni
ez fáj hát énnékem.

Segélj hát Istenem szomorúságomban,
vigasztalj meg éngem.
Téged pedig Szülém bízlak az Istenre,
mindeneket látó kegyes Teremtőmre.
Kívánom, mint leányod néked ezt a jókat
találd fel a mennyben a te jutalmadat.

Testvérektől:

Szeretett Testvéreim! Elmegyek Tőletek,
sok jó egészséget kívánok Tinéktek,
nagyon fáj a szívem, hogy most el kell menni,
szeretett testvérim Tőletek elválni,
testvéri hűségünket keblünkbe zárjuk,
mert a testvéri szív nemesít igazán,
nem a felakasztott címer a ház falán,
nem a sok gazdagság, összerakott sok kincs,
hanem az igaz szív, amelynek párja nincs.
Ezután is azért szerethetjük egymást,

tegyük meg egymás közt ama nagy fogadást,
hogy míg e földön tart világi életünk,
egymás iránt hívek és boldogok leszünk
így várhatjuk reánk ama sok szép időzést,
ha meghalunk pedig, boldog elköltözést.

Leánybarátitól:

Kedves Lánybarátim! Ti ékes virágok!
Kik e menyegzőmben itt most jelen vagytok,
jertek ide mellém, hadd szóljak veletek,
mert lányságomnak nemsoká vége lesz,
ímé már látjátok, hogy nékem van férjem,
de még fejemen van a leányi érdem,
amely azt jelenti, hogy míg leány voltam,
hegyen-völgyön lakodalom, mindig víg voltam,
de most már fájdalom, koszorúm elvesztem
ahelyett a nagy bajt, a kontyot felteszem.
Isten veletek, kik pajtásim vagytok,
ez örömnaponon vígan mulassatok,
leánynapjaitok szépen viruljanak, mint a piros rózsa
– aki a tavaszban szépen virul – ,
Végre adjon Isten Nektek is jó férjet,
sok örömnapokban érjete sok évet! Ámen

Árva leány búcsúja atyjától:

Már az Édesatyám volna mostan sorra,
de a többi megholtakkal fekszik egy sorba,
engemet elhagyott gyenge lánykoromba.
Végre, ha az Isten minket is elviszen,
a többi halottal minket egyesítsen,
hogy testünket nyugtassa a földnek porába –
Lelkünket vigye fel a paradicsomba.

Árva leány búcsúja anyjától:

Kedves Édesanyám! Te jöttél eszembe,
mért nem lehetsz most itt öröminnepembe,
hogy hullajtnám Reád örömkönnyimet,
azzal meghálálnám anyai hűséged,
óh, de nem látlak, mert messze vagy tőlem,
csak fohászkozásim bocsájtom az égben.
Egyet fohászkozom és könnyem hullajtom,

mert nincs nékem többé kedves Édesanyám,
de, ha úgy tetszett az Egek Urának,
hogy e földön itthagyt árvának.
Ha már csak emléked van a temetőben,
egy kismadár repked sírhalmod tövében,
mindaddig emléked kebelemmel bír.
Várom, míg meg nem látlak a mennyországban. Ámen

Esküvés után való:

Tisztelt Násznépsereg! Egy szóm vala Veletek!
Mindenki vígadjon és ne keseregjen,
mert ez olyan nap most, amelyen mulatunk,
két szívet egygé összeolvasztottunk,
óh, ha most egy gonosz konkolyát hintné el,
ez új házasoknak szerelmét bontná fel,
átkot mondnék annak vén koponyájára,
ez új házasoknak rút felbontójára.
Óh, fordítsd el Isten az ily veszedelmet,
hogy a szent esküvés védpajzsa alatt,
győzzön a szeretet és a jóakarát.

Mikor ebédölnek, a kocsonya fölött:

Tessék, üljenek le! Foglaljanak helyet!
Kést, s villát mindenki fogjon a kezébe,
de ügyesen szúrja ki-ki villájára,
ne reszkessen keze, ha teszi szájába,
mert ez anélkül is reszketős eledel,
annak igen hasznos, akit a hideg lel,
a tehénnek itt van a legjobbik része,
akivel hadakozott, ha a bőgő csípte,
a tapogatója is össze van vágva,
és a fején lévő kétágú villája.
Egyenek hát ebből, tesztem az asztalra,
kocsonya a neve – aki még nem tudja.

Guláshús felett délben:

Délús szigetében ily szokás tartatik,
Ninive és Vénus egybehívattatik,
Terített asztala mind feladatik,
egész Görögország ekképpen mulatik.

Asztalrendezés vacsorakor:

Azt kiáltja a szám: Legyenek csendesen!
Hogy elvégezhessem a dolgom rendesen,
annak szolgálók én ez háznál szívesen,
aki szépen mulat és becsületesen.
Uraim! Az asztal meg vagyon terítve,
kés, tányér, villával, kanállal készítve,
majd jönnek az étkek oszt mindjárt sorjában,
ez a sok legénység nem áll itt hiában,
én meg, ami tőlem telik, elkövetek,
Jó epetitussal egyenek Kigyelmetek!

Első vers a vacsora előtt:

Szeretve tisztelt Násznagyuram!
Azon haszontalan, sőt úgyszólván helytelen
beszédekkel időzni nem akarok,
hanem röviden és egyszerűen előadom, hogy mi vagyok, és hogy mit
akarok.
Azt is tudják mindnyájan,
hogy mikor ezen hivatalom megkezdtem
éjjelt nappallá tettem,
és sok gödröt, völgyet bejártam,
de itt a jutalma, amiért fáradtam,
szép vendégeimet asztalhoz ültettem.
Kést, villát, kanalat gombkötőtől vettem,
most már azért tűrjenek Kigyelmetek,
éhen nem maradnak, hozok én enni, csak kicsinyt várjanak,
de most sok bajuk van a gazdasszonyoknak,
tyúkok a padlásról mind a kertbe szálltak,
a gazdasszonyok éppen azt hajhásszák,
hallom, hogy már egyik betörte orrát,
a második pedig a kezét törte,
kinek lába csutkában akadt össze.
Most azért elmegyek magam,
kitálalok addig is, még jövök!
Magamat ajánlom!

Szolgáló legények toborzása:

1. Bölcs Jupiter! Ki a Földet igazgatod,
az Ég abroncsait fel s aláfordatod,
mi az akaratom: előre tudhatod,
min igyekezem, azt is sajdíthatod.
2. Kiszállt egy új vitéz Mársnak mezejére,
villog a kard, legény kéne a végére,
segélj meg Jupiter, légy boldog vezére,
Szálljon áldás Tőled mindnyájunk fejére!
3. Egy újságot mondok, szép ifjak, halljátok!
Új királytok támadt, jól meggondoljátok,
de nincs katonája, amint láthatjátok,
ennek keze alá magatok adjátok.
4. Csapj fel te is pajtás, add be a kezedet
jó katona lészesz, látom személyedet,
ne gondolkozz soká, ne törd a fejedet,
megrakom mindjárt a zsebedet.
Van már egy regrutám, indulhatok táncra!
Nem szedem homlokom, mint a gatyát ráncra,
kiállhatok ezzel mindenkor a sánkra,
legyünk vígan pajtás, míg tesznek a lánkra.
Van már két regrutám, örülök szívembe,
én főkáplár vagyok, úgy nézz a szemembe,
szeretném, ha te is esnél kezembe,
ugorj egyet pajtás, állj be seregembe!
7. Vágj fel te is Ócsém, látom, elég nagy vagy,
olyan nagy a fejed, mint a kerékagy,
még azért hordónkba a csap belé nem vagy,
adj kezet, ha kívánsz lenni köztünk hadnagy.
8. Látsza pajtás, mely szép jó vitéznek lenni,
gyere katonának, ha nem tudsz, mit enni,
meg tudják ám itten a farodat is kenni,
légy hűséges, nem fog semmi bajod esni.
9. Bizony katonának, vitéznek termettél,
mert már amint látom, sok gombócot ettél
nyárban a legyekkel sokat vitézkedtél
kövess hát engemet, hogyha megszerettél.
10. Tanult legény vagy Te, az Á-t sem ismered,
Jó erővel bírsz te, hallottam híredet,
verebek árnyékát mind a földhöz vered
kerekedjél táncra, az légyen a béred.
11. Derék legény vagy te édes termetedbe
fűzfakard illenék, látom, a kezédbe,
zöld lapuból csinált süveg a fejedbe,
de régen kereslek, még most jutsz eszembe.

12. Hogyha a táborban puskapor helyébe mákot hintenének bőven a metéltre bizony ez a legény mindjárt elnyelné, ne vonogasd magad, állj a többi közé!
13. Kilenc pusztá falut akárki átjárhat, míg ilyen löszlábú nyalka fattyút láthat, jaj lesz a a libának, ha elébe akad, mert a pennájával a nyaka szétszakad.
14. Vagy nyerek, vagy vesztek, szerencsét próbálok, még egy derék legényt közibénk nem váltok, de ha kezet nem ád, ugyan mit csinálok, haragomban bizony majd csalánt kaszálok.
15. Vagynak már vitézim, mindnyájan látjátok, Tudom, okosságim nagyon csodáljátok, de ha meg azután táncomat látjátok, kihasad a szátok.
16. Mármost minden legény essék a térdére, tartsa fel az ujját, esküdjék fejére, hogy főkaplárjának lesz segítségére, mondjon áment Násznagyuram, a végére!
17. No, mostmár legények, kik kezet adtatok, E házban mindennek híven szolgáljatok nekem kiváltképpen szavam fogadjátok a hitnek formáját ekképpen mondjátok: Az erdőben, a mezőben valamennyi makk van, ugyanannyi tölgyfa, a szarkában, a tarkában valamennyi fehér toll, ugyanannyi fekete, Egy kerek erdő, abban a kerek erdőben egy nagy fa, abban a nagy fában egy nagy odú, abban a nagy odúban egy nagy madár, csakugyan az a madár ássa ki a szemetek világát, ha ezen főkaplárnak szavát nem fogadjátok.
18. Minthogy már a hitet szépen letettétek, nincsen egyéb hátra készen a toborzó, induljatok táncra, csak, hogy minden legény vigyázzon magára, engedelmes legyen hív szolgálatjára.

V a c s o r a

Az első tál étel felett:

Itt van Násznagy Uram az első tál étel,
még más következik, egyék egészséggel,
szívesen adja ezt a háznak gazdája,
ételét, s italát tőlünk nem sajnálja.

Tehénhús felett:

Itt van borjúhús mártással,
harminc esztendeig járt ez az anyjával,
azért hát ebből ne sokat egyenek,
mert még mást is hozok Kigyelmeteknek.

Káposzta felett:

Itt van a magyarnak legkedvesebb étele,
régidőtől fogva mindig híre-neve,
lám Toldi Miklós is híres vitéz vala,
mégis ez volt néki leghíresb falatja.

Becsinált felett:

Ez az étel hasznos az olyan gyomornak,
aki naplementig a kocsmában mulat,
végre dombérozás, iszálkodás után,
az üres gyomornak haszna a becsinált.

Kakas felett:

De jól esik a bor a tyúkpecsenyére
Tessék! Kinek tetszik? Kinek lesz ízére?
Hej, ha olyan volna az utcán a veréb,
Pecsenyéjével élnék.
Kérem, adják odébb!

Nyúlpecsenye felett:

Ez a ravasz állat nagyon tudott futni
nehezen lehetett bírásához jutni.
De mostmár itt vagyok, jól el van készítve,
és hogy még jobb legyen, tejfellel felöntve.

Pecsenye felett:

Pecsenyét is hoztam, de nemcsak egy félét,
köszörülje ki-ki meglevő kését,
de el ne törjék ám a tányérnak szélét!
Húzd rá Bandi komám!
Vígan mind hadd legyenek!

Uborka felett:

Kilencven kertésznek összejártam házát,
alig kaptam mégis ezt a kis uborkát,
de meg is döngettem egy kertésznek hátát,
mert nem akarta adni ezt a kis uborkát.

Kása felett:

Mostani órában a konyhában jártam,
a szakácsasszonnyal vigasságban voltam,
ezen kásaételt oly jól összehoztam,
mert egy darab cukrot felette forgattam.

Kásapénz-szedéskor:

Kik a tyúkok után a kertben szaladtak,
oly nagy veszélyben életik forgottak,
orrát ellapíttatta, kezét kitöre,
csak pénzt, pénzt, jó Uraim!- számára, nekie.

Utolsó étel felett:

Szerencsés jó estét kívánok Násznagyuramnak!
Végetvettem már terhes utaimnak.
De bátor vagyok kimondani, hogy befizetett az út lábaimnak,
Most már azt kívánom, hogy míg lelátnak a tál fenekére,
Váljék mindenkinek jó egészségére!

Bor felköszöntés felett:

Szívvidámításul Isten a bort adta,
amint a zsoltárban Szent Dávid mondotta,
Azért is jó gazdánk hordóját kifúrta,
...borát velem behozatta.
Azért is Uraim a borbul igyanak,
italban, kancsóban semmit ne hagyjanak,
nehogy nálunk éhen-szomjan haljanak,
ha üres az edény, nekem jelt adjanak,
majd telehozom, van a komrába,
majd telecsapolom amúgy hamarjába,
kedves vendégemnek adom a markába.

Ördög bújjon kocsmárosné a Kend brukójába!

PUSKÁS SÁMUEL
VŐFÉLYKÖNYVÉBŐL L880-BÓL

Gyertyástánc

Dallamát l. III./A672/. 2/4 16 ütem ♩=100-120

Menyasszonytáncnak is nevezik. A vőfély, a menyasszony és 6-8 nyoszolyólány járja. A vőfély elmondja a beköszöntőjét, hogy „Mindennek megvan a maga ideje: ideje vagyon, hogy a menyasszonyt a nyugalom helyére kísérik”.

A vőfély beszél:

Igen tisztelt násznagy Uraim! Egy-két szavam volna kegyelmetekhez, hogyha szíveskednének meghallgatni az én szavaimat. Jól emlékezhetnek rá a kegyelmetek, hogy vannak közöttünk olyan személyek, kik a nyugalom nélkül szűkölködnek. Én fogom őket az ő nyugalomuk helyére elkísérni, hogyha azt a tisztelt násznagy uraim megengedik, mert azt mondja a bölcs Salamon prédikátor harmadik részének első, második, harmadik versében, hogy minden dolognak rendelt ideje vagyon. Ideje vagyon az ég alatt minden akaratra, ideje vagyon a születésnek, és ideje vagyon a meghalásnak: ideje vagyon az ültetésnek és ideje vagyon annak kiszaggatásának, ki amit ültetett. Én is azt mondom a bölcs szavai szerint, hogy ideje vagyon a mulatásnak, ideje a lefekvésnek és ideje a felkelésnek is. A mi menyasszonyunk még az elmúlt éjjel, midőn jóízűen elaludt a tejjel, azt álmodta, hogy egy fehér galamb repüle ágyába, és szépen turbékola. Gondolom, úgy is lesz, mert mindég hallottam, a régi közmondást eszemben tartottam, hogyha a menyasszony jól álmodik, bizonyára be is teljeseedik. „Most tehát nézze meg mindenki valójába, mert egy óra múlva leszen más formába!”

Ezek után kilenc versecskét mond a vőfély, és az egyes versek után eljárja a menyasszonnyal a *gyertyástáncot*:

1. Szerencsés jó estét kívánok e háznak,
Istentől minden jót a ház gazdájának,
Néktek is minden jót, tisztelt főnásznagya,
Körülöttünk levő nemes kompánia!
2. A mi menyasszonyunk nékem azt beszéli,
Hogy az ő mátkáját köztünk nem szemléli,
Ő is le akar hozzája feküdni,
Ha aztat tisztelt násznagy uraim megengedik.
3. Mért tartom ezen szép szűzet jobb kezemben,
Mire valók tehát ezen gyertyák kezemben?
Azért, hogy elmenjek véle egy ösvényen,
Amint elment egy legény nem régen.

4. El is jött az idő, hallgatok a szóra,
Mert már tizenegyet elütött az óra.
A mi vőlegényünk fölfeküdt a padra,
Néked is, menyasszony, menni kell a hadra.
5. Ragyognak az égen a csillagok immár,
Megszűnt minden munka, s az utazó sem jár.
Összeölelkezve nyugszik sok kedves pár,
Téged is, menyasszony, nyoszolyád készen vár!
6. Ballag a Fiastyúk, az idő is eljár,
Későn lefeküdni, korán felkelni kár,
Én is elmegyek, mindent megengedjek már,
Mert az én galambom is szívszakadva és óhajtva vár.
7. Útra kellene hát már, menyasszony indulni,
Hogyha jönne férjed tégedet elvinni,
Mert mi innen szépen el akarunk menni,
Jó leánypajtásidtól búcsút kell még venni.
8. Jó leánypajtásim, búcsúzóom tőletek,
Kiknek koszorúzni elkészült fejetek,
Engem megfosztanak, többé mit tehetek,
Az Isten áldása maradjon veletek!
9. Csendes, jó éjszakát kíván hát azoknak,
Akik mellette eddig fáradoztak,
Én is azt kívánom mindkettőnek,
Csendes békességben sokáig éljenek.

Kétlépéses csárdást jár: ♪♪||♪♪

Jobb lábbal jobbra lépnek – ♪, bal lábbal melléje zárnak – ♪. Jobb lábbal megegyszer jobbra lépnek – ♪, a jobb térdet egy igen kicsit hajlítják – ♪. Balra megismétlik. Kis lépésekkel és puha térdrel táncolnak.

A násznép félkörben ül, a nyoszolyólányok félkörben állanak, középen a vőfély jobb karján a menyasszonnyal. Bal kezében ujjai között három égő gyertyát tart.

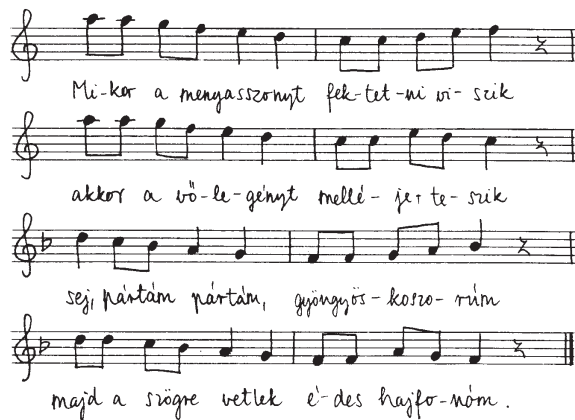
Mindnyájan a fenti motívumot táncolják, általában nyolcszor, azaz a teljes dallamra. A rigmusok között ezt kilencszer megismétlik.

Szada (Pest), *Magyar András* (28)

Lugossy, 1947. VIII.

MAGYAR NÉPZENE TÁRA 3./b kötet

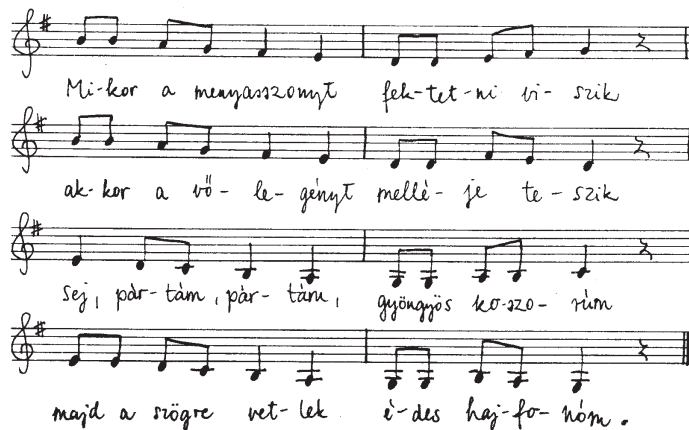
MIKOR A MENYASSZONYT

Mi-kor a menyasszonyt fel-tet-ni vi-szik
akkor a vő-le-gényt mellé-je+te-szik
sej, pártám pártám, gyöngyös-ko-szo-rúm
majd a szőgre vetlek e'-des hajfo-nóm.

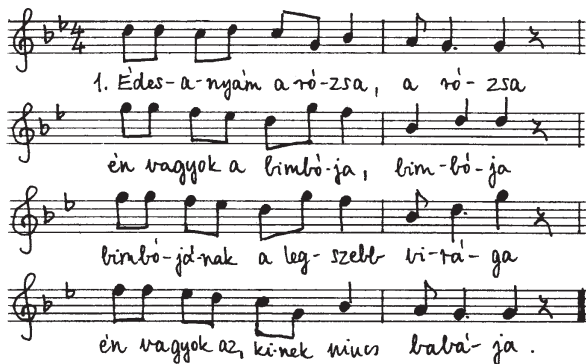
Szabó Gyöngyiné
Romacek Rozália
sz. : 1907

MIKOR A MENYASSZONYT

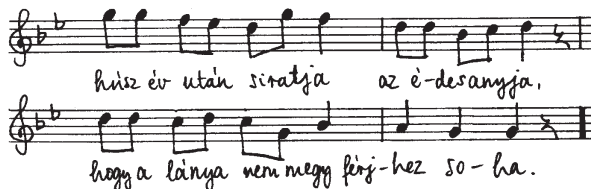
Mi-kor a menyasszonyt fel-tet-ni vi-szik
ak-kor a vő- le- gényt mellé- je te-szik
sej, pár-tám, pár- tám, gyöngyös ko-szo- rúm
majd a szőgre vet- lek e'-des hajfo- nóm.

ÉDESANYÁM A RÓZSA

1. Édes-a-nyám a ró-zsa, a ró- zsa
én vagyok a bimbó-ja, bimbó-ja
bimbó-ját-nak a leg-szebb vi-tá- ga
én vagyok az, ki-nek mi-nos baba- ja .

2. Szép a bimbó még ki nem virágzik
Szép a kislány húsz éves koráig

húsz év után siratja az é-desanyja,
hogy a lánya nem megy férj-hez so-ha.

Szabó Györgyné
Romcsék Rozália
sz.: 1907.

FELJÖTT MÁR AZ ESTHAJNALI

1. Feljött már az esthajnali csillag

az én rózsám háza-felé ballag

eresz-szen ki édes-anyám hozzája

gyenge a szívem, majd meghasad utá-na.

2. Jaj, de sötétben ragyognak a csillagok

sötét van és mégis az utca járók

takarj le, este, sejt, fekete taka-rod-dal

sejt, meg ne lássanak a régi babámmal.

Duskás Andrásné
Balogh Lidia
sz.: 1937.

JAJ, DE SZÉPEN, JAJ, DE SZÉPEN

1. jaj, de szépen, jaj, de szépen megke-regett a ba-báim
de nem a-ka-r, de nem akar hozzá-adni az a-nyám
jól van anyám, kedves édes-anyám, vá-lasz-szon el, nem bánom
még én élek a nagy-vi-lág-ba szere-tő-met saj-ná-lom.

2. jaj, de szépen, jaj, de szépen hirdetnek a templomba,
de engemet a kedves babáimmal ki nem hirdetnek soha
jól van anyám, kedves édesanyám, maga ennek az oka,
hogy engemet, a kedves babáimmal ki nem hirdetnek soha.

A 2. versszak 2. és 4. sora:

Nikodéji Imréné
Gombai Leányit
sz.: 1926.

EZT A LEGÉNYT /KISLÁNYT/

1. Ezt a le-gényt még ak-kor meg- szeret-tem
 mi-kor réle el- ső es- te be-szél-tem
 megtet-szett a gyö-nyö-mű - szép sza-vai - ént
 honlo - ká-ra gön-dő-rő- dött ha-já - ént.

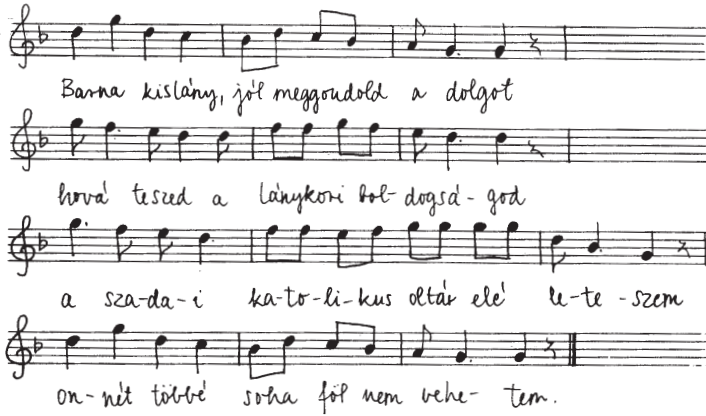
a 3. sor a továbbiakban:

2. Birtó uram, tegyen rendet, ha lehet
 kit szeret^{tem}_{nek}, az az enyém nem lehet
 száraz ágon azt fűtjüli a rigó
 szerelemből nem parancsol a birtó.
 / Sem a birtó sem a jó edesanyám
 ahhoz megyek, kit szeretek igazán. /

3. Kisangyalom, gyere velem a ballra
 száz koronát adok cipőkopásra.
 Nem kell nekem senki száz koronája
 szerelemből megyek veled a ballra.

Szabó Györgyné
 Romacsék Rozália
 sz.: 1907.

BARNA KISLÁNY JÓL HEGGONDOLÓ

Barna kislány, jól meggondold a dolgot
hová teszed a lánykóri fűt-dogsd-god
a szá-da-i ka-to-li-kus oltár ele' le-te - szem
on-nét többé soha fűt nem vehe- tem.

2. Basna kislány udvarába van egy fa
Basna legény sírva sétál alatta
Olyan hívau, báuatsau xokogja ki azt a mót:
Nyírd ki kedves kéisangyalom az ajtót!

Galamtos fájós
sz.: 1906.

KÖSZÖNÖM ANYÁM

Kö-szö-nöm a-nyám, hogy fölne-vel-tél
ér-tem anyá-i könnyet kiej-tet-tél,
de én azt már vissza nem szolgál-om
áldjon meg az Is-ten, azt ki-vá-nom!

Szabó György¹
Romacsék Rozália
sz.: 1907.

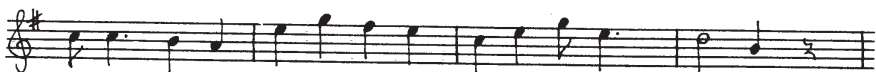
MAGASAN SZÁLL

1. Maga-san száll, ma-ga-san száll vadgalamb a leve-gő-le

a menyasz-szont, a vő-le-gényt kísé-rik az es-ki-vő-re

a menyasszony kit orca-ja halvány piros ró-zsa

ra-il-lik a , raj-ta van a vő-le-génynek a csók-ja.

2. Kislány, kislány, piros barna kislány, kinek varrod
a kendődet

Néked varrom, piros barna legény, hogy te legyél
a szeretőm

Varrjál babám a négy sarkába négy szál
szagos rozmaringot

Közepébe, a kélős közepébe, hogy a te szeretőd
vagyok.

Szabó Gyémánt
Molnár Margit
sz.: 1941.

AZ ÉN BABÁM RÓZSASZÍN

Az én ba-bám ró-zsaszin szok-nya'-ja
 rá-szállott a har-mat annak az al-ja'-ra
 gyere babám szedd le róla a har-ma-tot
 bú's szí-ve-m-ől a ne-héz bú-bá'-na-tot.

2. A szeretőm karjaji karjaji,
 nem akarnak hajlani, levelet inni
 meg kell annak hajlani, levelet inni,
 ha meg akar ölelni csókolni.

Szabó Györgyné
 Romáczek Roxália
 sz.: 1907.

ÚJ A KOCSIM, VASALTATNI AKAROM

1. Új a kocsim vasal-tatni aka-rom

es-kü-vő-re készül az én galam-bom

mu-zsi-kaszó kihallik a mező-re, sejt

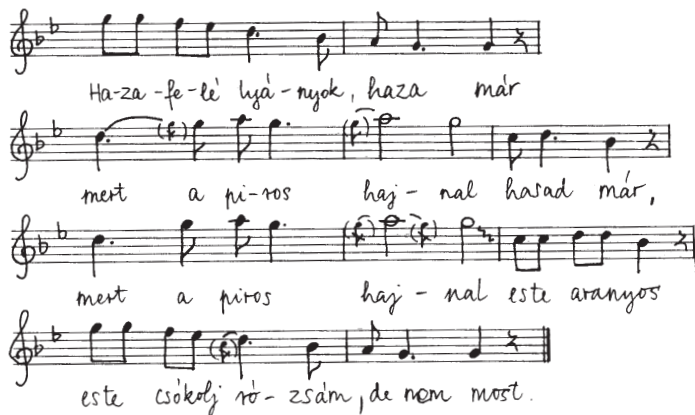
fáj a szívem a re-gi sze-re-tőm-re.

2. Új a csizmám el akarom hordani
de az anyám nem akarja engedni
engedd anyám, nem a te pénzed ára, sejt
a szeretőm zsebéből van kiválva.

3. Új a kendőm el akarom hordani,
de az anyám nem akarja engedni
engedd anyám, vigyem soká veszem fel, sejt
jövő őszre gyöngykoszorút teszem fel.

Kovács Tamásné
Hajszter Erzsébet
sz.: 1937.

HAZAFELE LYÁNYOK

Ha-za-fe-le' lyá-nyok, haza már
mert a pi-ros haj-nal havad már,
mert a piros haj-nal este aranyos
este csokolj róz-sám, de nem most.

2. Hallod-e te barna menyecske,
mi van a kötődbe felkötve
nyári piros alma, gyenge, bor'zű
kóstold meg rózsám, de jó' ízű.

Szabó Györgyné
Románsék Rozália
sz.: 1907.

TEMETÉS

Még 1969-ben a nagynéném nálunk volt felravatalozva a háznál. Minden tükörre fekete kendőt terítettek, az ajtókra meg gyászterítőket. Azt mondják, azért kellett, hogy a hozzátartozók ne ijedjenek meg.

Galambos Sándorné Csuka Margit sz. 1924

Jöttek a rokonok, szomszédok virrasztani. Készültünk a halotti torra is. Attól függően, milyen évszakban volt halottunk: kalácsot, fánkot, kolbászt, sajtot tálaltunk. A halottat Szent Mihály lován (gyalog, vállon) vitték ki a temetőbe, akármilyen messze volt az. Ha fiatal lány vagy fiú halt meg, akkor a koporsó két oldalán lányok, fiúk mentek. A lányok tiszta fehérben, szalag volt a karjukon. Akik öngyilkosok lettek, azokat a garádba temették. Ez a mostani új temető mellett van, az Arany-hegyeken. Amikor temették őket, nem is harangoztak, a pap se ment ki.

Gombai Jánosné Horváth Lídia sz. 1904

SIRATÓ

> > > > >
Jaj, jaj Istenem, | mé' vagy ilyen kegyetlen hozzánk, hogy |
> > > > >
Evetted a drága jó apánkat, aki | mindenrű' gondoskodott! |
> > > > >
Négy gyermekemmel itthagyt, | mi lesz velünk? |
> > > > >
Még sóról, paprikáról is gondoskodtál, | jaj, jaj, Istenem,
> > > > >
Istenem! | Hogy tudtad ezt megtenni? | Mi lesz, ki gondos-
> > > > >
kogyik rólunk? | Most má' jó lett volna egy kicsit a sorunk,
> > > > >
hát | pont most köllött itthagynod! | Istenem, Istenem. |
> >
Te gondoskodj má' rólunk!

Galambos Sándorné Csuka Margit sz. 1924

Ma már ritkán fordul elő, hogy a temetésen, a koporsó lezárásakor, a koporsó sírba helyezésekor siratóéneket hallunk.

Dallamuk általában recitáló, benne a szöveg a lényeges, amely helyben rögtönzött. Gyakran támaszkodik állandó fordulatokra.

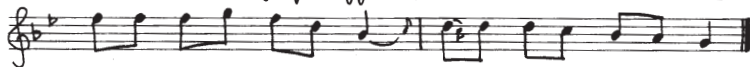
A szöveg szólamokra tagolódik, melyeket ereszkedő dallamvonallal énekelnek.

Egy-egy szólamban legalább egy, de általában inkább több hangsúly található. A lejegyzett szövegben a szólamhatárokat a függőleges vonalak jelzik, a szótagok fölött pedig a hangsúlyok jelei láthatók.

ÉN IS VÖLEGÉNY VAGYOK

1. Én is ró-le-gény vagyok , már indulni aka-rok

most jöj-jön a ndserépe , So-mo-ri me-megző-re.

2. Én is szép ró-za voltam, amíg életben voltam,

de már többet nem nyílok, a halál leszakasztott.

3. Szép fiatal koromban , akadtam hálójába
nem hagy tovább itt élni, már nekem el kell menni.

4. Jó szülők, tőletek , már én végbúcsút veszek
nem kell már nevelitek , köszönöm szívességetek.

5. Ezt Jézus így akarta , hogy ma lelkem szólítja
magához a mennyekbe , angyalok seregébe.

Szabó Györgyné
Romacsek Roxália
sz.: 1907.

KATONAI SOROZÁS LÁNYSZEMMEL

Megkapták a 20 éves legények a sorozási cédulát. A kocsmában várták egymást, és a 8 órás vonattal mentek Gödöllőre. A főjegyző úr kísérte őket, cigánybanda-zenével mentek. A jegyző úr nem akarta, hogy a zenészek a vonatra felszálljanak, de a katonák addig nem indultak el. Az egész utat végigmulatták, mert végülis a jegyző engedett. A besorozásig nem lehetett inni, de kicselezték a csendőröket, mert vittek magukkal spárgát és a be nem vonuló barátok azon húzták fel az italt a sorozóépület emeletére. Akik lemaradtak, fekete szalagot kaptak. Elmentek, hogy szalagot vegyenek a többieknek nemzetit és mindenféle színűt. Egyet körülkötöttek a kalapon, a többit belefűzték. Hazafelé ismét zeneszóval jöttek. A nagyállomáson szálltak le, ott kétfelé váltak, a zenészeket is megfelezték. Összekapaszkodva vonultak a falun végig. Közben minden regruta-szülőhöz betértek, ahol nyitott kapukkal és ünnepi étellel várták őket, sírva. Azt énekeltek:

- Gödöllői szállodára süt a nap...
- Zsindelyezik a kaszárnya tetejét...

Mindenkit bejártak, majd este, a bálban találkoztak. Reggelig mulattak, szinte az egész falu ünnepelt. Szép hagyomány volt. A nemzetiszíni szalagból levágtak egy kis darabot és a sapkájukhoz tűzték annak jeléül, hogy katonák. A többi szalagot kedvesüknek adták, ha nem volt, akkor testvérüknek.

Mielőtt a legény bevonult katonának, elküldte édesanyját a lányos házhoz. Elmondta, hogy nagyon tetszik neki a lány, és a szüleinek is. Igaz, hogy katonasor alatt van, megvárja-e a lány, vagy közben házasodjanak össze? Ha megegyeztek, a legény vett gyűrűt, mellyel eljegyezte a szeretőjét. Ha igaz, hű szerető volt, akkor megvárta, ha nem, akkor máshoz ment férjhez.

Október 5-én rukkoltak be. Előtte búcsúest volt, ki-ki a maga jegyesével. Reggel kocsifogattal vittük őket a gödöllői HÉV-állomásra. Énekelünk:

- Fekete gőzös, jaj de nagyon robogott...
- Ez a vonat, ha elindul...

Én már eljegyzett menyasszonya voltam a páromnak, így lekísértem Gödöllőre. Mikor haza jöttem, a szomszéd fiú így dalolt:

- Ez a szőke kislány kisért már mind a két szemét...

Hosszú volt a katonaidő. 1945-ben telt volna le a három év, közben a front, a háború, fogság, majd a vörös katonákat Németországba vitték. Ott ért véget a háború, és csak 1946. február 20-án szerelt le. Közben 1945 novemberében megesküdtünk a szabadsága alatt. Így még nehezebb lett a sorsom. Írta a szomorú levelet meg a nőtákat:

- Nádfedél, faluvég, eljutok-e haza még...
- Ó, hál' Istennek, eljutott.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

SOROZÁS FÉRFIGSZEMMEL

Őszinte legyenek? Vártuk már azt a napot. Sorozás előtt 1-2 hónappal összeíráson voltunk a községházán. Majd eljött az a nap, melyre idézést kaptunk. A jegyző, a bíró várt minket. Mielőtt indultunk volna az állomásra, a kocsmába mentünk meginni valamit, hogy jókedvünk legyen. Sokat nem lehetett innunk, mert aki részeg volt, azzal a sorozó orvos szigorúbban bánt. Aztán nótaszóval indultunk az állomásra. Gödöllőn megint nótaszóval a sorozóhelyig. Odagyűltek a környék falvaiból mind.

Községenként pucéran az orvos elé álltunk, aki megállapította, hogy melyik csapattesthez vagyunk alkalmasak. Engem a légvédelemhez látott megfelelőnek. Amikor mindenkit megvizsgáltak, felöltöztünk, a bíróval együtt megvettük a nemzetiszínű szalagokat és a kalapunkhoz kötöttük. Aki nem maradt benn, az fekete szalagot rakhatott fel. Következett ismét a mulatás. Rendszerint a bíró fizetett, és az, akit nem soroztak be. Nótaszóval érkezünk a Bíró-féle kocsmába és kezdődött a bál. Azt daloltuk legtöbbit:

- Gödöllői sorozásra süt a nap...

A mulatás végeztével, akinek volt szeretője, ahhoz ment, és a szalagot nekiadta.

Október 2-án volt a bevonulás. Előtte regrutabált rendeztünk.

Én a gróf Nádasdi-laktanyába kaptam behívót.

Az úgy volt, hogy mindenkinek kellett egy katonakoffert csináltatnia, melybe úgy mint most, borotva, szappan, kanál, villa, törülköző, cipőtisztítószer került. Vigyázni kellett, hogy ne legyen nehéz, mert később, ha büntetést kaptunk, azzal kellett csuklózni. Aztán az is előfordult, hogy valami vétségért kifordított menetöltözetben kellett megjelenni 10 perc múlva a parancsnok előtt.

Még a bakancsot is fordítva kellett fölvenni, a jobbat a bal lábra.

Reggeli, ebéd, vacsora nem asztal mellett, hanem az udvaron, egysoros vonalban álltunk, aztán csajkába bele az ételt! Mikor mindenki kapott, és maradt a kondérban, a szakács mondta: repetáért sorakozó! Persze, hogy beálltunk a sorba akkor is, ha még nem ettük meg az elsőt. A szakács meglátta, hogy nem egyenes a sor, a tányér nem üres, kiabált: Feküdj! Fel! Feküdj! Fel!, – míg az a kevés, ami a csajkában volt, ki nem ömlött.

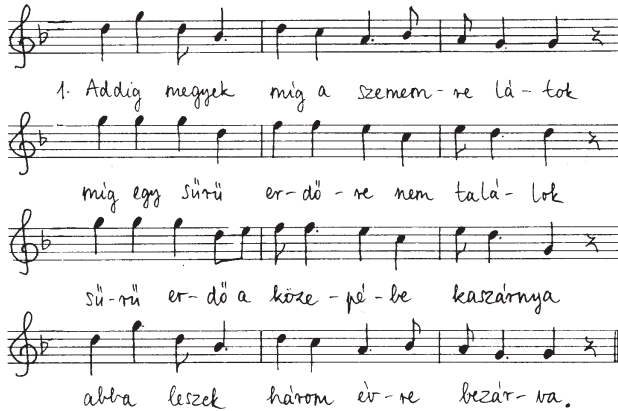
Úgy bizony, hogy én többet nem álltam sorba repetáért.

Nem sokáig tartott az újonc-sor. Kiképzést kaptunk, elvittek Diósjenőre éleslövészetre, mert jól lőttem az ágyúval, beosztottak az öregek közé irányzónak és mentünk a frontra.

Később, az igazi 200. bevetésemért kaptam az első osztályú vaskeresztet. Ekkor 20 éves voltam.

Illés István sz. 1921

ADDIG MEGYEK

1. Addig megyek míg a szemem-re lá-tok
míg egy sűrű er-dő-re nem talá-lok
sűrű er-dő a köze-pe-be kaszárnya
abba leszek három év-re bezár-va.

2. Addig megyek, míg a világ világ lesz
míg az égen egy ragyogó csillag lesz
ragyogó csillag, páros csillag sokáig
kísérj el a szeretőm kapujáig.

Kics Istváné
Jókai Csere Mária
sz.: 1943.

PIROS ALMA NE GURULJ

1. Pi-ros al-ma ne gurulj, ne gurulj,

te meg ba-bám, ne búsulj, ne búsulj

lá-tod, én még akkor sem búsulok

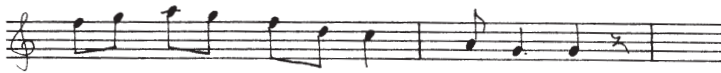

mi-kor szere-tő nél-kül maradok.

2. Megkondult a szadai nagyharang
hizza, hizza három szép vadgalamb
azt hizza, hogy téled jött üzenet
én a tied soha nem lehetek.

Illés Andriásné
Bajkai Julianna
sz.: 1913.

A MI HÁZUNK ELEJE

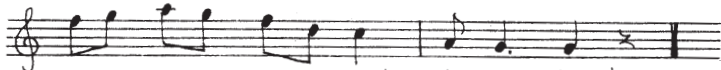
1. A mi há-zunk ele- je, e- le- je

sárgá- ra van meszel- ve, me- szel- ve

eppen akkor sütött rá a fényes holdvilág

mikor mondtam: Babám jó ej- sza- kát!

2. Elmegyek én messzire, messzire

a nagy világ szélére, szélére

bánatomat felírom a dalos madárnak

vigye hírül a kedves babámnak.

Várka Istváné
Benyóoszky Teréz
sz.: 1940

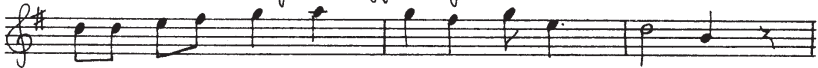
A MI HÁZUNK ELŐTT

1. A mi há-zunk előtt van egy rezgő nyár-fa

alát-ta vi-rág-zik egy sárga te-a - ró- zsa

limbó is van raj-ta , csak zöld levél nincsen

háza- sodj meg bábam, verjen meg az ís- ten!

2. Nem házasodok meg, mert katona vagyok
a te bús szívedre nagy bánatot hozok
fordítsad meg színet a nyárfalevelnek
ne higgyetek lányok a mostani legényeknek.

Mészárosné
Bojkai Julianna
sz.: 1913

FECSEKEMADÁR SZÁLLOTT

1. Fecsekemadár szállott a vas-út-ra

Is-ten veled, babám, utol-já-ra

nem fogok a háza-tok előtt járni,

tudom, fog az árva szívem fáj-ni.

2. Fecském, fecském, hol jártál az este

Láttad-e a babám valamere,

Láttam biz én a házatok előtt járni

elkezdett az árva szívem fájni.

Galamtos János
sz.: 1906

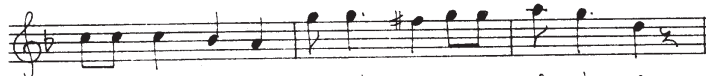
FEKETE GÖZÖS

1. Fekete gözös faj, de nagyon robo- gott

mikor engem kis Szadából kiho- zott

fekete gö-zös nyígel vissza a hazám-ba

sej, hadd boruljak a kisangya-lom vállá-ra.

2. Bama legény, ha hittad, hogy nem vesetbe
Mét nem írtál inkább gyászó levelet
Írtál volna, adtad volna postára
Sej, ne lóztad vón a világnak tudtára.

Galambs Sándor
Csuka Margit
sz.: 1924

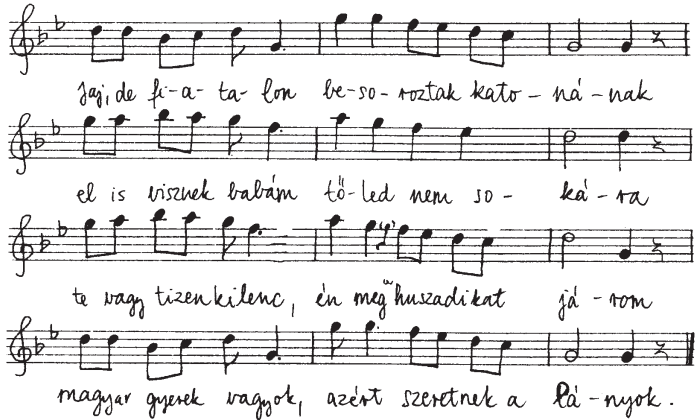
GÖDÖLLŐI SZÁLLODÁRA

1. Gö-döl-lő-i szállo-dá-ra süt a nap
 meg-jöt-ték a vi-zi-tá-ló nagy-u-rak
 egyik ír-ja gyöngé tes-tem álla-sát
 má-sik ír-ja bá-bám el-bri-csú-zá-sát.

2. Azt gondoltam, nem kellek katonának
 gondját viselem az edesanyámnak
 de már látom, nem viselem szegénynek
 oltalmára hagyom a jó' Istennek.

Kamál József
 sz.: 1918

JAJ, DE FIATALON...

Jaj, de fi-a- ta lon be-so- roztak kato- ná- nak
el is visznek babám tő- led nem so- ka'- ra
te vagy tizenkilenc, én meg húszadikat jár- rom
magyar gyerek vagyok, azért szeretnek a lá- nyok.

2. Fiitnyíl a masina, gyorsan ki az állomásra
most viszik a babám nagy Oroszországba
ne síj édesanyám visszajörek nemsokára
hogyha meg nem halok valahol, Oroszországba.

Gálambos János
sz.: 1906

KELET FELŐL

1. Ke-let felől jön egy dalos pa-csir-ta

ki van annak mind a két oce-me sír-va

szárnya alatt hoz egy rózsás le-ve-let

rá van írva, hogy a barátom nem szeret.

2. Addig megyek, míg a szememre látok,
míg egy síri erdőre nem találok
síri erdőt középkorú kaszárnya
abba leszek hátom évig bezárva.

Kovács Tamásné
Slajkóter Esterikét
sz.: 1937

KIMEGYEK A DOBERDÓI

1. Kime- gyek a dober- dői nagy rét -re

fölte- kin- tek a csil- lágos nagy ég- re

csilla- gos ég, merre van a magyar hazám

merre si- rat engem az é- de - a - nyám.

2. Jaj, Istenem, hol fogok én meghalni,
hol fog az én piros vérem kifolyni
Olaszország közepébe van a sírom
Édesanyám, arra kérem, ne sírjon.

Molnár Gaborné
Kajzeter Borbála

sz.: 1931

MEGSZOMORÍTOTTAK A SZÍVEMET

Meg-szo-mo-ri- tottak a sei- ve- met
meg-nő-si- tet- tek a sze- tő- met
el- vit- tek a kedves
ir- gát meg, hogy jaj, de beteg va- gyok
fáj a szívem, talán meg is ha- lok.

2. Cukros tejet adtam a madárnak
jót éjszakát mondtam a baldornak
mondtam neki olyan jó éjszakát
kedves babám, felejtse el egymást.
3. Réten, réten, réten terem a nád,
azt gondoltam nekem nevelt anyád
de már látom, nem nekem nevelt fel,
így hát baldorn felejtse el kell.

Székely Andrásvé
Bajkai Julianna
sz.: 1913.

VADKÖRTEFA FEHÉRET VIRÁGZIK

Vadkör-te-fa fehé-ret vi-rág-zik
kis-pej lovam alatta ci-ka-zik
cikázz lovam, cikázz utol-ja-ra
rajtad megyek nagy O-laszor-szág-ba.

2. faj Istenem, hogy kell ezt megszokni

hogy kell nekem idegen lányt szeretni

ha ölelem, karjaim elhálnak

ha csókolom, könnyeim hullanak.

Kovács Tamásné
Hajszóter Erzsébet
sz.: 1937.

VERJE MEG AZ ISTEN

Parlando

Nők: Verje meg az Isten azt az édes-anyát,

aki kato-ná-nak neve-li a fi-át.

Hűsz é-rig ne-velí vi-lág pompá-já-ra

hűsz év után pedig öltözte-ti gyász-ba.

FÉRFIAK: 2: Felkötöm a kardom, felkötöm fegyverem

az édesanyámtól véglücsűmat veszem.

Ne sírj édesanyám, tekint az Isten rám

ellenség kezébe nem adja a hazám.

Lejegyezte:
Vass Lajos 1980-ban

ZAVAROS A TISZA VIZE

1. Zavaros a Tisza vize nem tiszta

ráhaj: tot-tam kispejlovam, nem issza

Ha nem issza a szé-nűre nem mehet

kesargya-lom, felejtöd el a ne-re-met.

2. Ez a gözös, ha elindult, hadd menjen

inutálnam senki ne keseregjen.

keseregjen minden lány a babája u-tán

én is keseregek a magamé után.

Szabó Györgyné
Romások Rozália
sz.: 1907.

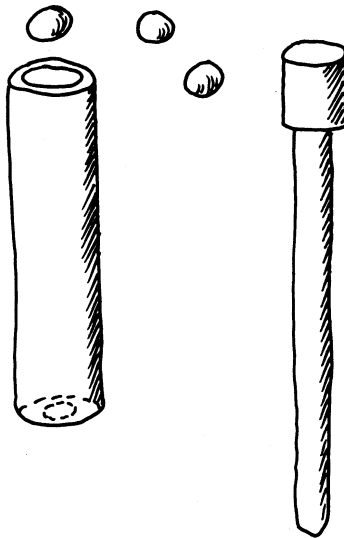
ESZKÖZÖS JÁTÉKOK

FEGYVEREK

Durrantó

Bodzaágból fúrtunk ki egy vastagabb darabot, hogy a belseje üres legyen. Ebbe illő dugót készítettünk nyéllal együtt. A bodza beléből borsónyi golyócskákat gyúrtunk, ezeket az üregbe helyeztük. A dugóval a levegőt összenyomva, kiröpítettük a golyókat.

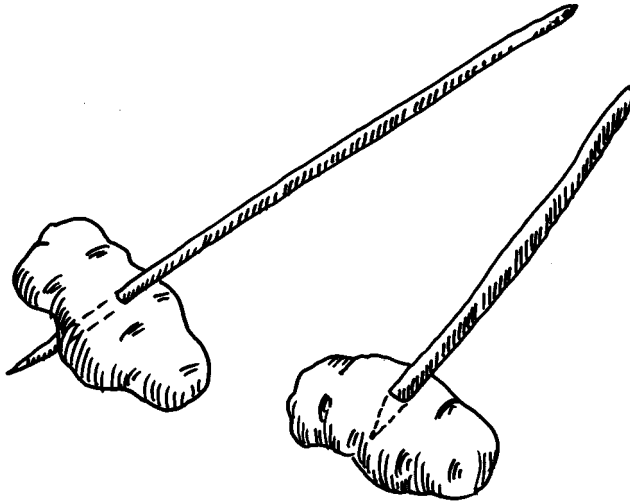
Másnéven bodzapuskának is hívtuk.

Hajító

Kihegyezett botokra szúrtuk fel az apróbb burgonyát vagy csicsókát. Ezzel célba dobtunk versenyszerűen, hogy kié röpül messzebbre.

Harci játékban ez volt a buzogány. Ilyenkor nem röpítettük a burgonyát a bot hegyes végéről, hanem azzal támadtunk.

Csúzli

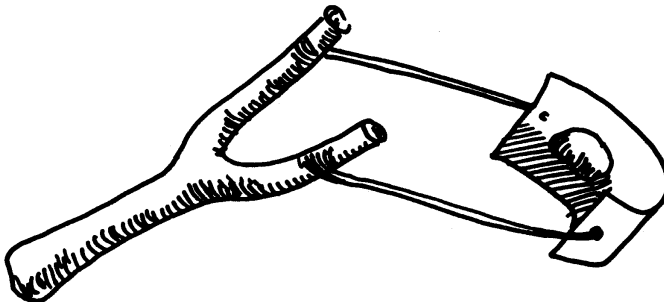
Téglaalakú bőrdarabhoz erős gumit kötöttünk két oldalról. Ennek a végeit a csúzlifához erősítettük dróttal vagy zsineggel. A csúzlifa, ágasfa alakú, mint a kútágas.

Lövedéknek megfelelt: babszem, kukoricaszem, burgonya, dió stb.

A bőrre tettük a lövedéket, a gumit megfeszítettük, majd hirtelen elengedtük.

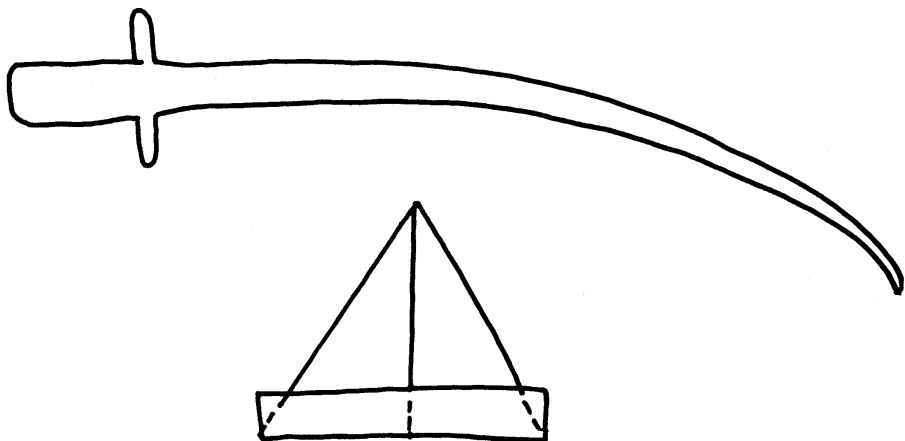
A golyó célba ért.

Ezzel verebeket riogattunk a tyúkudvarból. Pajkosabb gyerekek a szomszéd fa gyümölcsseit is megcélozták.

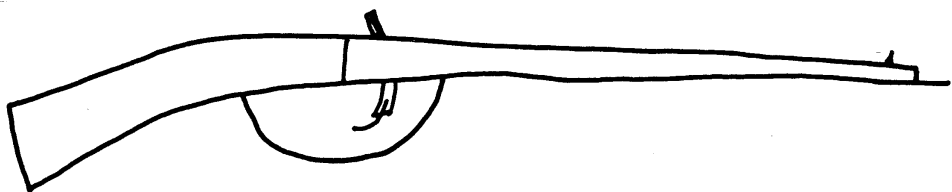
Fakard

Puha fából faragtuk. Ha harcoltunk, egymást igyekeztünk megérinteni, vagy a kard-éleket összeérinteni. Mikor fegyverszünetet tartottunk, madzaggal az oldalunkhoz kötöttük.

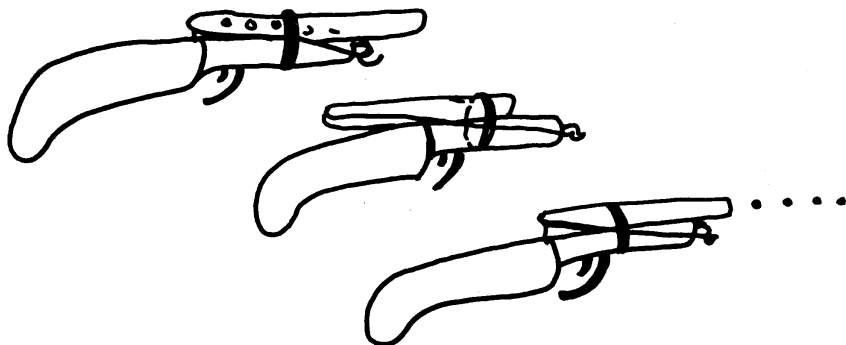
Fapuska

Ezt is puhafából formáltuk. A ravaszt pedig fémlemezéből. Kézbe fogva megcéloztuk az ellenfelet, vagy vállunkhoz tartva meneteltünk. Hangot nem adott, mi utánoztuk a lövés hangját.

Pisztoly

A testét fából, csövet bodzából készítettük. Keskeny alumínium pántokkal erősítettük össze. Ebből lett a ravasz is. A bodzaágnak kiszedtük a belét, összefogattuk a pisztoly testével úgy, hogy a fém pánt alatt mozgás legyen. Hegyére, szájára egy szögből kámpót tettünk. Ehhez erősítettük gumival a bodzacsövet. Elején megtöltük golyókkal. A gumit megfeszítettük, hátrahúztuk a csövet, majd hirtelen elengedtük. Kirepültek a golyók.

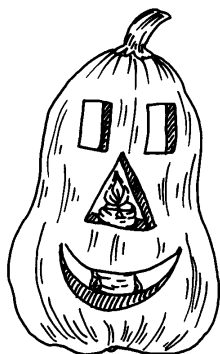

EGYÉB ESZKÖZÖS JÁTÉKOK

Töklámpa

Ősszel, érett töknek szemet, orrot, száját faragtunk, a nyílásokon kiszedtük a belét. Meggyújtott gyertyát állítottunk bele. Kísérteties látvány volt.

Akadtt olyan vállalkozó gyerek, aki karóra tűzte, magára leplet takart és bemelegkedett a faluba, esetleg egy kapu fölé akasztotta.

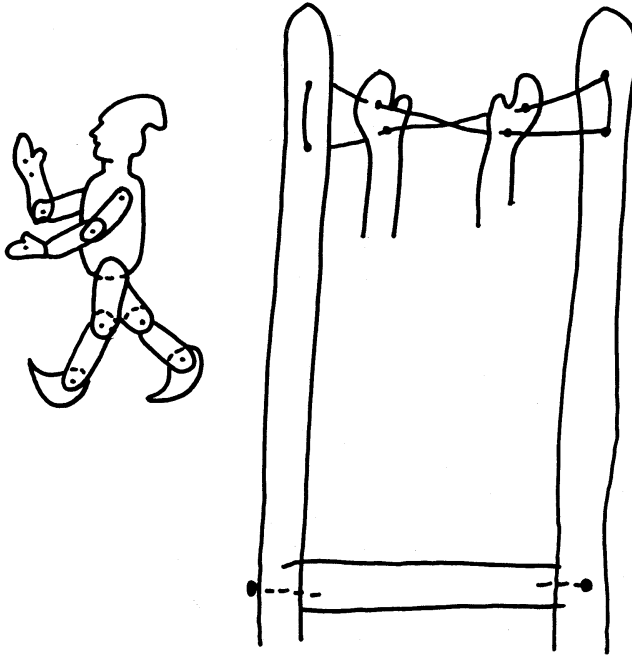

Golyózás

10 cm mély s 10 cm széles lyukat ástunk a földbe. A lyukból 2-3 méterre vonalat húztunk. Egyforma mennyiségű golyókat készítettünk. A vonalhoz térdepelve pöcköltük a lyukba a golyót. Minden játékos addig játszhatott, míg golyója a lyukba talált. Ha nem, akkor a másik következett. Akinek minden dobása sikerült, azé lett az összes golyó, mely már a lyukban volt. Győztes: aki a játék végére a legtöbbet gyűjtötte.

Ugráló bohóc

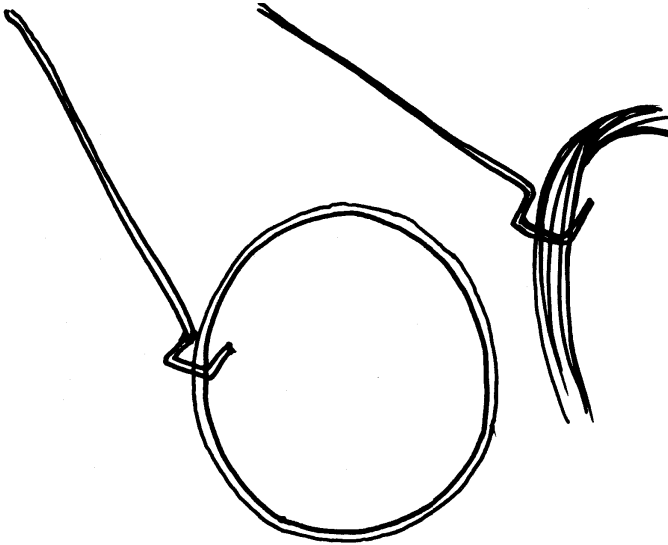
Farostlemezből, vékony falapokból fűrészeltük ki a fejet, a törzset, a végtagokat. Erős cérnával, vékony zsineggel vagy miltonszöggel szereltük össze. Két kezénél fogva függesztettük fel az ujjnyi vastagságú lécre. A létrát úgy készítettük, hogy egyetlen létrafok legyen közepén, mert a lécek aljának összenyomásakor ugrik a bohóc.

Karikázás

Vaskarikát, rossz biciklikereket, leesett hordóabroncsot kerestünk. A hajtókart vasdrótból készítettük.

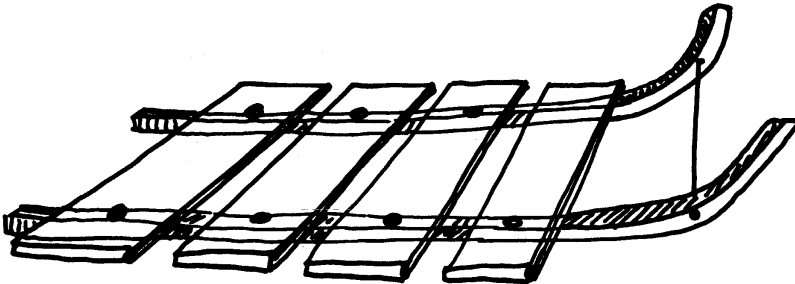
Sima úton ügyesen egyensúlyozva, sokáig mehettünk vele, míg a kerék el nem dűlt.

Szánkó

Alkalmas deszkát választottunk, megtaláltuk hordóabronccsal vagy bádoggal, hogy majd jól csússzon.

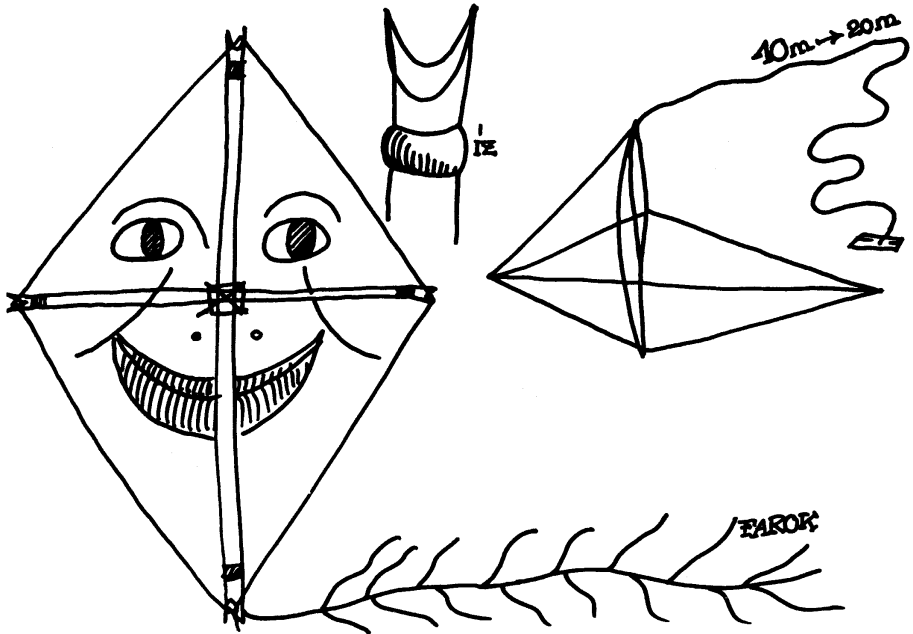
Eleinte úgy készítettük, hogy két meghajlított lécre deszkákat szögelünk.

Sárkány

Száraz nád, újságpapír, zsinag, olló, kés, ragasztó, színes ceruza kellett hozzá. Két darab 60 centiméteres nádat levágtunk úgy, hogy a vágás az ízek fölött legyen. Villás metszéssel jobbról, balról és egy síkban, így bele tudtuk fűzni a zsinéget folyamatosan.

A nádat kereszt alakban a rajz szerint összekötöttük, utána feszítettük a végibe a zsinéget, jó hosszan hagyva, hogy a farkoknak is jusson. Beragasztottuk a sárkány testét, arcot festettünk rá, négy ágból induló húzózsinórt készítettünk. Ezt olyan fafogóhoz erősítettük, melyet két végén bevágtunk. A farkára színes szalagokat kötöttünk.

LABDAJÁTÉKOK

Rongylabda

20 cm-t levágtunk egy régi patentharisnyából. Megtöltöttük rongydarabokkal, végét elkötöttük hosszú zsinaggal. Úgyesen behálóztuk a felületét, hogy szét ne bomoljon. Szobában is lehetett vele játszani.

Egy előre, két kettőre...

Jól pattanó labdával játszottuk. A falhoz, majd a földhöz vertük. Addig dobhattuk, amíg a mondóka tartott, ha elejtettük, megbuktunk.

Ritmusra mondogattuk ezt a mondókát, és erre dobtuk:

Egy előre, két kettőre, három hatra, hat kilencre,

Üsd ki tízre, tizenegyre,
Egy a földre, tíz a falra.

Az győzött, aki hiba nélkül végig tudta labdázni. Megállapodás szerint újra is lehetett kezdeni.

Nemzetesdi

Legalább 5-6-an játszottuk. Homokba fészket csináltunk egy kisebb labda számára. Egyikünk volt a bíró, a többiek mind egy-egy nemzetet képviseltek (magyar, lengyel, olasz stb.). Körbeálltuk a labdát, kezünket föléhelyeztük.

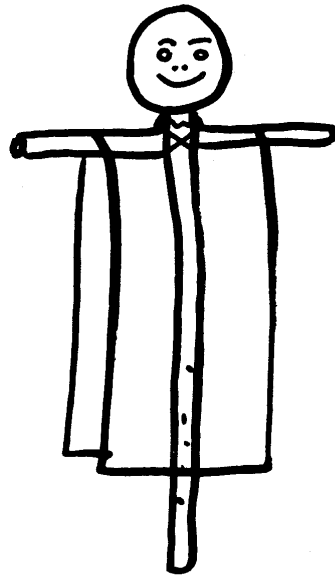
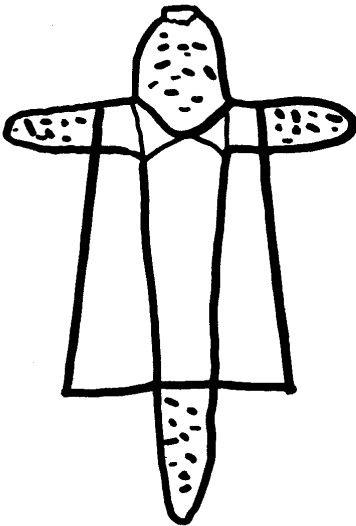
A bíró elkiáltotta magát: „Most jön a, most jön a magyar!”

Ekkor a „magyar” fölkapta a labdát és megdobott valakit. Akit eltalált, az lett a labdaszedő. Ha senkit sem ért a labdája, akkor maga szedte össze azokat. A bíró személyét újraválasztottuk.

TERMÉNYBABÁK, ÁLLATOK

Csutkababa

Két csutkát (kukorica) kereszt alakban zsineggel összekötöttünk. Tetszés szerinti ruhadarabbal felöltöztettük, fejét bekötöttük. Ha két faágból készítettük, akkor egy rongylabdából lett a baba feje.

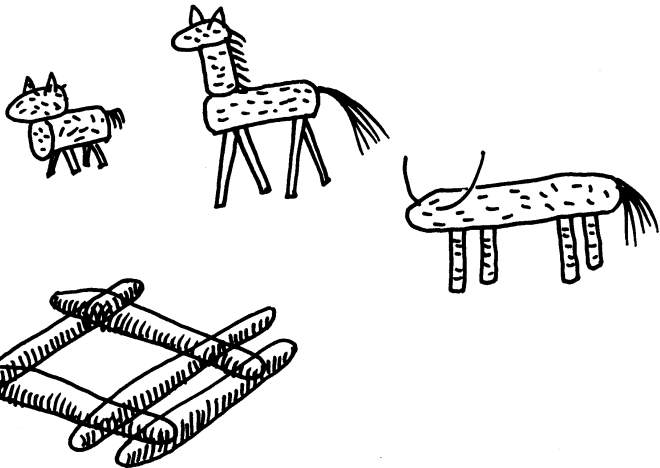
Csuhébaba

Kifosztottuk a csőből a kukoricát. Csak félig hajítottuk le a leveleket. Derékban megkötöttük, kész lett a kukorica-kisasszony ruhája. Sajat haja a kukorica bajusza. Annyi szemet morzsoltunk ki, hogy szeme, szája, orra maradjon.

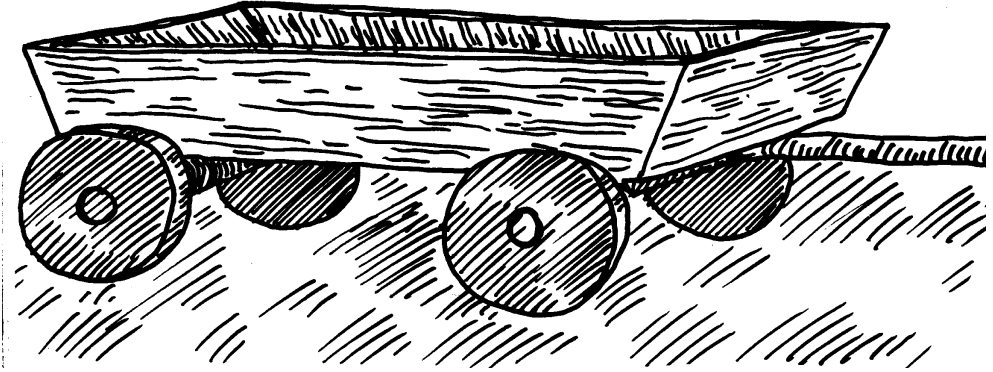
Csutkaállatok

Malacot, ökröt, lovat, bányt eszkábáltunk hurkapálca, drót, csutka, csuhé, gombostű, rajzszeg, ragasztó segítségével. Lábának megfelelt a vékonyabb kukoricaszár is. Szeme, füle, farka, sörénye a csuhé felragasztásával készült.

Kocsi

Ügyesebb fiúk fából faragták, vagy fadarabokból ácsolták össze. Leginkább magukat fogták a kocsi elé, vagy falovat. Homokot, fát, terményt szállítottak, ahogy a felnőttektől látták.

Paripa

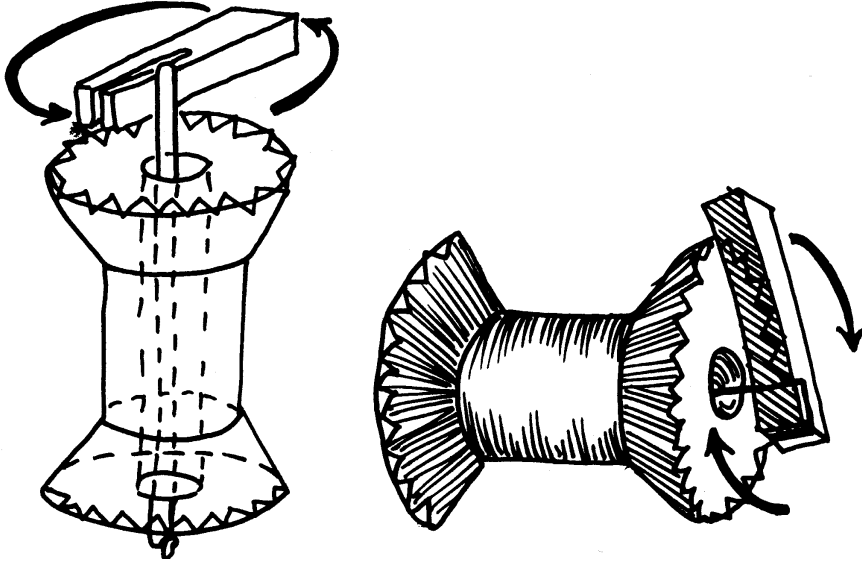
Tágas réteken, udvarokon találtunk görcsös végű fáagat: ez lett a paripa. Rossz seprű is megfelelt. Nyakát fogva ültük meg, addig mentünk vele, míg el nem fáradtunk.

Ördögsekér

Céna gurigából, erősebb befőttes gumiból, pici lécdarab és szög segítségével készítjük. A guriga talpát és tetejét kézzel faragtuk ki fogaskerékszerűvé. Egyik végére szögből kampót hajlítottunk, a nyílás mellé. Ráakasztottuk a gumit és alulról horgolótűvel felhúztuk a guriga másik végére. Itt ráerősítettük, behelyeztük egy kis bemetszett lécba, ezzel a fadarabbal a benne elhelyezett gumit körforgással megtekertük.

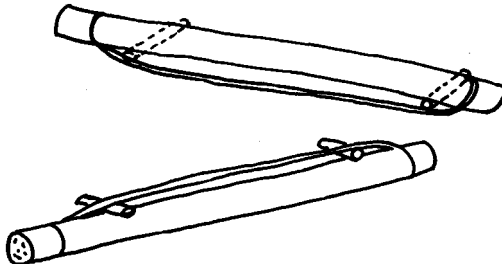
A sima talajon az oldalára fordított guriga a tekerés mértéke szerint előregurult.

HANGSZEREK

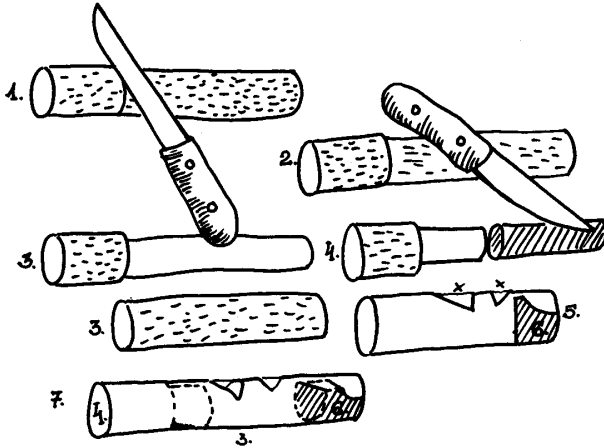
Kukoricamuzsika

Ősszel készítettük, vagy kerestünk egy teljesen érett kukoricaszárat. Két íz között 1 cm szélesen és 15-20 cm hosszán, éles késsel fölemeltük a szár burkát. Aládúcoltuk vékony kukoricaszár-darabbal, hogy kifeszüljön. Két darabot kellett készítenünk. A föl-emelt héjakat megnedvesítettük, majd egymáson húzogattuk. Zenélő hangot adott.

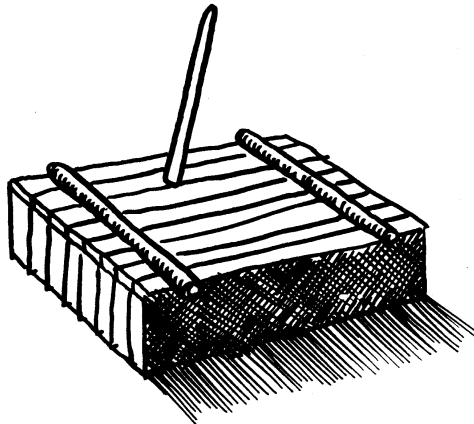
Síp

Kora tavasszal fűzfából, orgonából, bodzából faragtuk. Ujjnyi, sima ágat metszettünk le. Egyik végétől számított 2 cm-nél levágtuk. Késünk nyelével körbeütöttük, majd óvatosan kifaragtuk a levegőnyílásokat. A rajz mutatja, ahogyan a lemetszett (bevonalkázott) darabból elkészült a síp nyelve. Beletettük a kéregbe a dugót és megszólaltattuk.

Citera

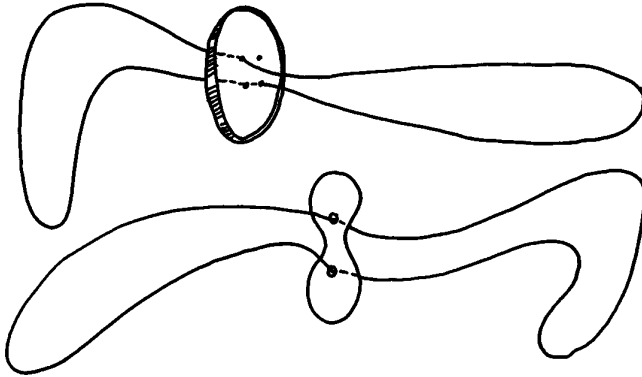
Gyufásdobozból, befőttesgumiból állítottuk össze. A doboz tetőlapján és alján, egymással szemben, éles késsel 2 mm távolságban és mélységben bemetszéseket végeztünk. Ebbe feszítettük a befőttesgumit. A tetőlapon volt a legfeszesebb. Az így kapott hurok két végét gyufaszáldarabkával támasztottuk alá. Végül egy szál gyufával megpendítettük.

Zúgattyú

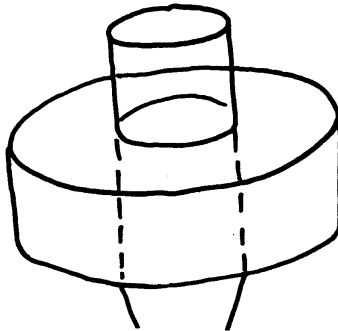
Gomb és fadarab kellett hozzá. A gomb két nyílásán erős, kb. 1 méter hosszú zsineget, cérnát fűztünk át. Ha a zsineget tangóharmonika mozgásához hasonlóan ritmisan huzigáltuk, akkor zúgó hang keletkezett. Nagyobb gomb hangosabban szólt.

Régebben a gomb helyett csontot használtunk.

Pörgettyű

Fából faragtunk egy lapos, illetve alacsony hengert, melynek közepére 2-3 cm nyelet vagy fogót is. Ennek folytatásában kúp alakúra hegyeztük a talpat. Asztalon vagy sima földön a hegyet két tenyerünk között megsodorítottuk. Játékunk a hegyén körbeforgott. A pörgés ereje és hossza a henger (átmérőjétől) vastagságától és a kúp nagyságától függött.

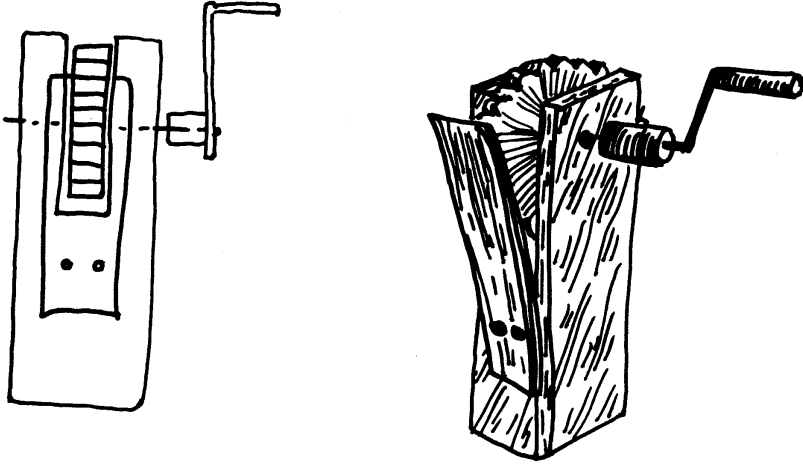

Kereplő

Egy U-alakú lap közé fogaskereket helyeztünk, majd afölé vékony falapot, mely a fogaskerekhez ütközött. A fogaskerék tengelyét hajtókarhoz kötöttük. Ezzel az egész szerkezetet pörgettük. Kereplő hangot adott.

Főleg madarakat, hétéjt ríogattunk vele, de a nagybőjti harangszót is ez adta.

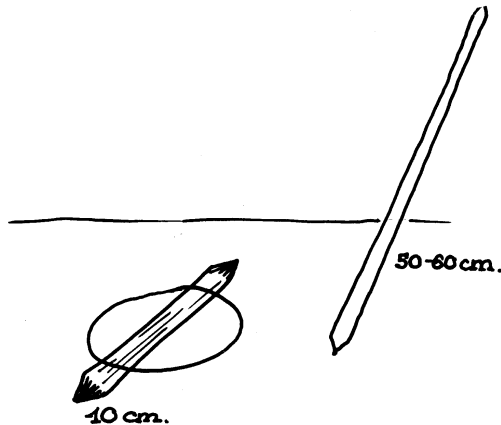
A gyerekek harci riadó jelzésére is használták.

SPORTSZERŰ JÁTÉKOK

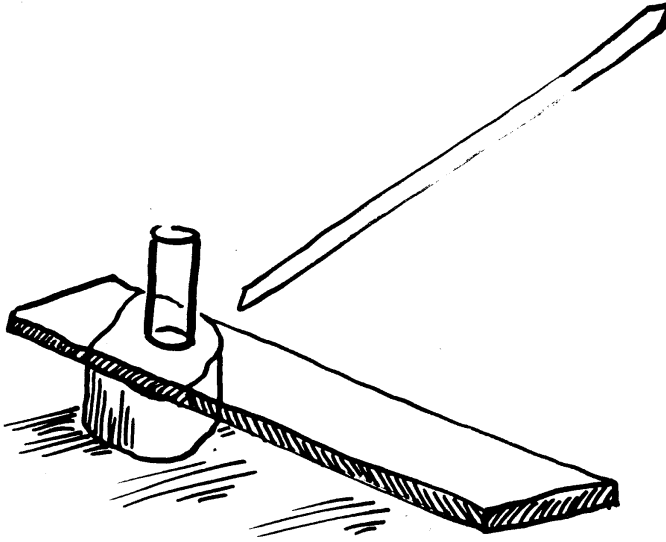
Bige

Formáltunk kb. 10-15 cm hosszú, 3 cm átmérőjű fadarabot és kihelyeztünk egy hosszú botot. A fadarabot a földbe vájt lyuk fölé tettük. A játékosok egymás mögé sorakoztak és a bottal nekifutásból igyekeztek minél messzebbre löni a bigét. A leesés helyét megjelöltük. Egymás után sorban dobtunk. Az győzött, aki a legmesszebb röpítette a fadarabot.

Csülök

20 cm magas, 5-6 cm átmérőjű hengerből és egy szőlőkarónak megfelelő ütőbotból állott. A hengert egy kővel alátámasztott deszkára helyeztük. Az egyik játékos, aki az ütő, botjával nekiszaladt és elütötte. Ekkor minden játékos elfutott, mert akit a lövő megérintett, az lett a csülökállító. Az nyert, akinek a csülökfája a legmesszebb röpkölt.

Galambos János sz. 1906

Petrák János

ŐSZI FELHŐK

A felhők most lomha hajók.
Sötétruhás öreganyók.
Temetésre öltözködtek.
Csoportokban idejönnek.
Holt nyár fölött őszpap beszél,
Hangja hűvös szomorú szél.
És a csendes öreganyók
Fájó szívű nyársiratók.
Szemeikből sűrű könnyek
Peregnek, az esőcseppek.
Hullanak a szemfedőre,
A sok sárga falevélre.

ŐSZ JÁR MÁR A HATÁRON

(részlet)

Ősz jár már a határon,
Dér ül minden fűszálon,
Bús nótákat fú a szél,
Hull a sárga falevél.

FORR AZ ÚJ BOR

Zsong a hordó,
Forr már benne
Az új bor,
Hogy szép színű,
Erős borrá
Tisztuljon.
Ha megtisztul,
Csend lesz majd a
Hordóban,
És érik és zamatosul
A jó íz
Az új borban

Zsong az élet,
Forr, akárcsak
Az új bor,
Hogy mindenütt
Sebbé, jobbá
Tisztuljon.
Ha megtisztul,
Csak a béke
Napja süt,
S csendben érik,
Zamatosul
Az új élet
Mindenütt.

SZÜRETI BÁLRA TOBORZÓ

Jöjjön hát a falu népe vigadni,
A szüreti bálban nagyot mulatni,
Mert a vígság úzi el a bánatot,
Induljunk hát, mulassunk jót, s nagyot!

1

2

3

4

5

7

6

8

9

11

12

13

14

15

Tél

SÖPRŰKÖTÉS

Télen az emberek söprűt kötöttek, kukoricát morzsoltak, tuskót szedtek az erdőn, eljártak egymáshoz beszélgetni, megünnepelték a névnapokat, a karácsonyt.

A ciroksöprű-kötést úgy kezdtük, hogy söprűcirokból három bábot kötöttünk, fűzfavesszővel. Jól meghurcoltuk (megszorítottuk), hogy összelapuljon. A fűzfavesszőket már előre elhasítottuk kétfelé és a végét meghegyeztük. Az árat (hegyes szerző) átdöftük a csomón és nyomába szúrtuk a vesszőt, majd átcavartuk háromszor.

Amikor a három bábu elkészült, akkor lapos akácfadarabot tettünk közéjük és mindhármat hozzáerősítettük. A „nyelét” még három helyen megkötöttük úgy, mint az előbb.

Galambos János sz. 1906.

LUCÁZÁS

Amikor kezdődik a tél, bizony a tyúkok egyre kevesebbet tojnak. December 13-án, Luca napján az udvarra egy abroncsot tettünk, és abba szórtuk a baromfiak eleségét. Körbejárva mondtuk: – Kotlejtatok, sokat tojjatok!

Ez a szokás azért volt, hogy majd a kijelölt fészekbe tojjanak, mindig egy helyre és lehetőleg sokat.

Varrunk sem volt szabad, nehogy a tyúkok tojóját is beférceljük.

*Pálinkás Józsefné
Puskás Erzsébet sz. 1925*

Luca-gombóc

Luca estéjén mi lányok, barátnők összegyűjtöttük és papírra fölírtuk azoknak a fiúknak a nevét, akik tetszettek. Gombócok közepébe dugtuk el. Majd vizet forraltunk és beleraktuk azokat. Amikor följöttek a víz tetejére, kikapkodtuk, és megnéztük, hogy milyen nevű fiú lesz a kedvesünk. Volt úgy, hogy bevált.

*Galambos Sándorné
Csuka Margit sz. 1924*

DISZNÓÖLÉS-DISZNÓTOR

András nap körül volt általában az első disznóvágás.

Így köszöntötték az Andrásokat:

András napja ma vagyon,
szalad a nyúl a fagyon,
Egészségben maradjon,
nekem sok pénzt adhasson.

Zörgetik a kulcsot, pénzt akarnak adni,
ha nem adnak száz bankót, el se fogom venni.

A disznótoron megjelentek a legények és a lányok félig férfi, félig női ruhában, az arcukat bekormozták – ők voltak a maskurák. Bejöttek tepsikkel, főzőkanállal, addig nem mentek el, míg nem kaptak valamit.

*Illés Sándorné
Bajkai Julianna sz. 1920*

A legénykéék a sötétben levetették a bakancsot és a disznósajt helyébe tették.

Ment a gazdasszony, hogy kivegye a sajtot, nehogy szétfőjön.

– Uramisten! Micsoda nagy szája lett a sajtnak!

Azt hitte előbb, hogy szétrepedt.

A maskurások így danoltak:

Adjon a jó Isten ennek a gazdának bort, búzát, békességet,
szép asszony feleséget, pincéjébe tele bort, az ólba jó nagy disznót!
Adjatok hurkát, kolbászt, szalonnát! Ha nem adtok, ne menjen férjhez
a lányotok!

*Puskás Sándorné
Nagy Zsófia sz. 1913*

A disznóvágás krónikája:

Csütörtökön:

Előkészületek: hagymapucolás, teknők, vajdlingok, húsvágó asztalok, üstök, fazekek, lábasok előkészítése. Még a szomszédoktól is kértünk kölcsön.

Pénteken:

Ébresztő reggel 5 órakor.

Családunk 5 fő: papa, mama, Jani, Mancsi, Gabi. Megérkezett a nagypapa is, hozta magával a disznóvágáshoz való szerszámait.

A hideg -20 fok, a hó 70 cm. A disznó levágásához négy ember kellett legalább. Akkoriban a magyar fajta mangalica disznókat szerettük, mert szegény világ volt, és ezeket az állatokat gazdaságosabban lehetett tartani.

Fél hatkor elérkezett a nagy pillanat. Négy erős ember és a böllér késsel a kezében – és mi gyerekek – mentünk az összetákolt sertéskarám felé. Kihúztuk a disznót. A mindentudó, bölcs nagypapa csodálatos módon, egy szempillantás alatt leszúrta. Er-

re megitták az áldomást, finom törkölypálinkából. Aztán szalmával letakarták, ezzel pörzsölték le a szőrét.

Tiszta, száraz szalmával végezték ezt a munkát. Vigyáztak, hogy meg ne égjen a bőre. Villával rázogatták az égő szalmát, közben késsel kapargatták a bőrt.

Mi, gyerekek tüzeskedtünk. Jaj volt a szempillánknak és a szemöldökünknek! Kis tűzrakásokat csináltunk, azokból tápláltuk.

A disznó körmeit szalmacsutakkal perzselték, hogy majd könnyen le lehessen húzni. El nem mozdultunk onnan, míg a disznót bő vízzel le nem mosták, föl nem szedték, egy másik helyre, tiszta szalmára tették.

Aztán következett a bontás. A belet és a belső részt az asszonyok szétbontották, majd kimosták a belet.

Az ebédet aznap a böllér készítette. 10 literes lábasban: 3 dl víz és 1 nagy fej vöröshagyma apróra vágva, szalonna, hús volt az állat minden részéből, fokhagyma, paradicsom és vörösbors, mindez jól összesütve.

Finom volt, megismételhetetlen.

A hurkát árpakásából készítették. A kásához darált májat, fűszert, sót tettek. Ha megtöltötték, megabárolták.

A véres hurkához természetesen vért is tettek.

A kolbásztöltés jelentette a nap fénypontját. Azok az illatok!

A sajt készítés maradt a végére: a puhára főzött bőröket és húsdarabokat összedarabolták, fűszerezték, majd a bendőbe töltötték.

A böllér besózta a húst, a gazdasszony 10 gerezd fokhagymát összedarabolt, meleg vízben oldotta, – ez lett a páclé.

Szegények voltunk, de kb. 20 személyt hívtunk vacsorára.

Jó húsleves, főtt hús tormával, takartos káposzta, hurka, hájaspogácsa követték egymást.

15 liternyi bor fogyott.

Éjfél körül megjelentek a maskurák, zenével, jókívánságokkal. Ennek fejébe hurkát kaptak meg pogácsát és bort. Ők elmentek, de a nótázás nem szűnt meg.

A nagyapám, aki böllér volt, nagyon szeretett dalolni, ezt kezdte:

- Páros csillag az ég alján...

A nóta vége az lett, hogy harcsabajúszú nagyapámat szánkón húztuk haza.

Galambos János sz. 1927

1

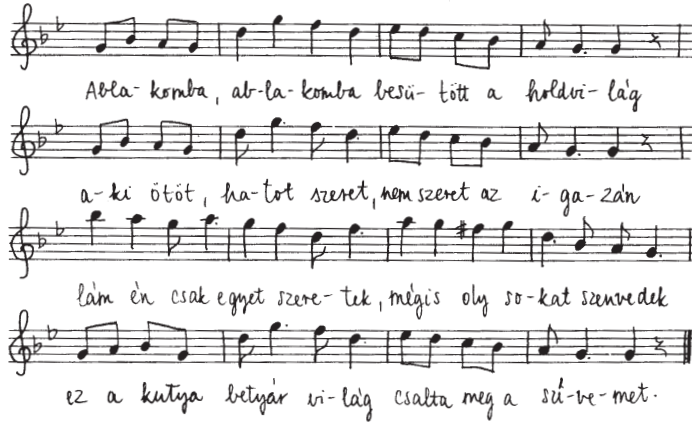

2

3

ABLAKOMBA, ABLAKOMBA

Abla-komba, ab-la-komba besü-tött a holdvi-lág
a-ki ötöt, ha-tot szeret, nem szeret az i-ga-zán
lám én csak egyet szere-tek, mégis oly so-kat szenvedek
ez a kutya betyár vi-lág csalta meg a sü-ve-met.

2. Kis Szadaba, kis Szadaba csindlítottam ^{iggy} _{zseb} kendőt,
kis Szadaba, kis Szadaba nem találok szeretőt
el kell mennem más faluba szebb szeretőt
keresni
a szadai legényekkel nem érdemes beszélni.

Petrák Andrásné
Bajkai Lida
sz.: 1933.

A SZADAI BÍRÓNÁK

A sza-da-i bíró-nak
jó két lovat mondanak
el-lopnam az éj-sza-ka,
hogyha rám nem vord-na.

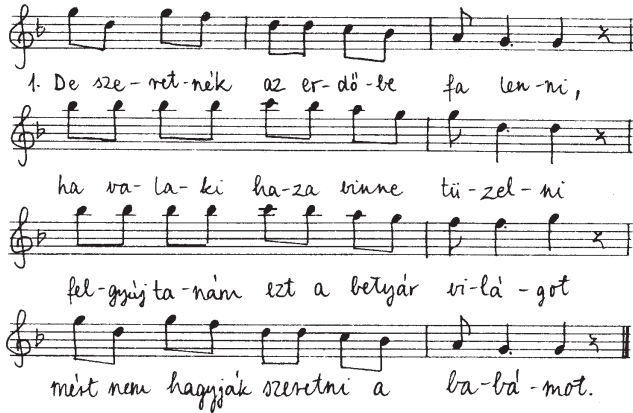
2. Kezd a hajnal haradni
jön a zsandár vasalni
vasat ver a gyenge kezemre
úgy visznek az egyesbe.

3. Egyből a kettesbe
a kettes közepébe
gyere babám, váltsál ki
ne hagydál elhervadni.

4. Kiváltalak, ki, ki, ki,
nem hagylak elhervadni
eladom a karikagyűrűm
hiváltom a szeretőm.

Szabó Lánia
sz.: 1928.

DE SZERETNÉK AZ ERDŐBE

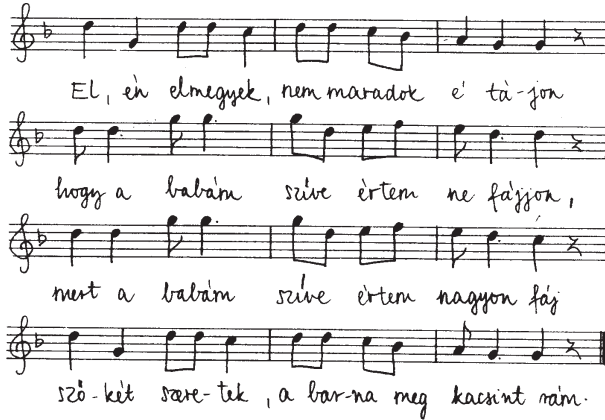

1. De sze-ret-nék az er-dő-be fa len-ni,
ha va-la-ki ha-za vinne tü-zel-ni
fel-gyújta-nám ezt a betyár vi-lá-got
mért nem hagyják szeretni a la-ld-mot.

2. De szeretnék csillag lenni az égen
éjféli tájban felragyogni az égen
megnézném, hogy ki van fenn a faluba
kit ölel a szeretőm a kapuba.

Szász Andráscsiké
Bajkai Juliannára
sz.: 1915.

EL, ÉN ELMEGYEK

EL, én elmegyek, nem maradok e' tá-jon
hogy a babám szíve értem ne fájjon,
mert a babám szíve értem nagyon fáj
szö-két sáre-tek, a bar-na meg kacsint rám.

2. jó bort iszok én, diófával tüzelek
kis Szadaba legszelb legernyit szeretek
van is annak olyan szeme járása
mint az égen a csillagok ragyogása.

Szabó Györgyné
Romcsék Rozália
xx.: 1907.

FÉLRE BÁNAT, FÉLRE BÚ

1. Félre bánat fél-re bűn bo-lond aki szomo-rú
lám én milyen vig vagyok! lám én milyen vig vagyok,
a sze-re-töm el-ha-gyott.

2. Ha elhagyott, hagyjon is, megelek én magam is
lám a teavóza is! lám a teavóza is
kinyílik az maga is.

Szabó Györgyné
Románcsek Rozália
sz.: 1907

HA BEMEGYEK A SZADAI CSÁRDÁBA

Ha bemegyek, ha bemegyek, ha bemegyek a szadai csárdába

leü-lök a, le-ü-lök a, leü-lök a csesznye fa ló-cá-ra

szép csárdásné arra ké-rem, rögtön jöj-jön ki,

ezt a csekély adós-ságot, borom árát ki akarom fizet-ni.

Galambs János

sz. : 1907

JAJ, DE SZÉLES

jaj, de széles, jaj, de hosszú selem-kendőm négy sarka
le-ha jó-lok, a ci-pömet takar-ja
ela - dom a száz fo-nintos selem-ken-dő-met
ha csak lehet kirdaltom a kato-nase- re-tő-met.

Seres Andrásné.
Bajkai Lilla
sz. 1910.

KÉK CSILLAGOS ÉG

Kék csillagos ég, ha be-bo-rul, ki-de-rül

a sze-re-töm, ha meglát is ki-ke-rül

szól-tam hoz-zá, szava-imra nem fe-lel

vol-tál sze-re-töm, de már nekem nem kellesz.

2. Holdvi-la-gos, csilla-gos az ég al-ja

régi ba-bám, gondolsz-e rám valaha

é-rám hallgass, ne az anyád szava-ra

érted nyílik a szívem legzeleb virága.

Alkalmazkodó ritmusban

Szabó Györgyné
Romacsek Rozália
sz.: 1907

KÉKET, SÁRGÁT VIRÁGZIK

1. Kéket, sárgát virágzik a te-me-tő

en-gem temes-senek bele lege-lő

engem elő, utá-nam a babámat

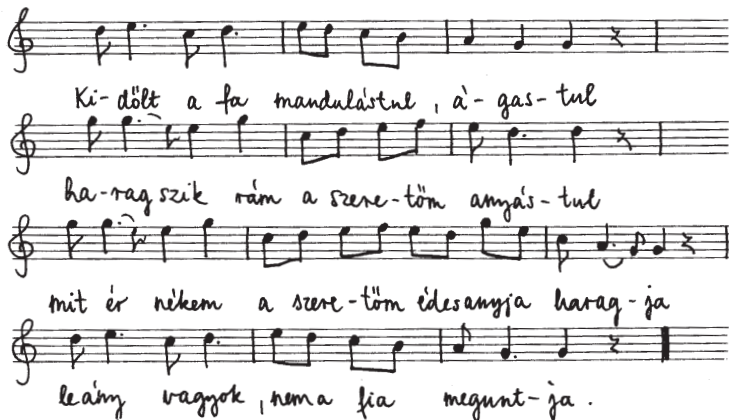
hogyne tartson más szeretőt magá-nak

2. Szép a rózsza három napos kordba
szép a kislány míg 20 éves kordba
de, mikor a huszonegyet haladja
nem illik a szép szalag a nyakába.

3. Szép a rózsza három napos kordba
szép a legény míg 20 éves kordba,
de mikor a huszonegyet haladja
sír az anyja, mer' a fia katona.

Szabó Györgyné
Romacsek Rozália
sz. : 1907

KIDÖLT A FA MANDULÁSTUL

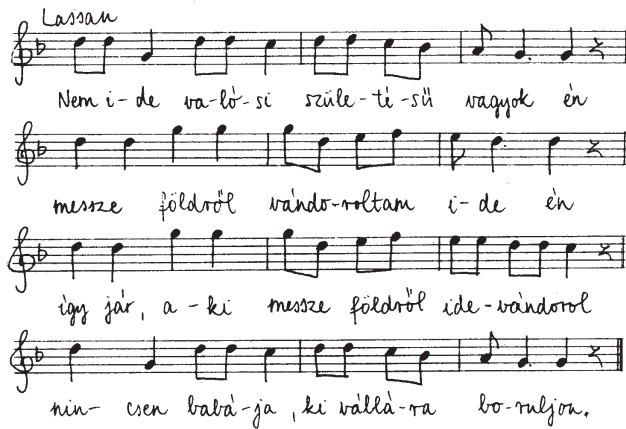

Ki-dölt a fa mandulástul, a'-gas-tul
ha-rag-szik rám a szere-töm anyá-s-tul
mit ér nekem a szere-töm édesanyja harag-ja
leány vagyok, nem a fia megunt-ja.

2. Lányok, lányok, ne higgyetek senkinek
csak a világoskék szemű legénynek,
mert a világoskék szemű, barna legény
nem csal meg
bábájának az igazat mondja meg.

NEM IDE VALÓSI

Lassan

Nem i-de va-ló-si szü-le-ti-sűi vagyok én
mesze földről vándo-roltam i-de én
így jár, a-ki mesze földről ide-vándorol
nin-csen bá-bá-ja, ki vállá-ra bo-ruljon.

2. Kéket, pirosat virágozik a temető
engem temessenek bele legelőbb
engem előbb, utánam a babámat,
hogy ne keressen más szeretőt magának

Molnár Gáborné
Kajszter Borbála
sz.: 1931

NEM MESSZE VAN IDE

1. Nem messze van ide Kis-mar-gi-ta

környös-kö-rül folyja azt a Ti-sza

kö-ze-pe-be van egy rongyos csár-da

ab-ba mu-lat egy be-tyár há-já-ba

2. Már alólrol jönnek a zsandárok
már messziről fénylik a csákójuk
elől jön a zsandárok kaplárja
egyenesen a csárda ajtóba.

3. Szép csárdásné, jó estét, jó estét
hát ez a szép szilaj csikó kicé
ott bent mulat annak a gazdája
most jött ide, nincs egy félóraja

4. Küldje ki hát annak a gazdáját
nem bánthatja mi, csak adja meg magát
ki sem megyek, meg sem adom magam
ha akarják, hafták el a lovam.
5. Én a lovam nem is nagyon bánom
csak a nyeregizgatóm sajnálom
nyereg alatt van a bugyellárom
abban nagyon fűrószász forintom.
6. Első százat adtam a csikóéit
másik százat nál való szerszámméit
harmadikat egy szép barna lányéit
kit nem adok seles e világeréit.

Hamal József
sz. : 1918.

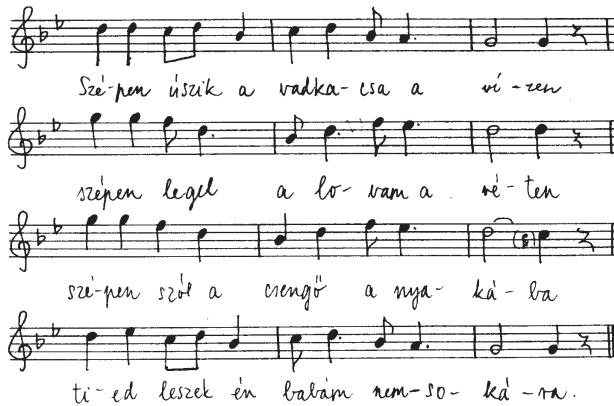
SEJ, HAJ NEM ISZOK

Sej, haj, nem i-szok a Ba-la-tonnak vi-zé-ből
ki-ta-gad a szere-tóm a szí-vé-ből
ha ő engem a szí-vé-ből ki-ta-gad
Sej, haj, magas az ég csilla-gos-tól lesza-kad.

2. Sej, haj, nem messze van ide barátom lakása
körülölyja azt a teljes ibolya
körülölyja, mint a dinnyét a levél
Sej, haj, lesz szeretóm, tizennyolc éves legény.

Szűcs Andrásné
Bajkai Julianna
sz.: 1913

SZÉPEN ŰSZIK A VADKACSA

Sze-pen űszik a vadka-csa a ví-zen
 szépen legel a lo-vam a ré-ten
 sze-pen szó a csengő a nya-ká-ba
 ti-ed leszek én bábam rem-so-ká-ra.

2. Szép, barna kislány, mikor hozzád jöttem
 ablakod előtt de sokat átfőztem
 kérdez meg a muskátli virágot
 hány számsz ejszakát töltöttem nálatok.

Galambs János
 sz.: 1906

TÜLSÓ SORON

Tülsó soron esik a da-ra

ne menj arra Szupera Vē-ra

ne menj arra Szupera Vē-ra,

mert sá-rós lesz a vasalt szoknya.

Szöveggyűjtemény:
Vass Lajos karnagy
1980 - ban

SZENTCSALÁD-JÁRÁS

A Máriás-lányok és a katolikus felnőttek egy része vett részt a Szentcsalád-járásban.

Adventben (Jézus születését váró időszak András naptól, nov. 30–dec. 25-ig) a karácsonyt megelőző héten házról házra vitték a Szent Család képét. A képen Mária, József és Jézus alakja volt. Felállították a szobában valahová, gyertyákat gyújtottak, imádkoztak és adventi énekeket énekeltek. Elköszöntek és másnap vitték tovább a szentképet, így minden este más család adott szállást Jézusnak.

Pojzel Istvánné Magyar Mária sz. 1931

BETLEHEMEZÉS

Egészen a negyvenes évekig, karácsony előtt két héttel kezdték a betlehemjárást a komolyabb gyerekek és felnőttek. Az angyal fehér ruhában, a betlehemesek rossz ruhákban. Aki az Öreg szerepét vállalta, annak térdig ért a szakálla. Az angyal fából készült templomot vitt, melyben jászol állt, a többieknél furkós bot volt. Az úton csendben mentek, majd bekopogtak:

- Szabad-e a Betlehemet bemutatni?

Akkor bebocsátották őket. Az angyal énekelt:

- Csordapásztorok...Ne féljetez pásztorok...

A betlehemes fiúk egyenként mondták:

- Csörgetik a kulcsot, pénzt akarnak adni,

Ha egy pengőt nem adnak, el se kell fogadni,

Látom, a gazdasszony szalad a padlásra,

Hoz egy darab szalonnát, akkorát, mint a lábam csülke,

Be is tettük a szűrűbe.

Az Öreg hasra esik, a többiek hahotázva kérdik:

- Micsoda szégyen, hogy még egy szalmaszámban is el lehet esni?

Öreg:

- Szikszum, szakszum! Száz szerencsés jó estét kívánok e háznak és a kint lévő házörző kutyának. Hát ti itten mit csináltok? Esztek, isztok, dorbézoltok, bezzeg Öregapátok tejfölös szakállára nem gondoltok. Mivel három éjjel, három nap nem aludtunk, feküdjünk le!

Az angyalok altatót énekelnek:

Sír az Isten Báránya, van-e, ki Őt sajnálja...

- Kelj föl Öreg, menjünk Betlehembe!

- Hová, hová, meszetes gödörbe?

- Mit álmodtál, Öreg?

- Azt álmodtam, hogy a gazdasszony szalad a padlásra, hoz egy darab szalonnát, akkorát, mint a lábam csülke, be is tettük a szűrűbe.

- Hát még mit álmodtál?

- Azt álmodtam, hogy töpörtyűs pogácsával igen jóllakattak.

- Elfogadtunk mást is. Mellé egy kis borocskát is.

- Imádkozzál, Öreg!

- Az Atyának, Kerepesen túl mákosgombóccal hagyigának!

- Nem jól van az, Öreg!

- Az Atyának, szaladj a nagy fának!
- Kelj fel Öreg, mer rád vágok!
- Akkor inkább fölállok!

Közösen táncolnak, énekelnek még, majd elmennek másik házba.

- Pásztorok, keljünk fel...

Guba Ferencné Pálinkás Erzsébet sz. 1953

PÁSZTORVESSZŐZÉS

Az már a mi időnkben is szokás volt: a malacokat és a tehenet pásztorok őrizték a Páskommon. A gazda lepucolta a tehenet, a felesége megfejté, majd ahogy a falun végigment a pásztor, dudált, jelt adott, hogy elindult a faluba. A falu végén kezdte összeszedni a jószágokat. Ismerte mindegyiket külön-külön, de a jószág is tudta a hákszámot, mert este hazatalált.

A pásztor bére ebéd, vagy vacsora és egy házikenyér volt minden jószág után. Majd karácsony estéjére a Páskommon szedett össze sok vesszőt, és ezzel ment minden jószág tartó gazdához.

Köszönt illendően:

- Adjon az Isten jó estét a házigazdának!
- Adjon Isten!
- Adjon Isten bort, búzát, békességet, tehenet, borjút, disznót, malacot.

A gazdasszonynak annyi apró jószágot,
mint az égen a csillag,

a hajadon lánynak komoly, szép, józan vőlegényt kívánok.

A baj, betegség a háztól távol maradjon!

Erőt, egészséget kívánok!

Ezután a gazdasszony visszakézből a kötényét fölfogta, és úgy húzott ki néhány vesszőt, amivel a pásztor és a gazdasszony is megpaskolta a ház lakóit. Aztán diót, almát, kolbászt, egy kis aprópénzt adott a pásztorfiúnak, melyet már előre elkészítettek. A vesszőt a gazdasszony megőrizte, és tavasszal azzal hajtotta ki a csordába az állatokat. Azt gondolta, hogy a karácsonyi vesszőnek olyan ereje van, hogy megóvja az állatokat a rühességtől, a himlőtől és a többi betegségtől.

Amíg a hívek az éjféli misén voltak, ők végigdudálták és pattogtatták ostoraikat az utcán, így jelezték Jézus születését.

Galambos Sándorné Csuka Margit sz. 1924

KÁNTÁLÁS

Karácsony előtti este (szent este) az volt a szokás, hogy lányok, fiúk eljártak házakhoz és karácsonyi énekeket énekeltek. Először kint, majd beljebb hívták őket.

A háziak almával, dióval, süteménnyel kínálták a kántálókat.

Legtöbbször ezt énekeltek:

- Krisztus Urunknak áldott születésén...

Török Istvánné Galambos Erzsébet sz. 1943

KÁNTÁLÓ

– Szabad-e kísértetni a szadai kántálóknak?

1. Krisztus Urunknak áldott szüle-té-sen,

angyali ver-set mondjunk szent ünnepein,

mely Betlehem-nek meze-jé-ben régen, zengett e-képpen.

2. Óh, örök Isten, dicső Szentháromság,
szálljon mireánk mennyei vigasság,
távozzék tőlünk mindenféle gazság,
legyen vidámság!

Beszélő:

Békesség, boldogság, bor, búza, gazdagság házatokat ríjtsa,
Ellenségtől, gyűlöletsz, gazneptől marhátoakat megtartsa!

Mint nagy-mély ömvényből riz buzog mely ekese,
Istennek áldása, megszapontása legyen ily bőőségese,
marhátoak seregén, házatok cselidjén!

Mind: Szivemből kívánom!

Völgy István
gyűjtése

BETLEHEM KIS FALUSKÁBAN

1. Betle- hem kis falus- ka'- ban

kará- csomkor éjfel- táj - ban

Fil- is-ten ember lett

mint kisgyermek szüle- tett.

2. Őt neveztek jézuskának
édessanyját Máriának,
ki pólyába takarta
befektette jászolba.

Huszárné Benyószky
Ilona sz.: 1946

BETLEHEMNEK PUSZTÁJÁBAN

1. Betle- hemnek pusztá- jában, pásztorok vigyázásában

nagy öröm hir- dette- tik.

ment a lámák pajta- já- ban, ökör számár járszolában

Krisztus Jé- zus szüle - tett.

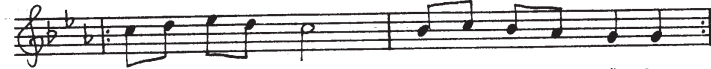
2. Ó, szent József mit gondoltál,
hogy istállót választottál
ama puszta térségben.
Szállj le hozzánk Máriával
született kis Jézuskával
lakjatok mi szívünkben.

Szabó Györgyné
Romacsek Rozália
sz. : 1907

CSORDAPÁSZTOROK

1. Csordapász-to-rok , midőn Betle- hembe

csordát ő-riz-nek ej-jel a me-ző-be .

2. Siker a gyulai, jövének melléjük
nagy féltékenyel, belik meg ő szivők.
3. Örömet mondok, nagy örömet nektek,
mert ma született a Ti üdvösségetek.
4. Menjétek el csak, gyorsan a várostól
Ott találjátok Jézust a jászolban.

Mihályi Szenté
Gombai Margit
sz.: 1926.

MENNYBŐL ALÁSZÁLLOTT

1. Mennyből alászá- lott, mennyből alá- szállott Ur angyala
jo- a- chim lányának, szép Szűz Mári-ának e- képp szóla
ti- drözlegy áldott légy, ó Má- ri- a!
tíge- det Anyjának, választott magának Isten fia.

2. | Engem azért küldött: | követségre
Isten, hogy megmondjam, és tudtokra adjam
Nézzetbe
az Ő akaratát, melyet végzett
mert téged mindennél, a többi szűzeknél
jobban szeret.

Szabó Györgyné
Romancsek Rozália
sz.: 1907

NAGY KARÁCSONY

1. Nagy kará-csony éjsza-ka-ján
Ji-zus születése napján

ö-rül je-tek, övend-jetek

a kis Ji-zust dicsér-je-tek.

2. Nincs a Jézusnak subája,
sem sarkantyús szimácskája,
hogy elveszett baránykája,
hogy is lenne subácskája.

Szabó Györgyné
Romacsek Rozália
sz. : 1907

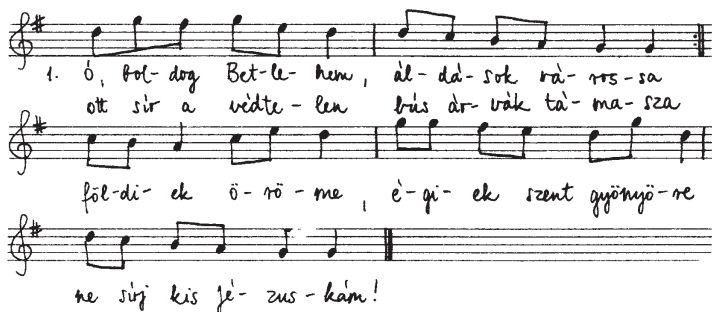
NE FÉLJETEK PÁSZTOROK

Ne fél-je-tek pászto-rok, pászto-rok, ö-rö-met hirde-lek
mert ma néktek szüle-lett, ki meg-jö-ven-dölte-tett
egy szűz-nek mé-hé-lői, szű-zek szült mé-si-lői
meg-ról-tó Is-ten-tek, alle - alle - lu-ja.

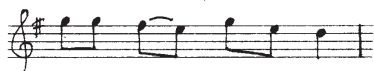
2. Hogyha pedig |: e csodát :| látni akartátok
Betlehembe menjétek, és ez létsen jeletek
fogtok ott jászolyba takarva pólýába
kisdédet találni, alle alleluia.

Romacsek János
74 éves
Machia 1952
Magyar Népzene Tóra
jeles napok

Ó, BOLDOG BETLEHEM

1. Ó, Bol-dog Bet-le-hem, ál-da-sok rá-rs-sa
ott sír a védte-len bús ár-vák ta-ma-sza
föl-di-ek ö-rö-me, é-gi-ek szent gyöngyö-re
ne síj kis Je-zus-kám!

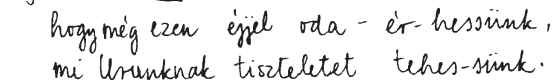
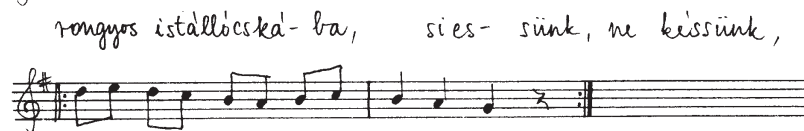
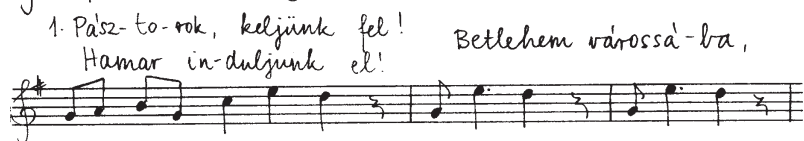
2. Még a víz-fer-ge-teg nem zúg fejed felett
ölelő szeretet dajkál, enyeg veled
védnek az angyalok, őst állnak a pásztorok
ne síj kis Jézuskám.

3. Nem jüdás az, ki most csókokkal elborít
Szízyad az, ki most há keblére szorít
nyugatnak karjai, befödöznek szárnyai, ne síj...

4. Én is lerokadok járszoltónod előtt
szánd meg a vándorlót, kérlek, ne üzd el őt
lúneim már nagyok, de irgalmad még nagyobb
ne síj...

Szabó Györgyné
Romacsek Rozália
sz. : 1907

PÁSZTOROK, KELJÜNK FEL

2. Angyalok hirdették, Messiás születik
itt van jele fényének, helye születésének
pajtában, pólýába
be vagyon ő takarva posztócskába
áldott gyermek served már kis korában.

Szabó Györgyné
Romacsok Rozália
sz.: 1907

SÍR AZ ISTEN BÁRÁNYA

Sír az Is-ten bá-rá-nya, van-e ki őt saj-nál-ja
Bí-ne-in-ke-t sírat-ja, Szüza-nya így ringat-ja
áj-áj-áj je-zus alud-jál!
je-zus alud-jál!

2. Szálljon rád édes álom

zokogó kis bárányom

én születtem, teremtem

álmodoz a jövőndön

ó, ó, ó! : sorsod szánandó : |

Romacek János

74 éves

Magyar Népzene Társaság

feles napok

Mathia 1952

TANÍTÓ, TILTÓ, REJTŐ-KERESŐ, BECSAPÓS MONDÓKÁK ÉS JÁTÉKOK

Elment vadászni...

A hüvelykujjra mondtuk, hogy elment vadászni és sorba tovább.
A „kis huncut”-ra megcsiklandoztuk a kisbabát.

Elment vadászni, meglőtte, hazavitte, megsütötte,
Ez a kis huncut meg mind megette.

Ez olyan kisbabanyugtató, a szülők ránk hagyták, muszáj volt vele valamit csinálni.

Itt az oltár...

Inkább a katolikus családokban mondták és mutatták a kisgyerek arcán.

Itt az oltár, itt a két gyertya,
Itt a két vánkus, itt gyün ki pap. Cililing.

Az oltár a teljes arc, azon gyertya a szem, a vánkus a baba arca, a száján gyün ki a pap,
megrángattuk az orrát a „cililing”-re.

Pont, pont...

Fogtuk a gyerek kezét, tettünk bele ceruzát és ahogy mondtuk, úgy rajzoltuk.

Pont, pont, vesszőcske, készen van a fejecske,
Rövid nyaka, nagy pocakja, készen van a török basa.

Örült a gyerek, hogy ő már tud rajzolni török basát.

Min állsz..?

Egymás mellé álltunk, egyikünk kérdezte:

Min állsz? Cserépen.
Min lebegsz? Levélen.
Nézz az égre, köpj a földre,
Hármat fordulj, de ne nevedd!

A fiúk körbeálltak minket és amikor fordultunk, megnevettettek. Akkor újra kellett játszani, ameddig nem tudtunk komolyak maradni.

Szem, szem gyűrű...

Kiküldtünk egy cicát, amíg mi bent eldugtuk a gyűrűt.

| | | | | | | |
sz l sz m sz l sz m

Szem-szem gyű-rű, ful-lánk gyű-rű,

| | | | | | | |
sz l sz m sz l sz m

Ná-lad van az e-züst gyű-rű,

| | | | | | | |
sz sz sz sz sz sz sz sz d

Itt cső-rög, itt bö-rög, itt add ki!

Ekkor rá kellett valaki kezére mutatni a cicának. Ha nem találta el, akkor ő maradt a cica, addig míg meg nem lelte.

Persze, ha már sokáig nem találta, akkor megrúgtuk a lábát, ott, ahol a gyűrű volt.

Húzd meg, ereszd meg!

Fogtunk egy nagy abroszt, körülültük. Az egyikünk mondta gyorsan, hogy ne tudjunk gondolkodni, mit kell csinálni, mert mindig az ellenkezőjét kellett csinálni annak, amit mondott. Ha azt mondta: „Húzd meg!”, akkor nekünk eresztenünk kellett, fordítva is így.

Aki tévesztett, zálogot adott. Jaj, a zálogkiváltás nagyon kegyetlen volt. Oda kellett adni a főköntösöt, blúzunkat, blúzunkat, fejkendőket. Volt úgy, hogy teljesen levetkőzöttünk, csak akkor kaptuk vissza, ha mindenféle marhaságot megcsináltunk: jött az úton egy fiú, oda kellett menni, megpuszilni, vagy mondani neki, „Bolond vagyok!”. Ő meg nem tudta, hogy mi bajunk.

CSÚFOLÓK:

Szebb a páva...

Amikor valamelyikünk mérges volt, akkor ezzel még jobban bősztettük.

Szebb a páva, mint a pulyka,
Mert a pulyka rongyos, csúnya, rút, rút, rút!

Első osztály...

Mentünk hazafelé az iskolából és mondogattuk egymásnak.

Első osztály i, i, i.
Második osztály bicikli,
Harmadik osztály pipaszár,

Negyedik osztály nagyszamár,
Ötödik osztály sültkrumpli,
Hatodik osztály megeszti.

Persze, repültek hozzánk a táskák, szaladtunk, ahogy bírtunk.

Julcsa...Sándor...János...

Ha valamelyikünket mérgecsinálni akartuk, mert megharagudtunk rájuk, ezeket mondtuk.

Julcsa! Mért vagy olyan furcsa?
Sándor! Kenyérhajon táncol!
János! Mért vagy olyan álmos?

De menekülni kellett ám, hogy valami hozzánk ne röpjön.

Petrák János
HÓESÉSBEN

Essél, essél, fehér hó,
Légy jó puha takaró,
Meleg dunyha kicsi vetéseken,
Fehér szegély magas kéményeken,
Zsír a csilingelő szánok alatt,
Labda, hogy kacagva eldobjanak,
Légy pelyhes virág alvó ágakon,
Szép fehér cserép apró házakon,
Tükör, hogy a sápadt napsugárkák
Magukat benned csillogni lássák,
Légy világosság sötét éjszakákban,
Szűzi fehérség fekete világban!

KI MIT AKAR

A fáradt pihenni akar,
A beteg gyógyulni akar,
Az éhezõ enni akar,
A szomjazó inni akar,
A gyermek játszani akar,
Az ifjú szerelmet akar,
A versenyzõ gyõzni akar,
A fogoly szabadulni akar,
A tolvaj lopni akar,
A szorgalmas dolgozni akar,

A gonoszság háborút akar,
A józan ész békét akar,
S benne az ember élni,
Szeretni s alkotni akar.

HAJNALI DÜHÖNGŐ

A szél rossz helyeken
Forgott az éjszaka,
Már megint berúgva,
Dühöngve tért haza.

Vad hangon nótázott,
Rázott fát, ablakot,
Majd néha meg-megállt,
S mormogva hallgatott.

És mikor látta, hogy
Nem gyújtunk világot,
Dühében ajtókat,
Kapukat kivágott.

Nagy hosszú kabátja
Suhogott utána,
A szomszéd háztetőt
Majd félig lehányta.

1

2

3

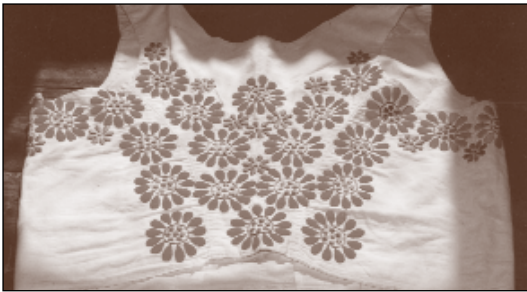
4

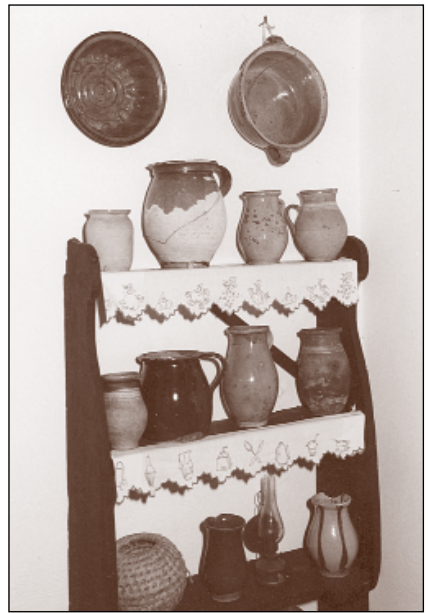
5

6

7

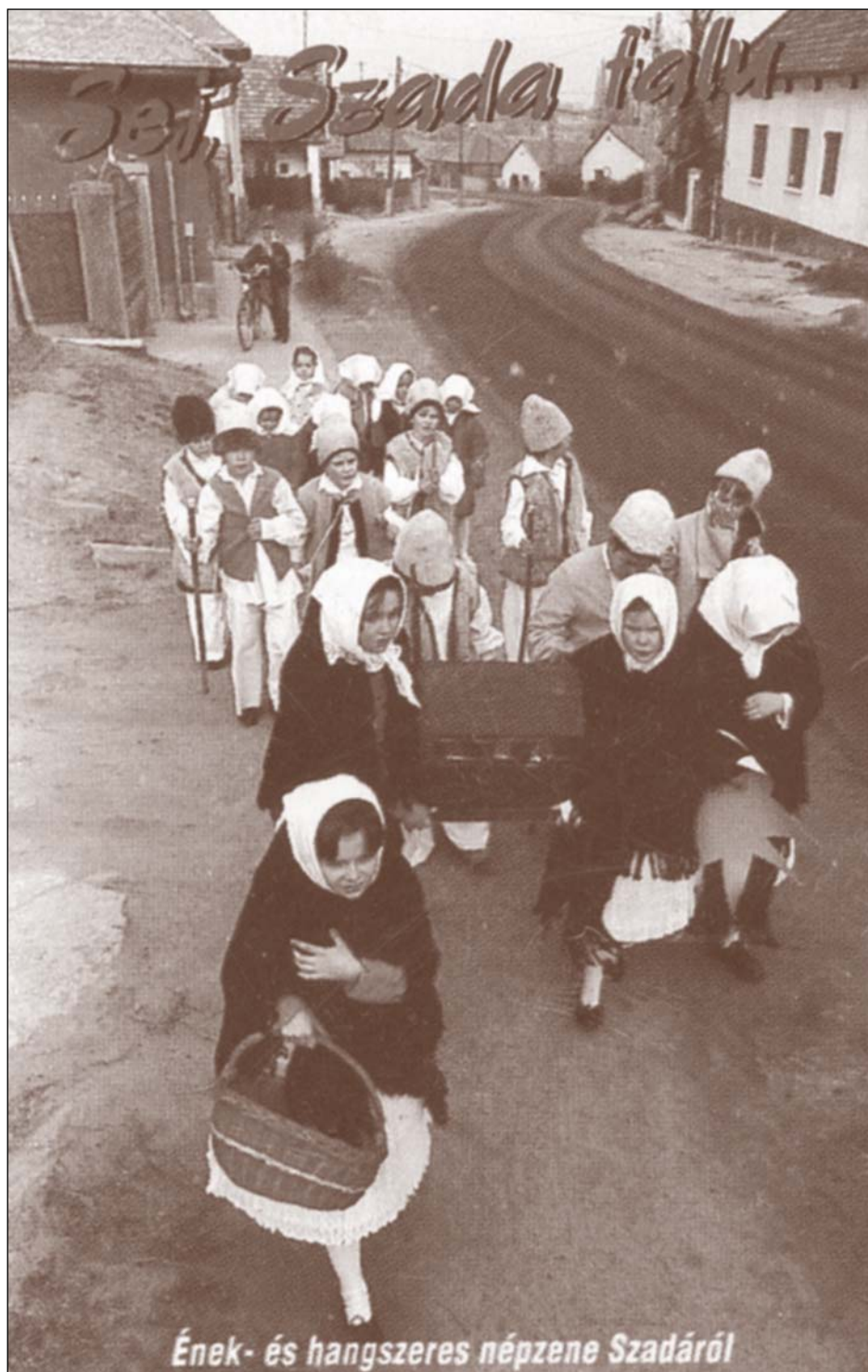
8

9

10

12

13

14

7

9

A faluról

HELYTÖRTÉNETI EMLÉKEK

Nagyapám 1890-ben vette meg a falu utolsó házát, mely a Veresegyházra menő út bal oldalán állt. Öreg, nádfedeles. A döngölt falakat szigetelés nélkül emelték, le kellett bontania és újat építenie. Nem messze tőlünk még láttam a táblát:

„Pest – Pilis, Solt – Kiskun vármegye határa”, mellette:
„Szada község határa”.

Az Árpád úttól Mogyoród felé haladva, balról közföldek voltak. Első a Jegyző-föld, kb. 40 kh, ebből az Árpád úttal átellenben állt a lőtérrel is rendelkező Levente tér, kb. 3 kh. A Jegyző-föld után a római katolikus papé és a kántoré. Mellette a református papé, kántoré. A jegyzői, papi és kántori földek összesen 150 kh-at tettek ki. Egy a község tulajdonát képezte, kb. 120 hold. A 20-as, 30-as évek elején bérbe, árendába adták annak, aki kérte, felparcellázták. Ezek lettek az Árenda-földek.

Szőlővel és gyümölcsfával ültették be. Szépen termettek, aranyat értek. Ezért nevezte a nép ezt a részt Arany-hegynek.

A Nagy-Tabán: a mai Petőfi utca és környéke, mert ott többen laktak, mint a Kis-Tabánban: a mai Jókai utcán és környékén.

A Csatár: a Várdomb alatt húzódik. Valamikor, szántás közben találtak itt harci eszközöket, a Várdombon pedig állt egy Földvár. Azt mondják, titkos alagút vezetett a Petőfi utca, Stoppék-féle házhoz.

A Haleszban Csilléri nevezetű pap volt a tulajdonos. Egyik évben nem akart beállni a szőlőtermés. Kérdezték az emberek:

– Tiszteletes Úr! Lesz itt szőlő?

– Ha lesz, lesz, ha nem lesz, nem lesz! – válaszolta az úr.

A Néger-földek tulajdonosa egy Néger vezetéknevű uraság, ott lakott, ahol Szabó Györgyné, Rozi néni élt, a Dózsa Gy. u. 92.-ben. A birtok majorja a mai Gorkij utcában állt, az Oroszi család lakja. A földterület folytatása a Löwy családe, akinek származásáról, Zsidó-földeknek nevezték el.

A falu Gödöllő felőli részét Dobogónak hívják, állítólag itt állt a Dobogó-halom. Mások szerint fölfelé menet az ember és az állat dobogva lépked, később ezen a gyepez helyen tartották a táncmultságokat és ettől dobogott a határ.

Veresegyház felőli részét pedig a szépen díszlő, magasra növvő diófák miatt Diósvégnek keresztelték. A Kertalja utcában, Pálinkás József kertjében még mindig látható néhány fa.

A KENYERETLEN KIS SZADÁTÓL A GYÜMÖLCSTERMŐ SZADÁIG

Pest Megyei Hírlap 1976

Megőrzött hagyományok

A nézőtérén ott ülnek a budapesti III. éves néprajz szakos hallgatók és mi, tanáraik is. Régi „hagyományunk”, hogy elsősorban a Pest megyei, sőt főváros közeli falvakat járjuk, így az utóbbi években Alsónémedit és Ócsát, most pedig Szadára került a sor. Egy hétig gyűjtjük itt, ki-ki a maga témáját, de együttesen igyekszünk a falu életéről minél többet megtudni.

Bár mese és ballada nincs a faluban, illetve már csak nyomokban van, a régi stílusú népdalok helyett is újakat énekelnek, sőt legjobban a népies műdalokat kedvelik, az ünnepi szokások is meggyérültek, mégsem fáradtságos a gyűjtés, olyan szívesek az emberek: készséggel elmondanak mindent. Mennyivel könnyebb ma néprajzi kutatást folytatni, mint a múltban. A néprajz, a népművészet divathulláma ide is elért, ebben a rádió és a televízió műsorai is sokat segítettek. A szorgalmasabb énekesek önként összeírják dalaik kezdősorait, a vőfélyek pedig átadják kéziratos könyvüket, sőt az idős Molnár Istvánt arra is sikerült rávennem, hogy a saját és a faluja életét papírra vesse. Kapott egy nagy füzetet, azonnal meg is kezdte a munkát. Amikor néhány hét múlva újra fölkerestem, már jól előrehaladt, és rendkívül szívesen, érdekesen foglalta össze élete fontosabb eseményeit.

De van itt népi költő is: a 43 éves Petrák János, aki verseivel szórakoztat: témái országosak és helyi kérdések, egyéni történetek, gondolatok. Külön verset ígért a faluról. Egyik hallgatóm pedig rávett egy verselgető asszonyt, Oroszi Istvánnét, hogy ő meg szedje rímbe a saját életét. Majd meglátjuk, mi lesz belőle.

Párhuzamos lakodalom

Az írásbeliség tehát mindjobban előrenyomult, nagyrészt át is veszi a szóbeliség helyét. De másféle változás is van: nagy a népmozgás, legalább félezren (!) járnak Gödöllőre és a fővárosba ipari munkára, mert helyben csak egy kis gyümölcs- és zöldségcsomagoló üzem van. Gyakori a falvak lakói között összeházasodás is. Épp egyhetes itt-tartózkodásunk végén történt, hogy egy gödöllői menyasszony került ide: életkedvére és táncszeretetére jellemző, hogy Szadán és Gödöllőn a táncot a menyasszony is eljáarta. Különben egyszerre zajlott két lakodalom is: mindkettő hétországra szóló és szenvedélyes volt. Felelevenültek a régi szokások: a menyasszony-búcsúztató gertyástánc, a házasfeleket kifigurázó álvőlegény és álmenyasszony álarcos alakoskodásai,

melynek végén talicskán tolták ki őket az utcára: és nem utolsósorban a menyasszonytánc. Egy-egy ilyen alkalommal annyi pénz összegyűl, hogy rendszerint még a leg-pazarlóbb lakodalmak költségei is megtérülnek. Bezzeg régen hónapokig, ha nem évekig nyögték ezeket a költségeket!

Valamikor kenyeretlen kis Szadának csúfolták ezt a dombok közt bujkáló valóban kicsiny, de nagy területen elszóródott községet, ma egy kissé ironikusan, mert itt a három felekezet – katolikusok, reformátusok, baptisták élnek békésen egymás mellett – hatása még érződik. Szerencsére a vallásfelekezetek között jó a kapcsolat, a fiatalok közt pedig nagy az összeházasodási kedv, tehát – képletesen szólva – az olvadás itt is megkezdődött.

A szadai lakosság törzse a török hódoltság pusztításait erdőkben, dombok hajlataiban rejtőzködve vészelte át. Nem volt aztán sem könnyű az életük: az egész határ mindössze 1400 hektárra terjedt, az is zömmel egyházi birtok volt. Innen is sokan jártak summás munkára.

Itthon pedig feltöltötték a mocsaras földeket: zöldséget és gyümölcsöt termelnek és régtől fogva piacoznak Pesttel. Szegény, de élelmes volt a nép, ma pedig gazdag és elégedett. Kérdés nélkül is szívesen beszélnek kedvezőre fordult sorsukról.

Kedvelt összefüggések

A századforduló évtizedeiben itt élt és festett Székely Bertalan. Emlékmúzeuma szépen helyreállítva várja a látogatókat: egyébként minden évben külön is megemlékeznek róla. Képein szadai tájak és emberek is felfedezhetőek. De a művelődési ház egyik termében közszemlére vannak téve a Gönyey Sándor néprajzi kutató által az 1930-as években készített fotók is, ki-ki boldogan fedez fel köztük ismerősöket vagy már csak ősoket.

Szadán sokáig fennmaradt a nemzetség, illetve a rokonság és a nagy család, ma is kedvelik a közös alkalmakat, összefüggéseket.

A helyi népi együttes gondoskodik a java hagyományok fenntartásáról, e munkába még a nyugdíjasokat is bevonják, sőt még a szociális otthon öregjei sem unatkozhatnak. Tőlünk is azt kívánták, hogy gyűjtéseinket majd írjuk le, adjuk át nekik, és a falu vezetői valahogy megjelentetik.

*Katona Imre
docens (ELTE)
1976*

Tanulmányok

A NÉPHAGYOMÁNYOK ÜZENETÉRŐL

„Mélységes mély a múltnak kútja” (Th. Mann)

Ez a néprajzi olvasókönyv Szada néphagyományainak gyűjteménye. Nem monográfia, nem teljes tükör. Olvasóját mégis elvezeti egy már elsüllyedt világba (vagy még tovább?).

Ez a világ a XX. század elején még viszonylag szerves egészként működött Szadán. A török világ után újra benépesült falu saját renddel, értékkel, hagyományokkal élte életét.

Gönyey Sándor néprajztudós az 1930-as évek végén bőséges adatot talált, s tett közzé erről. De még az 1970-es, 80-as években is gazdag eredménye volt a szokás-népdal-gyermekjáték illetve tárgyi gyűjtésnek. Ez tette lehetővé, hogy egyes szadai közösségek azóta is értékes helyi hagyományt mutathatnak be sokak örömére, hogy az óvodások, iskolások új és új nemzedékei tanulhatják ősök értékeit, s hogy a Tájházbuk végignézhetjük a tárgyi emlékeket.

A gyűjtésekből, máig felbukkanó emlékekből kitapintható, körüljárható a szadai hagyományos paraszttársadalom képe, a település-építkezés-gazdálkodástól a falu társadalomszerkezetéig, az ünnepekig, viseletig, a dalokig, játékokig.

A nagymértékben önellátó, mezőgazdaságból élő falu saját hagyomány-szokás-értékrendjével jelölte ki lakóinak szerepét, helyét a faluközösségben, rokonságban, családban, a munkavégzésben.

Az évszakokra felfűzött időben, az emberélet fordulóin mindenki tudta, minek van itt az ideje, s hogyan kell az adott helyzetben viselkednie, cselekednie.

Nem volt ez könnyű élet, de megvolt a méltósága, biztonsága, kiszámíthatósága. (Példaként gondoljunk arra, hogy ma öltözködésünket a divat és saját ízlésünk szerint alakítjuk. Nem így volt ez a hagyományos faluban.) A viseletnek – főként az ünnepi öltözetnek – szigorú rendje volt. Az életkorhoz, családi állapothoz, az adott ünnephez rendelte a hagyomány, ezenkívül arról is jelt adott az öltözék, hogy viselője szadai.

Ennek a hagyománynak azonban van egy rejtett vonulata is, a hagyományos kultúra jelképvilága.

A jelkép az emberi kultúra egyik sajátos alapterméke, ismereteink szerint mindenkor, minden emberi közösségben jelen voltak a kultúrának olyan elemei, melyek jelentése önmagán túlmutatott, olyan egyéb jelentéseket tartalmazott, melyek segítettek, egyszerűsítették a közösségen belüli kommunikációt. A szakrális, a racionális, a szociális szféráról való közös tudás bonyolult összefüggéseit egy-egy viszonylag egyszerű tárgyban, jelenségben, ábrában jelenítették meg.

Így van az ma is. Mindnyájan nagyon sok jelképet ismerünk, használunk. Egy nemzet jelképe a himnusz, a zászló, az ország címere. A pálmaág, a galamb a béke

szimbóluma. A jegygyűrű a házasságot, a menyasszony fehér ruhája az ártatlanságot jelképezi.

Temetőben járva, ha egy síremléken keresztet vagy kelyhet látunk, tudjuk, hogy katolikus vagy református ember nyugszik ott. Jómódot jelképeznek a divatos negyedbe épült, jóval a használati értéket felülmúló méretű házak, drága autók, nehéz aranyékszerek. A fiatalok gyakran jelképesnek mondható hajviselettel, öltözködéssel, zenével, beszédmóddal jelzik nemzedéki különállásukat.

Vannak általánosan ismert jelképek, ám olyanok is, melyek jelentése mára már elhomályosult, az idő folyamán kiürült. A szokás még őrzi ezeket, de eredeti funkciójuk már nem világos, legfeljebb esztétikai minőségüket érzékeljük. Mások jelentése az idők folyamán bővült, módosult, új jelentésekkel gazdagodott.

A jelképek eredetét, használatát, az egyes kultúrákban betöltött szerepét sokan kutatták-kutatják. Az érdeklődő bőséges irodalomban tájékozódhat.

A néphagyomány, a népművészet különösen gazdag jelképekben. Közöttük vannak olyanok, melyek valamennyi emberi kultúra legősibb jelképkincséhez tartoznak, például az életadó Naphoz, a folyamatot, megtisztulást jelentő vízhez kötődő szimbólumok. Vannak a honfoglalás előtti magyarságtól öröklöttek, mint az ősi világmépre utaló égigérő fa, majd a kereszténység roppant gazdag, a jóval korábbi szimbólumokból is táplálkozó jelképrendszere bővítette ezt a bonyolult, ám a közösség által mégis jól használható szellemi eszköztárat.

A szadai néphagyomány jelképtára is roppant gazdag, sokforrású, szerteágazó. Példaként néhányról essék itt szó.

Gondoljuk végig a házasságkötés, a lakodalom egyes mozzanatait, s egyes elemek jelképes jelentését. Egy-egy lakodalomban sokadalom gyűlik össze. Hagyományos, hogy hol gyülekezik, merre vonul, mit tesz a násznép. Nem egyszerűen örömről, vigasságról van szó, hanem arról, hogy a tágabb közösség számára is fontos esemény, amikor új család keletkezik, erősítve-folytatva az egész közösség életét, biztosítva fennmaradását.

Falun nem túl régi hagyomány, ám ősi jelkép a jegygyűrű váltása, viselése. Kör alakja a végtelenre, örökkévalóságra utal, zártsága a kapcsolódásra, kötődésre. Az arany pedig ősidők óta az örökkévalóságot, szentséget, méltóságot jelképezi. (Amikor Zorán azt éneklé, hogy „Apám hitte a gyűrű aranyát”, ez nyilván nem arról szól, hogy édesapja bizonyos volt abban, hogy a gyűrű valódi aranyból készült, hanem, hogy a házasságot egész életre szóló, szent kapcsolatként élte meg.) A jegygyűrűt a gyűrűs-ujjunkon hordjuk. Ezt az ujjat eredetileg „neveletlen” ujjnak mondták, s mágikus bajelhárító képességet tulajdonítottak neki. Fontos kelléke a házasságkötésnek a koszorú, mely a kiváltságtottság, az Istennek szenteltség jelképe volt már a sumér, egyiptomi, görög kultúra emlékei között, s a Biblia is az Istennek szentelt élet díjaként említi. A menyasszonyi koszorúban szintén felfedezhetjük ezt a motívumot, hiszen a házasság szentségébe lép a leendő asszony. A hagyományos menyasszonyi koszorú mirtuszvirágból készült, a mirtusz a tisztaságot, a tiszta szerelmet jelentette. Erre a tiszta szerelemre való emlékezést őrizték üvegfalú dobozban a szoba falán elhelyezett menyasszonyi koszorúk a szadai házban. A mai menyasszonyi viseletben általánosan használt fátyolon kívül a kendő szintén igen fontos szerepet játszott már a kézfogótól a házasságkötésig a szadai hagyományban. A fátyol, a kendő a különböző kultúrákban valamilyen elrejtettségre, titokra utalt, egyben védelmet, rontáselhárítást is jelentett.

A jegykendőt kézfogó alkalmából kapta a vőlegény annak jeléül, hogy ezzel a menyasszony mintegy rábízta leányságát, megelőlegezte, hogy jogot formáljon rá. Ez a jog vált valóra akkor, amikor a koszorú lekerült a menyasszonyról, s megtörtént a fiatalasszony kendővel való „felkontyolása”. Bekötötték a fejét. Így mondják ma is, amikor arról szólnak, hogy a leány férjhez ment.

Fontos eleme a lakodalomnak a rozmaring és az alma. Rozmaringot tűznek ki a lakodalmas vendégek, rozmaringos almát kapnak a násznagyok, rozmaringgal díszített almát tűznek a vőfélybotra. A rozmaring a magyar néphitben a lányok tisztaságának jelképe. A gyümölcsök közül az alma hordozza a legtöbb áttételes jelentést. A bibliai bűnbeesés jelképe, a tiltott tudásé, áttételesen a tiltott szerelem megismeréséé. De szerepel a görög mitológiában (Párizs almája), a germán mítoszban az istenek almának köszönhetik a halhatatlanságukat. De jelképezi az alma az egészséget, a teljességet is. A magyar néphagyományból ismerünk olyan szokást, hogy a leány választottjának almát küldött, s a lány szándékát onnan tudta meg, hogy az félbevágva vagy egészben küldi neki vissza. Ha fél almát kapott, abból értette, hogy elfogadják udvarlását.

A rozmaringgal díszített alma a lakodalmakban tehát összetett, ősi háttérű jelkép-együttes. Szól a menyasszony tisztaságáról, a testi szerelem megismerésének szándékáról, az ifjú pár elkövetkező egységéről, az új házasság teljességéről.

A szadai lakodalom híres szép szokása a gyertyástánc. Leírását olvashatjuk ebben a kötetben. Voltaképpen a közösség házasságkötési szertartásának befejezése, a menyasszony végső búcsúja a leányélettől.

Szereplői között vannak a nyoszolyólányok, a további leánypajtások, akiknek köréből a menyasszony most végleg kiszakad, s akik ünnepélyesen elbocsátják maguk közül. Szereplője a vőfély, az egész lakodalom szertartásmestere, az egyes mozzanatok összefogója, a hagyományok fő felelőse, közvetítője, narrátora. Jobbjára veszi a menyasszonyt, bal kezében ujjai között négy gyertya ég. Nem biztos, hogy a szokásos udvariasság diktálja ezt az elrendezést, hiszen nem könnyű a négy gyertyát egyenesen megtartani, hát még az általában ügyetlenebb bal kezében. Lehetséges, hogy valami másról van itt szó. (Azt, a ma már udvariasságot kifejező szokást, hogy a férfi jobb oldalán kíséri a nőt, abból az időből származtatják, amikor a kardot viselő férfi fegyverét bal oldalán viselte, s ez nehezítette a mellette járást.) A vőfély bal kezében égő gyertyák a menyasszonyról szólnak, s elképzelhető, hogy ez visszaül arra a legősibb időkből fennmaradt számos jelre, mely szerint a bal oldal (a bal kéz) a női oldal.

A gyertya, az önmaga elégetésével fényt adó gyertya az egyik leggazdagabb jelképhordozója az európai kultúrának. Gondoljunk a katolikus templom oltárán égő gyertyák sokféle jelentésére, vagy akár a mai ember gyertyakultuszára a születésnap vagy karácsonyi gyertyáktól a halottak napján a temetőben fellobbanó imbolygó lánggocskákig. A magyar eredetmonda csodafiú szarvasának ezer ágabogán ezer gyertya „gyújtatlan gyullad, oltatlan aluszik”. Jelképe a gyertya a világosságnak, életnek, érvényes fogadalomnak, léleknek, áldozatosságnak, és hordoz erotikus jelentést is.

A szadai elbeszélés szerint mire utal a menyasszonytánc gyertyája?

Az első a menyasszony tisztaságára, a második a vőlegény hűségére, a harmadik a hosszú közös életre, a negyedik a bőséges gyermekáldásra. Vagyis a hagyományos szadai közösség az emberiség legősibb jelképeivel fejezte ki kívánságait szépséges lakodalmi szertartásával, s így bocsátotta útjára a házasulandókat.

A mai szadai lakodalom a régi szokásoknak bizonyos elemeit megtartotta, ám ezek eredeti jelentése elhomályosult. A házasságkötés komoly, érvényes része a polgári és egyházi ceremónia keretében történik, emellett fontos szerepe van a fiatal párnak a hagyomány szerint szabályozott megajándékozását szolgáló menyasszonytáncnak, ezenkívül mulatságról, örömről van szó. Ha végig gondoljuk a hagyományos lakodalom mozzanatait, láthatjuk, hogy ezek árnyalt jelentésű, jól felépített szertartás-sá álltak össze, ez a szertartás kifejezett mindent, amit a közösség fontosnak tartott a család alapításával kapcsolatban, s mellyel (párhuzamosan a hivatalos szertartással) saját rendje szerint a falu mintegy „összeadta” a fiatalokat.

Az itt felsoroltakon kívül is tartalmaz még a lakodalom sok jelképes jelentést hordozó elemet. Kötetre rúgna az egyéb szokások vagy a népdalok, a díszítőművészet jelképeinek kibontása. Ám ez a néhány példa elegendő talán ahhoz, hogy elgondoljuk: mint a cseppben a tenger, úgy van jelen egy kis közösség kultúrájában az egész emberiség kultúrája, akár a múlt végtelenbe vesző homályától. Még akkor is, ha ezt sem látjuk másként, mint „tükör által, homályosan”.

Novák Lászlóné

Ajánlott irodalom:

Jankovics Marcell, Hoppál Mihály, Nagy András, Szemadám György: Jelképtár., Helikon Kiadó, – 1990.

NÉHÁNY SZADAI NYELVJÁRÁSI JELENSÉG AZ EZREDFORDULÓN

Szada a nyelvjárás-kutatási szakirodalmak tanúsága szerint a déli palóc nyelvjárástípushoz tartozik. Imre Samu *A magyar nyelvjárások atlasza* (Bp., Akadémiai Kiadó 1968–1977) anyaga alapján végzett kutatásaira támaszkodva a déli palóc nyelvjárástípus területét Pest megye északi, Nógrád megye déli és Heves megye délnyugati részében határozza meg (vö. Imre, 355). (TÉRKÉP: I. S.: 333. 1.) 1. MELLÉKLET A mellékelt térképről megállapítható, hogy Kisnémedi (E–9. kutatópont), Hort (J–6. kp.), Hévizgyörk (J–13. kp.) és Tóalmás (J–14. kp.) települések a déli palóchoz sorolandók.

Juhász Dezső az újabb vizsgálatokat figyelembe véve a palóc régió déli tömbjében megkülönböztet déli palóc, valamint Eger vidéki nyelvjáráscsoportot (in: Magyar dialektológia; szerk. Kiss Jenő, Osiris Kiadó, Budapest 2001; 5. Melléklet). A térképmelléklet szerint Szada egyértelműen a déli csoportba tartozik. (TÉRKÉP) 2. MELLÉKLET

A továbbiakban az idősebbekkel készített újabb hangfelvételek és a más korosztálybeliektől is kikérdezett kérdőív adatai alapján veszem sorra a szadai nyelvhasználat legjellemzőbb hangtani és alaktani sajátosságait. Olykor a hangtani és az alaktani jelenségeket igen nehéz elhatárolni egymástól, ugyanis a szótőben lejátszódó hangtani változások nemegyszer alaktaninak is tekinthetők, s fordítva: a toldalékokban végbemenő változások egyben hangtaniaknak is fölfoghatók. A leírt hangtani és alaktani jelenségekre adott példákat nyelvjárási lejegyzéssel közlöm.

Hangtani jelenségek

1. Szada nyelvjárása már erősen átmeneti jellegű, hiszen több dunántúli és déli típusú sajátosságot is tartalmaz, s meghatározó a főváros közelsége is.

2. Az *i*-zés ma is jellemző a faluban egyrészt a birtokos személyjel *-e*, *-je* változataként toldalék előtt: *felén ~ felin*, *idejére ~ idejire*, *kezébe ~ kezibe*, másrészt pedig *é*, valamint *ë* helyén: *csépel ~ csipel*, *kötén ~ kötín*, *szegény ~ szegíny*; *főcsipërëttünk ~ főcsipërëttünk*.

3. Az *ö*-zés ingadozást mutat. A *kell* igében és múlt idejű alakjában még erősen él: *köll*, *köllött*. Az *l* előtti *ö*-zés is alig fordul elő: *bíbel ~ bíböl*. Néha hangsúlyos helyzetben is érvényesül ez a jelenség: *söpor*, *söprő*.

4. Az *ly nem* önálló hang. Általános a *j* ejtése a helyén: *helyez*, *pendej*. Az *l* palatális ejtése néhány szóban még utal az egykori *ly*-re: *gerebl'e*, *nyoszol'a*, *ol'an*, *sarogl'a*.

5. Az *ol*, *el*, *öl*, *ül* hangkapcsolatból az *l* pótlónyúlásos kiesése gyakori: *volna ~ vóna*, *elvallat ~ ëvállat*, *sparhelt ~ sparhëlt*, *pörkölt ~ pörköt*, *nélkül ~ nékű*, *örültünk ~ örütünk*. Az *-l* képző, valamint az *-l* igei személyrag viszont általában megmarad: *lehegyel 'a szőlőhajtás hegyét letöri'*, *nézel*.

6. Általános a *-t* tárgyrag és a *-k* többesjel előtt a középzárt tővéghangzó: *kazalokot, lábukot, lovakot, minkét ökök*.

7. Az *ó, ő, é* helyén általában nem áll kettőshangzó, tehát például nem *póysta* vagy *puosta*, *lőü* vagy *lűö*, *kéjz* vagy *kjéz*. Csak elvétve találkozunk az idősebbek beszédében egy-egy kettőshangzóval: *tarlóü, kaparékü, miérges, testviérek*.

8. Az *a* hang ajakkerekítéses, az *á* ajakréses ejtésű. Az *a* esetében még fölfedezhető az ajakréses ejtés mód: *akkor, báromfi, tákargáttá*. Az *á* kiejtése ma már megegyezik a köznyelvivel.

9. Az *e* hang ejtése zártabb a köznyelvinél, általános az *ë* használata: *ëggy, ëmbër, gyërék, mindën*.

10. Gyakori a szóvégi *s* nyúlása a melléknevek toldalékolt formáiban: *évessek, osztájossok, szabájossan*.

11. Az *l, r* és a *j* azonszótagbeli magánhangzót nyújtó hatása csak néhány szóban mutatkozik meg: *gyümölcs, örülünk; tãrt, vakãrcs; plãva*.

12. Az *ny* hang szóvégi helyzetben depalatalizálódhat: *asszony ~ asszon, bizony ~ bizon, kötény ~ kötën*.

13. Előfordul *a > o* hangváltozás: *kamra ~ komra, asztán ~ osztán*, az ellenkezője, az *o > a* váltás még ritkább: *kolbász ~ kalbász*.

14. Az *o* helyén valamivel gyakrabban jelentkezik az *u*: *ahol ~ ahun, gondolni ~ gondúni, sonka ~ sunka, vãnkos ~ vãnkus*.

Alaktani jelenségek

1. Az *-n* határozórag szóvégen rendre megnyúlik: *azonn, nyáronn, Pestenn, télenn, utánn, végënn*.

2. A *-ból, -ből* határozórag gyakran *-bú, -bű*, de előfordul *-bul, -bül* is: *abból ~ abbú ~ abbul, bálból ~ bálbú ~ bálbul, keziből ~ kezibű ~ kezibül*.

3. A *-val, -vel* rag ma általában hasonult formában él, de elvétve még hasonulás nélküli alakokkal is találkozni: *kézzel ~ kézvel*.

4. A *-kor*, valamint a *-szor, -szer, -ször*, határozóragok változata a *-kó*: *akkó, tavaszgó, valamint a -szó, -szé, -sző: hatszó, hétszé, elősző*. A *-hoz, -hez, -höz* határozóragnak korábban csak két alakváltozata élt: *ahhoz ~ ahhó, házakhoz ~ házakhó, illetve: cséphez ~ cséphő, géphez ~ géphő*.

5. A főnévi igenév *-ni* képzője a palatalizáció különböző fokozatait mutatja: *dolgozni ~ dolgozn'i ~ dolgoznyi, gyomláni ~ gyomlán'i ~ gyomlányi, ültetni ~ ültetn'i ~ ültetnyi*.

6. A *-va -ve* határozói igenévképző *v*-je néhány szóban még teljesen hasonul az ige tővégi mássalhangzójához: *be vótak kerítve ~ be vótak kerítte, rakva ~ rakka, sebësëdve ~ sebësëdde*.

Szókincsvizsgálat

A településen aktív indirekt módszerrel végeztem gyűjtést. A 113 tételt tartalmazó kérdőív összeállításához figyelembe vettem a Szadáról megjelent néprajzi kiadványokat, valamint a nyelvatlasz anyagát. Arra a kérdésre kerestem választ, hogy a korábbi anyagokból a faluközösség életére legjellemzőbb fogalmak közül melyeknek ismerik, illetve melyeknek használják ma is a megnevezését, valamint mely fogalmaknak változott meg a neve a faluban. A kérdéseket a következő, a mindennapi életnek

megfelelő fogalomkörökbe osztottam: 1. aratás, cséplés, 2. a ház és részei, berendezései 3. konyhai eszközök, 4. rokonság, 5. ruházkodás, 6. sütés-főzés, 7. szőlőművelés, 8. egyéb. A kérdőívet a szókincsvizsgálat fejezete után közlöm.

Témakörönként csoportosítva az alábbi fogalmakat ismerik az adatközlők:

1. Aratás, cséplés: *cséplőgép, gyalogos kukorica, kaparéék, nagygereblye, pap* ('legfelső kéve'), *pelyva, rozs, takaró, tüskeborona;*

2. A ház és részei, berendezései: *ágy, elsőszoba, hátsószoba, tornác, kamra, kilincs, kivetett ágy, kötél, padlás, padlásfölgjáró, párna, párnatok, saroglya, szarufa, vályog;*

3. Konyhai eszközök: *bádóg, bögre, fazekas, kanál, kenyérlapát, szénvonó, tűzhely, zacskó;*

4. Rokonság: *anyatárs, apatárs, fiú, legény, nagyanya, nagypapa;*

5. Ruházkodás: *bécsi szoknya, berlinerkendő, bőrkötény, ellenzős sapka, gatyakorc, habos kötény, kacabajka, kapca, kötő, melles kötény, mizli, patentharisnya, pendely, pohár, pruszlik, rékli, spanglis cipő, szállongó;*

6. Sütés-főzés: *abált szalonna, bujakalács, disznósajt, forgácsfánk, forradás* [a kenyéren], *gánica, göldény, görhöny, kenyér, kockatészta, kolbász, kortyogós galuska, krumplinudli, pörkölt, reggeli, sárgája* [a tojásé], *sonka, süöttem, töltött káposzta, vakarcs, vetés* [kenyéré];

7. Szőlőművelés: *borseprű, csomoszolófa, első kapa, fasutyu, fertály, harmadik kapa, kármentő, kantarfa, kifakad a szőlő, lehegyezés, lévő, lévőfertály, pap* 'a legfelső vastag falap a borsajtóban', *sereng, sutyul, szőkéje;*

8. Egyéb: *bíbel, elrűgia az anyja, hápog, kiszakad az iskolából, kolesz, kotyog, krikog, leveri az anyját, megzárul, palozsna, sütőtök, vertyog.*

A következő fogalmakat nem ismerik az adatközlők:

1. Aratás, cséplés: *nyomórúd* (A szekér tetején a szalma és a széna leszorításához kötelet használtak.);

2. A ház és részei, berendezései: *ollófa* (A mai házépítésnél ezt a szerkezeti elemet már nem használják.), *sutyus kunyhó* (A szőlőben lévő, ritkán lakóházzá alakított épület elvesztette funkcióját.);

3. Konyhai eszközök: *kenyérdagasztó kendő* (Arra még emlékeznek az idősebbek, hogy otthon süttették a kenyeret, de emlékezetük szerint csak *kenyérruhát* használtak. Annak azonban más volt a szerepe: azzal takarták le a szakajtóban a bedagasztott kenyeret.), *seggen ülő fazék* (A tűzhely felépítésének, szerkezetének a megváltozásával a korábbi keskenyedő fenekű, kúp alakú fazekat fölváltotta a széles fenekű fazék, amelyet a tűzhely tetejére állítottak.)

4. Rokonság: –;

5. Ruházkodás: *allé nyak* (A papok reverendájának a nyakához hasonlító gallér kiveszett a használatból.); *kővasaló* (Ez a fajta vasaló már igen régen nem használatos, a *szenes vasalóra* azonban még emlékeznek.)

6. Sütés-főzés: –;

7. Szőlőművelés: *második kapa* (A szőlőt szükség szerint kapálják, de külön neve a közbülső kapálásnak nincs.);

8. Egyéb: –.

Ezt a részt összegezve megállapíthatjuk, hogy a 113 valóságos fogalomból 105-öt (92,92%) ismernek az adatközlők, 8-at (7,08%) pedig nem.

Vizsgáljuk meg most az adatokat a másik oldalról. Azt a kérdést tesszük föl, hogy hány szót ismernek a 105 fogalom megnevezésére, illetve milyen más megnevezéseket használnak az adott fogalmak jelölésére?

Témakörönként csoportosítva az egyes fogalmakra a következő – egyszerűsített nyelvjárási lejegyzéssel közölt – megnevezések és a / vonal után álló alakváltozataik fordulnak elő:

I. Aratás, cséplés:

1. **cséplőgép:** *cséplőgép, tűzszegép*; 2. **gyalogos kukorica:** *gyalokkukorica*; 3. **kaparék:** *kaparék / kápáreik*; 4. **legfelső kéve:** *pap, papkéve / pápkéve*; 5. **nagygerelye:** *nagybőgő, aratógereble / aratógerebl'e*; 6. **nyomórúd:** –; 7. **pelyva:** *pějva / péjva, péva*; 8. **rozsz:** *rozsz*; 9. **takaró:** *takaró, takarófa*; 10. **tüskeborona:** *tüskészborona, faborona, tövziszborona, vesszőborona*.

II. Ház és részei, berendezései:

1. **ágy:** *ágy*; 2. **kivetett ágy:** *kivetett ágy, nyoszója, nyoszol'aágy, nyoszójóágy*; 3. **elszobza:** *elszobza, észhász*; 4. **hátszobza:** *hátszobza, hátsóház*; 5. **tornác:** *tomác, gang, hambit, házajja*; 6. **kamra:** *kamra / komra*; 7. **kilincs:** *kilincs*; 8. **kötél:** *kötél*; 9. **ollófa:** –; 10. **padlás:** *padlás / pallás*; 11. **padrajáró:** *pallásfőjáró, feljárt, fejjáró*; 12. **párna:** *párna, vánkos / vánkus*; 13. **párnatok:** *angin, ciha*; 14. **saroglya:** *rácsos ajtó, sarogja / saragla / sarogl'a*; 15. **sutyus kunyhó:** –; 16. **szarufa:** *szarufa*; 17. **vályog:** *vályog, vájog / vál'og*.

III. Konyhaeszközök:

1. **bádog:** *bádog, plé*; 2. **bögre:** *bögre / bëgre*; 3. **fazekas:** *fazëkas*; 4. **kanál:** *kanál / kaná*; 5. **kenyérdagasztó kendő:** –; 6. **kenyérlapát:** *lapát, kenyérlapát, sütőlapát, kenyérsütő lapát, vetőlapát*; 7. **szénvonó:** *szémvonó, szëmvonó*; 8. **seggen ülő fazék:** –; 9. **tűzhely:** *pór, vaspór, sparhét / sparhelt*; 10. **zacskó:** *zacskó, stanicli / stanyicli / tanyicli / tanyiszli*.

IV. Rokonság:

1. **anyatárs:** *anyatárs, nászasszony / nászasszon*; 2. **apatárs:** *nász, nászuram*; 3. **fiú:** *fijú, gyérëk / gyérëk*; 4. **legény:** *leginy / legin, legényembër*; 5. **nagyanya:** *szüle, szülike, édesszüle, mama, nagymama, nagyí*; 6. **nagyapa:** *apóka, papa, papus, nagyapa, nagypapa*.

V. Ruházkodás: 1. **allé nyak:** –; 2. **bécsi szoknya:** *bécsi szoknya, bécsi piros*; 3. **berlinerkendő:** *beliner / belliner, belinerkendő / bellinerkendő, mellekkendő*; 4. **bőkkötény:** *bőkötín, ráncos kötín*; 5. **ellenzős sapka:** *simlides sapka, siltes sapka, micisapka*; 6. **gatyakorc:** *korc, gatyakorc*; 7. **habos kötény:** *csiszolt kötény, habos kötény*; 8. **kacabajka:** *kacamajka, bekecs*; 9. **kapca:** *kapca*; 10. **pruszlik:** *pruszlik*; 11. **kővasaló:** –; 12. **kötő:** *kötény / kötiny*; 13. **melles kötény:** *kötiny, mejjes kötény / melles kötény*; 14. **mizli:** *mizli / mízli*; 15. **patentharisnya:** *patentharisnya*; 16. **pendely:** *pendëj / pendël / pendøj / pendöl / pendő*; 17. **pohár:** *pohár*; 18. **rékli:** *rekli / rékli*; 19. **spanglis cipő:** *panglis cipő / spanglis cipő*; 20. **szállongó:** *szállingó, szállongó*.

VI. Sütés-főzés:

1. **abált szalonna:** *abátszalonna, állaszalonna, tokaszalonna / tokaszalonná;* 2. **bu-jakalács:** *bujakalács;* 3. **disznósajt:** *sajt, disznósajt, pucor, kizsgömböc;* 4. **forgácsfánk:** *herőke, forgácsfánk;* 5. **forradás [a kenyéren]:** *ragáncs;* 6. **gánica:** *ganca;* 7. **göldény:** *göldén / göldén;* 8. **görheny:** *görheny, krumpligörheny;* 9. **kenyér:** *kényér;* 10. **kockatésztá:** *kockatésztá, haluska, laska, sifli;* 11. **kolbász:** *kalbász / kolbász / kóbasz;* 12. **kortyogós galuska:** *kortyogós galuska;* 13. **krumplinudli:** *anygyalbögyölő, monyóka, núdli / nyúdlí / nyúdi;* 14. **pörkölt:** *pörkölt / pörköt;* 15. **reggeli:** *früstök, reggeli;* 16. **sárgája [a tojásé]:** *sárgája;* 17. **sonka:** *sonka / sunka;* 18. **sütöttem:** *sütöttem;* 19. **töltött káposzta:** *takart, takartos káposzta, tötöt káposzta;* 20. **vakarcs:** *vakarcs;* 21. **vetés [kenyéré]:** *bevetés.*

VII. Szőlőművelés:

1. **borseprű:** *söprű / söprő;* 2. **csomoszolófa:** *csomoszoló, döngölő, sujok;* 3. **első kapa:** *nyitás;* 4. **második kapa:** *–;* 5. **harmadik kapa:** *érés alá kapálás;* 6. **fasutyu:** *sutyu / sutyú, prés;* 7. **fertály:** *fertáj;* 8. **kármentő:** *kármentő;* 9. **kantárfa:** *ászok, ászokfa, söntéfa;* 10. **kifakad a szőlő:** *fakad, kifakad, kifakad a szőlő, mekpattan;* 11. **lehegyezés:** *hegyelés, lehegyelés;* 12. **lévő:** *lévő;* 13. **lévőfertály:** *akoló;* 14. **pap:** *nyomatékfa;* 15. **sereng:** *fatty, hónajj, sereng;* 16. **sutyul:** *sutyul / sutyú;* 17. **szőkéje:** *ajjabor csiger, kapázsbor, löre.*

VIII. Egyéb:

1. **bíbel:** *bíből;* 2. **elrűgja az anyja:** *elrűgja az anyja;* 3. **kiszakad az iskolából:** *kiszakad az iskolából;* 4. **kolesz:** *kordé / kordéj, kolesz;* 5. **kotyog:** *kodál, kotyog;* 6. **krikgog:** *krikgog;* 7. **leveri az anyját:** *leszítja;* 8. **megzäpül:** *mekzäpül;* 9. **palozsna:** *maktalan tojás, polozsna, záptojás;* 10. **retyeg:** *hápog;* 11. **sütötök:** *sütötök, sütni való tök, úritök;* 12. **vertyog:** *kotyog.*

A felsorolt adatokat áttekinthetően azt állapíthatjuk meg, hogy az ismert fogalmak között vannak olyanok, amelyek megnevezésére mindössze egyetlen, másokra azonban több, akár négy-öt lexéma (szó, szókapcsolat) is előfordul a nyelvhasználók körében, vagyis erősen eltérő a fogalmak megnevezési rendszerének tagoltsága. A teljes tagoltsági skála bemutatása helyett itt most csak a két szélső értéket mutatókra térhetek ki, nevezetesen a tagolatlanokra és az erősen tagoltakra, valamint a közepesen tagoltakra.

Tagolatlan a megnevezési rendszere azoknak a fogalmaknak, amelyek a mindennapi munka, ruházkodás, táplálkozás, építkezés stb. során a legalapvetőbb eszközöket, például anyagokat, ételeket, növényeket jelentették, illetve jelentik a faluközösség számára. Vannak ezek között a mai nyelvhasználatból kiveszőben lévők (fertály ‘hordóra való tölcser’, *gyalogos kukorica, kortyogós galuska, lévőfertály, pohár* ‘a hajviselet eleme’, *spanglis cipő, szénvonó* stb.), s vannak ma is központi szerepet betöltők (*ágy, borseprű, bögre, gánica, göldény, kármentő, kilincs, kötél, krikgog, mezzäpül, pruszlik* stb.)

Erősen tagolt a szadai nyelvhasználatban a **nagyanya** (szüle, *szülíke, édesszüle, mama, nagymama, nagyí*) és a **nagyapa** (apóka, *papa, papus, nagyapa, nagypapa*) fogalom megnevezési rendszere. Egymás mellett élnek a régi és a mai megnevezések. E két fogalom tagoltságát a kedveskedő, becéző formák használata eredményezi. Ez a sok változat tükrözi a nemzedékek közti meghitt viszonyt is.

Egy közbülső tagoltsági kategóriába, a közepesen tagoltba sorolhatjuk azokat a fogalmakat, amelyeknek a megnevezési rendszerét három-négy szó (szókapcsolat) alkotja. Az egyes elnevezések a fogalomnak más-más elemét, lényeges jegyét emelik ki:

formáját, funkcióját, színét, anyagát, készítési módját, felhasználását. Például a **tüskeborona** fogalmának a jelölésére használt megnevezések egyike általában az eszköz anyagát tartja fontosnak (faborona), a többi pedig a fa egyéb sajátosságát – amitől egyáltalán alkalmas a szerszám a boronálásra – hangsúlyozza: *tövisborona*, *tüskeborona*, *vesszőborona*. Az **abált szalonna** fogalmának az elnevezéseiből az *állaszalonna* és a *tokaszalonna* az étel eredetére utal, az *abált szalonna* pedig az étel elkészítési módjára. A példákat még sorolhatnánk tovább, de ennyiből is minden bizonnyal világos, hogy miért lehet egy adott fogalomnak több megnevezése.

A rendelkezésemre álló idő alatt inkább csak néhány szadai lakos nyelvhasználati jellegzetességeit mutathattam be, melyekből azonban óvatosan következtethetünk az elmúlt évtizedek nyelvjárási sajátosságaira. A kérdőív kérdéseire adott válaszokból, valamint a két hosszabb szövegből a nyelvhasználati tényeken túl némi képet kaphatunk a falu korábbi életéről, gazdálkodásáról, szokásairól.

Köszönetemet fejezem ki adatközlőimnek, *Tóth Istvánné Simon Erzsébetnek*, *Petrák Andrásné Bajkai Lídiának*, *Petrák Andrásnak*, *id. Galambos Jánosnak*, *Galambos Gáborné Oroszi Juliannának*, *Kiss Andrásné Tóth Zsuzsannának* és *Sándorné Galambos Ilonának* önzetlen segítségükért, megértésükért és türelmükért.

Felhasznált irodalom

Gönyey Sándor: Budapest környékének községei. 1. Szada In: Szada. Helytörténeti olvasmányok (szerk.: Cziberéné Szító Mária) – Szada, 1998

Imre Samu; A mai magyar nyelvjárások rendszere. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.

Kiss Jenő: Magyar nyelvjárástani kalauz. ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest, 2000.

Magyar dialektológia (szerkesztette Kiss Jenő) – Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

Deme László–Imre Samu: A magyar nyelvjárások atlasza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968–1977.

Sej, Szada falu (gyűjtötte és szerkesztette Cziberéné Szító Mária) – Szada, 1987

Új magyar tájszótár I–III. (szerk. B. Lőrinczy Éva). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979–92.

MELLÉKLETEK

I. Nyugat-dunántúli régió

1. Eszakiugyföld-dunántúli csoport
2. Orségi csoport
3. Zalai csoport
4. Felső csoport

II. Közép-dunántúli-kisalföldi régió

1. Balaton vidéki csoport
2. Eszak-dunántúli csoport
3. Eszak-dunai csoport
4. Csallóközi-szigetközi csoport

V. Palóc régió

- A) Középső tömb
1. Ipoly vidéki csoport
 2. Kőzrpalóc csoport
- B) Nyugati tömb
1. Nyugati palóc csoport
 2. Eszaknyugati palóc csoport
- C) Déli tömb
1. Déli palóc csoport
 2. Ester vidéki csoport
- D) Keleti tömb
1. Keleti palóc csoport
 2. Hernád vidéki csoport

VII. Tisza-Körös vidéki régió

1. Közép-tiszántúli csoport
2. Hajta-bihari csoport
3. Kálvasszai csoport

VIII. Mészölyi régió

1. Szabolcs-zamárai csoport
2. Beregszabolcs csoport
3. Ungri csoport
4. Eszakszabolcs csoport

IX. Székely régió

1. Délkelet-mezővárosi csoport
2. Aranyosvidéki csoport
3. Mátyás-Rákóczi vidéki csoport

X. Moldvai régió

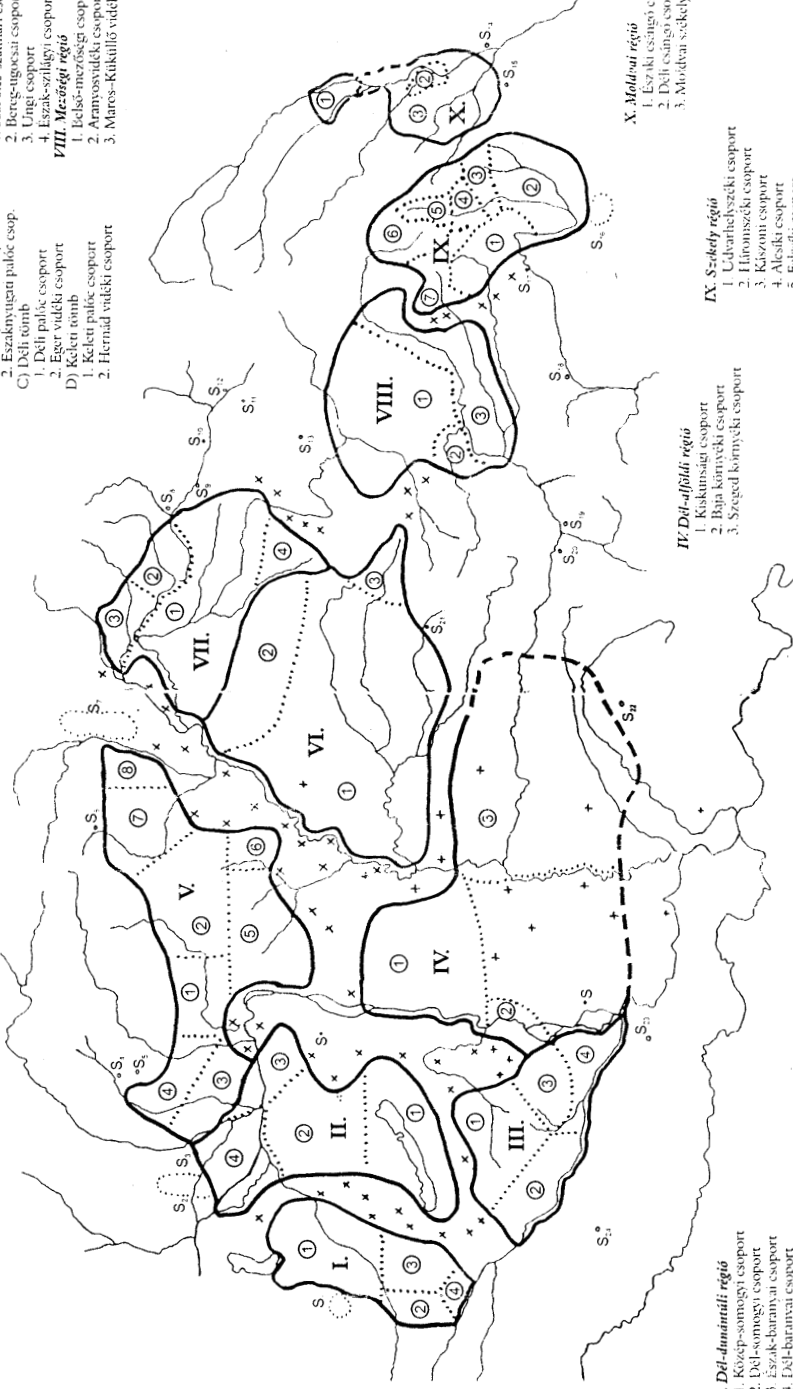
1. Észak-mező csoport
2. Dél csoport
3. Moldvai székely csoport

II. Dél-alföldi régió

1. Kiskunsági csoport
2. Baja környéki csoport
3. Szeged környéki csoport

IX. Székely régió

1. Udvarihegyeszi csoport
2. Lónomai csoport
3. Kisvizi csoport
4. Alsó csoport
5. Felső csoport
6. Gyergyói csoport
7. Kéker-maroszeleki csoport

1. MELLÉKLET

A magyar nyelvjárási régiók és nyelvjáráscsoportok (Kiss Jenő szerk.: Magyar dialektológia)

2. MELLÉKLET

Nyelvjárási szövegek

2. 1. szöveg:

Adatközlő: Petrák Andrásné sz. Bajkai Lída

Születési éve: 1933

Születési helye: Szada

A felvételt készítette és lejegyezte: Cs. Nagy Lajos

A felvétel időpontja: 2001. március 13.

A szövegben használt jelek:

| = hosszú szünet

! = rövid szünet

... = félbehagyott szó vagy mondat

[...] = a lejegyző megjegyzése

Rosz gyermekkorunk vót | nagyon, mert ! mikor | ötödik osztályosok voltunk, akkor jött a front már, közlgett, és ugye ősszel mentünk vóna hatodigba, akkorra már teljesen ideérték az orosz katonák. Es | a ziskolába kórház lett, még nemcsak az iskolába, házakná is. És | minálunk a mi házungbá, ijen hosszú kis parasztházunk, vót ott is ! kórházat csináltak, mer a hátsó szobába ottan ! ijen kát... orosz orvosok, és ot vagdosták le a azoknak a sebesült katonáknak a lábukat, akik, akiket baleset ért. És | ol'an bétégek vótak fájdalomcsillapító nekü, minden nekü, szeginyék úty kijabáták édesanyámnak: māma, māma. Anyám mek tákárgáttá iket, nagyon sajnátá. És délután még vitték el ijen, rakták föl ijen lovas kocsikra, ijen bricskákra, de ákkor má ojan sárgák vótak, de tényleg ojan, szinte halottak vótak már majnem, Hoty hova vitték, aszt a jó Isten tuggya, ! és a szobába vastagon vót a padlónn a v¹ér. Édesanyám úgy vakarta föl, és úty súrúta lúggal, mindennel, hogy valamennyire fő tuggya tákáritáni. És azutám még lett a lakásból mosoda. | Emlékszöm rá, hogy mink is beátunk hát, én akkor tíz-tizeneggy éves kislány voltam, és beátunk mosni. Utójjára má oszt másnap gyüttek az oroszok, hoty hát mēnyünk tovább mosnyi, és akkor édesanyám meg veszekedett velik, hoty hát ez kicsike még, hát mit akarnak! Hát hogy ott előző nap odamentünk, másnap má aszt akarták, hoty szabájossan mossunk. De hát asztán nem engedett ē, mer anyám mēnt hējéttünk ottan, és | kiterigette anyám a ruhákat, hát ugye nēm vót hun szárítani, mekfagytak a ruhák. És a az orosz katona meg m¹érges lett, hoty hát ugye így átak a ruhák szanaszējjel, hogy mos mi lesz vele. Összēveszékettek, ő szitta anyámot oroszü, anyám szitta itet magyarü ! hoty hát mi csinájjon vele, hol szárícça még a ruhát? ! No akkor asztán arra uty csináltak, hogy itten az éggy a templom melletti házba ot csináltak ety közsponti mosodát. Akkor oszt má oda hurcóták, oda kellet mēnni, a ruhákat oda vitték, és az asszonyokat is oda hajtották, ot köllöt mosnyi, abba az ety házba. ! És hát mink gyērekek vótunk. Ki vót dobáva abból a házból mindēn. Mink ottan a szeméddombon kotorásztunk, szēdegettünk össze mindēnfēle marhaságokat, és ! mikorra arra kerūt a sor, hogy má emēnyének innen, akkorra már jó távász vót, mikor el-el-el továbbmēnt a front, vagy mit tudom én, hogy a front-e vagy az egész, szōvā ēhurcókottak innen. ! És akkor ! De

má akkor mi nem mentünk iskolába. Akkor má a hatodik osztáj ... akkor má, hogy nem bírták rendbe tenni az iskolát, akkor már annyira le | összekéverték ot mindent, összecsunyították, mek kipakótak, és a hatodik osztájt ákkór már nem jártuk, | uty hogy én csak ötöt jártam, öt osztájt jártam. | És a | hatodik osztáj után, | mikor osztán ősszel meg bírták indítani az iskolát, akkor már lett éggy ijen ismétlő, aszonták, hogy akkor minékünk má ijen ismétlőbe kő mēnyi. De asz, hogy mijen vót, én nem tudom, mert | akkor már édesanyáméknak szükségé vót ránk, akkó má nekünk dógozni köllött. | Akkor ugy^e ékeszték anyámék a ültetnyi a zóldbabot, meg mindēféle, ugy^e emlékszek rá, nekem még szántani is köllött. Édesapám beállította a föld végēnn a az ekét, | és akkor énnekem fogni köllött, a két ló mént nyugottan az ekével, és apám meg a | anyám kukoricát dobát, apám meg a trágyát rá. Akkor ugy igyékēzett apám mindig utánnam, utánnam, hogy a föld végin meginn az ekét vissza bírja fordítani. Nem bírtam vóna visszafordítani, igen vékony dengájú kislány vótam. | Akkor asztán | mikor az megvót | hát ugye má sajnát apám, hoty hát sokat mēntem, má a boronálást ő csináta. No de hát asztán, asztán ugy^e tizenkét-tizenhárom évesek miko lettünk, akkorra már tējessen még vótunk fogva a munkával. Apszolút nem | arra még gonduni se lēhetett, hogy mink iskolába vagy valahova mēnnyünk | és akkor | ugy^e apámék is kápázkották vóna, ahogy tuttak, mert nagyon szeginy ěmberek vótak. És | szőlőtől | a gyümölcsfájig apám mindent űtetett, a szilvafát, sok szíva lett asztán, magbaváló szilva. Kislány létemre meg a cseresznyét ot köllött a fán lógni napokig. Kiskosárba, de szednyi köllött. Mindig aszt monta anyám, hogy szükségünk van rád, fijam, nincs, aki sēgícse. | Há mos már osztán, | mikor arra kerūt a sor, hogy nagyobbak legyűnk, | hát akko meg oszt mēntünk vóna mindēfelé: gyárba meg ěre-ára. Mer akkor oszt mikor hát | akkor még nem a front vót, még akkor még sokáig küzd... küzdöttünk, de emlékszem rá, hogy tizenkilenc ěvēs vótam, mikor ěmēntem a kacsatēlpre dolgozni. | Hát ot kacsákat kēllēt gondolni, meg osztán tömni is. Hát kézzel, kézzel tömünk, és | akármit is csinátunk, [nevetés] atól a kacsától ojan bűdösek vótunk, hogy nem bírtunk bel^őle kimosakodni. Mer ugy^e úgy vót, hoty kētten tömünk, a harmadik meg mindík horta a kacsát oda, meg vitte a kacsát el, mer ugy^e be vótak keritte ijen darabogba, ahol a hízot kacsák ottan voltak. És | a ruhánk, ahogy űtünk azonn a kacsákon ugy^e, az a kacsa csak tiltakozott a töméstől ugy^e, húszta nyakát, fejit, mindēnit, hm. | És ojan bűdössek vótunk, hogy aszt a ruhát lēvētöttük, mēgmosákkottunk, mindēn, de mikor estē hazajöttünk, mindig asz monta anyám, hogy ojan kacsaszagúak váttok, hogy az rettenētes. Nem bírtung belöle kimosakodni. | Hát akkor asztán ez vót kiēt tēlēn, hogy odajártam a kacsatēlpre. | Nyáron mindig haza köllöt jōnni dógozni. Akkor köllött ugy^e a szőlöt kötnyi, meg a csērésznyét szedni, mek sorba mindēnt csináni. Amikó má ősszel olyan idő vót mēgin, hoty hát má valamennyire betakarítottunk, akkó mēgin ě | Akkor az vót így kiēt ěvbe, akkor | a | az mēkszűnt az a telep ottan, akkó ěmēntem kötödēbe dolgozni | orsózni. | Hát ez mēgin ěty kēmény munka vōlt. It volt Szadán az a kötöde, de asztán aszt is elvitték Gödöllőre a | szövetkēzēt lēt belöle, | és bizony | akkor mēgin csak ot mēgin tēlen lēhettem, nyáron mēgin haza köllöt jōnni. Mert hát, | hijába, akkor már úgy vótak, hogy anyám is kezdēd bētēgēskēdni, szēgēnykém, ugy^e tōnkremēnt, | és akkor nem bírták csináni. Testvérem vót, az öcsém, az is a gyárba mēnētōt akkor már. Már akkor mindēnki mēnt vóna, amōre látott, csakhogy ithon ne kōjōn maradni, mer hát a tēeszbe nem akart mēnni senki se. Hát osz mēntek az

öregek már oszt, utójjára az lett a vége, | hogy apám is, mer mikor megalakították, mikor az befejeződött, hogy már | már nem lehetett dolgozni nyáron se a földéken, mer hogy már jött, hogy megalakíttyák a téeszt, akkor | én eméntem gyárba dógozni. | Igen | papírgyárba méntem dógozni akkor már, és akkor | hát akkor má oszt tejjesen apámat beizetétek, három-négy napig bujkát, még a még rá bírták venni, hogy aláírja a téeszt. De aszt asztám má nem bírt, nem bírt tovább bújkányi. Akkor már | fokták, és mekkérésték, hoty hol van, és alá kölöt neki írni, és akkor ő ment maga. De hát akkor asztán | földbe vót má tejjesen mindén. Elvették tülle a lovákat, elvették a kocsit, le kölöt vinni a tanyára. Amijé életibe, egész életibe küszködött a, hogy vót neki nagy stráfkocsi, itt úty hífták ásztát a fédéres kocsit, meg jó új löcsös kocsija vót, két szép lova má akkor, le kellét vinni a téeszbe, leadni | és akkor | ot mindén ē ēpusztút asztán, mink meg oszt akkor méntünk a gyárba. | Elősző jártam a papírgyárba, | asztán átmentem a funérgyárba, | és ity szakatt vége a gyérékkoromnak. | Mer asztán már osztán férjhöz méntem. Akko má, | akko mégin kesztük magunkat előró küszködni. Mer hát nem vót sémminck se, ugyébár. | És akkor | külömméntünk, mégvéttük eszt a házat rossz állapotba | akkor összedöntöttük, szétszöttük. | Tiszta vert fál volt vót, meg ijen | vájoktéglából vót. | De hát aszt nem kívánom sénkinek! Ugyé bejárni, építkezni. Akko még ojan is vót, hogy a férjem vállat aratást a szabaccság idejire nyáron, még emént a géphöz, össze-vissza. Annyit kínlóttunk, hogy az, az valami borzasztó, | de mindig oda méntünk dógozni, ahun, ahol tőp pézt kaptunk, hoty hát jop fizetés, hogy bírjunk böldogulni. | Akko kínlóttunk állatokkal, malacokkal, akko nevétünk baromfit, szoval mindig it vótunk, ahol, ahol a lektőb munka volt. | És | ez ez körűbelül hármincöt éves korunkig szemvettünk így, míg a házat meg nem bírtuk építeni. Hármincöt éves korungba létünk úty, hogy no mégvan a ház, ált már akkor, de hát ugyé nem volt benne sémmin, csak az a kis bútorka, bútorka, nem ezék a bútorok, amik vannak. Amit, amit othonról én kaptam, meg a férjem ety szekrényt. | De volt úty, hogy bizon vasárnap nem vót csak paprikás krumpli, mindén nekű. | Mer hát | nem futotta, | nem mént. Akárhogy is igyékészünk, akárhogy is spórotunk, férjem se nem dohánzot, se nem ivot, sémmin ijesmi nem volt, mindén, mindén csak oda, oda, hogy bírjunk. Akkor osztán, mikor ugyé meglétt a gyérek, | fijam, | akko még nagyob bajba kerűtünk, mert má akko nem vót anyám se, nem vót, akire hágyguk. Szomszédokra kellett, ēre-āra | a gyéreket tenni, hogy ē bírjunk mēnni a munkahéjre. Akkor osztann eméntünk mink is Gödöllőre a téeszbe virágot termēni. | Akko már a gyérek vót ojan öt-hatéves, | és hát akko vittük magunkal. | És az is borzalmas nehéz volt, mert | még a gyéreket is be köllöt fogni krizantintimbimbózni. Munkaerót ugyé āra nem nagyon lehetőet kapni, mer aszt állandóan hajóni köll, aszt nemigen szerēti sēnki se, hogy egész nap hajójjon, az egy borzasztó | fárasztó dolog. | És mire már olyanok, a gyérek ojan lét, hogy már ithon lehetőet hagyni, hát sokszó vót, hogy ovodába egyedű mént el a gyérēk. | Egyedű köllöt neki emēnni, mer hát, hát nēm marathattam vele ithon, hogy még őrzöm, utánna mēgy. Hogy főkejjēn, a tányérba belētöttém a csörgőórát meg kánalát, hogy az óra hoty csörög, az a kanál is zörögjön | a gyérēknek, hogy fő bírjon kēni. Akkor [Nevetés] ē vót készítve a malacoknak mög a tyúkoknak az ennivaló, a kizsgyérek odaöntögettē úgy, ahogy ē vót készítve, a malacoknak odaöntötte az ennyivalót meg a csirkéknek is. Le vót neki papírra írta, hogy mit kő csināni. | És akkor | hát bizony, mikorra nagyobb is lét, má iskolás vót, neki is a szabadidejit nem az úton fodbalozással tőtötte, | hanem ki vót

neki adva, hoty hány sor zóccséget kő neki kigyomlányi. Ézs gyomlátá is szegénykém. † Mindig montam neki, fijam, ha te nem segítesz nekem, nincs aki segítcsen. Kitakarított, † éccer főzött ety pa..., mire hazagyöttünk, még akart lépni, főzött egy nyócliteres lábos paprikás krumplit. A szomszéd néni monta neki, hoty hoty kő főzni. Ety hétig ettük a paprikás krumplit. Nem mertük neki mondani, hoty mé csinátá ijjet, mer akko attú tartottunk, hoty többet nem fok főzni. És † hát ugyē mikó oszt még nagyog lett a gyerek, akkó má oszt gondótuk magungba, hoty † gyērēk, te észť nē csinád észť a kint, hát mēnny el és tanújjál. † Hát oszt rá is bírtuk vēnni. † A mezőgazdasági vót az övé, † úty hoty sikēres lett, † ügyes lett. † Mink meg mos már it szenvedünk megin magungba, † csinájjuk eszt a nyomorút palántákot, de hát most már annyira vagyunk, hoty nagyon elfáradunk. Mos má hatvannyóc évesek vagyunk, és még mindég naponta tizenkét órát dó^ugozunk. † De úgy elfáradunk, hoty éjjē nēm is tudunk nyugottan aludnyi: nētyszer-ötször fölébrēdēk, akkor még asztán örülök, ha vissza bírok aludni. De sokszor ot van † a kistrádjó, és hālgatom éj-jel is † a rádiókot, hol az Infó rádiót, eszt-aszt bekapcsolom, hoty ety kicsikēt ē † tērēje a figyelmēmet, hoty bírjak aludnyi. De hát † nagyon † ety szegēny ěmbērnek nagyon kacifántos az élete. Aszt monygyák, hoty most könnyebb az élet, nem könnyebb. † Nem tom, hoty kinek könnyeb, lēhēt, hoty valakinek könnyeb, de nekünk nem könnyebb. † Mert mindēn annyira drága, mos má mindēnt annyira mēgnehezítettek, hoty akármit csinálunk, akármihöz is fogunk, † mindēn nagyon drága. És mos má csakú, mos má attól tartunk, hoty † hoty le köll ánunk, de akkó oszt^a végi is lēssz. † Mer hát akkor mos ... mos már osztán † ebből a nyugdíjból, amit kapunk † mēgēlni, az osztán ety kacifántos dolog lēssz.

2. 2. szöveg:

Adatközlő: Tóth Istvánné sz. Simon Erzsébet

Születési éve: 1921

Születési helye: Szada

A felvételt készítette és lejegyezte: Cs. Nagy Lajos

A felvétel időpontja: 2001. március 13.

A szövegben használt jelek:

Ak. = adatközlő

Gy. = gyűjtő

| = hosszú szünet

↓ = rövid szünet

... = félbehagyott szó vagy mondat

[...] = a lejegyző megjegyzése

Ak.: Háború vót, szegény család vótunk, négyen vótunk testvérek, ↓ apám nap-számbul élt, nehéz vót minkét megtartani. De nekünk is dógozni köllöt, mihent, ↓ mihent csak főcsipérettünk, mert nem jutot ruhára háború után, szegénység vót. ↓ És ↓ hát ↓ a szánkózni nagyon szeréttünk, és apám mindig össze'törté gyerekek, bátyáimnak a szánkóját, mer hogy a csizmánk ne szakagyon ē [Nevet], mer nehéz vót a ↓ lábbelivétel is [Nevet]. Hát mikó má nagyobbak vótunk, akkó bejártunk a ↓ iskolába vasárnap délutánonkint. Ott ijen filmeket já... mutogattak, örúttünk, ha ojat is megnéshéttünk. Akkor nem vót tévé, sēmmi. Az vót a ↓ érdekēs. De templomba mindig ē köllöt mennünk vasárnap. Aszt nem szabad vót kihagyni még iskolábú sē. Aki nēm mēnt tēmplomba réggē¹, mikor jártunk iskolába, a tanító ↓ akkor ↓ adott oan pacsit, aki, aki nem jutott oda, hoty fōdagatt a tenyēre. [Nevet] Ugyē messzirő jōt-tēm, mer a hēgyen túl laktunk, hát sokszor nem birtam bēérnyi fél nyóóra [Nevet], és hát vót, amikor én is kikaptam. ↓ Hát ↓ sokat dolgoztung gyērēkkorungba ↓ szēt... kötnyi jártunk, szōllöt kötöznyi, mihēnt csak ↓ ojak vótunk, hoty tuttung dógozni, így vót papunkná, Nápis Márton, annak jártunk kötnyi iskolábú má, hogy ↓ légyēn ēty kis pénzünk is, mēk hát még is tanítottak dolgozni. Má négyēdik osztájok vótunk, hát napszámba jártunk. Most a mai fiatalok nēm tuggyák aszt, hogy mit ↓ szemvettünk mink gyērēknēk. ↓ Nem tēt ruhára, örúttünk, ha kaptunk ēty cipőt. Nyáron mezítláb jártunk, mert nem vót cipő. Úty hogy ↓ nehéz sorsba nyōttünk, nem úgy, mind a mostani gyērēkēk. Hát ↓ vót sok ↓ minden ↓ élmény. Azé montam is ēzēknēk, jobban tuttung örúni akkor ēgy darapka kötényanyagnak vagy ēty kötēnnek vaty cipōnek, máma már nem, nem örúnek még ēgyg autónak sē, mer má mindēnük mégvan. Úty hogy nem tom, ēzēk maj mijen örekségēt érnek még. Mint mink, minekünk azé, há szēgēnyek is vótunk, de vót örömünk. Most nincs öröm. De jártunk ↓ ijen ↓ bálók vótak akkor, ēgygyik kocsmába, hol a másigba, táncótunk, de nem ijen ugrabugrát, mint most csinájják, hanem csárdást még magyar táncokat. Az nagyon szép vót. ↓ Hát ijen élet vót akkor, hát. Még mit monygyak?

Gy.: Mi vót ott a hegyen túl? Hol tetszett lakni?

Ak.: Azon a Várhēgyēn ↓ annak a túsó felinn ... úty hogy jól van, mikó naty hó vót, alig birtunk bēérni iskolába. Apámnak köllöt útat hányni sokszò, hogy ē tug-

gyunk jutnyi iskolába. Én kislány vótam, hogy lassan mēntēm ugyē még ēső osztáj-ba, ēfagyott a lábam, úty hogy anyám egész télēnn asztán kötöszte, mer kisēbēsēdēt a lábam, mer hosszú út vót, osz ádorokhattam biztos, nem sihettēm, ēfagyott a lábam. Úty hoty sok nehéz dolog vót akkor. † Anyámnak mosni köllöt járnai, hogy ētarcsón bennünköt. És tudom, Gödöllőre járt [Ajtónyitás zaja] mosni, és estē mindig mēntünk elé, mer fēt, gyalok köllöt mēnni, nem kocsvā még vonattā. Mer vonat elég távol vót hozzánk, úty hogy aszt számótuk, mirē lejérünk az álamásra, addig fē Gödöllőjig elérünk, és gyalog jártunk. Mindēt ... | szemvedés vót, má ijen süheder lány vótam, vót tēhēnünk, osz köllöt hordani a tejet Gödöllőre. Hátamra kötötte anyám a tejet, és mēkszērēszte a hējēkēt, hova köllöt lēannom ēggy-ēgy liter tējet és † azzā oda-vissza a naty fagyba. Mēk fījatal lány vótam még, tizēnhárom-tizēn-nēgy éves má, asz köllöt csinánunk, hogy dógoznyi. † Hāt nehéz élet vót akkó! Mos má azē, most is má nēhēz, de \ azē az még nēhēzebb vót. | Hāt ...

Gy.: Volt szőlőjük?

Ak.: Vót szőlőnk.

Gy.: Milyen munka volt a szőlővel?

Ak.: Ugyē tavaszko kinyitottuk † akkor lemētszētē apám a báyájimmā. Mēk sok gyümöcs vót benne, hát esz tartotta iket, a gyümöcs, akkó sok gyümöcs ... Csērēsnyēt szēdnī, meg is köllöt tanúnunk fījatalon csērēsnyēt szēdnī, mēr hát abbul étek, amit nyáron ēty kicsit össze'szēdēkēsztēk, hát † mēk kötnyi köllött, még még amellett apám ēvállāt három hód szőlőt. Vót akkor ēty tanító, igazgató vót, Gál † János. Annak három hold szőlőjit dógosztuk, úty hogy nekünk nagyon nehéz gyērēksorunk vót. Aszt bēkötni, még mēk † kapáni, mer báyájim permētēsztēk. Úty hoty ...

Gy.: Hányszor kapáltak?

Ak.: Hányszor? Nyáron kétszēr, † nēm. | Kinyitottuk, akkor † kétszēr kapáltuk, ősszel még befettük. Ja, még az érés alá is be köllött † igazítanunk, úty hogy, hogy szép lēgyēn a szőlő. Apám mindik, hogy † ēgyēnešen lēgyēn a kihúzva a főd annak, szépen lēgyēn beköttē, nagyon szērētē a szőlőt. Hāt termēt bora is, de † hát sok szőlőt elattak, ugyē, mert köllött a péz, még a bort nem tutta úgy elanni, mind a szőlőt. † Hāt † ijen élet vót. Szilvák vótak, sok szilvák, aszt † köllöt szēggyünk, aszt vitték, de akkor mēgvētēk a pijacon Pestēnn a gyümöcsöt, mos má, most má ojan nēhēz eladni, hogy nem † nem is tudom, hogy mījen világ. Nēm észnek a népēk gyümöcsöt? Nēhēz eladni. Én most málnával foglalkozung, de † e¹... elég eladni. Mēk hát most azē monygyuk cserēsnyē néha jó, ha másoktó elfagy, mink itt a hēgyēn vagyunk, itten mēgvān a, azē mēgmarad a gyümöcs. Úty hogy † hát | ijen élet ... † Hāt sok juliskababot termētünk akkor, aszt tenni, fő vót karózva, szētük a babot. Ojan naty koci babokot elattak Pestēn, mos még ēvisz tisz-hús kilò babot a lányom, nem bírja eladni. [Nevet] Hogy mījēr, nēm tudom. † Hāt † nem is az a baj talán, hogy mindēn nagy üzembe vagy ijen üzletēgbe mindēt árúnak. Ha bēmēgy a † ēggy asszon vasárúnyi, ot mindēt mēktalā. Mēk képes zóccsēget is árúnyi ēggy-ēggy ijen nagy, nagy bót. Amit szēginy paraszt nép megdógozik, aszt még nem bírja elanni. Mēk krumpli még mindēn. Mindēt adnak, akko má ot mēgvēszi, és nēm mēgy a pijacra vagy nem tudom én. Nagyon nēhēs sors van most, kēgyetlen sokat kó gürcōni azē, hogy ēty kis mellēkpéz lēgyēn, mer a nyugdíjbū nem bírnak má, a lányom-mēk is nyugdíjasok, nem bírnák a rezsit kifizetni a nyugdíjbó. Muszāj valami kicsit gürcōnyi nekik mellē, ugyē gyērēkēk vannak még, most késztek keresnyi. † Hogy †

hogy | pótojják a | a kiadást. Mindennē foglalkozunk. | Még mit monygyunk? | Aratás?

Gy.: Aratásról tessék. Igen.

Ak.: Jaj, aratás!

Gy.: Részt vettek-e aratáson?

Ak.: Vettünk bizon. | É vótunk ugyē, nyáron vót it Szadán búcsú.

Gy.: Na, a búcsúról is lehet.

Ak.: Búcsú vót. Ki..., emētünk, mēg bál is vót akkor, asztán | apám ēvállāt sok aratást. Ugyē két nagy bátyám vót mēg én is, hát mēnnyi köllött aratnyi hajnálba. Fő..., hazaértünk két órakó a bálbú, háromkó mēk | kétet bennünköt, haj, haj | most is mēnnyték. Majd orra estēm a marokszédésbe [Nevetés], oan ámos vótam. De köllöt csináni, akkó nem vót asz, hogy nohát ém majd ászok, nem mēgyék. Mert ojan nem vót. Dolgoznom köllött. Fijatalon.

Gy.: Mit arattak?

Ak.: Rozsot. Ákko^f legjobban csak rozs vót. Ugyē joszt húsztuk a gērēblēt | a szúrós tarló^un mēzítláb, úgy hogy majnem ki^s vót sebēsēdde lábunk. Mer nyáron | vagy nyáronn is cipót hordunk, ojan nem vótt, mezítláb. | Sokat dolgoztunk, mēg a gépnél, csēplógép, asztán mēg | ugyē akko a házakhó ejjártak, | ot vótak a gépek | és apám ott is dolgozott, és | hát ...

Gy.: Kik dolgoztak a gépnél?

Ak.: Hát a szēginyēbbék.

Gy.: Nem volt nevük? Hogy volt etető és más ilyen?

Ak.: De vót etető, pējvahordó ...

Gy.: Kik voltak ezek? Óróluk tessék mesēlni egy kicsit, hogy mit csináltak ők?

Ak.: Hát ugyē beát a csēplógép. Kazalogba vót rakka ja a gabona, és vót ēggy, akik dobáták a dobra ja a kēvėkēt, akkó vót ēggy, aki ēvákta a a | kötėlēt, és ēgy vót, aki mēg engētē bele a gēbbe a a rozsot szép lassan, hogy mint kivěrjē. Hátul mēg vót, a | pējvát aki horta, mēg a szalmát, akko aki kazalokot csináta. Hát nagyon nēhéz munká vót, nem úgy, mind most, hoty kiveri ēgyből a szēmēt a kombány. [Nevet] Akkor nagyon mēk köllöt dógozni azé a kis kēnyéré.

Gy.: Azok milyen gépek voltak?

Ak.: Ijen vazsgép, vaszsgép. Ijen. | Hogy monygyam, mijen gépnek híták asztat, hogy | hogy | nem tom.

Ak.: Milyen üzemanyagot használtak hozzá, mivel hajtották?

Ak.: Hát ijen nagy vasszerkēzēt vót, és kēmény vót rajta, füst^ó. Biztos olaj vót, olajjā | tápláták, hogy mēnt a szijjon, mēg mēnt a másik, forgott a nagy gēbbe, ami-be hánták a gabonát. | Úty hogy ētartot két-három hétig, mire legépóték eszt a sok rozsot mindēn, de hát abbú ēttük a kēnyeret. Roskēnyér vót.

Gy.: És tetszett sütni kenyeret?

Ak.: Igen.

Gy.: És hogy tetszett sütni a kenyeret?

Ak.: Hát estē bekovászoltunk. Mekszitátuk a lisztet, teknőbe, és akkor | lanygyos vízbe elásztattuk, akkor mēkhattuk mindēn, mindēn sūtēsnel ēty cšomót, tészát, ami másik sūtēsē mēkkēlesztēte a tészát, és kidagasztottuk rēggē^l, korán. Hát vót kēmencénk is, és akkor | ēggyet kē, jó mēkkēt, akkor kiszaggatuk szakajtógba. Néty kēnyeret sūtöttünk mindēn hétēn. | És má fijatal lány vótam, má mēk köllöt tanúni,

hogy | hoty köll a kenyérét sütni, a kémencébe berakni, a lapátra ráfogatnyi | o^an | kifűteni ęty kémencét. Hogy az | anyám mėgmagyarásza, hogy mikò tiszta világos a kémęcé, má a tú... tűz, ahogy eléget benne, má világos, nem fekete a sarkok, akko ki lehet szędni a parazsat, kitakarítani, ęs ...

Gy.: Mivel szedték ki a parazsat?

Ak.: Vót ijen | lapátok. Kihúsztuk ijen vas vonó előre, ęs onnan bęlękotortuk ęggy, ęggy edęnbe, amibe osztán lęöntösztuk vízzę, hogy nehogy gyúl... mėggyűjjon valami. ęs két óra hosszát köllött a kenyérnek a kémęcébe lęnnyi, de mękfigyęni, hogy nehogy megęgjon, akkor vót rajta ęggy igazító, hogy a męlęgęt ęngęttük ki, hogy nehogy megęgjen a kenyér. Mikor má szép színe vót, akko kihúsztuk, uty két órát köllöd bent lęnnyi | a hogy átsűjjon az a, az a szép kenyér. Uty hogy még mon-tam a lányomnak, uty szeretnék męk sütnyi, téged męktanítanyi, hoty kő kenyérét sütni. [Nevet] De hát még u^{gy} llęhęc, lęssz ojan világ, hogy | nem lęhęc kapni kenyérét, asz mek kő sütni, hi, hi. [Vęgig nevetve mondta a mondatot.] Hát | mindęc köllöt męktanúni akkor.

Gy.: ęs milyen ęteleket főztek?

Ak.: Bablęvęs vót a hęcftői ęlędel. Akkò krumplilęvęs a keddi ęlędel. De hát ęty kis fűstöt hús vót mindbę. Hát ez, ęggy, ęggy ętel vót, nem kétfęle męk három, mint most. Szęrdán vót ęty kis tészta, | az vót, ahhó ęty kis lęvęs, valami paradicsomlęvęs vagy nem tudom ęn má, mijen lęvęsęket csinátunk, vót mákos t^lészta | mėg gombó-clęvęs, krumpligombócbul lęvęs, ęs | akkò męgint szęrdán | ja szęrdán vót a | a tésztanap. Akko csütörtökön męgint valami húsos, valami gujáslęvęs ęty kis hússal, pęntęcķen męgin tészta vót, tésztanap. Uty hogy | hát nem tęc akko nem tudom, męnyi sok húsa, fűstöt hús, ugyę nęc vót hűtő, fűstöt hússā ętünk, az vót ęty darapka a lęvęsbe, ęs mindęcki mękkapta a ręczit belüle. Akko męgin pęntęcķen męgin tész-tanap vót, szombatom mėg a paprikás krumpli vót, mer az | mę a vasárnap akkò męgin másképp, ęty kis húslęvęs, főzelék, | ojan főt húst ęttünk lęgjobban. Nem nagyon vót rántot hús akkor. Mer arra nem tęc, hogy rántot hús is mėg lęvęs, húslęvęs is lęgyęc. [Nevet] Hát | ijen ęlęc vót.

Gy.: Milyen sütemęnyeket készítettek?

Ak.: Kalácsot, mákoskalács, dijóskaács mėg bukta męk fánk, mėg ręcęc. Ez vót akkori sütemin. Nęc sütöttünk, mind most ęszta a cukros sütemęnyęcķet. | ęgy jó nagy má, a kémęcébe sütöttük aszt is a kálácsot. Anyám mindig befűtöttę kémęcét, ęs ękor négy tepsi fęc bęlę, ęs ijen rúdagba jó nagy vastag kalácsot, hogy jó nagyot tuggyunk harapnyi belüle. [Nevet] Hát | ręcęc is : anyám mindik főkęc korán vasárnap ręcęcķę, osztan bedagasztotta a ręcęc, ęs az vót a ízę. Vót [ęrthetetlen szó] ęs túros ręcęc, aszt sokat sütöttę, a túros ręcęc. ęs kémęcébe nagyon finom ízű vót. Ízlet, mėg a szaga most is [Nevet] a számba van. Nem olyan a gázę, sütemęny, mind az a kémęcęcję, az nagyon jó ízű tészta vót. | Hát | ez. Męg mirű monygyunk? He, he. [Nevet]

Gy.: Nagyon szép volt, amit tetszett mondani. A lakodalomban milyen kalács volt?

Ak.: Pusztakalács! Mazsolás pusztakalács. Nem igen vót, hogy | hogy a sok süte-męny a gyęcřkkoromba. ęmlęcszęc rá, hogy męcntünk lakodalomba, dęlután nem húst kaptunk, hanem ęgy bęgre tejeskávęc, ęgy nagy karaj pusztakalácsot. Az vót a ka-

ja, estê még húslévés vót: † baromfit átfőszték, zóccséget, asztán főzóccsēgēlték, kivēték egészbé a báromfit, és akko, akko még mēksütötték, az vót a sütt'hūs. Lévés is mēgvót még a sütt'hūs is. † Uty hogy ijen élmények vótak. Hát ...

Gy.: Éjféلكor mit tálaltak föl a lakodalomban?

Ak.: Hát ábbá a zidőbe még gyērekkoromba asz má nēm is tudom, mer akkor-ra hazavittek alunni. † Má mikor oszt ...

Gy.: És később?

Ak.: Később, má akkor vót, ahol tőtökáposzta vót éjfékó, volt, ahol virsl'it tálátak fő éfélkò † mēk kalács. Az vót a menű akkor, a kalács.

Gy.: Volt menyasszonytánc?

Ak.: Vót.

Gy.: Azt hogy csinálták? Hogy volt az?

Ak.: Mēnyasszony? Mēnyēcskētánc vót. Éfēkor akkor levetkőszttették a mēnyasszont, és átőtözöt parasztruhába, mēnyēcskekendővē kikötte fejē, és akko a násznagy: eladó a mēnyēcske, oszt akkò mindēnki dobot ēty pár forintot abba a zidőbe. Hát most már tízēzert is bēlédobnak, he, he. [Nevetés] Most má nem ojan világ van! Akkò még, még az én időmbe, még akkor csak fillérēket doptak. Nem ojan mēnyēcskētánc vót. [Nevet] Most má nagy ... † annyi húst főznek mēk, hogy má má valahogy undorodik is a nép a hústól má, nēm is köll † mos má annyi húst. Akkor örültünk, ha kaptunk ēgy darapkát.

Gy.: Köszönöm szépen.

Cs. Nagy Lajos

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

2

3

4

5

6

7

8

9

MUTATÓK

DALKERESŐ

- A mi házunk eleje 177
A mi házunk előtt 178
A szadai bírónak 214
A szadai kert alatt 115
A szadai kertekalatt 55
A szadai, kis szadai 56
Ablakomba, ablakomba 213
Addig megyek 175
Az én babám tejjel mosdik 57
Az én babám rózsaszín 168
Barna kislány, jól meggondold 165
Barna kislány mosogat 84
Betlehem kis falucskában 235
Betlehemnek pusztájában 236
Csak még egyszer 58
Csordapásztorok 237
De sok sárga virág 80
De szeretnék az erdőbe 215
De szeretnék hajnalcsillag lenni 59
Dudanóta 53
El, én elmegyek 216
Este, este 61
Esteledik, alkonyodik108
Erdő, erdő, tele van ibolyával 60
Erdőbe, erdőbe lakom én 117
Ezt a legényt 163
Édesanyám a róza 160
Én is vőlegény vagyok 172
Fecskemadár szállott 179
Fekete gőzös 180
Feljött már az esthajnali 161
Felszállott a fecske 62
Félre bánat 218
Gödöllői szállodára 181
Ha bemegyek, ha bemegyek 219
Ha felkötöm 63
Hallottátok-e már hírét 54
Haragszanak rám 64
Hazafelé lányok 170
Házunk előtt van egy 65
Hej, rozmaring 164
Jaj, de beteg vagyok 66
Jaj, de fiatalon 182
Jaj, de széles 220
Jaj, de szépen 162
Jó estét, jó estét 67
Kék csillagos ég 221
Kék ibolya búra 69
Kék szivárvány 70
Kéket, sárgát virágzik 222
Kelet felől 183
Kidőlt a fa 223
Kilencet ütött az óra 104
Kimegyek a doberdói 184
Kis Szadába kidobolta 71
Kivicses, kavicsos 72
Krisztus Urunknak 234
Köszönöm anyám 166
Lányok, lányok 224
Leégett a 73
Lyukas a kalapom 116
Madárka, madárka 74
Magasan száll 167
Már minálunk 118
Megöltek egy legényt 75
Megszomorították a szívemet 185
Mennyből alászállott 238
Mikor a menyasszonyt 159
Nagykarácsony éjszakáján 239
Ne féljetek, pásztorok 240
Nem ide valósi 225
Nem messze van ide 226
Nincs énnékem 76
Ó, boldog Betlehem 241
Olyan legény 228
Pásztorok, keljünk fel 242
Piros alma 176
Pruszlíkomon 77
Rózsát ültettem 78
Sárga szeme van 217
Sej, haj, ha lemek 119

Sej, haj, ne feküdj 120
Sej, haj, nem iszok 229
Sej, még a búza 121
Sej, Szada falu 8
Sej, tiszta búzát 79
Sír az Isten Báránya 243
Sirató 171
Sírnak, rínak 81
Söpörjetek, söpörjetek 107
Szánt az ökör 122
Szépen úszik a 230
Túlsó soron 231
Udvarom, udvarom 82
Új a kocsim 169
Vadkörtefa fehérét virágzik 186
Verje meg az Isten 187
Virágzik a topolyfa levele 83
Zavaros a Tisza vize 188

JÁTÉKKERESŐ

Árokbéka 94
Bige 202
Bújj, bújj zöld ág 94
Citera 200
Csicseri borsó 90
Csicsíja babája 87
Csigabiga 88
Csi, csikó 127
Csíp-csíp csóka 123
Csuhebaba 197
Csutkaállatok 197
Csutkababa 196
Csúzli 190
Csülök 203
Durrantó 189
Ég a gyertya 129
Egyedem, begyedem mikkombé 90
Egyedem, begyedem mikollaré 91
Egy előre 195
Egy, kettő, három 90
Egy-kettő-három-négy 90
Egy, kettő, három, négy, kopasz barát 91
Egy, most érik a 89
Egy üveg óma 125
E-ke-há 90
Elment vadászni 244

Első osztály 245
Erre csörög 93
Erzsébet asszony 131
Ezek a földi 124
Fakard 191
Fapuska 191
Fecskét látok 88
Fehér liliomszál 129
Fütyül a rigó 88
Gólya viszi 126
Golyózás 193
Gyereklakodalom 132
Gyertek haza 93
Hajító 190
Hajlik a 131
Harangoznak délre 124
Hátulsó pár 93
Hinta, barinta 124
Hogy a kakas 127
Hol jársz 130
Húzd meg 245
Itt az oltár 244
János 246
Julcsa 246
Kakasviadal 127
Karikázás 194
Kereplő 202
Kis kacsa 128
Kocsi 198
Kukoricamuzsika 199
Lánc, lánc 128
Lóg a lába 123
Lopom, lopom 92
Lovasviadal 127
Min állsz 244
Nemzetesdi 196
Ne nézz hátra 92
Ördögszekér 199
Paprikát vegyenek 126
Paripa 198
Pisztoly 192
Pont, pont, vesszőcske 244
Pörgettyű 201
Rongylabda 195
Sándor 246
Sárkány 195

Síp 200
Süt a mama 87
Szállj el 89
Szánkó 194
Szebb a páva 245
Szem, szem gyűrű 245
Töklámpa 192
Túrót ettem 92
Ugráló bohóc 193
Varrok, varrok 126
Zúgattyú 201

VERSKERESŐ

Estéli imádság 140
Köszöntő Szent István napra 133
Vőfélykönyv 145

Petrák János verseiből

Aratás 134
Forr az új bor 204
Gyíkcocsa 95
Ha bánat jár, ha örülök 135
Hajnali dühöngő 246
Hóesésben 246
Ki mit akar 246
Nyárvégi naplemente 133
Ősz jár már a határon 204
Őszi felhők 204
Szüreti bála toborzó (részlet) 204
Tavaszi nász 95

AZ ADATKÖZLŐK NÉVMUTATÓJA

Bajkai János 1903
Galambos Gáborné Oroszi Ilona 1943
Galambos János 1906
Galambos János 1927
Galambos Jánosné Bajkai Margit 1908
Galambos Jánosné Fábi Zsuzsanna 1926
Galambos Sándorné Csuka Margit 1924
Gelle Jánosné Molnár Ilona 1929
Gombai Istvánné Pojzel Mária 1952
Gombai Jánosné Horváth Lídia 1904
Guba Ferencné Pálincás Erzsébet 1953
Hamál József 1918
Horváth Jánosné Gombai Margit 1904
Hováth Lajosné Nyilas Erzsébet 1928

Huszár Zoltánné Benyovszky Ilona 1946
Illés Andrásné Bajkai Julianna 1913
Illés István 1921
Illés Sándorné Bajkai Julianna 1920
Kiss Andrásné Tóth Zsuzsanna 1952
Kiss Istvánné Illés Ilona 1946
Kiss Istvánné Tóth Cseri Mária 1943
Kovács Tamásné Hajszter Erzsébet 1937
Mihályi Imréné Gombai Margit 1926
Molnár Gáborné Hajszter Borbála 1931
Oroszi Andrásné Molnár Erzsébet 1913
Oroszi Istvánné Puskás Erzsébet 1913
Pálincás Józsefné Puskás Erzsébet 1925
Petrák András 1932
Petrák Andrásné Bajkai Lídia 1933
Petrák István (1866 MTA Népzene Tára)
Petrák János
Pojzel Istvánné Magyar Mária 1931
Pozsár Ferencné Kiss Erzsébet 1931
Puskás Andrásné Balogh Lídia 1937
Puskás Sámuelné Tóth Júlia 1913
Puskás Sándor 1931
Puskás Sándor 1934
Puskás Sándorné Nagy Zsófia 1913
Romacsek Ferencné Bojsza Mária 1909
Romacsek János (1878 MTA Népzene Tára)
Seres Andrásné Bajkai Lídia 1910
Simon Istvánné Csuka Zsófia 1918
Sípos Dávidné Weitz Mária 1905
Szabó András 1923
Szabó Gáborné Molnár Margit 1941
Szabó Györgyné Romacsek Rozália 1907
Szabó Mária 1928
Szekeres Bertalanné Romacsek Margit 1919
Szekeres Mártonné Végh Julianna 1923
Török Istvánné Galambos Erzsébet 1943
Tóth Istvánné Simon Erzsébet 1921
Török Sámuelné Molnár Zsuzsanna 1913
Varga Istvánné Benyovszky Teréz 1940
Zsigri Sándorné Petrák Julianna 1943
Az archív fotókat azonosította:
Galambos Sámuel 1912
Galambos Sámuelné Illés Erzsébet 1920

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Galga mente helye népcsoportjaink között / Honismeret XII. 1984. 4. sz. 42-45. o.
- Vankóné Dudás Juló: Falum, Galgamácsa / Szentendre, 1976
- Hintalan László és Lázár Katalin: / Hévízgyörk – Gyermekjátékok / Szentendre, 1980
- Vargyas Lajos: A magyar népballada és Európa / Zeneműkiadó, 1976
- Járdányi: Magyar népdaltípusok I-II. / Akadémiai Kiadó, 1976
- Manga János: Palócföld / Gondolat, 1979
- Magyar népi hangszerek / TK.Bp. 1978
- Dömötör Tekla: A magyar nép hiedelemvilága / Corvina, 1981
- Kósa-Szemerény: Apáról fiúra / Móra, 1975
- Mórocz Károly: Kodály Zoltán nyomában /Bratislava, 1979
- Csáky Károly: Honti barangolások / Madách, 1985
- Gágyor József: Megy a gyűrű vándorútra 1-2. / Gondolat, 1982
- Ortutay Gyula: Magyar néprajzi lexikon 1-5. / Akadémiai Kiadó, 1977
- Órszigethy Erzsébet: Asszonyok férfisorban / Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986
- Szász-Szigetvári: Népi építészetünk nyomában / Műszaki Kvk. 1976
- Szada bibliográfia:*
- Genthon István: Duna-Tisza köze, Tiszántúl, Felsővidék / 258.I. Magyarország művészeti emlékei 2.
- Pest megye műemlékei / 2.55-56. I.
Magyarország Műemléki Topográfija 5.
- Szombathy Viktor: Budapest-Börzsöny-Cserhát 2. Kiad. 156-157. I.
Magyarország írásban és képekben 2.
- Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai,
Pest-Pilis-Solt-Kiskunvármegye,
- Balassa-Ortutay: Magyar Néprajz / Corvina, 1979 (127, 438. old.)
- Horváth Lajos: Veresegyház-községrajz / Veresegyház Nagyközségi Tanács 1977
- Asztalos István: Múzeumi füzetek / Petőfi Múzeum, Aszód, 1982
- Magyar Népzene Tára: Jeles napok, Lakodalom 3/B
- Lugossy Emma: 77 leánytánc / MTA 1952
- Lugossy Emma: 39 verbunktánc / Bp. 1951
- I. Sándor Ildikó: Pest megye néprajzi irodalma (kéziratok), Szentendre, 1975

KÉPEK JEGYZÉKE

A TAVASZ KÉPEIBŐL

96-97. oldal

1. Templomba menetel, Pünkösdkor, 1930 körül.
2. A farsangi bálban: Galambos Katalin, Berze Zoltán, Ertinger Zoltán... 1983
3. Kovács Tamásné (Hajszter Erzsébet) és Szabó Györgyné (Romacsek Rozália), 1985-ben.
4. Hamál József citerán játszik, 1985-ben.
5. Sípos Dávidné (Weitz Mária) találós meséket mond, 1976-ban.
6. Gólya viszi a fiát... gyerekjátékok, 1995-ben.
- 7.-8. A Pünkösdek jeles napján..., 1995-ben
9. Citerások: Végh Veronika, Zsigri Sándor, Kiss László, Balla Magdolna, Balla Mónika, 1975-ben.
10. Körtánc: Csuka Istvánné, Szabó Józsefné, Galambos Gáborné, Szabó Mária, Molnár Gáborné, Kovács Tamásné, Szabó Gáborné, Oroszi Imréné, Kiss Istvánné, Varga Istvánné, Oroszi Erzsébet, Szabó Györgyi, 1995-ben.
11. Szállj el, Katicabogárka... óvodások játéka, 1987-ben
12. Csárdás, 1992-ben.

HÍMZÉSMINTÁK, MOTÍVUMOK

98-102. oldal

A NYÁR KÉPEIBŐL

136-138. oldal

1. Utcasor, 1930 körül.
2. Dallal vonulás az utcán, 1986-ban.
3. Egy üveg óma... gyermekjátékok, 1987-ben.
4. Cséplés cséphadaróval: Szabó András, Kiss András, Galambos Sándorné, Galambos János, 1985-ben.
5. Fecskemadár szállott a vasútra..., verbunk a színpadon: Oroszi Zoltán, Szemerédy Koppány, Oroszi Imre, Gombai Balázs, Vágányik Csaba, Kupecz András, 1989-ben.
6. Verbunkos: Vágányik Csaba, Kupecz András, Illés István, Klacskó András, Czakó Zsolt, Gombai Balázs, 1988-ban.
7. Első osztály i, i, i ..., gyermekjátékok 1987-ben.
8. Cserhádi verbunk: balról: Ács Balázs, Benner Zsolt, Tóth Sándor, 1985-ben.
9. Körtánc, 1985-ben.
10. Citerások: Kovács Katalin, Kovács Cecília, Berkes Irén, Rappai Márta, Petrák Katalin, Homonnai Erzsébet, Molnár Csilla, Rappai Tünde, Gróf Szilvia, Farkas Márta, Sz. M. vezetésével, 1984-ben.
11. Már minálunk learatták az árpát... dalcsokor: Varga Adrienn, Csuka Istvánné, Galambos Gáborné, Dulai Sándorné, Szabó Mária, Végh Sándorné, Szabó Györgyi, Dulai Zoltán, Rónai Zoltán,

- Bartók József, Kovács Tamásné,
Szabó Gáborné, Oroszi Imréné,
Kiss Istvánné, Gelle Jánosné,
Huszár Zoltánné, Papp Nikoletta,
Papp Gabriella, 1990-ben.
12. Nem messze van ide Kismargita...,
énekel: Klacskó András,
citeráznak: Farkas Márta, Szabó
Gabriella, Berkes Irén,
Kurja Tünde, Homonnai Erzsébet,
Jávora Ágnes, 1985-ben.
 13. Csárdás a színpadon: Veréb Zsuzsa,
Szemerédy Koppány, Papp Éva,
Czakó Zsolt, Guba Ildikó,
Gombai Balázs, Gombai Ilona,
Kupecz András, Kövesdi Anita,
Vágányik Csaba 1992-ben.
 14. Ezt szeretem, ezt kedvelem...
gyermekjátékok, 2000-ben.
 15. Gyermeklakodalom: Oroszi Éva és
Gelle Róbert, 1987-ben.
 16. Enyém a menyecske...Kovács Cecília
és Bánkúti Attila, 1980-ban.

AZ ŐSZ KÉPEIBŐL

205-208. oldal

1. Menyasszonyfektető gyertyástánc:
menyasszony: Kiss Ildikó,
vőfély: Szabó András 1980-ban.
2. Elhoztuk a menyasszonykalácsot...
Kovács Cecília énekel, 1987-ben.
3. Esküvő után az ifjú pár: Illés István
és Galambos Mária, 1940 körül.
4. Szüreti multság a Dobogón,
1998-ban.
5. Közhírré tételik: Kisbíró:
Bajkai János, nagybíró:
Petrák Árpád, bíróné:
Molnár Ildikó, 2000-ben.
6. Gyertyástánc, 1930 körül.
7. Vőfélyek egy szadai lakodalomban,
1930 körül.
8. Paprikát vegyenek..., gyerekjátékok,
2001-ben.
9. A szadai templom tornya...
csárdás a színpadon, elől 4

- Galambos Gréta és Veréb Zsuzsa,
1992-ben.
10. Puskás Mária és Simon András
esküvője, 1943
 11. Öltözik a menyasszony
Menyasszony: Végh Veronika,
nagymamák: Szekeres Bertalanné
(Romacsek Margit) és
Szekeres Istvánné (Oroszi Julianna),
1979-ben.
 12. Multságban, 1990 körül.
 13. Óvodások szüreti játéka a Dobogón,
2001-ben.
 14. Kormosok a szüreti felvonuláson,
1976-ban.
 15. Simon Andrásné (Puskás Mária)
gyermekével, 1944

A TÉL KÉPEIBŐL

247-250. oldal

1. Pásztorvesszőzés:
Bajkai Lídia gazdasszony,
Petrák András pásztor, Czakó Zsolt
kisbojtár 1985-ben.
2. Karácsonyi kántáló:
Huszár Anikó, Illés Katalin,
Galambos Katalin, Opánszki Ilona,
Tóth Judit, Balla Mónika,
1985-ben.
3. Menjünk az éjféli misére...,
1985-ben.
4. Fűtés a rakott pórban – Tájház,
1996-ban.
- 5-10. Télen készülnek a kézimunkák a
lakás és a viselet díszítésére – Tájház,
1997-ben.
11. Betlehemezés. Magnókazetta
borítója, 1995-ben.
12. Nagykarácsony éjszakáján...kántáló,
1998-ban.
13. Betlehemezés a színpadon,
1985-ben.
14. Ellopták a sajtot..! Disznótor
a maskurákkal.

A FALU TESTVÉRKAPCSOLATAIBÓL

275. oldal

1-5. Romániából erdélyi vendégek,
2004-ben.

276. oldal

6-7. Vendégségben a szlovákiai
magyaroknál, 1980-ban.

277. oldal

8-10. Hollandia...
...szélmalom
...színpadon: Oroszi Irén
és Pintér Lajos 1992-ben.
Holland iskolások Szadán

278. oldal

11-13. Franciaországban, 2003-ban

279. oldal

14-18. Németországban, 2004-ben.

A JELEN KÉPEIBŐL

212. oldal

A halálra táncoltatott lány balladája

1. Az Ifjúsági zenekar
2. Galambos Katalin és Szakmáry Ferenc
3. Zöld Ágnes, 2005-ben

280. oldal

1. Székely Bertalan napon
koszorúzási ünnepség
a temetőben, 2005-ben.
2. Harminc éves a népi együttes,
2005-ben.
- 3-4. A Szadai évszakok c. oratórium
bemutatása a Református
templomban, 2003-ban.
(CD borító)

281. oldal

Falukarácsony 2004-ben

5. Betlehemezés
az 5. osztályosokkal.
6. Pásztorvesszőzés, karácsonyi
adománygyűjtés: az Öreg
pásztor Végh Sándor.
7. Botos tánc a 4. osztályosok
előadásában.

282. oldal

8. Lovasok a szüreti mulatságon:
Bucsy László és Bárány István
vezetésével, 2003-ban.
9. A szekéren: Varga Mariann,
Simon Dóra, Antal Édua,
Varga Renáta, Hajdi Nóra,
2003-ban.

PREFACE OF THE EDITOR

In 1942 Gönyei Sándor ethnographer published his Szada collection in the 3.–4. issue of *Néprajzi Ertesítő* (Ethnographic Journal). Our volume is launched by this article.

Local folk customs have been continuously gathered together since 1975. The broad outline of this intricate work is marked by the multigenerational folklore groups (maidens' chorus, children's play-group, zitherists, folkdance ensemble, folkdance orchestra, folk ensemble) and the exhibition in the local regional house. In the past 25 years or so several hundred people have been taking part in this task for a longer period.

Although the relics have also been in the focus of ethnography this book is not an ethnographic monograph since neither the completeness of the folk customs nor their deep analysis is intended. Not even have the differences between the traditions of the two main denominations been searched for. Certainly, the materials gathered for the various folklore groups are more integral and well-arranged.

The material (presented mainly on photographs) is also departed from ethnographic literature in regard to the co-presence of authentic artefacts and photographs depicting the present-day reproductions of the original customs. The documents are mostly preserved on audio tapes and partly in manuscripts.

The structure of seasons seem to provide a perfect frame for the logical arrangement of the material even without an accompanying linking text. The edition of the volume is adjusted to the calendar year. It contains the folk customs, folk songs and plays from season to season. It also presents the various artefacts: the architecture, dishes and costumes of Szada.

Csősz Ildikó

PRÉFACE DE LA RÉDACTION

C'est dans le 3ème et 4ème numéro du Bulletin Folklorique, en 1942, que l'ethnographe Sándor Görnyey a fait apparaître son enquête sur Szada. Nous démarrons notre livre avec ceci.

Nous recueillons les traditions folkloriques en continu depuis 1975. Les principales lignes de l'activité variée sont marquées par des groupes de plusieurs générations (le chœur des femmes, le cercle des jeux d'enfants, les joueurs de citare, le groupe de danse, le groupe folklorique) et par les différents objets de l'exposition du musée folklorique. Jusqu'ici, plusieurs centaines de personnes ont pris leur part de ce travail pendant un temps prolongé.

Bien que les souvenirs soient examinés par l'ethnographie, ce livre n'est pas une monographie folklorique. Il n'avait pas pour but la totalité, ni dans le cadre des traditions, ni dans la profondeur de ceux-ci. Nous n'avons pas exploré les différences dans la religion des deux confessions de la commune. Mais pour des raisons faciles à comprendre, les sujets recueillis pour les groupes conservant les traditions sont plus complets et bien ordonnés. Le livre est aussi séparé de la bibliographie folklorique par le fait que les traditions encore vivants figurent à côté de la pratique de l'éducation nationale d'aujourd'hui. Les documents sont conservés d'une part sur des cassettes radio, d'autre part en manuscrits.

Nous pensons que les saisons donnent un cadre convenable pour une disposition logique, sans textes de liaison entre les différents parts du livre. La rédaction du volume s'adapte à l'année civile. Il contient les coutumes, les chansons et les jeux par saisons. A part cela, il présente aussi les monuments de la tradition de Szada: l'architecture, l'alimentation et les costumes d'autrefois.

Benárd Katalin

VORWORT DES REDAKTEURS

Im Jahre 1942 hat der Ethnograph Sándor Gönyei seine Szadaer Sammlung in der 3.-4. Nummer des Blattes „Néprajzi Értésítő“ (Ethnographische Nachrichten) veröffentlicht.

Diese steht am Anfang unseres Bandes.

Seit 1975 werden örtliche Volksüberlieferungen permanent gesammelt. Die Hauptzweige der vielfältigen Tätigkeiten stellen über viele Generationen die Gruppen zur Traditionspflege dar, wie der Frauenchor, der Kinderspielkreis, die Zithermusiker, Tanzgruppen, die Tanzhaus-Kapelle und die Trachtengruppe, begleitet durch die aus Gegenständen des historischen Landhauses zusammengestellte Ausstellung. In den letzten Jahren haben mehrere hundert Menschen zu dieser Arbeit über längere Zeit beigetragen.

Obwohl das Sammlungsmaterial ein durch die Ethnographie erforschtes Gebiet ist, soll dieses Buch aber keine ethnographische Monographie sein. Weder im Umfang des Themenkreises Traditionspflege noch hinsichtlich deren Tiefe wird nach Vollkommenheit gestrebt. Vor allem wurden die Unterschiede der zwei Konfessionen nicht untersucht. Die durch die Gruppen zur Traditionspflege gesammelten Materialien sind dagegen aber vollständiger und geordneter vertreten. Ein Unterschied zur ethnographischen Literatur besteht auch darin, daß im gesammelten Material (meistens durch die Photographien) die noch vorhandenen Erinnerungen an die Tradition und das heutige kulturelle Leben vereint dargestellt werden. Die Dokumente werden einerseits in Form von Tonbändern und andererseits durch Handschriften bewahrt.

Unserer Meinung nach geben die vier Jahreszeiten einen passenden Rahmen vor, um die logische Ordnung auch ohne Verbindungstext deutlich zu machen. Der Aufbau des Bandes erfolgt kalendarisch. In der Abfolge der Jahreszeiten enthält das Buch die gesammelten Volksbräuche, Volkslieder und Spiele. Außerdem werden traditionelle Erinnerungsgegenstände aus Szada wie Bautätigkeiten, die Ernährungsgewohnheiten und die Volkstrachten dargestellt.

Übersetzung von Mária Scherzinger

Scherzinger Mária